

ANATOL PETRENCU

BASARABIA

ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939-1945)

INTRODUCERE

Problemele privind soarta popoarelor implicate, cu sau fără voia lor, în vâltoarea unor evenimente tragice din istoria omenirii, cum ar fi războaiele, în special cea de-a doua conflagrație mondială, se află permanent în centrul atenției cercetătorilor, oamenilor politici, precum și a păturilor largi ale populației. Deși s-au scurs deja șase decenii de la încetarea celui de-al Doilea Război Mondial, nu toate problemele legate de acest dezastru au fost destul de bine studiate. Cauzele acestei stări de lucruri sunt multiple, ele fiind atât de ordin obiectiv, cât și, mai ales, subiectiv. Mult timp regimul totalitar comunist din fosta URSS și cele din statele satelite au interzis cercetarea unor subiecte de mare importanță științifică și politică, dar care intrau în contradicție cu dogmele ideologice ale partidelor de la putere.

Unul dintre aceste subiecte importante vizează România în anii celui *de-al Doilea Război Mondial. Politica expansionistă a Kremlinului în direcția* Balcanilor, raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța și începutul sovietizării acestor teritorii românești, întrerupt de războiul germano-sovietic, politica mareșalului Ion Antonescu în Basarabia eliberată, pierderile teritoriale din estul țării după ieșirea Bucureștilor din războiul împotriva statelor coaliției antihitleriste prezintă probleme importante, mereu actuale, dar neelucidate suficient până în prezent.

Rigorile științei istorice obligă cercetătorii de astăzi să depășească șabloanele istoriografiei comuniste și să revină cu o optică cu adevărat științifică la „spațiile albe" și la problemele tabu din istoriografia noastră, inclusiv la problemele arătate mai sus.

Accesul la arhivele istorice, anularea cenzurii comuniste asupra cercetărilor istorice permit elucidarea obiectivă a unor probleme vizând trecutul istoric, inclusiv cel referitor la teritoriul dintre Prut și Nistru.

În istoriografia sovietică raptul Basarabiei (28 iunie 1940) și comunizarea ei inițială (iunie 1940–iunie 1941) au ocupat un spațiu deosebit de întins. De sub teascurile tipografiilor au fost scoase sute de cărți –

monografii, culegeri de studii, memorii, articole, mai ales de propagandă, – consacrate evenimentelor din vara anului 1940, precum şi perioadelor următoare – 1940–1941; 1941–1944. La analiza „operelor” istoricilor sovietici, de un real folos sunt lucrările consacrate istoriografiei sovietice şi rolului ei în justificarea politicii interne şi externe a regimului bolşevic. Este vorba de articolul-recenzie al lui C. Giurescu *Cum se falsifică istoria*, semnat cu pseudonimul Petre Moldovanu[1], deoarece regimurile comuniste nu tolerau critica la adresa oficialităţilor. Autorul a scos în evidenţă multe din denaturările şi falsurile grosolane înşirate pe cca 1 000 de pagini de A. Lazarev, cel mai fidel reprezentant al şcolii sovietice de istorie, specialist cu vederi aparte în tratarea evenimentelor din vara anului 1940, precum şi a perioadei următoare (iunie 1940–iunie 1941).

Prezintă interes cartea tânărului istoric olandez Wilhelmus Petrus van Meurs intitulată *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*[2]. Autorul lucrării a generalizat studiile istoricilor occidentali referitoare la fenomenul „istoriografia sovietică”, relevând lacunele acestui proces de schimonosire conştientă a imaginii despre trecut.

O contribuţie importantă la folosirea istoriei ca instrument de „spălare a creierilor”, aflat în mâinile regimurilor comuniste, sunt culegerile de studii *Miturile comunismului românesc* şi *Mituri istorice româneşti*, coordonate de profesorul Lucian Boia şi *Mitologia ştiinţifică a comunismului*, redactată de acelaşi profesor[3] de la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti.

Nu se poate trece cu vederea însemnătatea metodologică a unui important studiu semnat de regretatul istoric Vlad Georgescu în 1981[4].

Autorii acestor lucrări au analizat rolul atribuit de regimurile totalitare ştiinţei istorice. În societatea comunistă istoria a fost transformată în instrument de justificare a politicii promovate de regimurile de la putere, de îndoctrinare a maselor. Lucrările sus-menţionate ne-au servit drept călăuză în aprecierea rolului jucat de istoriografia oficială de la Moscova şi Chişinău în „explicarea” – cu totul specifică – a evenimentelor din anii 1939–1945.

Având în vedere actualitatea temei, accentuată de împlinirea a 60 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, complexitatea şi caracterul multilateral al problemei în cauză, gradul, dar mai ales modul de reflectare a ei în literatura istorică, ne-am propus drept obiectiv principal al prezentei lucrări, să examinăm, în baza metodologiei general-umane,

întemeindu-ne pe documentele autentice de arhivă, principalele etape parcurse de România în anii celei mai mari conflagraţii a secolului XX, precum şi, în mod special, viaţa politică, economică, culturală din Basarabia în anii 1940–1944.

Ţinând cont de scopul principal, formulat mai sus, am abordat următoarele subiecte:

- România în prima fază a războiului mondial;
- procesul diabolic de comunizare bolşevică a Basarabiei în perioada iunie 1940–iunie 1941. Acest subiect se impune cu atât mai mult, cu cât înţelegerea politicii promovate de Ion Antonescu în Basarabia este imposibilă fără cunoaşterea clară a experimentelor sociale realizate de bolşevici;
- procesul de reinstaurare a administraţiei româneşti în Basarabia după eliberarea acesteia de către armatele româno-germane şi primele acţiuni întreprinse de autorităţile române: activitatea Guvernământului Basarabiei în domeniul industriei, comerţului, aprovizionării populaţiei, agriculturii şi sectorului silvic, reconstrucţiei drumurilor, organizării muncii şi asigurărilor sociale; starea şi progresul înregistrat în Basarabia în perioada administraţiei antonesciene în domeniul învăţământului.

În prezenta lucrare, pe baza unor documente inedite, a fost demascată activitatea criminală a regimului bolşevic de la Chişinău în perioada 22 iunie–26 iulie 1941, activitate ce a urmărit evacuarea în adâncurile URSS, sau nimicirea bunurilor materiale conform tacticii „pământului ars”. Prima dată în istoriografie este urmărită obiectiv şi sub toate aspectele activitatea Guvernământului Basarabiei în perioada existenţei sale (1941–1944). Au fost depistate, analizate, sistematizate şi generalizate date statistice şi materiale inedite, care au permis precizarea unor fapte, evenimente şi corectarea unor afirmaţii eronate, strecurate cu bună ştiinţă în vechea istoriografie. În lucrare sunt studiate evenimentele ce s-au derulat în vara anului 1940, când teritoriul Basarabiei, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa şi câteva insule româneşti din Delta Dunării au fost răpite brutal de imperiul sovietic, precum şi procesul de sovietizare a ceea ce mai rămăsese din Basarabia în urma hăcuirilor teritoriale, adică RSSM.

În continuare, atenţia se concentrează asupra perioadei iulie 1941 (timpul reinstaurării depline a administraţiei antonesciene) – primăvara anului 1944 (retragerea forţată a aceleiaşi administraţii).

Principalul suport al lucrării îl prezintă documentele, materialele, informațiile depistate de autor în arhivele din România și Republica Moldova.

Este vorba de documentele originale ale Guvernământului Basarabiei, luate de sovietici ca materiale de trofeu și cedate apoi, în anii 50, RSS Moldovenești, de documentele poliției provinciale (rapoarte săptămânale, lunare, anuale despre activitatea acestei structuri statale), de rapoartele și alte informații ale Directoratelor Guvernământului Basarabiei, de corespondența întreținută cu ministerele din București. Fondurile arhivistice mai cuprind notele agenților Serviciului Special de Informații, condus de Eugen Cristescu, date statistice etc.

La redactarea monografiei au fost folosite și fondurile referitoare la activitatea partidului bolșevic în anii 1939–1945 în Basarabia, care se păstrează în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Moldova.

De un real folos au fost documentele descoperite la Arhivele Statului (București), în fondul Președinția Consiliului de Miniștri (stenogramele convorbirilor întreținute de Mihai Antonescu cu fruntașii basarabeni aflați la București, directivele date organelor respective din Basarabia etc).

Au fost folosite, de asemenea, documentele timpului referitoare la subiectul propus deja publicate, inclusiv cele apărute în *Buletinul Provinciei Basarabia*[5]. Este vorba și de unul dintre cele mai importante documente – Decretul-Lege nr. 790 pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei[6], de îndrumările administrative rezultate din inspecțiile lui Ion Antonescu în sudul și centrul Basarabiei în cursul lunilor septembrie și octombrie 1941[7]. În *Buletin* au fost publicate, de asemenea, ordonanțele (nr. 1–11) generalului Constantin Gh. Voiculescu, împuternicitul generalului I. Antonescu cu administrarea Basarabiei, ordonanțele, deciziile Guvernământului Basarabiei (după constituirea lui în septembrie 1941), unele procese-verbale ale ședințelor administrației Basarabiei, date statistice, dări de seamă etc.

În lucrare au fost folosite, în mod critic, articolele vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Ministrului Afacerilor Străine Mihai Antonescu[8].

Date importante despre activitatea Guvernământului Basarabiei au fost selectate din publicațiile acestei instituții[9], precum și din volumele consacrate sărbătoririi a 2 și 3 ani de guvernare a regimului mareșalului Ion Antonescu[10].

După destrămarea sistemului comunist, în țările europene a început publicarea unor documente de arhivă, ținute până atunci în cel mai strict secret. Multe dintre aceste documente se referă la istoria românilor, în special a celor basarabeni. Este vorba de două volume de documente referitoare la relațiile sovieto-germane în anii 1939–1941[11]. Documente vizând aceeași problematică au fost publicate de istoricul ieșean Gheorghe Buzatu în colaborare cu Florin Constantiniu, Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Saizu și Ilie Schipor[12].

În 1992, publicistul A. Blanovschi a scos de sub tipar o culegere de documente care au precedat și au urmat tratatul sovieto-german din 1939. Documentele constituie „o *mărturie elocventă a consecințelor acestei cârdășii pentru Basarabia*"[13]. În anul următor a ieșit de sub tipar *Crestomația la istoria românilor*, care a inclus documente referitoare la Basarabia anilor 1939–1940[14].

Problema Basarabiei în preocupările conducerii de la București, precum și ale forțelor politice opoziționiste regimului antonescian a fost reflectată într-un șir de culegeri de documente editate de Arhivele Statului din România[15].

Politica regimului stalinist în Basarabia, în special deportarea unor imense mase de oameni, a fost parțial reflectată în culegerea de documente alcătuită de istoricul și omul politic V.I. Pasat[16].

Documente importante privind evenimentele din vara anului 1940, precum și tratativele comisiilor sovieto-române de la Odesa și de la Moscova au fost publicate de istoricul Ion Șișcanu[17]. În 1996, Ministerul Afacerilor Externe al României a scos de sub tipar o culegere de documente, care reflectă activitatea cunoscutului diplomat Grigore Gafencu, ambasador al României la Moscova în perioada 1940–1941[18].

Politica de sovietizare a Basarabiei și-a găsit reflectare în documentele oficiale ale regimului bolșevic din Basarabia[19]. Prezintă interes în acest sens deciziile autorităților sovietice, adoptate după 22 iunie 1941[20]; nu sunt de neglijat nici documentele care atestă faptele săvârșite de bolșevici la retragerea lor din Basarabia în vara anului 1941[21].

Deosebit de importante și prețioase sunt aprecierile forurilor științifice și politice ale Republicii Moldova date Pactului Molotov–Ribbentrop și consecințelor sale pentru Basarabia[22].

În procesul de pregătire a acestei lucrări am studiat cu precauţie informaţiile expuse în scris de martorii acelor timpuri. Un interes deosebit prezintă memoriile lui Carol al II-lea, regele României, persoana cea mai bine informată în Regat[23], de asemenea, memoriile cunoscutului sociolog şi filosof Petre C. Andrei, membru al Consiliului de Coroană[24]. Au mai fost consultate memoriile semnate de Mihai Sturdza[25], de ataşatul militar şi ambasadorul României la Berlin (1940–1944) generalul Ion Gheorghe[26].

În istoriografia sovietică cel mai şocant lucru este că documente referitoare la anii 1940–1941 nu au fost publicate. Singura excepţie o constituie culegerea de documente oficiale ale statului sovietic privitoare la RSSM, alcătuită de A. Surilov în anul 1963[27].

Nepublicarea documentelor a fost parţial compensată de ieşirea de sub tipar a memoriilor unor martori oculari ai evenimentelor din 1940–1941. Într-un scurt material semnat de M. Hazin[28] au fost publicate câteva fragmente din memoriile operatorului I. Bogomolov, care a turnat filmul *Pe Dunăre*. Z. Crăciunescu, membră a delegaţiei basarabenilor, trimisă în inima imperiului roşu, în august 1940, a semnat materialul memorialistic *Au trecut 20 de ani*[29] (de la formarea RSS Moldoveneşti). Fostul secretar al comitetului judeţean de partid (comunist) din Chişinău, P. Petrov, a publicat memoriile sale intitulate *Zile de neuitat*[30]. În ciuda unui titlu atât de optimist, P. Petrov recunoaşte sincer că unele momente *le-a uitat* („zapamiatoval")[31].

Liberalizarea regimului comunist în fosta URSS, la sfârşitul anilor 80–începutul anilor 90 ai secolului trecut a făcut posibilă publicarea memoriilor jertfelor regimului comunist instaurat în Basarabia cu forţa armelor în vara anului 1940[32].

Principiul călăuzitor al cercetătorului trecutului expus încă în antichitate rămâne actual până în prezent. Autorul antic povăţuia: (istoricul) *„să nu îndrăznească să susţină neadevărul şi să nu îndrăznească să treacă cu vederea adevărul"* (inscripţie sculptată pe frontispiciul Institutului de Istorie *Nicolae Iorga* din Bucureşti).

Alte câteva principii de care ne-am călăuzit la redactarea prezentei lucrări sunt:

• *principiul ştiinţific* – toate evenimentele, deciziile, activitatea politică, economică, culturală, socială etc. au fost analizate din punct de vedere ştiinţific, adică aşa cum s-au desfăşurat în realitate;

• *principiul dialecticii* – adică evenimentele au fost studiate în evoluţia lor, urmărindu-se cu claritate cauza şi efectul;

• *principiul obiectivităţii*, am spune – al bunului simţ, adică am căutat să evităm partizanatul, să ne detaşăm de subiectivism în selectarea şi îmbinarea faptelor, în interpretarea lor, se ne disociem de antisemitismul xenofob, existent în unele medii în epoca supusă cercetării, având totodată o atitudine critică faţă de poziţiile exclusiviste ale unor autori;

• *principiul ierarhizării izvoarelor* – documentele scrise în epoca de care ne ocupăm au o însemnătate prioritară, faţă de celelalte tipuri de surse – memorii, aprecieri date de unii politicieni de astăzi evenimentelor trecutului etc.

NOTE

[1]Petre Moldovanu, *Cum se falsifică istoria*, în *Patrimoniu*, 1990, nr. I, p. 78–110.

[2]W.P. van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chişinău, Editura *Arc*, 1996. Nu toate tezele expuse de autorul acestui studiu pot fi acceptate.

[3]*Miturile comunismului românesc*, Bucureşti, 1995; *Mituri istorice româneşti*, Bucureşti, 1995; Lucian Boia, *Mitologia ştiinţifică a comunismului*, Bucureşti, 1999.

[4]V. Georgescu, *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români. 1944–1977*, München, 1981; A. Petrencu, *Vlad Georgescu: contribuţii la istoria românilor (sec. XX)*, în *România si civilizaţia occidentală*, Ed. *K. Treptow*, Iaşi, The Center for Romanian Studies, 1997, p. 164–168.

[5]*Buletinul Provinciei Basarabia*. Chişinău, 1941, An. I, nr. 1; 1942, An. II, nr. 1, 2, 4, *Buletinul oficial al Provinciei Basarabia*, 1942, An. II, nr. 6, 7, 10; 1943, An. II, nr. 2, P. II; nr. 5, P. II, nr. 6, P. II, nr. 10, P. II, nr. 11, P. II; 1943, An. III, nr. 1, P. II; nr. 2, P. II; nr. 5; nr. 6; nr. 6–bis; nr. 8; nr. 10–12; 1944, An. IV, nr. 1.

[6]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, P. 7; Arhiva Naţională a Republicii Moldova (în continuare – ANRM), fond 706, inv. 1, d. 38, f. 169–182 sau Arhivele Statului, Bucureşti, (în continuare ASB), fond. Preşedinţia Consiliului de Miniştri (în continuare – fond. PCM), d. 423/1941, f. 1–8.

[7]*Îndrumări administrative rezultate din inspecţiile Domnului Mareşal Ion Antonescu făcute în sudul şi centrul Basarabiei în cursul lunii septembrie si octombrie 1941*, în *Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, p. 12–14. *Îndrumările* au fost publicate şi în broşură: I. Antonescu, *Îndrumări administrative rezultate din inspecţiile făcute în Basarabia*, Bucureşti, 1941, 16 p.

[8]M. Antonescu, *Basarabia se răzbună*, Bucureşti, 1941. Vezi lucrarea respectivă şi în: *Suferinţele Basarabiei şi rapturile ruseşti. Antologie*, Ediţie îngrijită, note şi comentarii de Florin Rotaru, Bucureşti, Editura *Semne*, 1996, p. 543–546. (Recenzie la antologia dată: A. Petrencu, *Răpirile ruseşti şi suferinţele basarabenilor*, în *Mesagerul*, 1997, 21 martie; M. Antonescu, *Războiul sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio în ziua de 22 iunie 1941*, Bucureşti, 1941; Idem, *Pentru pământul strămoşesc*, Bucureşti, 1942.

[9]*Basarabia. Un an de muncă românească*, Chişinău, 1942; Ordonanţa nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărţirea administrativă a Provinciei Basarabia pe judeţe, plăşi şi comune, Chişinău, 1944; *Basarabia desrobită. Drepturi istorice, nelegiuri bolşevice, înfăptuiri româneşti*, Bucureşti, Marvan, Institutul de arte grafice, 1942. Vezi lucrarea respectivă şi în: *Suferinţele Basarabiei...*, p. 410–542. Este vorba de descrierea realizărilor obţinuite de Guvernământul Basarabiei în perioada toamnei anului 1941 şi primăverii anului 1942. A fost expusă succint activitatea în domeniul agriculturii; sunt importante relatările privitoare la formele de proprietate asupra pământului, organizarea muncii la sate etc. Au fost descrise eforturile depuse de autorităţi şi de ţărani în domeniul pomiculturii, grădinăritului, a fost analizată situaţia silviculturii basarabene, precum şi cea din învăţământ, ocrotirea sănătăţii etc.

[10]M. Antonescu, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1942*, Bucureşti, 1942; *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940 6 septembrie 1943*. Bucureşti, 1943.

[11]*СССР – Германия. 1939. Документы и материалы о советско-германских отношениях с апреля по октябрь 1939 г.*, Т. I, Вильнюс, Изд-во *Мокслас*, 1989; *СССР – Германия. 1939–1941. Документы и материалы о советско-германских отношениях с сентября 1939 г. по июнь 1941 г.*, Т. 2, Вильнюс, Изд-во *Мокслас*, 1989.

[12]Gh. Buzatu şi col., *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov*, în *Moldova* (Iaşi), 1991, nr. 3 (8), p. 1–48.

[13]*Diplomaţia cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord*. Culegere de documente, alcătuitor A. Blanovschi, Chişinău, Editura *Universitas*, 1992, p. 2.

[14]*Crestomaţie la istoria românilor (1917–1992)*, Alcătuitori: M. Cernenco, A. Petrencu, I. Şişcanu, Chişinău, Editura *Universitas*, 1993.

[15]*România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*. Vol. I. Coord. Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1994. Culegerea conţine 184 de documente, acestea fiind telegrame trimise de ambasadorii României din Lisabona, Madrid, Berna, Stockholm etc., care informau Ministerul Afacerilor Străine privind condiţiile ieşirii României din război. *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*. Vol. II. Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1995.

[16]В. И. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940 1950 гг. -М.*, *Терра*, 1994. Recenzie vezi: A. Eşanu, *Forţa demascatoare a documentului*, în *Literatura şi Arta*, 1995, nr. 30, 27 iulie.

[17]I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chişinău, *Ago-Dacia*, 1993, p. 98 şi urm.; Idem, *Uniunea Sovietică – România. 1940. (Tratative în cadrul comisiilor mixte)*, Chişinău, Editura *Arc*, 1995, p. 106–269.

[18]Gr. Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940–1941. Culegere de documente*, Bucureşti, Editura *Univers Enciclopedic*, 1995.

[19]*Legea despre formarea Republicii Confederate Sovietice Socialiste Moldoveneşti*, Sesiunea a şaptea a Sovietului Suprem al URSS 1–7 august 1940, M., 1940; Sesiunea întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti. 8 12 februarie 1941. *Государственно-правовые акты Молдавской ССР. 1924–1941.* Составитель А. В. Сурилов, Chişinău, 1963; *Инструкция об организации работы школ в советской Бессарабии*, Chişinău, 1940.

[20]*Молдавская ССР в Великой отечественной войне Советского Союза. 1941–1945 гг.*, Сборник документов и материалов в 2-х томах, Т. I, Chişinău, 1975; *Работа партийных организаций в период Великой отечественной войны 1941–1945 гг.*, Документы и материалы в двух томах, Т. I, М, Изд-во *Правда*, 1982.

[21]Distrugerile înfăptuite de bolşevici la Chişinău au fost studiate în vara anului 1941 de o comisie de ingineri şi arhitecţi, care au întocmit un raport, înaintat Preşedintelui Consiliului de Miniştri. Recent acest raport şi fotografiile anexate au fost publicate la Chişinău de către istoricul Dinu Poştarencu. *Chişinăul în 1941*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv de D. Poştarencu, Chişinău, Editura *Museum*, 1996.

[22]A. Moşanu, *Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele sale pentru Basarabia*. Raport prezentat în cadrul Conferenţiei internaţionale *Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele sale pentru Basarabia. 26 iunie 1991*, în *Moldova Suverană*, 1991, 27 iunie; *Crestomaţie la istoria românilor...*, p. 249–273; *Declaraţia de la Chişinău a Conferinţei internaţionale „Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele sale pentru Basarabia"*, Ibidem, p. 213 211.

[23]Carol al II-lea, *Intre datorie şi pasiune. Insemnări zilnice*. Vol. II, 1939 1940, Bucureşti, 1996.

[24]P. Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*. Iaşi, Editura *Graphix*, 1993.

[25]M. Sturdza, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia–Paris, 1994.

[26]Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareşalul Antonescu (Calea României spre Statul 35 satelit)*, Ediție şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura *Machiavelli*, 1996.

[27]*Государственно-правовые акты...*, Составитель А. Сурилов, Chişinău, 1963.

[28]M. Hazin, *Documente cinematografice din 1940*, în *Nistru*, 1959, nr. 8, p. 139 140.

[29]Z. Crăciunescu, *Au trecut 20 de ani*, în *Femeia Moldovei*, 1960, nr. 8, p. 2–3.

[30]P. Petrov, *Zile de neuitat*, în *Nistru*, 1966, nr. 6, p. 124–127. Peste un an memoriile completate cu noi detalii au apărut în limba rusă în: *Под знаменем Великого октября. Сборник воспоминаний*, Chişinău, 1967. p. 301–307.

[31]*Idem*, p. 305.

[32]F. Kersnovskaia, *Şi te-am dorit eu, basarabeanul... Amintirile deportatei în 1940*, în *Columna*, 1990, nr. 6, p. 54–87; A. Petrencu, *Soarta oamenilor – soarta poporului (Despre Ion Moțoc, locuitor din Tighina, deportat în Siberia)*, în *Vocea poporului*, 1990, 12 iunie). *Martori oculari despre ocuparea Basarabiei în iunie 1940*, în *Patrimoniu*, 1993, nr. 1, p. 137- 144 (selectare de V. Stăvilă); A. Chiriac, *Mărturii de coşmar. Amintiri din iunie-septembrie 1940*, în *Columna*, 1991, nr. 6, p. 77–78.

I. ROMÂNIA ÎN FAZA INIȚIALĂ A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1 septembrie 1939–22 iunie 1941)

I.1. Preliminarii. Pactul Ribbentrop–Molotov, consecințele lui

În prima jumătate a anului 1939, relațiile germano-sovietice au continuat să se amelioreze. În martie, I. Stalin declară că între URSS şi Germania nazistă nu există disensiuni privind spațiul de la Marea Baltică până la Marea Neagră, ceea ce însemna încurajarea pretențiilor teritoriale ale Berlinului față de Polonia[1]. În replică, Marea Britanie, la 31 martie, şi Franța, la 13 aprilie, după ruperea relațiilor economice cu Germania, au declarat că acordă Poloniei garanții de securitate teritorială. Sovieticii întăresc raporturile comerciale cu Germania, considerând că acestea ar trebui să aibă şi o bază politică. Germanii sunt foarte precauți, nu se grăbesc să adâncească relațiile cu bolşevicii; totodată ei doresc neutralitatea URSS într-un viitor conflict militar cu Polonia. I. von Ribbentrop trimite telegrame, una după alta, ambasadorului german de la Moscova von Schulenburg; în cea din 14 august 1939, I. von Ribbentrop subliniază că „divergențele ideologice dintre Germania Național Socialistă şi Uniunea Sovietică au fost unicul motiv, din cauza căruia în anii precedenți Germania şi URSS s-au despărțit în două lagăre duşmănoase, opuse unul altuia. Evenimentele din ultima perioadă au arătat, se vede, că deosebirea în concepții nu împiedică relațiilor comerciale dintre cele două țări şi stabilirii unei colaborări noi şi prietenoase. Perioada de opoziție în politica externă poate lua sfârşit odată şi pentru totdeauna; drumul spre un viitor nou e deschis pentru ambele țări”[2]. În continuare, ministrul de externe german scria că, în realitate, interesele Germaniei şi URSS nu se ciocnesc nicăieri, că spațiile vitale ale Germaniei şi URSS se

învecinează unul cu altul, dar nu există o necesitate firească de a intra în conflict, că Germania nu are intenţii agresive faţă de URSS. La sfârşitul telegramei se arată că ministrul imperial de externe von Ribbentrop e gata să sosească la Moscova ca să-i expună lui Stalin opiniile Fuhrer-ului[3]. Partea sovietică înaintează propunerea de a semna un tratat de neagresiune. *Germania cade de acord*[4]. V. Molotov adaugă că, după semnarea unui pact de neagresiune, trebuie făcut al doilea pas şi anume: „semnarea unui protocol special, care ar determina interesele părţilor semnatare în cutare sau cutare chestiune de politică externă şi care chestiune de politică externă ar constitui o parte inseparabilă a pactului"[5]. Liderul diplomaţiei sovietice accentuează că „guvernului sovietic nu-i place publicitatea" ce ar însoţi pregătirea şi desfăşurarea vizitei omologului său german la Moscova, adică preferă ca lucrurile să rămână secrete.

Astfel, sovieticii au fost iniţiatorii semnării unui acord secret, prin care Germania urma să facă importante cedări pretenţiilor URSS în Europa Centrală.

La 23 august 1939, I. von Ribbentrop, în fruntea unei numeroase delegaţii, a sosit la Moscova, unde a semnat Tratatul de neagresiune între Germania şi Uniunea Sovietică şi Protocolul adiţional secret. Punctul al treilea al Protocolului stipulează că „în privinţa Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană îşi declară totalul dezinteres politic faţă de aceste teritorii"[6].

Aşa cum s-a subliniat în materialele Conferinţei internaţionale *Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele sale pentru Basarabia,* desfăşurate la Chişinău între 26 şi 28 iunie 1991, acest Protocol „contravenea principiilor fundamentale unanim recunoscute şi normelor imperative ale dreptului internaţional, întrucât părţile semnatare hotărau soarta unor terţe state fără participarea sau încunoştiinţarea acestora. Din aceste motive, Pactul şi Protocolul adiţional secret au fost nule şi neavenite din momentul semnării lor"[7].

Pactul sovieto-nazist a devenit „cea mai sinistră alianţă diplomatică a veacului al XX-lea"[8]. El a deschis calea celui de-al Doilea Război Mondial[9]. Pentru Stalin, alianţa cu Hitler n-a fost o cotitură principială a politicii lui externe: pentru el atât dictatura nazistă, cât şi democraţiile occidentale erau inamici[10]; alianţa cu oricare dintre ei nu era nimic altceva decât un nou pas spre realizarea marelui lui vis – extinderea regimului comunist în Europa Occidentală.

I.2. Neutralitatea declarată a României

In prima jumătate a anului 1939, Bucureştii au continuat să promoveze politica de alianţă cu Franţa şi Marea Britanie, ultimele obligându-se să garanteze securitatea României în cazul unui atac din partea Germaniei. După semnarea Tratatului de neagresiune sovieto-german *(23 august 1939)* diplomaţia română s-a interesat, dacă garanţiile franco-engleze sunt valabile şi în cazul agresiunii din partea URSS. Oficialităţile britanice au răspuns că, în cazul unei ofensive sovietice asupra României, garanţiile nu pot acţiona, deoarece erau concepute numai în termeni generali, ele asigurau independenţa politică, nu şi integritatea teritorială, mai ales în ceea ce priveşte frontierele estice.

Relaţiile României cu Polonia erau reglementate de Convenţia de alianţă defensivă, semnată la Bucureşti, la 3 martie 1921, reînnoită în mai multe rânduri, şi de Convenţia militară, semnată în aceeaşi zi, parte integrantă a Convenţiei de alianţă. Conform acestor documente, Convenţia de alianţă intra în vigoare în cazul unei agresiuni neprovocate împotriva uneia din părţile contractante pe frontierele lor răsăritene, în cazul unui atac din Vest, Convenţia militară româno-polonă nu conţinea nici o obligaţiune din partea ţării neatacate[11].

La 1 septembrie 1939, trupele germane au invadat Polonia, la 3 septembrie, Franţa şi Marea Britanie, urmate de dominioane, declarau război Germaniei. A început, astfel, Războiul al Doilea Mondial, care se va dovedi a fi cea mai mare conflagraţie din istoria omenirii.

La 6 septembrie 1939, conducerea României a luat o decizie de a păstra neutralitatea în conflictul declanşat în centrul Europei şi extins în lume.

Totuşi, Guvernul României a permis venirea refugiaţilor polonezi (circa 40 000) pe teritoriul ţării, a acceptat tranzitul rezervelor de aur polonez (70 000 kg) până în portul Constanţa, de unde a fost trimis în Marea Britanie, fapte ce au supărat Berlinul: ambasadorul german la Bucureşti, W. Fabricius a declarat că România încalcă obligaţiunile unui stat neutral.

În acelaşi timp, diplomaţia română a încercat să întărească raporturile cu URSS, eforturi soldate cu eşec. Relaţiile româno-sovietice s-au înrăutăţit după 17 septembrie 1939 când Armata Roşie a atacat Polonia de-a lungul graniţei de est. La 28 septembrie, URSS a semnat cu Germania

Tratatul despre prietenie şi frontieră[12], care a influenţat negativ situaţia strategică a României.

Diplomaţia română se va concentra asupra constituirii unei alianţe defensive a statelor balcanice, numite *Blocul neutrilor*. Bucureştii propuneau, la 30 octombrie 1939, semnarea unui document ce ar cuprinde obligaţia unei neutralităţi desăvârşite în cadrul conflictului din Europa, neagresiunea între statele membre ale blocului şi păstrarea obligaţiunilor de asistenţă mutuală în caz de agresiune etc.[13] Această iniţiativă, însă, se va solda cu eşec „datorită dezinteresului şi îndeosebi a opoziţiei tuturor puterilor"[14].

Politica externă a URSS devine tot mai agresivă. Moscova consideră că România ar face bine dacă ar semna un tratat de ajutor reciproc cu URSS, după tipul tratatelot încheiate între Uniunea RSS şi statele baltice, în toamna anului 1939. În noiembrie, Moscova începe un război de cucerire şi sovietizare a Finlandei.

La sfârşitul anului 1939, când operaţiunile militare erau în toi, viceamiralul sovietic Isakov a declarat, la Riga, că, după încetarea ostilităţilor cu Finlanda, se va produce o acţiune sovietică împotriva României[15]. Este o dovadă că URSS dorea să cucerească teritoriile româneşti încă în acel an.

La 12 martie 1940, Finlanda este nevoită să semneze pacea, cedând URSS un important teritoriu continental, câteva insule şi peninsula Hanco pe un termen de 30 de ani.

La 9 aprilie 1940, Germania declară că „ia sub ocrotirea sa" Danemarca şi Norvegia pentru ca ele să nu devină bază engleză de atac a Reich-ului. Peste o lună, la 10 mai, Hitler ordonă traducerea în viaţă a Directivei nr. 6 „Fall Gelb" („Cazul Galben")[16], care prevedea distrugerea militară a Franţei, cucerirea Belgiei, Olandei şi Luxemburgului.

În acest conflict internaţional, la 28 mai 1940, România a luat decizia de a promova o politică „adaptată la realităţi", adică orientată, în primul rând, spre alianţă cu Germania[17]. La 1 iunie 1940, Grigore Gafencu, ministrul de externe, simpatizant cunoscut al democraţiilor occidentale, a fost înlocuit cu Ion Gigurtu, filogerman[18].

În politica internă, regele României Carol al II-lea, care concentrase în mâinile sale puterea legislativă şi cea executivă, a dizolvat partidele politice şi a înfiinţat Frontul Renaşterii Naţionale – singura organizaţie politică legal autorizată[19].

La 21 septembrie 1939, o „echipă a morţii", formată din şase legionari, l-a asasinat pe Armand Călinescu, prim-ministrul României[20].

Regele Carol al II-lea consideră că „lupta (cu legionarii – *A.P.*) s-a deschis din nou, e o luptă pe viaţă şi pe moarte, este momentul de a hotărî cine pe cine..."[21]. Regimul carlist desfăşoară represalii în masă, fără respectarea legii[22].

La 24 noiembrie 1939, Carol al II-lea l-a numit pe Gheorghe Tătărescu în postul de prim-ministru al României, considerat a fi *„mai potrivit a pune în practică hotărârile suveranului şi politica externă orientate spre Franţa şi Anglia"*[23].

În primăvara anului 1940, regele face o încercare de a supune Mişcarea legionară şi de a întări baza socială a regimului său: mulţi legionari sunt eliberaţi din temniţe, au loc mai multe întâlniri între rege şi liderii Mişcării legionare, inclusiv cu Horia Sima. În iunie 1940, Frontul Renaşterii Naţionale îşi schimbă denumirea în Partidul Naţiunii, *„partid unic şi totalitar"*, în care erau obligaţi să se înscrie toţi funcţionarii, conducătorii organizaţiilor profesionale etc.; *„cei ce nu se conformau erau revocaţi automat din funcţie"*[24].

I.3. Prăbuşirea României Mari

Regimul bolşevic a realizat pas cu pas ceea ce a fost fixat în Protocolul adiţional secret, cotropind noi şi noi teritorii. La sfârşitul anului 1939, mai multe surse informau despre pregătirile URSS de operaţii militare îndreptate împotriva României[25]. Pentru a redresa moralul populaţiei care era „întrucâtva defentist"[26], regele Carol al II-lea a luat decizia de a inspecta unităţile militare, inclusiv pe cele staţionate în spaţiul dintre Prut şi Nistru.

Vizita lui Carol al II-lea la Chişinău a avut loc pe data de 6 ianuarie 1940. La recepţia dată la Cercul Militar, după cuvântările persoanelor oficiale locale, au vorbit reprezentanţii grupurilor etnice, – germani, ucraineni, ruşi –, care au declarat că ei „sunt absolut loiali ţării (adică României – *A.P.*) şi că sunt gata s-o apere în orice împrejurări". Regele Carol al II-lea a reiterat „drepturile noastre istorice asupra acestui ţinut moldovenesc", evitând a rosti „Basarabia" şi a mulţumit reprezentanţilor grupurilor etnice.[27]

În privinţa atitudinii românilor basarabeni faţă de vizita lui Carol al II-lea ziaristul Pamfil Şeicaru nota: „Populaţia l-a primit ca pe un Mesia; ameninţarea Rusiei sovietice asupra acestei oropsite provincii apasă

sufletele basarabenilor şi pentru ei prezenţa regelui în mijlocul lor era o liniştire (...) Când regele şi-a făcut apariţia, mulţimea, delirantă de entuziasm, a rupt cordoanele, astfel că regele s-a găsit izolat în mulţimea care-l aclama, în acea atmosferă de bucurie se putea descifra rugămintea disperată a întregii provincii: «Nu ne părăsi: apără-ne!» Sub influenţa magnetismului popular, regele a ţinut un discurs în care a rostit un legământ solemn, rezumat în declaraţia: «Nici o brazdă de pământ nu vom ceda»"[28].

La 29 martie 1940, V. Molotov a ţinut un discurs în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al URSS, în care a afirmat că există „o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică, cu toate că aceasta n-a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară"[29]. Ministrul român de externe Gr. Gafencu a fost „neplăcut surprins" de acest discurs, contactele diplomatice româno-sovietice s-au activizat. Cu toate acestea, conducerea de la Kremlin căuta momentul potrivit pentru a ataca România.

URSS s-a pregătit de un război împotriva României: districtele militare Kiev şi Odesa au fost trecute în stare de alertă. Conducerea sovietică a constituit Frontul de Sud, înglobând trei armate concentrate de-a lungul frontierei româno-sovietice. Generalul Gh. Jukov a fost numit comandant al Frontului de Sud.[30]

Concomitent cu succesele forţelor militare germane în vestul Europei, luau amploare şi acţiunile sovieticilor în vederea acaparării unor noi teritorii. Ei erau în căutarea unor „argumente" plauzibile care să motiveze noile cuceriri. Astfel, din mărturisirile ambasadorului german la Bucureşti Wilhelm Fabricius către Gr. Gafencu (mai 1940) aflăm, că autorităţile sovietice se plângeau că Odesa ar fi fost prea aproape de graniţa cu România. Fabricius menţiona: „Cum nu se poate muta Odesa din locul ei, s-ar putea muta frontiera ceva mai departe"[31]. Ambasadorul german ştia ce spune, deoarece exista deja experienţa Leningradului: pentru a cuceri *Finlanda, sovieticii motivau cum că „leagănul revoluţiei bolşevice" se află* prea aproape de hotarele Finlandei şi cereau trasarea frontierelor mai în interiorul ţării.

În vara anului 1940, Franţa – principalul aliat al României – capitulase în faţa germanilor (pe 22 iunie). România rămăsese izolată în faţa statelor revizioniste şi a colosului de la Răsărit.

La 23 iunie 1940, a doua zi după semnarea actului de capitulare a Franţei, V. Molotov i-a declarat lui Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, că „soluţionarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, să soluţioneze chestiunea pe cale paşnică, dar el intenţionează să utilizeze forţa în caz dacă Guvernul român va respinge acordul paşnic (...)"[32]. În urma unor consultări speciale cu conducerea Germaniei fasciste, URSS a remis României nota ultimativă din 26 iunie 1940, notă plină de falsuri, cinism, dorinţă de a umili un stat vecin, pe care îl ştia mai vulnerabil din punct de vedere militar.

Pe data de 27 iunie 1940, regele Carol al II-lea a convocat două şedinţe ale Consiliului de Coroană, la care s-a pus în discuţie problema ultimatumului sovietic (prima la ora 12^{20} şi a doua la ora 21^{00}). Rezultatele votării au fost: din cei 26 de participanţi la prima şedinţă a Consiliului de Coroană 11 s-au pronunţat pentru respingerea notei ultimative sovietice, 10 – pentru acceptarea ei, 4 – pentru discuţii cu sovieticii, 1 vot a fost rezervat[33]. Astfel, cei mai mulţi participanţi la şedinţă s-au pronunţat pentru respingerea dictatului bolşevic. Suveranul României, regele Carol al II-lea, a observat, însă, „în chip cu totul straniu"[34] că „...rezultatul votului a fost **pentru primirea ultimatumului**"[35] (sublinierea ne aparţine – *A.P.*)

În după-amiaza aceleiaşi zile (27 iunie) Gh. Tătărescu, primul-ministru al României, l-a vizitat pe rege. Din discuţiile avute, Carol al II-lea a tras concluzia că Gh. Tătărescu „este pentru cedare"[36]. Ideea cedării intrase atât de mult în sufletul unora, scrie în însemnările zilnice regele Carol, încât Gh. Tătărescu şi chiar Ion Ilcuş, ministrul apărării naţionale, l-au sfătuit ca Decretul de mobilizare a armatei să nu fie publicat[37].

La cea de-a doua şedinţă a Consiliului de Coroană au participat 28 miniştri şi consilieri regali. Primul-ministru Gh. Tătărescu a recapitulat cele întâmplate de dimineaţă şi a citit nota de răspuns adresată Guvernului sovietic. Şeful Marelui Stat Major, generalul Florea Ţenescu, a prezentat un raport ce conţinea „date uluitoare"[38] privind raportul de forţe dintre România şi URSS, la care au fost adăugate forţele militare ungare şi bulgare. Datele trebuiau „să conducă (şi au condus! – *A.P.*) la întărirea concluziei celor prezenţi că România nu avea altă cale de urmat decât acceptarea pretenţiilor teritoriale ale Kremlinului"[39].

Din cei prezenţi la şedinţă 21 au votat pentru acceptarea ultimatumului sovietic, 6 s-au pronunţat pentru respingerea lui, iar unul s-a

abținut. Carol al II-lea a notat în *„Însemnările zilnice"*: „... Am ieșit din el (adică de la Consiliul de Coroană – *A.P.*) amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. **Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.** Toți ceilalți, cu oarecare nuanță au fost pentru acceptarea ultimatumului"[40].

În conformitate cu articolul al 46-lea al Constituției României din 27 februarie 1938, regele era comandantul suprem al armatei și avea dreptul de a declara război și a încheia pace. Consiliul de Coroană era un for pur consultativ. Până atunci, subliniază Dinu C. Giurescu, acest Consiliu aprobase fără rezerve deciziile Suveranului, care, de fapt, hotărâse și în toate domeniile guvernării. Dintr-odată, Carol al II-lea se supune avizului unui for care nu avea puterea legală de decizie[41]. Vom adăuga doar că articolul 39 al Constituției cuprindea formula jurământului la urcarea pe tron: „Jur a păzi Constituția și legile Națiunii Române, a menține drepturile ei naționale și integritatea teritoriului"[42]. Deci, regele României, Carol al II-lea are partea sa de vină în prăbușirea hotarelor României Mari!

În noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, Guvernul sovietic a adresat României a doua notă ultimativă în care cerea următoarele:

1. În decurs de patru zile, începând cu orele 14^{00} după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești;

2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;

3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;

4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

În telegrama de răspuns Guvernul român a menționat: „Pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic."[43].

Cunoscutul om de stat, Gheorghe Tătărescu, unul dintre promotorii politicii externe românești în anii guvernării lui Carol al II-lea, îndată după cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța, în iulie 1940, la Poiana-Gorj, a elaborat un memoriu, publicat sub forma unei broșuri, intitulat *„Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord"*. Gh. Tătărescu a încercat să explice opiniei publice cauzele și împrejurările pierderii **provinciilor voievodale**[44] (sublinierea aparține lui Gh. Tătărescu – *A.P.*). Autorul memoriului justifică politica externă a României promovată pe parcursul celor două decenii de pace în Europa, explică necesitatea politicii de neutralitate a României în faza inițială a celui de-al Doilea Război Mondial, evidențiind că „România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese. Sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale"[45].

Gh. Tătărescu a căutat să explice de ce România a cedat rușilor pământurile ei, trup din trupul țării. Aceste considerații ale lui Gh. Tătărescu *reprezintă punctul culminant al documentului. Autorul, om politic de vază* în România interbelică, consilier intim al regelui Carol al II-lea, a dat bir cu fugiții. El scrie că în fața ultimatumului sovietic „nu erau decât două soluții: rezistența sau acceptarea. Rezistența era soluția cea mai ușoară (*sic!*): era soluția instinctului, soluția bărbăției. Rezistența era actul reflex al unui neam conștient de drepturile sale și de misiunea sa istorică. Dar rezistența însemna nu numai un război inegal, dar și un război în care armata noastră nu-și putea arunca în luptă toate forțele, întrucât avea de apărat și alte fronturi amenințate (despre care fronturi era vorba? – *A.P.*) și în împrejurimi în care orice ajutor devenise iluzoriu și asigurarea oricărei linii de retragere, imposibilă"[46]. Nu este greu de observat totala confuzie ce cuprinsese gândirea ex-premierului Gheorghe Tătărescu. Dacă, așa cum însuși autorul memoriului sublinia, „România nu se putea angaja în luptă decât pentru propriile sale interese și dacă sânge românesc nu poate curge decât pentru interese naționale", atunci Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, insulele de la Gurile Dunării cedate ocupantului sovietic nu mai prezentau oare interese românești, interese naționale?

Reputatul istoric ieşean Gheorghe Buzatu, într-un excelent şi convingător studiu[47], demonstrează că cifrele privind corelaţia forţelor militare române şi sovietice, prezentate de şeful Statului Major al Armatei generalul Florea Ţenescu, au fost ireale, false, diminuate pentru români şi exagerate pentru sovietici. Autorul are perfectă dreptate, când, scriind despre inexistenţa unui plan de acţiune comun al URSS, Ungariei şi Bulgariei îndreptat împotriva României, afirmă că în caz de rezistenţă armată România ar fi riscat să piardă nu mai mult decât Basarabia, adică ceea ce era fixat în Protocolul adiţional secret din 23 august 1939, pentru că intervenţia militară sovietică la vest de Prut atingea interesele Germaniei. Într-adevăr, după încheierea războiului cu Finlanda, ce a adus sovieticilor mari pierderi umane şi materiale, moralul ostaşilor şi comandanţilor Armatei Roşii era scăzut. Rezistenţa armată a României în faţa agresorului sovietic ar fi scos la iveală factori de rezistenţă antisovietică, necunoscuţi nouă. Au existat încă cel puţin două–trei circumstanţe, ce trebuiau luate în calcul. Este vorba de poziţia Turciei, care a confirmat hotărârea de a-şi onora obligaţiile asumate prin Pactul Înţelegerii Balcanice[48], ceea ce scotea din calcul orice ameninţare din partea Bulgariei; de opinia publică mondială care, suntem convinşi, s-ar fi solidarizat cu acţiunile militare de apărare ale României. Vom aminti că în ajutorul Finlandei au venit mii de voluntari din SUA, Statele Scandinave, Marea Britanie etc. Aceste detaşamente internaţionale de ce ar fi ocolit România? Este vorba, în sfârşit, de rezistenţa populaţiei băştinaşe, inclusiv a minorităţilor etnice (ruşilor, ucrainenilor etc.), refugiaţi în România în urma războiului civil din Rusia sovietică.

Considerăm, aşa cum a demonstrat-o convingător Gh. Buzatu, că în iunie 1940 „au fost serioase motive şi temeiuri care recomandau ca atunci să se fi optat pentru soluţia cel mai firesc recomandabilă pentru un stat suveran şi independent – respingerea necondiţionată a notelor ultimative ale Kremlinului şi acceptarea riscului unui război cu URSS, în ciuda disproporţiilor cunoscute de forţe[49], pentru apărarea Basarabiei şi nordului Bucovinei"[50].

Încorporarea Basarabiei la URSS, la 28 iunie 1940[51], a fost interpretată de satrapul stalinist V. Molotov ca o lărgire a teritoriului şi o întărire a potenţialului militar al Uniunii Sovietice. La sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS (1–7 august 1940), după ce a făcut o prezentare succintă a evenimentelor din Europa, V. Molotov a spus: „Acum daţi-mi voie să trec la probleme ale politicii noastre externe, rezolvarea cu succes a cărora

în vremea de la urmă a lărgit considerabil teritoriul nostru şi a înmulţit puterile Uniunii Sovietice... Graniţele Uniunii Sovietice s-au mutat în legătură cu aceasta spre Asfinţit şi au ajuns la Dunăre, care este, după Volga, cel mai puternic râu în Europa..."[52].

Aşadar, conducerea stalinistă a URSS, după ce a semnat pactul sovieto-german din august 1939, consultându-se de fiecare dată cu Berlinul, a materializat, pas cu pas, prevederile Protocolului adiţional secret, încorporând teritoriile trecute în zona sovietică de interes. Stalin şi anturajul lui, având scopuri bine determinate, ce intrau în flagrantă contradicţie cu interesele fundamentale ale popoarelor, cu normele elementare ale dreptului internaţional, au interpretat anexările drept acte de „binefacere", de „eliberare" şi de „ocrotire" a popoarelor, drept un „marş triumfal" spre Occident. Prin aceste anexări sovieticii urmăreau întărirea capacităţii de apărare a URSS. Astfel a fost inventat un mit, propulsat şi propagat cu perseverenţă în toată literatura sovietică de la 1940 încoace[53].

Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa – teritorii care nu-i aparţineau şi asupra cărora nu avea nici un drept, a constituit primul act al tragediei naţionale – sfârtecarea României în anul 1940, punând la grea încercare întregul popor român, şi aducându-i imense suferinţe şi incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componenţa URSS a avut consecinţe dramatice pentru întregul popor român, îndeosebi pentru populaţia din teritoriile respective[54].

Cedarea fără luptă a teritoriilor naţionale româneşti – Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa, unele insule din Delta Dunării – a dus nu numai la noi rapturi teritoriale (nordul Transilvaniei şi Cadrilaterul), dar şi la o profundă criză politică internă şi la activizarea anumitor forţe antiromâneşti, prosovietice din Basarabia şi nordul Bucovinei.

După ce Bucureştiul a cedat Uniunii Sovietice teritorii strămoşeşti, aflate la est de Prut, amputarea României a continuat. La cererile insistente ale Ungariei şi Bulgariei de a revizui hotarele cu România, Germania şi Italia au exercitat presiuni asupra Bucureştilor în vederea cedării unor noi teritorii: nordul Transilvaniei şi Cadrilaterul. Guvernul român avea de ales între „perspectiva distrugerii sale ca stat şi naţiune, de o parte, şi păstrarea statului redus teritorial şi a fiinţei etnice a neamului românesc, de altă parte"[55]. La 30 august 1940, prin „arbitrajul" de la Viena, România ceda Ungariei nord-estul Transilvaniei cu o suprafaţă de 43 492 km pătraţi cu o populaţie majoritar românească[56]. La 7 septembrie, Bucureştii cedau

Bulgariei Cadrilaterul, cuprinzând două județe din sudul Dobrogei, cu o suprafață de 7 412 km pătrați și circa 362 mii de locuitori, dintre care 40% – populație românească, 30% – bulgară, restul majoritar turci.

Așadar, în perioada când România a abandonat neutralitatea (la 28 mai 1940) și s-a orientat spre Axa Berlin – Roma, ample teritorii naționale i-au fost amputate, înstrăinându-i-se 99,7 mii km pătrați și 6,8 milioane de locuitori, ceea ce reprezină 31,4% din suprafața țării și 33,3% din populația țării, situație „ce a lipsit-o de însemnate capacități de producție și care a adâncit criza economică și politică"[57].

I.4. Regimul politic după abdicarea regelui Carol al II-lea

Cedările teritoriale, făcute fără rezistență armată, evacuările forțate a zeci de mii de etnici români și de alte naționalități au stârnit revolta legitimă a maselor. Legionarii, exprimând aceste nemulțumiri, exercitau presiuni asupra instituției regale. La 3 septembrie 1940, Carol al II-lea l-a convocat la Palat pe Ion Antonescu și, în ciuda animozității personale față de general, i-a propus acestuia să constituie un nou guvern.

Generalul va accepta propunerea regelui, dar va cere puteri depline pentru conducerea statului. Printr-un decret, semnat la 5 septembrie, Carol al II-lea oferea generalului Ion Antonescu împuternicirile cerute. La 6 septembrie, Ion Antonescu, într-o scrisoare ultimativă, i-a cerut lui Carol al II-lea să abdice în favoarea fiului Mihai și să părăsească România; în aceeași zi Mihai I a depus jurământul de credință față de țară și neam și a reconfirmat trecerea puterilor depline generalului Ion Antonescu, în calitatea lui de prim-ministru. În plus, generalul s-a autointitulat conducătorul statului român.

Guvernarea generalului Ion Antonescu cuprinde două perioade distincte: a) septembrie 1940 – ianuarie 1941, când în componența guvernului au intrat și legionarii; b) ianuarie 1941 – august 1944, când a cârmuit un cabinet militar[58].

La 14 septembrie 1940, România s-a proclamat „stat național-legionar", Horia Sima, conducătorul legionarilor, ocupând funcția de viceprim-ministru, alți legionari fiind în importante posturi de stat. În politica externă regimul legionaro-antonescian s-a orientat spre o aliniere totală față de

Axă. România a renunțat oficial la obligațiunile contractate prin pactele și tratatele interbelice, iar la 23 noiembrie 1940 aderă la Pactul Tripartit.[59]

În timpul guvernării comune, între legionari și conducătorul statului au intervenit disensiuni serioase. La 21 ianuarie 1941, legionarii au încercat, prin forță, înlăturarea generalului Ion Antonescu, însă, rebeliunea a eșuat.

Regimul antonescian, instaurat în ianuarie 1941, după înlăturarea de la putere a legionarilor, poate fi considerat, în primul rând, o dictatură militară. Ion Antonescu nu numai că n-a avut un partid politic propriu, dar nici măcar *„nu făcuse parte din vreun partid politic"*[60]. Refuzul liderilor partidelor politice (PNL și PNȚ) de a forma un guvern de unitate națională l-a determinat pe generalul Ion Antonescu, forțat de împrejurări, să recurgă la formarea unui guvern alcătuit, în mare parte, din militari: din cei 25 de membri ai Cabinetului de miniștri 16 erau militari, restul – civili[61]. Tot dintre militari și-a ales și guvernatorii Basarabiei, generalii C.Gh. Voiculescu și O. Stavrat.

Ion Antonescu s-a impus prin stilul autoritar de conducere, într-o țară neînvățată cu disciplina, „generalul a vrut să instaureze o ordine similară celei militare, reglementările mergând, uneori, până la detalii nesemnificative"[62].

Regimul lui Ion Antonescu n-a fost un regim fascist, el n-a avut la bază un partid fascist unic[63]. Conducătorul statului n-a împărtășit ideologia nazistă. De la 14 februarie 1941 „statul-național legionar" a fost abrogat[64].

Cârmuirea lui Ion Antonescu a fost dictatorială, ideologia fiind inspirată din „temele tradiționale ale naționalismului autohton, între care vechimea și continuitatea au fost exaltate cu precădere (se afișau lozinci ca: „De 2 000 de ani suntem aici)"[65].

Referindu-se la regimul antonescian, istoricul Florin Constantiniu evidenția caracterul antisemit al acestuia, afirmat în special în anii 1940–1942, ca apoi, „pe măsura deteriorării situației pe Frontul de Est să i se pună surdină și chiar să dispară, mareșalul înțelegând că protejarea evreilor poate constitui un însemnat capital politic în negocierile cu anglo-americanii"[66]. Este important să subliniem afirmația justă a istoricului Florin Constantiniu potrivit căreia „dictatura lui Antonescu nu a cunoscut formele aberante de represiune din Uniunea Sovietică sau din cel de-al treilea Reich"[67]. Regimul lui Ion Antonescu a fost o dictatură moderată, tolerantă față de opoziția democratică.

NOTE

[1]Andrei Groza, *URSS - instigatorul celui de-al Doilea Război Mondial*, Chişinău, Editura *Universitas*, 1995, p. 8–9.

[2]*Diplomaţia cotropitorilor: Repercusiunile ei asupra Basarabiei si Bucovinei de Nord*. Culegere de documente, alcătuitor A. Blanovschi, Chişinău, Editura *Universitas*, 1992, p. 23.

[3]*Ibidem*, p. 24.

[4]*Ibidem*, p. 30.

[5]*Ibidem*, p. 32.

[6]*Ibidem*, p. 48.

[7]*Crestomaţie la Istoria românilor (1917–1992)*, Chişinău, Editura *Universitas*, 1993, p. 265.

[8]Gheorghe Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939–1945*, Iaşi, Centrul de istorie şi civilizaţie europeană, 1995, p. 4.

[9]Mai detaliat despre semnificaţia Pactului Ribbentrop–Molotov vezi: Gheorghe Buzatu, *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov* în *Moldova* (Iaşi), 1991, nr. 3, p. 1–5; Idem, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 225–238; Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente si consecinţe*, Iaşi, Institutul European, 1998.

[10]Эдвард Радзинский, *Сталин*, Москва, Изд-во *Вагриус*, 1997, p. 472.

[11]*Dicţionar diplomatic*, Bucureşti, 1979, p. 287.

[12]*Diplomaţia cotropitorilor...*, p. 82–83.

[13]*Dicţionar diplomatic*, Bucureşti, 1979, p. 147.

[14]Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial...*, p. 8.

[15]V.F. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1947)*, Iaşi, 1995, p. 14.

[16]Adolf Hitler, *Directive de război*, Bucureşti, Editura *Elit*, 1999, p. 55–57.

[17]Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 10.

[18]Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României de la începuturi, 1859, până în zilele noastre, 1995*, Bucureşti, 1995, p. 134.

[19]Dinu C. Giurescu, *România în al Doilea Război Mondial (1939–1945)*, Bucureşti, Editura *ALL*, 1999, p. 8.

[20]Nicolae Chivulescu, *Armand Călinescu, omul de oţel al României*, Bucureşti, Editura Ministerului de Interne, 1995, p. 196 şi urm.

[21]Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*. Vol. II (1939–1940), Bucureşti, Casa de editură şi presă *Şansa* SRL, 1996, p. 4.

[22]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 9.

[23]*Ibidem*, p. 10.

[24]*Ibidem*, p. 14.

[25]V.F. Dobrinescu, I. Constantin, *op. cit.*, p. 14–15.

[26]Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 77.

[27]*Ibidem*, p. 86.

[28]*Ibidem*, p. 362, nota 90.

[29]*Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chişinău, Editura *Universitas*, 1991, p. 7.

[30]Ion Şişcanu, *Raptul Basarabiei, 1940*, Chişinău, *Ago-Dacia*, 1993, p. 16–25.

[31]*Basarabia. 1940*, Chişinău, Editura *Universitas*, 1991, p. 21.

[32]*Diplomaţia cotropitorilor...*, p. 126.

[33]Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 200.

[34]Gh.Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opţiunii României privind evacuarea Basarabiei si a Bucovinei de Nord în 1940*, în *Geopolitica*. Vol. I, Iaşi, Editura *Glasul Bucovinei*, 1994, p. 486–487.

[35]Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 200.

[36]*Ibidem*, p. 202.

[37]*Ibidem*.

[38]Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondenţă*, Iaşi, 1993, p. 92.

[39]Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 488 şi urm.

[40]Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 487, în: *Însemnări zilnice* apărute sub îngrijirea lui Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion s-a strecurat o greşeală de tipar; „Numai 6 voturi din cei 26 am fost pentru rezistenţă" (Carol al II-lea, *op. cit*, p. 203). Corect este „au fost". Pe cei şase regele îi numeşte: N. Iorga, V. Iamandi, S. Dragomir, T. Pop, Ş. Ciobanu, E. Urdăreanu.

[41]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 26.

[42]*Ibidem*.

[43]*Pactul Molotov–Ribbentrop...*

[44]Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*. Ediţie îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, cuvânt introductiv de Nicolae-Şerban Tanaşoga, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, p. XLV; în volum este inclus memoriul *Evacuarea Basarabiei si Bucovinei de Nord*, p. 225–241.

[45]*Ibidem*, p. 235.

[46]*Ibidem*, p. 239.

[47]Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. II, capitolul 25 „*Problema opţiunii României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor actori ai evenimentelor*", p. 239–268.

[48]Dinu C. Giurescu, *op. cit.* p. 20, 35, nota 15.

[49]În monografia citată deja, D.C. Giurescu foloseşte rezultatele studiului lui F. Marinescu. Ibidem, p. 24. Vom menţiona şi studiul lui Nicolae Ciobanu, *Capacitatea de luptă a Armatei Române în momentul ciuntirii teritoriale a României în anul 1940*, publicat în *Destin Românesc*, 1994, nr. 2, p. 9–19. Autorul formulează întrebarea: „armata română putea să reziste, să apere integritatea teritorială a ţării?" Tot el scrie: „răspunsul este DA" (p. 18). Până la urmă, totuşi, N. Ciobanu consideră „ca realiste deciziile cercurilor politice conducătoare din perioada respectivă de a nu angaja ţara în război..."

[50]Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 256.

[51]La 3 iulie 1944, Iuliu Maniu a făcut să parvină grupului Gh. Tătărescu – M. Ralea următoarea comunicare: „Înalte considerente de ordin moral, care trebuie să călăuzească de aici înainte viaţa publică, nu admit ca acei care au fost instrumentele dictaturii lui Carol şi sunt vinovaţi de dezmembrarea graniţelor să reintre în lupta politică; Tătărescu–Ralea şi ceilalţi oameni politici cu o situaţie asemănătoare trebuie să aleagă: ori se retrag din viaţa publică până ce timpul îi va absolvi, ori vor fi traşi la răspundere pentru rolul nefast ce l-au avut în timpul lui Carol". În continuare, în *Nota informativă a Serviciului Special de Informaţii* se sublinia că „Maniu îi consideră trădători pentru că: au sprijinit politica lui Carol şi au renunţat la garanţiile Angliei; au acceptat ultimatumul sovietic şi cedarea Basarabiei si Bucovinei de Nord, fără rezistenţă militară sau diplomatică, ceea ce determină Sovietele să afirme că România a recunoscut în iunie 1940 drepturile URSS-ului asupra acestor provincii". În: *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente.* Vol. I. Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1994, p. 220.

[52]Cuvântarea lui Molotov la şedinţa comună a Sovietului Uniunii şi Sovietului Naţionalităţilor, 1 august 1940, în *Sesia a şaptea a Sovietului Suprem al Uniunii RSS*, 1–7 august 1940. Darea de seamă stenografică, M., 1940, p. 27.

[53]A. Petrencu, *Mitul a rămas în istorie doar ca un mit*, în *Moldova şi Lumea*, Chişinău, 1992, nr. 6–7, p. 32–33.

[54]*Crestomaţie la Istoria românilor*, p. 274.

[55]Titu Georgescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1997, p. 229.

[56]Ibidem; Dinu Giurescu, 42 243 km pătraţi, locuitori – 2,6 mil.., *op. cit.*, p. 34.

[57]Gh. Palade, I. Şarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chişinău, 1998, p. 65.

[58]Gh.Buzatu, *România şi războiul mondial*, p. 17–20.

[59]Pactul Tripartit...

[60]*Istoria Românilor, Compendium*, Coordonatori: I. Agrigoroaiei, I. Toderaşcu, Iaşi, Editura *Cultură fără frontiere*, 1996, p. 323.

[61]*Ibidem.*

[62]Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura *Univers enciclopedic*, 1997, p. 394.

[63]*Ibidem.*

[64]I. Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura *Meronia, 1996*, p. 126.

[65]Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 394.

[66]Ibidem. *Deportarea evreilor a fost suspendată pe 13 octombrie 1942.* A. Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial. 1940 1944*, Chişinău, Editura *Lyceum*, 1997, p. 339–340, doc. 24 şi 25.

[67]*Ibidem*, p. 395.

II. BASARABIA SUB OCUPAŢIA SOVIETICĂ (iunie 1940–iunie 1941)

II.1. Bolşevizarea Basarabiei

Imediat ce s-au instalat, chiar din prima zi, autorităţile sovietice au scos în afara legii organele administrative existente, organele judiciare, militare şi poliţieneşti. A fost interzisă activitatea partidelor politice (bineînţeles, cu excepţia celui bolşevic) şi au fost suprimate sindicatele, numite fasciste şi reacţionare.

În teritoriile cotropite au fost aplicate legile existente în URSS. Funcţiile administraţiei româneşti au fost preluate de comisariatele militare şi de organele politice ale Armatei Roşii, acestea din urmă asumându-şi prerogativele formării noilor organe administrative locale. Au fost create consiliile săteşti (selsoviet), comitetele executive raionale (raispolcom) cu secţiile: agrară (raizemo), financiară (raifino) etc. Au fost instituite tribunale, secţii de miliţie, reprezentanţe ale NKVD-ului. Aşa cum atestă documentele timpului, în funcţiile de „preşedinţi şi secretari ai ispolcomurilor sunt numite persoane venite de peste Nistru, care aproape toţi sunt evrei"[1]. Aceleaşi surse informează că odată „cu venirea autorităţilor sovietice întreg aparatul financiar a suferit transformări, funcţionarii existenţi fiind toţi înlocuiţi cu elemente evreieşti din evrei localnici. Aceştia însă nu totdeauna au fost pe placul administraţiei sovietice, de aceea au fost parţial înlocuiţi cu vechii funcţionari concediaţi la timpul lor"[2].

După 28 iunie 1940, conducerea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti (RASSM) şi-a extins împuternicirile asupra Basarabiei doar formal, în realitate toate directivele veneau de la Moscova. Prima decizie oficială a conducerii de la Kremlin în vederea instaurării

regimului bolşevic în teritoriile ocupate a fost cea din 2 iulie 1940, intitulată *Probleme ale CC al PC(b) din Ucraina*. Aceasta prevedea constituirea comitetelor judeţene de partid şi a comitetelor executive judeţene în Basarabia şi nordul Bucovinei. Deja pe 3 iulie 1940 CC al PC(b) din Ucraina confirma componenţa comitetelor judeţene ale Partidului Comunist din Ucraina în Basarabia şi nordul Bucovinei. Printre persoanele confirmate în funcţii de conducere (în total 51) doar 2 erau români: T.A. Konstantinov şi S.S. Zelenciuk, dar nici unul nu era originar din Basarabia.

La 4 iulie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene aproba componenţa comitetelor executive judeţene din Basarabia şi nordul Bucovinei, organe ale puterii sovietice. Din cei 75 de funcţionari împuterniciţi să constituie sovietele judeţene doar 2 erau români. Respectivele decizii ale forurilor supreme ale Ucrainei erau adoptate în condiţiile în care, pe 27 iunie 1940, se forma comitetul de partid al comuniştilor ieşiţi din ilegalitate. Dar comuniştii-ilegalişti din Basarabia n-au fost recunoscuţi de tovarăşii lor de idei din Kremlin. Nici unul dintre comuniştii-ilegalişti n-a participat la Congresul I al PC(b) din Moldova, iar mulţi comunişti-ilegalişti basarabeni au fost deportaţi în Siberia sau condamnaţi la ani grei de puşcărie. Este elocvent cazul unui basarabean, condamnat sub români pentru activitate comunistă, care mai apoi, declara la judecata sovietică că a fost prigonit, că a lucrat în favoarea Sovietelor. I s-a răspuns: „D-stră aţi lucrat pentru noi fiind plătit, noi recunoaştem numai pe aceia care au activat din convingere"[3].

Problema atragerii românilor basarabeni în rândurile partidului bolşevic rămânea totuşi dificilă pentru autorităţile invadatoare. Iată, în acest sens, o precizare din sursa deja citată: „comitetul provizoriu al partidului se numeşte astfel din cauza că, până în prezent, nu se fac înscrieri în partid"[4].

Una din cauzele care îi reţinea pe basarabeni să se înscrie în acest partid o constituia faptul că membrii lui aveau un nivel intelectual scăzut, nu aveau studii serioase, se dovediseră lipsiţi de orice scrupule în activitatea lor. Aşa cum demonstrează în studiul său istoricul Ion Şişcanu, „doar 4 din cei 71 de secretari ai comitetelor raionale de partid aveau studii superioare, 26 din ei având doar 1–4 clase. Un tablou cu adevărat uluitor. Dar asta era realitatea. Sistemul totalitar bolşevic nu miza pe intelectuali independenţi în gândire şi acţiune, cu studii, pregătire profesională şi calităţi morale

etc.). În condiţiile negării şi distrugerii „lumii vechi" erau avansaţi cei mai înrăiţi, intoleranţi, „pragmatici", hotărâţi. Aceştia realizau „linia partidului", fără a pune la îndoială vreo hotărâre ori indicaţie scrisă sau verbală. Aceştia constituiau „osatura" dictaturii proletariatului ce se instaurase în Moldova Basarabeană"[5].

Nivelul scăzut de pregătire profesională şi de cultură generală al cadrelor de conducere sosite în Basarabia, a fost sesizat la Congresul I al PC(b) al RSS Moldoveneşti de primul secretar al partidului Borodin. El a dat mai multe exemple în acest sens, dintre care citez doar unul: „Tov. Gurtovoi, membru al PC(b) din URSS, inspector al secţiei raionale de învăţământ din raionul Bujor, la întrebarea pusă: Care au fost cauzele izbucnirii războiului ruso-japonez? (din anii 1904–1905 – *A.P.*) a răspuns: „Războiul ruso-japonez a izbucnit din cauza litigiului dintre Rusia şi Japonia pentru Alsacia şi Lorena"[6].

În privinţa modului în care conduceau instituţiile peste care deveniseră dintr-o dată şefi, a felului cum se comportau aceşti şefi (nacialnici), serviciul secret român, lăsat în Basarabia cotropită, a cules unele informaţii care, prin surprinderea unor detalii semnificative, au dat o imagine elocventă noilor conducători. Astfel, îmbrăcămintea directorului sucursalei Băncii de Stat consta dintr-un costum de pânză, o şapcă, bocanci şi o cravată[7]. Noul titular al Serviciului poştal, de telegraf şi telefon, venit de dincolo de Nistru, purta de asemenea o şapcă, costum de pânză, cizme de iuft. El ridica gulerul ca să nu se vadă lipsa lenjeriei, pe corp având o plasă. După două zile a apărut cu o cămaşă de calitate inferioară şi o cravată. „Are numai şcoală primară, nu cunoaşte meseria, se mărgineşte a semna şi a-şi da aere, iar secretarul face restul. Secretarul e evreu. Când i s-a adresat o întrebare: „De ce, tovarăşe, D-ta eşti aşa puţin politicos?", a răspuns că: „Nu am încredere în D-ta". Acest răspuns este unul tipic"[8].

În continuare, să vedem cum „a rezolvat" problema statutului Basarabiei conducerea de vârf a URSS. Au existat două variante de soluţionare a „chestiunii" date. În articolul de fond al ziarului *Pravda* din 11 iulie 1940, organul central de presă al bolşevicilor, s-a menţionat: „Teritoriul Republicii Unionale Sovietice Socialiste Moldoveneşti va fi de peste 50 mii km², iar populaţia – de peste 3 700 mii locuitori. Viitoarea RSSM, astfel, se va prezenta ca un stat cu un teritoriu mai întins decât cel al Belgiei, Olandei, Elveţiei". Ideile formulate de *Pravda* se încadrau în

formula „reunirea RASSM cu Basarabia". A existat însă şi un proiect ucrainean. Conducătorii de la Kiev insistau să li se cedeze judeţul Ismail şi „propuneau" pentru viitoarea RSSM doar 6 din cele 14 raioane ale RASSM. Conform variantei ucrainene, populaţia Republicii Unionale Moldoveneşti urma să alcătuiască circa 2 272 mii de locuitori, moldovenii constituind – 66%, ucrainenii – 6,94%, ruşii – 9,25%, restul naţionalităţilor – 17,7%. Ceea ce propuneau ucrainenii era concentrat în formula „reunirea populaţiei moldoveneşti din raioanele RASSM cu populaţia majoritar compactă a Basarabiei". Or, varianta ucraineană venea să submineze unitatea teritorială a românilor trecuţi cu forţa sub autoritatea Kremlinului.

Documentele demonstrează că au existat anumite disensiuni între conducerea URSS şi cea a Ucrainei cu privire la hotarele viitoarei RSSM, disensiuni care în cele din urmă au fost rezolvate în favoarea Ucrainei. N-au fost incluse în RSSM judeţele româneşti Hotin, Cetatea Albă şi Ismail cu o populaţie de 959 115 oameni, din care 272 314 (28,4%) români, iar ucrainenii alcătuind doar 25,4% (244 017 persoane).

Pentru a-şi atinge scopurile expansioniste, conducerea bolşevică a Ucrainei, ca de altfel şi cea de la Moscova, a făcut falsuri grosolane. De exemplu, preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSU, Greciuha, vorbind despre judeţul Ismail, afirma că 33,3% din populaţie era alcătuită din bulgari şi găgăuzi care, „fiind triburi slave", aveau mai multe lucruri comune în privinţa modului de viaţă cu ucrainenii decât cu moldovenii[9]. În realitate bulgarii şi găgăuzii din judeţul Ismail alcătuiau 18% din locuitori, iar găgăuzii nu sunt de origine slavă.

La nord, ca şi la sud, hotarul a fost trasat în mod arbitrar, fără a se ţine cont de componenţa naţională a teritoriilor, iar 8 raioane din fosta RASSM, populate cu români, erau trecute fără nici o justificare în componenţa RSSU.

Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS (august 1940) urma să legifereze post-factum tranzacţiile realizate anterior între conducerea centrală şi cea ucraineană. În ordinea de zi această problemă era formulată astfel: *Cu privire la constituirea RSS Moldoveneşti şi includerea nordului Bucovinei şi a judeţelor Hotin, Akkerman şi Ismail ale Basarabiei în componenţa RSS Ucrainene.* Ţinem să subliniem în mod special, că faimoasa Constituţie stalinistă din 1936 împuternicea Sovietul Suprem

să accepte includerea unor noi republici sovietice în componenţa URSS, dar nu şi crearea unor republici noi în teritoriile URSS.

La 2 august 1940 sesiunea Sovietului Suprem al URSS constituia RSS Moldovenească, deşi hotarele noii formaţiuni statale nu erau trasate definitiv.

Sovietul Suprem al URSS a adoptat *Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti Unionale,* care, aşa cum s-a menţionat deja în literatura de specialitate, a fost o creaţie arbitrară, bazată pe înşelăciune, ipocrizie şi ilegalitate. Chiar preambulul legii începea cu un fals: „Satisfăcând dorinţa oamenilor muncii din Basarabia şi din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească cu privire la *reunirea populaţiei moldoveneşti din Basarabia cu populaţia moldovenească* din RASS Moldovenească şi conducându-se de principiul sovietic al dezvoltării libere a naţionalităţilor..."[10]. Faptele demonstrează cu certitudine că iniţiativa creării RSSM nu a fost a populaţiei din cele două teritorii menţionate; populaţia nu a făcut o asemenea cerere. La sesiunea Sovietului Suprem din august 1940 a fost prezentă şi o delegaţie din 32 de persoane, care ar fi reprezentat populaţia autohtonă. Membrii delegaţiei basarabene, care aveau statutul de „oaspeţi ai Kremlinului", au fost admişi la lucrările sesiunii numai după ce T. Konstantinov a propus ca o parte organică a Basarabiei să intre în componenţa Ucrainei, începuse gala spectacolelor de umilire a populaţiei româneşti: delegaţii au trebuit să „mulţumească" lui I. Stalin pentru cele săvârşite de el: „Trimiţându-ne pe noi, fericiţii, la Moscova, muncitorii din Basarabia ne-au rugat să vă transmitem că noi, toţi ca unul, dorim doar atât: reunirea cât mai grabnică, frăţească, cu populaţia moldovenească"[11].

După proclamarea RSSM, s-a intensificat procesul de comunizare a economiei: au fost naţionalizate băncile (6 iulie 1940); a fost naţionalizat pământul (15 august 1940); la sate a fost pusă în aplicare politica comunismului de război: 200 mii tone de grâu rechiziţionat de la ţărani au fost expediate în Germania nazistă, cu care URSS era în perioada „lunii de miere". Autorităţile comuniste au trecut apoi la colectivizarea pământului naţionalizat şi împărţirea lui ţăranilor: pe data de 15 februarie 1941 existau oficial 29 colhozuri, întrunind 3 629 gospodării cu membrii lor[12].

Asigurarea populaţiei cu produse alimentare a scăzut brusc: ţăranii nu mai erau interesaţi şi nu aveau posibilitatea să aducă la oraşe produsele

muncii lor. În nou-născuta „republică" a apărut fenomenul „*meşociniki*", adică orăşenii se văd nevoiţi a-şi lua desagii şi a pleca la ţară după provizii.

Regimul bolşevic a promovat o politică de preţuri vădit defavorabilă pentru agricultori. Preţul unui kilogram de carne de porc era de 7 ruble, de carne de pasăre (găină) – 9–12 ruble, de ceapă – 2 ruble, porumbul costa 4 ruble pudul (16 kg), în acelaşi timp preţul unei perechi de pantaloni de calitate proastă (50% lână) costa 600–700 ruble; o pereche de cizme ţărăneşti – 110 ruble (preţurile pentru februarie 1941). În aceeaşi perioadă, salariul lunar, de exemplu, al unui şef de oficiu poştal era de 265 ruble, al unui poştaş – 120 ruble, un zilier primea 5–6 ruble/zi[13]. Multă lume *rămăsese fără de lucru şi o ducea extrem de greu. Multe mori şi fabrici* de ulei vegetal fuseseră demontate, iar utilajul transportat peste Nistru. „Lucrările (de demontare – *A.P.*) erau executate noaptea, tot noaptea erau încărcate maşinăriile în vagoane", se sublinia într-un raport[14]. La sate lumea stătea în întuneric, gazul lampant lipsea. Deşi locuitorilor Basarabiei li s-au eliberat paşapoarte, ei nu puteau să se deplaseze decât cu permise speciale, eliberate de la caz la caz, pe un termen de până la 3 luni.

În teritoriile româneşti anexate sovieticii au instalat un regim sângeros, promovând o politică de teroare faţă de populaţia autohtonă[15].

Politica bolşevică de sovietizare a Basarabiei includea şi strămutarea forţată a populaţiei, practică aplicată permanent pe întinderile imperiului roşu.

Odată cu retragerea armatei şi administraţiei româneşti, o parte considerabilă a populaţiei din Basarabia s-a refugiat în Regatul României. Către sfârşitul lunii octombrie 1940, numărul celor plecaţi din Basarabia s-a ridicat la peste 100 000 de persoane[16]. Exodul românilor basarabeni a continuat şi în lunile următoare.

La 5 septembrie 1940, Guvernul URSS şi cel al Germaniei au semnat un acord cu privire la evacuarea germanilor de pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei în cel de-al treilea Reich[17]. Au fost strămutaţi forţat peste 100 000 de germani. Cu ocazia deportării populaţiei germane din Basarabia şi nordul Bucovinei, în toamna anului 1940, „prin acţiunea organizată de profesorii Gheorghe Cârsteanu şi Claudiu Usatiuc, au fost salvaţi de urgia bolşevică mai bine de 5 mii de români de sânge, care, datorită bunăvoinţei autorităţilor germane, au fost înregistraţi în listele de repatriaţi germani"[18].

Odată cu aceştia, germanii au transportat un număr tot atât de mare de cetăţeni români, însă de origine etnică străină (ucraineni, polonezi, cehi etc.)[19].

În urma strămutării nemţilor, românilor, reprezentanţilor altor grupuri etnice în Germania, statul sovietic a devenit posesor a peste 59 000 ha de pământ, 22 425 case, peste 5 000 cai, cca 16 000 de vite cornute mari etc.[20] – proprietatea persoanelor strămutate.

Basarabia a devenit un obiect de pradă a diferitelor ministere şi departamente sovietice. Iată, de exemplu, prin raportul din 27 iulie 1940 al şefului Departamentului Blănuri („Glav-puşnina") din cadrul Comisariatului Poporului pentru Comerţul Exterior, Frolkin, adresat comisarului acestui minister A. Mikoian, se cerea organizarea gospodăriilor agricole de stat (sovhozurilor) specializate în creşterea oilor caracul. În acest scop se solicita cedarea către departamentul respectiv a 14 406 ha de pământ din Basarabia şi nordul Bucovinei[21].

La 31 octombrie 1940, a fost luată decizia de a strămuta în Basarabia, pe teritoriile rămase „libere", 9 700 familii ţărăneşti din regiunile de est ale Ucrainei şi 6 000 familii ţărăneşti din regiunile de vest ale acestei republici sovietice[22]. Aşadar, din teritoriile de răsărit ale Poloniei, încorporate de URSS în septembrie 1939, bolşevicii ucraineni au avut grijă să deporteze din ceea ce s-a numit „Ucraina de Vest" în Basarabia familii de polonezi. Astfel, în Basarabia s-a constituit un grup important de polonezi şi ucraineni. Conform datelor autorităţilor româneşti, în vara anului 1941, au fost atestaţi 40 000 de oameni, dintre care 15 000 polonezi şi 25 000 ucraineni veniţi în sudul Basarabiei din Galiţia[23].

Din cauza stării de provizoriat şi a lipsei oricăror legături cu pământurile şi naţiunea în mijlocul căreia au fost transplantaţi, condiţiile de viaţă, inclusiv cele sanitare, ale acestor oameni erau destul de grele. Dislocaţi din mediul lor, lipsiţi de biserică, şcoli, proprietate etc., aceşti oameni oropsiţi aşteptau cu înfrigurare sosirea unor timpuri mai bune, prielnice repatrierii lor în Galiţia.

În conformitate cu Decizia Consiliului Comisarilor Poporului şi conducerii supreme a partidului bolşevic din 15 ianuarie 1941, regimul sovietic a organizat şi o „colonizare internă": peste 14 000 de hectare de pământ, luate din terenurile agricole lăsate de coloniştii germani, au fost repartizate ţăranilor fără sau cu puţin pământ. Decizia prevedea

strămutarea a 500 de gospodării colective din raioanele RSSM de pe malul stâng al Nistrului şi a 2 000 de gospodării individuale din raioanele basarabene ale RSSM.[24]

După aceşti primi paşi de „colonizare internă", regimul sovietic a trecut la trierea populaţiei basarabene cu scopul lichidării fizice a oricărei rezistenţe organizate şi conştiente, intimidării populaţiei rămase. La 10 iulie 1940, L. Beria, comisarul poporului al Afacerilor Interne (NKVD), cerea permisiunea preşedintelui Consiliului Comisarilor Poporului al URSS V. Molotov, de a mări efectivul forţelor de escortă al Comisariatului de Interne până la 1 910 oameni, în vederea constituirii unui regiment şi a unui batalion. Această cerere era motivată de necesitatea de a putea prelua şi întări paza puşcăriilor din Basarabia şi nordul Bucovinei, de a executa în condiţii de siguranţă arestarea şi escortarea deţinuţilor[25]. Altfel spus, grija cea mare a lui L. Beria era de a întări „baza materială" a aparatului represiv extins în România dintre Prut şi Nistru, cotropită de sovietici.

Neavând încredere deplină în organele de conducere ale republicii, I. Stalin a instituit postul de „împuternicit al CC al PC(b) din URSS şi al CCP al Uniunii RSS". Prin hotărârea din 7 mai 1941 a CC al PC(b) din URSS, S. Goglidze a fost desemnat „împuternicitul CC al PC(b) şi al CCP al URSS în RSS Moldovenească".

Deja la 31 mai 1941, S. Goglidze a trimis lui I. Stalin o „Rugăminte" (rus.: „Prosiba") în care relata că în Basarabia au activat multe partide şi organizaţii burgheze. După „reunirea" Basarabiei cu URSS, conducerile acestor formaţiuni politice s-au refugiat în România. Rămăşiţele (rus.: „ostatki") acestor partide şi organizaţii, fiind susţinute activ de serviciile româneşti de spionaj, şi-au intensificat activitatea antisovietică. S. Goglidze se referea în continuare la datele Comisariatului Securităţii de Stat al RSSM (NKGB), conform cărora Garda de Fier ar fi fost organizaţia cea mai bine pregătită pentru munca ilegală, ar fi avut cadre de terorişti uniţi în grupuri speciale. Aceste „cadre" s-ar fi activizat, ar fi încercat să stabilească legături cu centrele legionare din România, dar au fost depistate la timp de NKGB-ul din Chişinău.

Acelaşi document menţiona că printre forţele ostile faţă de puterea sovietică, extinsă asupra teritoriului pruto-nistrean, ar fi fost Partidul Naţional-Creştin (cuziştii) şi Partidul Naţional-Ţărănesc. În categoria

„elementele antisovietice" au mai fost incluşi „moşierii", „comercianţii", „poliţiştii şi jandarmii", „albgardiştii", „primarii", „refugiaţii din URSS" şi alte „elemente sociale străine". În legătură cu activizarea acestor „elemente", S. Goglidze „roagă" să fie strămutate în regiunile îndepărtate (de nord şi est) ale URSS 5 000 de familii, după cum urmează:

- activişti ai partidelor politice burgheze româneşti – 980 persoane (capi de familii);
- moşieri – 137 persoane;
- poliţişti şi jandarmi – 440 persoane;
- ofiţeri ai armatei albe – 285 persoane;
- ofiţeri ai armatei ţariste cu activitate antisovietică – 83 persoane;
- ofiţeri ai armatei române cu activitate antisovietică – 64 persoane;
- mari comercianţi – 1 948 persoane;
- posesori ai unor importante imobile – 411 persoane;
- primari – 652 persoane[26].

Documentul citat mai sus demonstrează că forţele de interne şi cele ale securităţii sovietice realizaseră deja trierea populaţiei basarabene şi la venirea lui S. Goglidze totul era pregătit pentru deportarea *„elementelor"*.

Ca baza „juridică" a strămutării a servit *Regulamentul cu privire la modul de aplicare a deportării faţă de unele categorii de criminali*, aprobat în mai 1941. La 7 iunie 1941, NKGB al RSS Moldoveneşti a cerut 1 315 vagoane pentru trimiterea a 85 000 de basarabeni în regiunile Aktiubinsk, Cazahă de Sud, Karaganda, Kustanai, Kzîl-Orda, Novosibirsk ş.a.[27]

Operaţiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 (ora 2[30]). Conform unor date, desigur incomplete, organele sovietice represive au reuşit să strămute (până la 22 iunie 1941) peste 22 000 de oameni.

Deportările s-au făcut în mare grabă şi în condiţii îngrozitoare. Deciziile de a strămuta familiile celor vizaţi erau scrise cu creionul, nu aveau semnăturile şi ştampilele organelor împuternicite[28]. Chiar de la început, aceste fărădelegi au luat unele forme sălbatice, în vagoane, destinate transportului de vite, au fost aruncate jertfele acestor acte de tiranie: femei gravide, cu copii mici (numai pentru faptul că soţii lor au făcut serviciul militar în armata română); mici negustori, consideraţi „comercianţi şi elemente sociale străine"; studenţi, absolvente ale şcolilor

(sovietice!), abia ieşite de la balul de absolvire (fără a fi anunţaţi părinţii), invalizi etc.[29]

Aşa a început calvarul celor peste 22 000 de basarabeni deportaţi de puterea sovietică. Războiul germano-sovietic a pus capăt acestei politici demente a unui stat-criminal faţă de populaţia paşnică a unei provincii răpite.

II.2. Crimele sovieticilor: asasinate în masă, devastări, represiuni

Organele represive ale URSS (comisariatul de interne, cel al securităţii – poliţia secretă bolşevică) nu numai că au pregătit deportarea în masă a „elementelor" antisovietice, dar au şi arestat, maltratat şi omorât *în chinuri groaznice mulţi oameni paşnici, găsiţi de către sovietici a fi* „vinovaţi" că nu erau şi ei proletari în cel mai prost înţeles al acestui cuvânt, de „pauper".

Aşa cum au subliniat autorii studiului *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolşevice, înfăptuiri româneşti*, publicat în 1942, teroarea a fost „instrumentul de căpetenie pus în mâna conducătorilor regimului" (bolşevic – *A.P.*)[30]. Revoluţiile întotdeauna au aplicat teroarea, „regimul sovietic însă a întrecut cu mult în sălbăticie, în perversitate şi sadism tot ceea ce au făptuit mişcările teroriste cunoscute până acum în istorie"[31]. Autorii acestui important studiu au constatat că „întreg pământul Basarabiei a fost semănat cu mii de cadavre ale românilor care îşi ţineau legea şi sufletul nevândute"[32]. Ei au adus câteva exemple ale crimelor săvârşite de bandele bolşevice (la Orhei, Cetatea Albă, judeţul Cahul). Materialele din arhive completează mult acest tablou apocaliptic. De exemplu, conducerea Guvernământului Basarabiei raporta Preşedinţiei Consiliului de Miniştri (la 16 octombrie 1941) despre săpăturile în beciul localului din str. General Văitoianu, nr. 25 din Ismail, fost sediu al NKVD-ului local, unde s-au găsit cadavrele a 5 bărbaţi între 45–60 de ani şi a unei femei de 22–23 de ani. În raport se menţionează: „Cadavrele au fost îngropate cu capul în jos, legate cu mâinile la spate şi la ochi. Din expertiza făcută s-a stabilit că sunt îngropaţi de aproximativ 7–8 luni. Cadavrele prezintă arsuri pe corp, deducându-se că au fost stropiţi cu vitriol. Descoperirea a făcut adâncă impresie în rândurile populaţiei din

oraşul Ismail şi acest fapt a mărit ura populaţiei contra evreilor din ghettoul local. Populaţia a venit în pelerinaj compact, crezând că va indentifica vreun membru al familiilor, dispărut sub ocupaţia bolşevică. Până în prezent nu s-a putut identifica nici un cadavru. Din partea poliţiei şi garnizoanei locale s-au luat măsuri de menţinere a ordinei"[33].

In septembrie 1941, „în partea din fund a curţii fostului local al Consulatului italian din Chişinău, strada Viilor, nr. 97, devenit în timpul regimului sovietic sediul central al NKVD-ului local, în prezent distrus complet, într-un loc acoperit cu scânduri înalte s-au descoperit două gropi mari şi altele mai mici, în care au fost îngropate ultimele victime ale NKVD-ului"[34]. Raportul inspectorului de poliţie Alfred Pacsimade stabileşte că execuţia s-a făcut în beciul fostului consulat, unde au rămas urme evidente şi unde s-au găsit două tărgi pline de sânge. În urma afectării unor săpături au fost deshumate 85 de cadavre, 15 dintre care, aruncate într-o groapă comună, aveau mâinile, iar unele şi picioarele, legate. Îmbrăcămintea sumară (pijama, cămaşă de noapte) denotă faptul că persoanele respective au fost ridicate de acasă în timpul nopţii şi executate imediat, fără a fi cercetate. Printre victime erau 6 ceferişti, doi preoţi, s-au găsit de asemenea şepci de elevi. După sentinţele de condamnare au fost identificaţi fraţii Petre şi Pavel Ţanţu, fostul şef al secţiei de gardieni publici din Chişinău Cernovschi, ceferiştii Teslaru Ion, Banu Ilie, Doroftei Dionisie, Tluşca Ene Grigore, Vieru Dimitrie şi Guţu Teodor, Filipenco David, Melentievici şi Şevcenco. După anumite semne a fost identificat şi unul dintre preoţi – Gh. Tudorache, care ar fi fost fruntaş legionar[35]. În buzunarul hainei lui Pavel Ţanţu s-a găsit o sentinţă dată de Tribunalul militar al NKVD-ului din regiunea militară Kiev, prin care aceşti doi fraţi au fost condamnaţi, în ziua de 21 iunie 1941, la moarte prin împuşcare şi confiscarea averii, pe motiv că erau fii ai unui ofiţer din armata albă. S-a constatat că cei condamnaţi au fost împuşcaţi în serie, şi aruncaţi în gropi[36].

În subteranele *Palatului Mitropolitan din Chişinău, unde s-a aflat* Consistoriul bisericesc şi fabrica de lumânări şi unde sovieticii au avut secţia de spionaj a NKVD-ului, s-au descoperit mai multe celule individuale, unde fuseseră deţinute cele mai suspecte şi mai importante persoane care trebuiau să fie interogate cu o grijă deosebită. În acelaşi local, s-au găsit instrumente speciale de tortură; se folosea îndeosebi curentul electric, în

retragere sovieticii au încercat să distrugă aceste instalații, însă ele au rămas în măsură de a fi reconstituite[37].

Într-o dare de seamă a poliției din Orhei se menționa că încă de la ocuparea orașului de către trupele sovietice s-a început adevărata teroare contra populației pașnice din localitate. Arestări nemotivate, condamnări siluite ce au culminat cu deportările în Siberia au fost acte prin care au excelat bolșevicii.

Iată o scurtă listă de foști ofițeri rezerviști, naționaliști, polițiști, funcționari, intelectuali puși în slujba românismului, buni gospodari care au fost arestați de organele NKVD-ului noaptea, așa cum se obișnuia, și condamnați la muncă silnică de la 5 până la 15 ani cu executarea pedepselor în Siberia: căpitan activ Tretelnițchi, luat prizonier, fostul primar Maho, foștii judecători Danga și Corobceanu, Bacalu, fost deputat al FRN-ului, Alexeev, directorul închisorii, fostul comisar adjunct Safronov, agentul de poliție Miron ș.a.

Au fost arestate și deportate aproximativ 400 familii. Au fost trimiși în Siberia copii nevinovați între 12–20 ani, acuzați că ar fi răspândit manifeste naționaliste, că sunt „rămășițe" ale fostului regim românesc burghez și cuzist, de a căror soartă nu s-a mai știut nimic, în darea de seamă a fost citat cazul de la Școala nr. 2 cu predarea în limba română și cel de la Școala Pedagogică, unde un cerc de elevi s-a manifestat loial față de statul român. Ei au redactat un manifest, pe care l-au lipit pe ușa fostului liceu de băieți, și pe care era scris: „Ne-am săturat de regimul și pâinea sovietică, vrem pâinea românească, jos Stalin și bolșevismul, sus românismul legionar, jos NKVD-ul, sus siguranța română!"[38].

Elevii și studenții au fost denunțați de o colegă de-a lor, originară din comuna Leușeni, județul Orhei, evacuată în Rusia odată cu retragerea armatelor roșii. Chiar a doua zi au început arestările; peste 40 de elevi și studenți au fost deportați în Siberia, între ei au fost: O. Frunză, D. Stâci, I. Balaș, S. Bacalu, Ciumac, V. Așveț, P. Bogoș, V. Bogoș, B. Veslovschi, A. Levinta, V. Eprov, D. Avramoglu, T. Cojocaru, V. Guma etc.[39].

Odată cu începerea războiului germano-sovietic comportamentul autorităților sovietice a fost deosebit de bestial.

Conducerea de la Kremlin nu avea de gând să se limiteze la teritoriile cotropite în anii 1939–1940. Ea năzuia la noi cuceriri de țări și popoare, de aceea se pregătea intens pentru un nou război de agresiune în Europa[40].

Către 15 mai 1941, URSS avea elaborat un plan de război de ofensivă împotrivă Germaniei și a potențialilor ei aliați, printre care România era evidențiată în mod special[41]. Termenul limită al începerii acțiunilor militare urma a fi dată de 6 iulie 1941. Dar, prin declanșarea la 22 iunie a Operațiunii Barbarossa, A. Hitler a anticipat invazia spre vest a sovieticilor, fapt ce a produs un puternic șoc asupra conducerii de vârf a URSS.

Profitând de noua conjunctură politico-militară, România, la 22 iunie 1941, pornește lupta de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei, ocupate de Armata Roșie în vara anului 1940, încadrându-se într-un război „dorit de toate păturile sociale"[42] ale țării.

In condițiile începerii războiului, regimul-marionetă comunist de la Chișinău a continuat traducerea în practică a tuturor indicațiilor primite de la Kremlin, dezvoltându-le „creator". Astfel, imediat după cuvântarea rostită de V. Molotov la radio, pe 22 iunie 1941, conducerea bolșevică din RSSM a adoptat o hotărâre prin care obliga organele de partid și sovietice să asigure în rândurile comuniștilor și membrilor administrațiilor locale „o deplină unanimitate și o executare întocmai a obiectivelor funcționale"[43]. Sunt demne de reținut sarcinile puse în fața organizațiilor de construire și reparare a drumurilor, care au fost obligate să mențină în bună stare șoselele și să asigure repararea lor în caz de stricăciuni[44]. Este o dovadă în plus a faptului că nu pentru un război de apărare se pregătise conducerea sovietică, ci pentru unul de ofensivă: dacă ar fi fost preocupată de apărare, indicațiile ar fi fost tocmai inverse – de distrugere a drumurilor.

Caracterul războiului impus de A. Hitler fiind altul decât acela la care se așteptau sovieticii, a determinat conducerea de la Kremlin să adopte tactica „pământului ars". La 29 iunie 1941, I. Stalin și V. Molotov au semnat o directivă prin care, după o scurtă caracterizare a războiului ce începuse împotriva URSS, se cerea organelor de partid și de stat, între altele: „(...) 4. În cazul retragerii forțate a unităților Armatei Roșii a trimite (în regiunile din interiorul Uniunii Sovietice –*A.P.*) tot materialul rulant, a face să nu rămână nici o locomotivă, nici un vagon; a nu lăsa dușmanului nici un kilogram de pâine, nici un litru de carburanți (...) Toate bunurile de preț, inclusiv metalele neferoase, grâul și combustibilul, ce nu pot fi evacuate, urmează a fi nimicite necondiționat"[45].

Primind directivele Moscovei, capii administrației din Chișinău au elaborat un document strict secret, în care detaliau acțiunile de distrugere

a bunurilor materiale de pe teritoriul ce-l stăpâneau temporar. Secretarii organizațiilor de partid din județele, orașele și raioanele RSS Moldovenești și președinții comitetelor executive au primit următorul ordin: toate rezervele de grâu și alimente, de fân și alte furaje, care din anumite cauze nu puteau fi transportate în regiunile interne ale URSS, să fie nimicite. Culturile cerealiere și cele de plante oleaginoase, rezervele de alimente ce se găseau în depozite de lemn „să fie stropite cu benzină sau gaz lampant și să li se dea foc"[46]. Aceleași culturi, indică în continuare documentul, dar depozitate în încăperi ignifuge – depozite din cărămizi, elevatoare și uscătorii – să fie nimicite pe calea aruncării lor în aer[47].

În continuare activiștii de partid urmau să efectueze următoarele *acțiuni*:

- tot utilajul tehnic inflamabil (saci, selectoare de cereale, cântare etc.) vor fi concentrate în partide mici, comode pentru distrugerea lor deplină;
- bunurile materiale ce nu se supun arderii, cum ar fi, de pildă, motoarele, propulsoarele etc., vor fi aduse în stare de inutilitate pe calea distrugerii;
- pieile brute, pielicelele de miei, blănurile colectate care ard greu, vor fi stropite cu acid sulfuric sau altă substanță ce va duce la deterioarea și nimicirea acestei materii prime de valoare[48].

Pentru înfăptuirea politicii „pământului ars", autoritățile sovietice din Chișinău au desemnat anumite persoane responsabile. Acestea erau directorii sau directorii-adjuncți ai centrelor de colectare a cerealelor. Din 46 directori sau directori-adjuncți însărcinați să distrugă obiectivele pe care le conduceau, 41 erau membri sau membri supleanți ai partidului bolșevic, doi erau membri ai Uniunii Tineretului Comunist (UTC) și doar trei inși – fără de partid. Directorii a 13 mori – 11 dintre ei membri ai partidului bolșevic, 1 membru al UTC, unul fără de partid – au primit ordin să distrugă utilajele. Aceeași sarcină a fost pusă și în fața directorilor centrelor de colectare a fânului (8 centre) și ai celor de colectate a peilor (29 la număr).

Documentul indica obiectivele ce stăteau în fața lucrătorilor responsabili ai depozitelor de carburanți, și anume:

„1. Toate dosarele depozitelor de carburanți vor fi arse pe foc.

2. Combustibilul și alte produse care nu vor putea fi evacuate vor fi nimicite, iar utilajul depozitelor de petrol distrus, fapt pentru care:

a) vor fi răsucite cumpenele (stațiilor de alimentare cu petrol – *A.P.*);

b) obturatoarele vor fi distruse cu ranga, conductele exterioare vor fi aruncate în aer, colurile burlanelor de fier subterane vor fi astupate cu nisip și bătute cu cepuri de lemn cât mai adânc, pentru ca inamicul să nu le poată folosi pentru satisfacerea necesităților lui;

c) produsele petroliere aflate în ambalaj, adică: diferite uleiuri, combustibilul, unsoarea consistentă, ambalajul deșert în stare bună atât cel din metal, cât și cel de lemn, vor fi adunate lângă principalele rezervoare, vor fi așezate înăuntrul îndiguirii și, în caz de necesitate, vor fi deschise robinetele de scurgere a rezervoarelor și li se va da foc. În cazul în care este posibilă aruncarea în aer a rezervoarelor, este necesar ca în partea de sus a fundamentelor să fie așezat materialul explozibil din 2–3 părți;

d) încăperilor cu pompe și cele de locuit, care sunt ușor inflamabile, li se va da foc, stropindu-le în prealabil cu benzină sau gaz lampant, iar cele ignifuge – vor fi aruncate în aer"[49].

Pentru executarea acestor ordine inumane au fost numiți responsabili, între ei – Zelinski, Frolov, Buracenco, Psearovski, Juravliov, Șilov etc., în total nouă „tovarăși", toți membri ai partidului bolșevic, cu excepția unui membru al UTC și a unuia fără de partid.

Documentul enumera bunurile materiale ce urmau a fi evacuate în interiorul URSS. Era vorba de grâu și alte produse agricole, vite cornute mari și cai (mânate din colhozuri, gospodării agricole de stat și cooperative agricole), metale neferoase, tractoare, automobile; motoare (inclusiv pentru combine), strunguri și instrumente; aparate electrice de sudat, generatoare, cisterne și butoaie; piese de rezervă; utilajul de preț al laboratoarelor din instituțiile de învățământ superior, aparate medicale și medicamente, produse vinicole etc.[50]

Autoritățile din Chișinău indicau modul de evacuare a bunurilor materiale, punctele de trecere peste Nistru (Otaci, Soroca, Rezina, Criuleni, Tighina) și în continuare itinerarul după trecerea fluviului: Balta, Pervomaisk, Kirovograd[51].

Autorii documentului au subliniat de nenumărate ori că în caz de retragere a unităților Armatei Roșii și de imposibilitate de evacuare a bunurilor materiale, acestea urmau a fi supuse în mod obligatoriu

distrugerii şi deteriorării. „Trebuie să fie supus nimicirii întregul inventar remorcabil al tractoarelor: semănătoare, cultivatoare, maşini de recoltat, treierătoare, combine fără motoare, aparate de stropit etc. Materialul lemnos aflat la SMT (Staţiile de maşini şi tractoare – *A.P.*)[52] şi la depozite va fi incendiat. Atelierele SMT, depozitele şi morile vor fi distruse prin aruncarea în aer sau li se va da foc. Grâul necosit şi cel din stoguri va fi incendiat"[53].

Documentul obliga pe secretarii de partid din teritoriu să numească persoane responsabile pentru evacuarea bunurilor materiale din Basarabia, precum şi efectuarea unor lucrări pregătitoare, cum ar fi, de exemplu, inventarierea rapidă a valorilor materiale supuse evacuării: pregătirea mijloacelor de transport, a rezervelor de carburanţi pentru întreg itinerarul, a furajului pentru vite etc.[54]. Pentru nimicirea bunurilor materiale, ce nu puteau fi ridicate, documentul cerea să fie oameni „destul de bine verificaţi, curajoşi, fermi şi capabili să respecte secretele de stat"[55]. Lucrătorii de partid şi sovietici, reponsabili în oraşe şi raioane, au fost obligaţi să dea instrucţiuni „tovarăşilor de încredere", adică teroriştilor lăsaţi pe teren în urma retragerii Armatei Roşii; s-a atras atenţia ca aceştia din urmă să dispună de rezerve de materiale uşor inflamabile: câlţi impregnaţi cu ulei, sticle cu gaz lampant, benzină etc.

„Odată cu retragerea Armatei Roşii, clădirile întreprinderilor, ale punctelor de legătură telefonică, morile, fabricile de vinuri, punctele de prelucrare a strugurilor etc., care prezintă o valoare importantă economică şi industrială, vor fi distruse"[56]. Ordinul-directivă era semnat de secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist (bolşevic) din Moldova, Borodin, şi de preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului din RSSM Konstantinov.

Aceste planuri criminale de distrugere a bunurilor materiale ce nu le aparţineau de drept au fost elaborate de autorităţile sovietice la Chişinău, când armata română, alături de cea germană, a anticipat cu câteva săptămâni atacul bolşevic asupra României şi Germaniei. Nefiind pregătită pentru apărare, Armata Roşie a fost nevoită să se retragă în mare dezordine, înaintarea rapidă a forţelor germano-române a împiedicat, în mare măsură, realizarea planurilor banditeşti ale staliniştilor. Şi totuşi, aceştia au reuşit să facă mari distrugeri şi daune[57]. Deosebit de mult a avut de suferit Chişinăul. Aşa cum scria Constantin-Virgil Gheorghiu,

„bolşevicii au dat ordin populaţiei să evacueze oraşul Chişinău. După aceea au minat toate clădirile. Magazinele şi casele fuseseră jefuite. Nu mai rămăsese în nici o casă, în nici un depozit, nicăieri în tot oraşul, nici măcar un pumn de făină, în ziua retragerii lor din oraş, bolşevicii au aruncat casele în aer şi au incendiat totul. Echipele de distrugere mergeau pe străzi, din casă în casă, aprindeau fitilul dinamitei, turnau gaz şi dădeau foc. Tot atunci au început şi crimele"[58].

După eliberarea oraşului, preşedintele Consiliului de Miniştri al României Ion Antonescu ordona Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor să întocmească o comisie de ingineri şi arhitecţi, care aveau sarcina să examineze starea lucrurilor în Chişinău după retragerea Armatei Roşii. Comisia era formată din profesor N. Hanganu, consilier tehnic al Ministerului Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor, profesor arhitect A. Simotta, inginer Gh. Petrescu-Prahova şi inginer Constantin Popovici. După înregistrările făcute, comisia a întocmit un raport asupra stării clădirilor din municipiul Chişinău după retragerea armatelor URSS.[59]

Evacuarea oraşului Orhei şi retragerea în haos a armatelor sovietice a început la 6 iulie 1941. „Concomitent cu aceasta, în conformitate cu dispoziţiunele ordonate de Stalin, s-au constituit echipe pentru pregătirea materialelor inflamabile şi explozibile în fiecare instituţie; şi în dimineaţa zilei de 13 iulie 1941 incendiul a izbucnit în toate instituţiile şi clădirile particulare, prefăcând în scrum aproape o treime din oraş. Înainte de a se da foc oraşului, s-au luat măsuri de distrugere a tot ce ar fi putut interesa siguranţa română. S-au distrus depozite de aprovizionare, fortificaţiile militare, fabrici, uzine, întreprinderi comerciale"[60].

Din constatările făcute de organele poliţieneşti la recucerirea Basarabiei, prezintă interes cele făcute de poliţia de la Cahul. În această localitate urbană au rămas numeroase depozite de diverse bunuri materiale şi de marfă, proprietate a statului sovietic (făină, cereale, brânză, săpun, peşte sărat, sare, sârmă, lemne, cărbune de pământ, armament, muniţii etc.) în cantităţi mari, fără ca să fie luate măsuri de evacuare. Toată atenţia şi grija autorităţilor bolşevice a fost concentrată numai pentru satisfacerea intereselor proprii, adică jafuri şi însuşirea obiectelor pentru uzul personal[61].

Spiritul antiuman al puterii sovietice se confirma şi prin intenţia criminală de a otrăvi fântânile (în sudul Basarabiei). Înaintarea rapidă a

forțelor româno-germane a curmat această acțiune teroristă, agenții NKVD-ului fiind prinși și înaintați Curții Marțiale[62].

Așadar, în iunie 1940, Uniunea Sovietică, folosindu-se de împrejurările internaționale prielnice, bazându-se pe forța ei militară, a răpit Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța – vechi pământuri românești.

Regimul terorist sovietic a modelat noile teritorii cucerite după propria înfățișare: proprietatea privată a fost lichidată devenind a „statului", administrația venită cu tancurile sovietice avea o pregătire profesională și o cultura generală sub orice nivel. Constituirea RSS Moldovenești s-a făcut arbitrar, fără a consulta populația românească, autohtonă și majoritară; hotarele noii „republici" au fost trasate, ținându-se cont numai de interesele geopolitice ale URSS și de ambițiile „tovarășilor" ucraineni. Noua împărțire administrativă a Basarabiei a divizat populația românească în diverse republici, fiind supusă ucrainizării sau rusificării forțate.

Deși raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța a îngrijorat populația acestor teritorii, totuși o parte a reprezentanților etniilor conlocuitoare a salutat venirea forțelor militare sovietice, solidarizându-se cu acest act agresiv al bolșevicilor[63]. Agentura filosovietică din Basarabia și Bucovina a netezit parțial calea invadatorului, ultimul folosind-o în funcții inferioare, ca instrument de exercitare a administrației sale.

În acest tragic an în Basarabia s-a aplicat din plin politica de strămutare forțată a populației. Coloniștii germani au fost ridicați și expediați în cel de-al treilea Reich. Pe locurile părăsite sovieticii au adus ucraineni și polonezi din regiunile de est ale Poloniei care nu mai exista ca stat pe harta politică a Europei de atunci. Profitând de plecarea germanilor, împreună cu ei au fugit și mulți români basarabeni, precum și persoane de alte etnii, cetățeni ai României.

Organele represive sovietice au făcut în scurt timp trierea populației după criterii „de clasă": toate „elementele" considerate ostile proletariatului (citește – regimului sovietic) au fost pregătite pentru deportare în regiunile de nord și de est ale URSS. Operațiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Conform datelor existente, bolșevicii au reușit să trimită în Siberia 22 000 de oameni („planul" prevedea expedierea a 85 000 de oameni nevinovați).

În timpul operațiunilor de deportare sovieticii au făcut abuzuri de neimaginat. În vagoane de transportat vite erau aruncați, fără nici o evidență, copii, femei gravide, bătrâni, invalizi; părinții erau izolați de copiii lor, soțiile de bărbați.

Dar „activitatea" criminală a bandelor bolșevice nu s-a oprit aici. Mii de români basarabeni au fost arestați fără nici un motiv (doar pentru simplul fapt că erau români), schingiuiți în modul cel mai bestial în subteranele clădirilor NKVD-iste și NKGB-iste; au fost împușcați, aruncați în gropi comune și stropiți cu vitriol pentru a nu fi recunoscuți.

Acțiuni de jaf, cum ar fi bunăoară schimbul leilor pe ruble rusești – o adevărată jecmăneală, stabilirea unor prețuri exagerat de mari la producția industrială și extrem de mici la cea agricolă etc., par a fi simple delicte față de bestialitățile comise asupra oamenilor.

Odată cu retragerea forțelor armate sovietice (22 iunie–26 iulie) din Basarabia, autoritățile bolșevice au aplicat tactica „pământului ars", nimicind tot ce prezenta valoare pe această palmă de pământ.

NOTE

[1]ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f.2.

[2]*Ibidem.*

[3]*Ibidem*, f. 7.

[4]*Ibidem*, f. 3.

[5]I. Şişcanu, *Instaurarea regimului sovietic în Basarabia, 1940, 1944–1945 // 6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 192–193

[6]*Первый съезд Коммунистической партии (большевиков) Молдавии (6-8 февраля)*, Chişinău, 1990, p. 42.

[7]ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 7.

[8]*Ibidem*, f. 8.

[9]A. Moraru, *Contribuţii la istoria formării RSS Moldoveneşti*, în *Basarabia. 1940*, p. 172.

[10]*Istoria RSS Moldoveneşti*, Vol. II, Chişinău, Editura *Cartea moldovenească*, 1970, p. 383–384.

[11]Din cuvântarea Z. Crăciunescu, în *Moldova socialistă*, 1940, 7 august.

[12]ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 5.

[13]*Ibidem*, f. 6.

[14]*Ibidem*, f. 7.

[15]I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, p. 77 şi urm.; I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru*, p. 114 şi urm.; F. Mătrescu, *Holocaustul roşu*, Bucureşti, 1993, p. 20–21.

[16]I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei, 1940*, p. 65.

[17]Documente privitoare la evacuarea germanilor din Basarabia au fost publicate în volumul: В. И. Пасат, *op. cit.*, p. 65–137.

[18]ASB, fond. PCM, d. 58/1942, f. 4.

[19]*Ibidem.* Ajungând în Germania, cetăţenii români de altă origine au declarat, ca şi românii de sânge, că vor să se repatrieze în România. În anii 1941–1942 s-a pus problema repatrierii cetăţenilor români la locurile lor de trai. Mai detaliat: Ibidem, f. 4–8.

[20]В. И. Пасат, *op. cit.*, p. 21.

[21]*Ibidem*, p. 130–131.

[22]I. Şişcanu, *Raptul Basarabiei...*, p. 83.

[23]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 14, f. 632.

[24]В. И. Пасат, *op. cit.*, p. 135–136.

[25]*Ibidem*, p. 142.

[26]*Ibidem*, p. 130–131.

[27]*Ibidem*, p. 24.

[28]*Ibidem*, p. 25; I. Şişcanu, *op. cit.*, p. 82.

[29]В. И. Пасат, *op. cit.*, p. 25–26.

[30]*Suferinţele Basarabiei si răpirile ruseşti. Antologie*, p. 457.

[31]*Ibidem.*

[32]*Ibidem*, p. 470.

[33]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 10, p. 1, f. 31

[34]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 1, f. 166.

[35]*Ibidem.*

[36]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 3, f. 545–546.

[37]*Ibidem*, f. 568.

[38]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, f. 381.

[39]*Ibidem*, f. 383.

[40]Despre pregătirea URSS de un război de ofensivă în vara anului 1941 vezi detaliat: В. Суворов, *Ледокол. Кто начал Вторую мировую войну? Нефантастическая повесть-документ*, М.; Издательский дом *Новое время*, 1992. Recenzie vezi: A. Petrencu, *Generalii sovietici urzeau planuri de năvălire asupra Germaniei hitleriste*, în *Oastea Moldovei*, 1993, nr. 22, (17–23 iunie). Volumul a fost tradus şi publicat în limba română: Victor Suvorov, *Spărgătorul de gheaţă. Cine a declanşat al Doilea Război Mondial?*, Iaşi, Editura *Polirom*, 1995. В. Суворов, *День „М". Когда началась Вторая мировая война?*, Черкассы, Изд-во *Инмес*, 1994. Recenzie: A. Petrencu, *Dar a venit o altă vreme* în *Oastea Moldovei*, 1995, nr. 6, (24 februarie–2 martie). Ideile expuse de V. Suvorov în volumele menţionate mai sus au stârnit o vie polemică în rândul istoricilor ruşi. Materialele discuţiilor au fost publicate într-un volum intitulat: *Готовил ли Сталин наступательную войну против Гитлера? Незапланированная дискуссия.* Сборник материалов, М., „АИРО-ХХ", 1995. (*Pregătea oare Stalin un război de ofensivă împotriva lui Hitler?*). Recenzie la această culegere de materiale şi studii vezi: A. Petrencu, *Pregătea oare Stalin un război de ofensivă împotriva lui Hitler?*, în *Arhivele totalitarismului*, 1996, nr. 2–3. Răspunsul dat de istoricii profesionişti ruşi a fost: da, I. Stalin a pregătit un război de ofensivă împotriva Germaniei şi, respectiv, „de eliberare" a Europei. Faptul că Stalin s-a pregătit minuţios de atac împotriva Germaniei este reconfirmat de E. Radzinski în monografia capitală *Stalin*. Vezi: Э. Радзинский, *Сталин*, М., Изд-во *Вагриус*, 1997, p. 482 şi urm.

[41]A. Petrencu, *România în planul operativ de război al URSS din mai 1941*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1994, nr. 3 4, p. 81–82. Documentele secrete, descoperite în Arhivele din Republica Moldova, oferă noi informaţii privitoare la pregătirile de ofensivă a trupelor sovietice. Astfel, surse sigure ale SSI informau Bucureştii că „trupe sovietice au intrat în dispozitiv de-a lungul Prutului" (la 29 aprilie 1941, ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 6, f. 23). Pe data de 24 mai 1941 era anunţată sosirea „unei noi trupe la 3–4 km spre nord-est de Leova" (*Ibidem*, f. 35).

Sovieticii au avut grijă să trimită agenţi şi peste Prut. Din afirmaţiile unui funcţionar al Legaţiei Sovietice de la Bucureşti, rezulta că în România se găseau 3 000 de agenţi comunişti, dintre care 2 000 erau veniţi în ţară în loturile de repatriaţi şi refugiaţi din Basarabia (*Ibidem*, f. 16).

În aprilie 1941, avioane sovietice ar fi aruncat în România manifeste ce conţineau apeluri de felul: „Fraţi moldoveni, suntem informaţi, că asupritorii germani v-au luat pâinea de la gură etc". Urma un apel către moldoveni că dacă vor să scape de acest flagel, ruşii sunt dispuşi să intervină. (*Ibidem* , f. 8).

Iar comuniştii bine informaţi din România vorbeau intens de „o intervenţie a Rusiei în războiul actual, intervenţie, din care are să rezulte victoria comunismului în Europa". Se afirma că acum este momentul potrivit pentru intervenţia Rusiei, „contrar va pierde ocazia" (*Ibidem*). Nota datată cu 26 mai 1941 informa că „tineri din categoria 1942 si 1943 din Republica Moldovenească au fost încorporaţi şi trimişi la lucrările de fortificaţii, însă nu li s-au dat în primire arme. Soldaţii Armatei Roşii din Basarabia şi în special acei din apropierea frontierei au început să fie pregătiţi pe cale de propagandă contra României, pe care trebuie să o ştie ca cea mai mare duşmană a Sovietelor. Echipele de propagandă sunt conduse de evreii Leize Samy din Cetatea Albă si Nuham Kisilenko din Ismail" (*Ibidem*, f. 7).

[42]I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României. 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 36–37. ANRM, f. 706, inv. 3, d. 6, f. 25.

[43]Arhiva organizaţiilor social-politice din Republica Moldova (în continuare – AOSP), fond. 51, inv. 1, d. 81, f. 2.

[44]*Ibidem*, f. 2–3.

[45]*Ibidem*, f. 8.

[46]*Ibidem*, f. 16.

[47]*Ibidem*.

[48]*Ibidem*, f. 17.

[49]*Ibidem*, f. 22–23.

[50]*Ibidem*, f. 24.

[51]*Ibidem*, f. 25.

[52]SMT – staţiune de maşini şi tractoare – întreprindere agricolă de stat, înzestrată cu maşini, menită să acorde colhozurilor ajutor tehnic şi organizatoric, în SMT erau concentrate principalele mijloace tehnice pentru producţia agricolă a colhozurilor. Prima SMT în RSSM a fost creată în 1940. În 1941 funcţionau 78 de SMT (*Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. VI, p. 261).

[53]AOSP, fond. 51, inv. 1, d. 81, f. 26.

[54]*Ibidem*, f. 21.

[55]*Ibidem*.

[56]*Ibidem*, f. 28.

[57]Cercetătorul chişinăuian Piotr Şornicov a examinat activitatea teroristă a bandelor sovietice, aflate în retragere. Conform datelor lui P. Şornicov, sovieticii au reuşit să evacueze în adâncurile URSS 4 086 vagoane cu bunuri materiale, între care 234 vagoane cu utilaj industrial, iar alte 698 vagoane au fost încărcate cu materie primă, producţie industrială finită, alte bunuri materiale.

P. Şornicov scrie că bolşevicii au scos din uz staţii electrice, fabrici de conserve şi de prelucrare a strugurilor, cele mai importante uzine de prelucrare a metalelor, tipografiile.

Între 22 şi 25 iunie 1941, subliniază P. Şornicov, sovieticii au aruncat în aer podurile de pe Prut, de lângă localităţile Cahul, Ungheni, Stoianovca şi Lipcani. Au fost aruncate în aer, de asemenea, poduri ce legau autostrăzi şi linii de cale ferată. Muncitori din Tighina, remarcă acelaşi autor, au inventat un aparat special de distrugere a căilor ferate – „viermele" (rus.: „cerveac"). П. Шорников, *Промышленность и рабочий класс Молдавской ССР в годы Великой отечественной войны*, Chişinău, Editura *Ştiinţa*, 1986, p. 32–33.

[58]Constantin-Virgil Gheorghiu, *Arde Chişinăul*, în *Patrimoniu*, 1991, nr. 2, p. 153. Aşa cum a subliniat şi redactorul publicaţiei, cititorul trebuie să aibă o atitudine critică faţă de relatările din text (*Ibidem*, p. 185). Unele informaţii ale autorului au fost exagerate.

[59]Raportul asupra stării clădirilor din Municipiul Chişinău după retragerea armatelor URSS, întocmit pe baza constatărilor făcute în zilele de 25–31 iulie 1941, *Chişinăul în 1941*, Ediţie îngrijită de Dinu Poştarencu, p. 25–34.

[60]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4230, f. 381.

[61]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4230, p. 1. f. 110.

[62]*Ibidem*, f. 309.

[63]A. Petrencu, *Basarabia în al Doilea Război Mondial*, p. 60–67.

III. ELIBERAREA ŞI ADMINISTRAREA BASARABIEI (iunie 1941–martie 1944)

III.1. Restabilirea administraţiei româneşti în Basarabia. Primele măsuri

Înainte de începerea războiului germano-sovietic, în România a existat o polemică între reprezentanţii de vază ai emigraţiei basarabene şi conducerea de la Bucureşti cu privire la viitorul Basarabiei. Astfel, la începutul lunii mai 1941, dr. Petre Cazacu, I. Valuţă şi C. Dăscălescu au înaintat conducătorului statului, generalul Ion Antonescu, un memoriu în care pledau pentru elaborarea unui plan bine chibzuit ce urma a fi pus în aplicare la reîntoarcerea administraţiei româneşti în Basarabia. Semnatarii propuneau organizarea unui plebiscit care, în opinia lor, ar fi dat rezultatele cvasiunanime pentru Unirea Basarabiei cu Ţara. Ei au propus, de asemenea, „înfiinţarea unei organizaţiuni strict secrete, pentru studierea, cercetarea şi urmărirea sistematică a tuturor faptelor ce s-au petrecut şi se petrec în Basarabia ocupată (de sovietici – *A.P.*)"[1]. Această organizaţie, în viziunea autorilor memoriului, pe baza datelor şi actelor adunate şi sistematizate, urma să elaboreze planul organizării viitoare a Basarabiei şi a măsurilor ce trebuiau luate în perioada de tranziţie. Semnatarii memoriului pledau, de asemenea, pentru folosirea amplă a basarabenilor în concretizarea acestor acţiuni.

Deoarece memoriul conţinea unele critici neîntemeiate, adresate conducerii statului român, răspunsul dat de către Subsecretariatul Românizării, Colonizării şi Inventarului conţinea replici vehemente, dar şi aprecieri juste, date refugiaţilor basarabeni, precum şi eforturilor depuse de autorităţile

române pentru rezolvarea problemelor refugiaţilor. La sfârşitul răspunsului se sublinia că „vom reflecta asupra planului pe care-l propuneţi pentru organizarea Basarabiei şi în părţile sale bune şi realizabile ni-l vom însuşi"[2]. Conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, a apreciat răspunsul Subsecretariatului Românizării, Colonizării şi Inventarului ca foarte bun şi a dat dispoziţie marilor ziare să publice totodată „şi plângerea dlui Cazacu şi răspunsul dat".

În toiul luptelor pentru eliberarea Basarabiei de bolşevism[3], la 3 iulie 1941, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, profesorul Mihai A. Antonescu, a expus, în cadrul unei conferinţe ţinute în incinta Ministerului de Interne, proiectul organizării celor două provincii româneşti – Basarabia şi Bucovina – expresie a „suveranităţii statului român în aceste teritorii"[4]. Profesorul M. Antonescu a subliniat că pentru a înfăptui reorganizarea de structură şi, ceea ce vicepreşedintele Consiliului de Miniştri numea „purificare etnică"[5], guvernul român a hotărât să creeze pentru o anumită vreme „un zid de impermeabilitate absolută între teritoriul Basarabiei şi al Bucovinei pe de o parte şi teritoriul Regatului de cealaltă"[6]. Orice raporturi între locuitorii din Regat şi cei din provinciile eliberate „puteau fi stabilite doar în cadrul, cu controlul şi numai sub auspiciile administraţiei statului"[7].

În faţa administraţiei ce urma să sosească în Basarabia a fost pusă sarcina organizării producţiei, valorificării recoltei, aprovizionării populaţiei cu produse alimentare, combustibil etc. „Printre primele acte administrative pe care le va întreprinde guvernul, a subliniat profesorul M. Antonescu, va fi stabilirea unui inventar general al bunurilor, a unui recensământ al populaţiei şi al proprietăţii"[8].

Programul guvernamental prevedea o nouă organizare administrativă a Basarabiei, printre care şi crearea unui nou judeţ, în sudul provinciei, deoarece judeţele Ismail şi Cetatea Albă aveau întinderi teritoriale prea mari pentru o administraţie eficace[9]; limitarea maximă a legislaţiei pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei cu scopul aşa-zisei „purificări etnice" *(în prima fază a guvernării) şi extinderii, mai târziu, a unor legi „cu totul* noi, însemnând şi un nou spirit de administraţie(...) în Basarabia şi Bucovina vom face experienţa rolului de iniţiativă şi răspundere a agentului administrativ",[10] a concretizat vicepreşedintele Consiliului de Miniştri. Adresându-se celor trimişi să înfăptuiască în Basarabia şi Bucovina noua aşezare administrativă românească, profesorul M. Antonescu le atrăgea

atenţia că „rezultatele ce se vor învrednici să adune prin strădania lor, vor fi folosite la reforma administraţiei din întreaga Ţară, pe care o pregăteşte Generalul (Ion Antonescu – *A.P.*)"[11].

Aşa cum au subliniat istoricii Ioan Scurtu şi Constantin Hlihor, conducerea antonesciană „a dorit să experimenteze un nou model de organizare şi administrare a teritoriului, opus celui creat de regimul de autoritate al regelui Carol al II-lea, bazat pe un puternic centralism. Modelul urma să se introducă ulterior pe tot cuprinsul ţării. Aceste provincii trebuiau să devină „un câmp de experienţă, un şantier de lucru şi muncă pentru a dovedi ceea ce în decursul vremurilor s-ar fi putut realiza şi nu s-a realizat". Se urmărea de fapt „desfacerea vechiului centralism în unităţi administrative de sine stătătoare" cu viaţă proprie, în care rolul de bază să-l aibă comuna, cu buget de venituri şi cheltuieli"[12].

Aşadar, deja în toiul luptelor pentru Basarabia a fost proiectat un program de activitate a administraţiei româneşti, în momentul în care va reveni în provincie. Pe parcurs, au fost formulate alte sarcini, determinate de situaţia concretă din teritorii, ele fiind reeşalonate, concretizate.

La 7 iulie 1941, Ion Antonescu s-a adresat basarabenilor cu o proclamaţie în care menţiona că datorită vitejiei ostaşilor români a fost spulberată cotropirea sălbatică a celor ce i-au ţinut în robie şi au răspândit pe pământul nostru românesc moartea şi focul.

Generalul Ion Antonescu a luat decizia ca el însuşi să se ocupe direct de conducerea Basarabiei şi Bucovinei[13]. Conducătorul Statului Român i-a îndemnat pe basarabeni ca prin disciplină, prin ordine, prin muncă să păşească în marşul învierii naţionale.

Pe data de 9 iulie 1941, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu a făcut presei unele declaraţii care s-au referit şi la Basarabia. Astfel, el a explicat necesitatea păstrării unei izolări totale a celor două provincii româneşti eliberate de armata română. Regimul în care se afla Bucovina, dar mai ales Basarabia, a fost calificat de M. Antonescu ca un „regim de ocupaţia bellica, de ocupaţie militară"[14]. *Până* la sfârşitul ostilităţilor, adică până la terminarea războiului cu URSS şi aliaţii săi, când va interveni, aşa cum considera profesorul M. Antonescu, „un decret de anexiune"[15], până atunci autorităţile militare şi regimul de ocupaţie militară sunt singura situaţie legală a acestor teritorii[16]. Păstrarea regimului de ocupaţie militară era necesar administraţiei româneşti: „1) pentru a şterge

în aceste teritorii toate urmele bolşevismului şi a dezrădăcina uneltele comuniste aşezate într-un an de cotropire; 2) pentru a înlocui sănătos instituţiile aduse de regimul sovietic, prin vechile aşezări credincioase civilizaţiei şi nevoilor noastre veşnice; 3) pentru a putea reorganiza aceste provincii pe baze noi, considerând drepturile autohtonilor şi asigurând Basarabiei şi Bucovinei un nou destin în cadrul Statului Naţional"[17].

Regimul militar a primit însărcinarea să instaureze o ordine publică puternică şi sănătoasă („prima noastră preocupare"); să organizeze strângerea recoltei; să retragă din circulaţie rublele ruseşti şi să refacă circuitul economic al acestor teritorii. Pe baza rezultatelor obţinute în urma recensământului administrativ, guvernul de la Bucureşti intenţiona să revizuiască complet proprietatea în Basarabia şi Bucovina. Foştii proprietari urmau să-şi redobândească bunurile pierdute în vara anului 1940. Bunurile rămase fără stăpân aveau să fie împărţite ostaşilor români care au luptat în război şi familiilor lor, urmărindu-se, astfel, consolidarea elementului românesc în aceste provincii. Se preconiza o reformă agrară ce trebuia să vizeze în acelaşi timp trei scopuri – naţional, economic şi social. Pământurile retrocedate foştilor proprietari basarabeni, precum şi cele împărţite noilor proprietari, veniţi din Regat, erau considerate daruri ale statului.

Profesorul M. Antonescu a explicat structura şi rolul unităţilor administrative în Basarabia şi Bucovina, aducând totodată şi lămuriri asupra necesităţii atragerii unor specialişti germani în opera de organizare administrativă a teritoriilor eliberate. Şi cu acest prilej refugiaţii basarabeni şi bucovineni erau rugaţi să nu insiste asupra reîntoarcerii lor imediate.

La 23 iulie 1941, conducătorul statului Ion Antonescu l-a numit pe generalul Constantin Voiculescu în funcţia de „împuternicit al Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei"[18]. Ministrul de Stat german Pflaumer[19] a fost numit consilier al generalului C. Voiculescu. Generalul Ion Antonescu a interzis oricăror structuri de stat de la Bucureşti să se amestece în conducerea şi administrarea provinciilor. Personalul administrativ, economic, financiar etc., trimis în provincii, depindea doar de împuterniciţii generalului Ion Antonescu.

Într-o conferinţă de presă cu directorii de ziare din 25 iulie 1941 vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu a declarat că, în sfârşit, refugiaţii din Basarabia şi Bucovina se pot întoarce acasă. M. Antonescu a subliniat că guvernul, împreună cu Marele Stat Major, a

stabilit procedura de întoarcere în Basarabia şi Bucovina, că „s-a stabilit o ordine de preferinţă în raport cu nevoile urgente ale acestor provincii şi cu înseşi interesele refugiaţilor".[20] Conducerea ţării, a subliniat M. Antonescu, n-a putut să lase în voia soartei întoarcerea miilor de refugiaţi. „Guvernul, a menţionat în continuare M. Antonescu, a avut grijă ca o mare parte din personalul administrativ, deja instalat în Basarabia şi Bucovina, să fie recrutat chiar din funcţionari refugiaţi din aceste provincii."[21]

Presa capitalei a fost rugată să consacre săptămânal o pagină problemelor Basarabiei şi Bucovinei.

La numai două săptămâni de la întâlnirea cu reprezentanţii emigraţiei basarabene, la 30 iulie 1940, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri al României s-a întâlnit cu ei pentru a doua oară. El a declarat că guvernul n-a avut intenţia să înalţe un zid de nepătruns între Regat şi provinciile româneşti eliberate, aşa cum au înţeles eronat unii emigranţi basarabeni, ci a făcut acest lucru pentru a ocroti viaţa refugiaţilor care, întorşi imediat după luptele armatei eliberatoare cu hoardele bolşevice, ar fi nimerit sub focul agenţilor bolşevici, lăsaţi în spatele frontului.

Prevenind revenirea haotică a refugiaţilor la vetre, guvernul român a evitat, de fapt, un posibil război în Basarabia – între foştii proprietari, nevoiţi să părăsească meleagurile natale în vara anului 1940, şi elementele împroprietărite de către regimul bolşevic în timpul ocupaţiei vremelnice. O altă cauză a reţinerii refugiaţilor de a se întoarce imediat a fost, potrivit explicaţiilor lui M. Antonescu, insuficienţa căilor de transport, inclusiv a celui feroviar distrus de comuniştii sovietici cu aparate speciale, prin îndoirea şinelor.

M. Antonescu a promis basarabenilor că Guvernul României va finanţa refacerea tuturor clădirilor publice distruse de sovietici la retragerea din Chişinău.

Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri a menţionat că administrarea în Basarabia şi Bucovina va cădea deocamdată în sarcina armatei şi a prefecţilor şi primarilor numiţi dintre primii pretori şi dintre inspectorii generali administrativi sau dintre ofiţerii disponibilizaţi pentru primării, între aceşti pretori, prim-pretori şi inspectori generali, erau foarte mulţi basarabeni. „Toţi cei care cereau funcţiuni, fiind în acelaşi timp basarabeni şi funcţionari în altă parte, dacă au avut note calificative bune şi au fost

prețuiți pentru calitățile lor profesionale, toți au plecat în Basarabia și Bucovina" afirma Mihai Antonescu[22]. Tot atunci el le-a cerut românilor basarabeni concursul pentru a se implica în procesul organizării în condiții cât mai bune a administrării Basarabiei. Totodată, basarabenii au fost rugați să ajute autoritățile centrale și în vederea organizării Transnistriei.

Către sfârșitul lunii iulie 1941, armatele române au izgonit forțele militare și administrația civilă sovietică de ocupație, în localitățile eliberate reintrau în activitate organele de conducere românești. Astfel, la începutul lunii iulie, structurile Ministerului Afacerilor Interne au început să activeze la Ungheni[23], la 20 iulie a plecat din Iași spre Chișinău administrația municipiului în frunte cu primarul, colonel A. Dobjanschi, unde a ajuns după câteva zile[24] – la 21 iulie, la Ismail[25]. Spre sfârșitul lunii iulie 1941, toți prefecții, pretorii și notarii au fost la posturile lor[26].

Populația, în majoritate, a întâmpinat administrația românească cu încredere, bucurie și căldură, aceleași sentimente manifestând și pentru armata română și cea germană, așa cum se sublinia într-un raport al Comisariatului Ungheni către Chestura Poliției Iași. Pe toate zidurile caselor, pe străzile în ruină și pe la diferite locuri publice se puteau vedea diverse afișe și placarde: „Trăiască armata română și germană!", „Trăiască Regele Mihai și Cancelarul Hitler!", „Trăiască România și Germania!", „Jurăm să nu ne mai despărțim de mama noastră România!", „Dumnezeu să aibă România în paza și grija sa!", „Jos Rusia Sovietică!", „Jos jidanii și comuniștii!"[27] Locuitorii din Soroca își manifestau „sincera satisfacție ce le-a provocat faptul că au scăpat de regimul sovietic"[28]. Românii din Orhei au primit „cu mare bucurie revenirea stăpânirii române, arătând satisfacție că au scăpat de „raiul" bolșevic"[29]. În raportul Poliției Orhei se menționa în continuare că „puținii intelectuali ce au mai rămas, majoritatea fiind deportați, și chiar cei de origine etnică rusă, care înainte de regimul sovietic nu simpatizau românii, arată o vie mulțumire de revenirea Basarabiei la Patria-mamă, spunând că a fost suficient un an de prigoană și teroare ca să identifice în sufletele lor românismul decât cei 22 de ani de propagandă românească"[30]. Subinspectorul de poliție, maiorul Victor Voiculescu, din Ismail relata: „Populația ne-a primit foarte frumos, manifestându-și bucuria la vederea noastră"[31]. Aceeași stare de spirit a fost sesizată și de fostul guvernator al Basarabiei Vl. Cristi în timpul unei vizite de documentare în provincia dezrobită. „Populația basarabeană în majoritate, în special cea

rurală, scria Vl. Cristi, este incontestabil mulțumită că a scăpat de sub jugul și tirania bolșevismului, datorită soldatului român și înțelepciunii Conducătorului"[32].

Pătura foarte subțire de nemulțumiți de revenirea administrației românești în Basarabia era alcătuită din cei ce au avut mână liberă și au fost încurajați de bolșevici pentru jafuri și deposedarea de bunuri a celor înstăriți și bogați. Administrația venită le-a abolit drepturile ce li se acordaseră, în sensul arătat mai sus, de către bolșevici[33].

Atitudinea grupurilor etnice a fost în ansamblu favorabilă armatei și administrației române. Astfel, bielorușii s-au bucurat de înfrângerea comunismului. Ei urmăreau cu deosebit interes desfășurarea evenimentelor și mersul operațiunilor militare pe Frontul de Est, dorind victoria armatelor aliate. Ei sperau la prăbușirea regimului bolșevic în Rusia, căruia credeau că-i va lua locul un regim naționalist; ei sperau că-și vor putea recupera bunurile pierdute sub bolșevici. Bielorușii au manifestat dorința de a se înrola într-un corp care să fie trimis pe front contra bolșevicilor[34].

Ucrainenii din Basarabia de asemenea s-au bucurat că au scăpat de jugul bolșevic; ei urmăreau atent evoluția evenimentelor de pe front, dorind să-și întemeieze, la sfârșitul războiului, un stat al lor, bineînțeles, pe teritoriul Ucrainei.

Lipovenii, avantajați pe timpul bolșevicilor, s-au abținut de la orice manifestații[35].

Generalul Ion Antonescu a ordonat împuternicitului său în Basarabia să elaboreze instrucțiuni provizorii pentru administrația și conducerea acestui ținut. Principiile generale (temporare) ale organizării Basarabiei au fost fixate în Ordonanța nr. 1 și Decizia nr. 799 ale generalului Constantin Gh. Voiculescu.

În conformitate cu Ordonanța nr. 1 (art. I), teritoriul Basarabiei eliberate era considerat persoană juridică, condus și administrat de împuternicitul generalului Antonescu[36].

Împuternicitul generalului Antonescu pentru administrarea teritoriilor din Basarabia eliberată era organ de control și tutelă pentru municipiul Chișinău și orașele de reședință; organ de reformare a hotărârilor instanțelor tutelare subordonate. El era șeful ierarhic al tuturor administrațiilor de stat și locale. El numea, avansa și licenția funcționarii publici de toate categoriile până la șef de serviciu inclusiv.

Secretarul general, directorii şi subdirectorii se numeau, la propunerea împuternicitului, prin decret. El exercita puterea asupra tuturor funcţionarilor din provincie.

Administrarea provinciei se constituia pe direcţii. Prefectul era şeful tuturor serviciilor din judeţ, precum şi şeful poliţiei, având sub ordinele sale pe comandantul Legiunii de jandarmi şi pe şefii poliţiilor din comunele urbane. El era şeful ierarhic al prim-pretorilor din judeţul său. Era organ de control şi instanţă de reformare a hotărârilor date de prim-pretori, afară de cele ce rezultau din atribuţiile de tutelă. El era ajutat în exercitarea atribuţiunilor sale de un subprefect, căruia îi dădea atribuţiuni delegate şi care îl înlocuia de drept în lipsă.

Plasa era condusă de un prim-pretor ajutat de un pretor.

Prim-pretorul era reprezentantul puterii de stat în plasă şi în această calitate era şeful tuturor serviciilor din plasă şi anume: agricol, silvic, sanitar, veterinar, tehnic, financiar şi şcolar. El era şeful poliţiei din plasă şi avea sub ordinele sale jandarmeria. El era organ de control şi tutelă pentru comunele urbane nereşedinţă şi comunele rurale. El aplica, în prima instanţă, sancţiunile la toate contravenţiile de ordin administrativ şi poliţienesc. Era organ de reformare a hotărârilor date de primar.

Până la numirea primarilor, notarul comunal gira administraţia comunală.

Ordonanţa a fost emisă la 25 iulie 1941 şi a intrat în vigoare în ziua publicării[37].

În conformitate cu Decizia nr. 799, Administraţia Centrală a Provinciei Basarabia urma să aibă la bază nouă direcţii în care se încadrau inspectoratele existente şi serviciile desconcentrate ale diferitelor ministere, în afara celor supuse Ministerului de Interne. În structura organizaţională a Basarabiei, propusă de C.Gh. Voiculescu, prefecturile aveau în frunte un prefect ajutat de un subprefect şi o cancelarie cu cinci funcţionari. Plasa urma să aibă un prim-pretor, un pretor şi o cancelarie cu patru funcţionari administrativi, plus funcţionarii de specialitate. Organizarea administraţiei de plasă s-a făcut pe zece oficii constituind o singură autoritate sub conducerea prim-pretorului.

Activitatea administraţiei civilo-militare româneşti din Basarabia a fost determinată de condiţiile reale ale momentului. Prin Decretul-Lege nr. 637 din 9 iulie 1941, toate depozitele şi materialele de orice natură, lăsate prin retragerea trupelor sovietice, au fost declarate proprietatea Statului Român. Măsura a fost dictată de necesitatea sistării grabnice a jafurilor şi prădăciunilor acestor bunuri materiale. Persoanele care aveau cunoştinţă sau posedau bunuri şi depozite, armament sau muniţii erau obligate în 24 de ore de la publicarea Decretului-Lege să le predea autorităţilor româneşti. Articolul 3 prevedea pedeapsa cu moartea în cazurile de nerespectare a dispoziţiilor Decretului-Lege, de atacarea soldaţilor români şi germani sau a populaţiei civile etc.[38].

Pe baza prevederilor Decretului-Lege nr. 637, împuternicitul generalului Ion Antonescu pentru administrarea Basarabiei, prin Ordonanţa nr. 2 din 18 iulie 1941, lua sub controlul Casei Autonome a Monopolurilor toate cantităţile de tutun în foi, tutun tăiat în pachete, ţigarete, ţigări de foi, chibriturile, brichetele, cărţile de joc etc. Statul punea, de asemenea, sub controlul său, extragerea şi vânzarea sării[40].

Într-un teritoriu naţional, lipsit de monedă naţională, aşa cum se prezenta Basarabia imediat după eliberare, cel dintâi simbol al stăpânirii legale, după drapel, trebuie să fie moneda. Unificarea monetară trebuia înfăptuită rapid. În acest scop Banca Naţională a României (BNR) a semnat, la 8 iulie 1941, cu Ministerul Finanţelor o convenţie prin care BNR acorda statului, în vederea retragerii rublelor, un împrumut de 1 miliard de lei, obligându-se să facă operaţiunile de schimbare.

Chiar în urma armatelor, BNR a trimis cu mijloace proprii circa 200 de funcţionari, un mic stat major format din personalul superior pentru organizare şi supraveghere, personalul tehnic şi auxiliar.

În zece centre urbane – Cernăuţi, Hotin, Soroca, Bălţi, Orhei, Chişinău, Cahul, Ismail, Tighina şi Cetatea Albă – au fost înfiinţate 57 oficii de schimbare a rublelor.

Operaţiunile de schimbare a rublelor au durat aproximativ o lună şi jumătate şi au totalizat astfel: 127 589 români au preschimbat 65 573 767 ruble; 9 198 evrei au preschimbat 14 646 710 ruble; 70 073 alte naţionalităţi – respectiv 42 736 721 ruble. Deci, 206 860 persoane în total au preschimbat 122 957 198 ruble[41]. Schimbul s-a făcut la cursul de 1 leu pentru 1 rublă. Suma maximă admisă a fost la început 24 000 ruble, reducându-se apoi la 10 000, excluşi fiind de la schimb militarii şi autorităţile. Ion Antonescu a modificat cursul de schimb, stabilind 1 rublă pentru 5 lei, pentru a favoriza ţărănimea în această operaţiune[42].

La 30 iulie 1941, BNR a semnat cu Ministerul Finanțelor o nouă convenție, determinată de nevoia de monedă măruntă pe teritoriul Basarabiei. Banca a fost autorizată să emită biletele de 1, 2, 5, 20 și 100 lei pentru o valoare totală de 1 miliard[43].

În timpul și după schimbarea rublelor, s-a constatat că țăranii basarabeni posedau bancnote de 500 și 1 000 lei ce nu mai aveau putere de calculație. Pe raportul prezentat conducătorului Statului, mareșalul Ion Antonescu a notat: „De ce complicați? Guvernământul însărcinat cu astfel de probleme, tablou etc. Ele trebuiesc făcute urgent.

Întreg aparatul este pus în funcțiune. Nu era mai simplu să se dea ordin Băncii Naționale să le preschimbe?/ss/ Mareșal Antonescu"[44].

După introducerea monedei, autoritățile bancare au trecut la reconstruirea sediilor BNR la Chișinău și Tighina, care fuseseră distruse complet de sovietici la retragere. Indiferent de starea imobilelor, au fost reînființate sucursalele BNR din Cernăuți și Chișinău, precum și agențiile din Hotin, Bălți, Cetatea Albă, Ismail, Orhei, Soroca, Tighina.

BNR a invitat băncile comerciale, care au avut sediul principal sau sucursale în Basarabia și Bucovina, să le redeschidă de urgență, pentru a putea satisface necesitățile de credit ale populației[45].

BNR a avut, de asemenea, sarcina cumpărării aurului și monedelor străine, aflate în posesia populației.

La 1 august 1941, în urma unei inspecții la Chișinău, generalul Ion Antonescu a decis ca departamentele și instituțiile statului să nu mai dea directive prefecturilor, primăriilor și diferitelor organe ale statului din Basarabia și Bucovina. In cadrul hotărârilor luate de către generalul Ion Antonescu departamentele puteau da numai directive generale și acelea numai împuterniciților generalului pentru Basarabia și Bucovina. Totodată, se cerea trimiterea cât mai urgentă a unui fond global de circa 50 milioane lei pentru cheltuielile generale și urgente. Funcționarilor stabiliți în Basarabia li se permitea aducerea familiilor lor, iar Guvernatorului i s-a cerut să le acorde locuințe ieftine și cantine pentru masă. Prefecții și primarii, ceilalți funcționari numiți în Basarabia și Bucovina nu puteau fi înlocuiți decât cu avizul guvernatorilor și cu aprobarea generalului Ion Antonescu[46].

În această decizie a conducătorului Statului Român, ministrul de interne a insistat ca organele de poliție și jandarmerie să se supună în continuare direct Centrului, deoarece „acțiunea polițienească și a jandarmeriei

are un caracter special și de permanență, care trebuie să se desfășoare uniform pe întreg teritoriul țării"[47].

Un alt obiectiv de însemnătate primordială a fost aprovizionarea populației cu alimente și asigurarea recoltei. În acest sens împuternicitul mareșalului Ion Antonescu pentru administrarea Basarabiei, generalul C.Gh. Voiculescu a emis, la 28 august 1941, Ordonanța nr. 5 care reglementa activitatea agricolă. Pe teritoriul Basarabiei erau obligatorii următoarele munci: recoltatul cerealelor, plantelor de nutreț etc.; săpatul plantelor prășitoare, viilor etc.; treieratul păioaselor; dezmiriștitul[48]. Pentru executarea muncilor sus-numite a fost rechiziționată toată populația muncitoare de la sate și orașe, de la 12 la 70 de ani, specialiștii în domeniul agriculturii, toate vehiculele cu tracțiune animală și mașinile de secerat, cosit și treierat. Ordonanța stabilea plata muncii[49].

Situația a impus administrației românești reinstalate să păstreze un timp foarte scurt organizațiile economice sovietice. Colhozurile erau administrate de o persoană desemnată de cetățenii comunei sau numită de Camera Agricolă. Ordonanța a reglementat relațiile între membrii colhozurilor și proprietarii terenurilor agricole.

Printr-o altă ordonanță, locuitorii Basarabiei au fost obligați să prezinte *primăriilor, în termen de 5 zile de la afișarea acesteia, „toate cărțile de* propagandă comunistă, pe care le dețin sub orice formă, precum și toate hărțile, tablourile, insignele și orice gravuri sau materiale, ce au servit autoritățile sovietice pentru propagandă"[50].

Retragerea Armatei Roșii și a administrației bolșevice din Basarabia n-a însemnat încetarea ostilităților. Autoritățile militare sovietice, educate în spiritul războiului de ofensivă, au fost surprinse de înaintarea fulgerătoare a forțelor germane și a aliaților acestora. Totuși, ele au reușit să instruiască și să formeze câteva detașamente de teroriști care, lăsate în spatele frontului, aveau sarcina să destabilizeze situația prin orice mijloace disponibile: să arunce în aer podurile, să omoare ofițeri și soldați, să distrugă trenuri, să întrețină în rândurile populației starea de panică și insecuritate etc.[51]

Sarcina forțelor de poliție și a celor jandarmerești, a administrației civile era de a restabili încrederea supraviețuitorilor acestor pământuri în organele de stat, de a întrona ordinea și disciplina, de a suprima orice tentativă de jaf și de vendetă. Pentru aceasta era nevoie de fermitate, căci măsurile luate pe jumătate erau inutile și primejdioase.

Serviciile competente române au intrat în posesia unor „instrucțiuni" ale militarilor sovietici privind organizarea detașamentelor de partizani și a grupurilor de diversioniști pe teritoriile cedate. Textul acestor „instrucțiuni" a fost redactat de generalul Sobetcinnikov și de membrul Consiliului de Război Șciukov. Autorii documentului, îndeplinind directiva lui Stalin privind aplicarea tacticii „pământului ars"[52], recomandau grupurilor de diversiune următoarele „misiuni": „distrugerea liniilor telefonice și telegrafice, incendierea depozitelor și transporturilor de carburanți sau tragere de focuri de armă asupra lor de la distanțe mici; demontarea liniilor de cale ferată și îndepărtarea și ascunderea șinelor scoase; omorârea șoferilor izolați sau nimicirea grupelor mici de autoturisme, precum și acapararea și păstrarea documentelor ce s-ar afla în acelea; aruncarea de sticle conținând lichide inflamabile pe grupe de autoturisme parcate în scopul de a le incendia; nimicirea ofițerilor; răspândirea de știri ce ar *produce panică..." etc.*[53] *Documentul recomanda ca grupurile să fie* organizate de către ofițeri ai trupelor de interne (NKVD) sau ai securității bolșevice (NKGB). Autorii documentului recomandau folosirea pădurilor pentru baze, organizarea atacurilor noaptea, asupra santinelelor, oprirea și nimicirea transportului feroviar etc.[54]

Deci, autoritățile române erau la curent cu ceea ce puseseră bolșevicii la cale. Basarabia, însă, nu dispunea de condiții prielnice pentru desfășurarea unor ample mișcări de partizani. Autoritățile sovietice au pus aici accentul pe organizarea unor grupuri mici de teroriști, unor mici echipe de spioni, pe lansarea parașutiștilor-diversioniști etc. Rând pe rând, acești indivizi au fost depistați și neutralizați de către organele polițienești și cele ale jandarmeriei. Astfel, în august 1941, a fost contracarată acțiunea grupului terorist din Chișinău, instruit de căpitanul sovietic de la NKVD Korocikin. Ordinul lăsat de acesta „tovarășilor secreți" prescria:

Organizația instruită de Korocikin avea peste 22 de membri. Organele de poliție au găsit la acești teroriști 52 grenade, 40 bucăți dinamită a câte 580 grame fiecare, 5 arme militare rusești, un revolver „Nagan" cu 7 cartușe, 12 metri fitil pentru dinamită, 40 capse pentru dinamită și 600 cartușe de armă. În afară de armament, diversioniștilor li s-a mai încredințat și suma de 26 000 lei, ca prim-fond de executare a misiunilor. Afară de organizația despre care am relatat mai sus, care era cea mai importantă structură subversivă lăsată de sovietici, poliția Municipiului Chișinău a

descoperit și alte organizații însărcinate cu executarea actelor de sabotaj. Aceste organizații erau formate din grupuri a câte trei persoane (sistem numit „troica"), membrii unui grup necunoscând pe membrii celorlalte. Unii angajați ai Sovietelor au primit substanțe toxice pentru otrăvirea fântânilor, dar n-au reușit să-și realizeze misiunea antiumană, fiind contracarați de organele de poliție.

Vila Liberman, situată la 5 km de Chișinău, pe șoseaua Costiujeni, a aparținut Școlii de pregătire a teroriștilor. Aici poliția a găsit un aparat de radio emițător, caiete și broșuri[55].

Poliția a arestat, de asemenea, șapte persoane angajate la Postul de Radio Chișinău, care, la retragerea sovieticilor, au avut misiunea de a arunca în aer Postul de Radio[56].

Organele românești de menținere a ordinii i-au depistat pe activiștii sovietici, cei care sub regim comunist au comis crime față de românii *basarabeni, au desfășurat o amplă propagandă românofobă. Astfel, au* fost arestați C. Crețu, unul dintre conducătorii rebeliunii de la Tatar-Bunar (1924), F. Sârbu, care a desfășurat o amplă campanie antiromânească prin intermediul presei și al cuvântărilor în fața publicului; T. Sahinet, pentru mai multe discursuri cu caracter antiromânesc, fiind și bănuit că în ajunul retragerii trupelor sovietice a denunțat NKVD-ului pe românii ce făceau semnale, din clopotnița Catedralei, avioanelor germano-române. Pentru faptele lor persoanele arătate au fost executate[57].

La sfârșitul lunii august 1941, în comuna Roșia, județul Cetatea Albă a fost prins spionul sovietic Alexei Talhanov, originar din Caucaz, URSS, care absolvise școala de spionaj de la Odesa. La el au fost găsite acte compromițătoare și date despre unitățile române ce treceau spre front.

La Cetatea Albă, poliția română a descoperit o organizație de spionaj alcătuită din F. Vincenco, P. Ivanov, I. Soporolov și P. Ivanov. La gazda conspirativă a acestei organizații au fost găsite un aparat de radio de emisie-recepție, montat într-o lădiță, 3 kg ecrasită, 1 metru fitil, 8 amorse, o cutie cu pulbere – toate de producție sovietică. A fost descoperită, de asemenea, o uniformă de ofițer român etc.[58].

Poliția română a examinat cazul grupului de la Societatea de tramvaie din Chișinău, care la retragerea sovieticilor a minat depoul și garajul cu vagoane[59]. În astfel de situație n-a fost deloc întâmplătoare emiterea unei ordonanțe speciale menite să contracareze actele de terorism, sabotaj etc.

Între alte măsuri de primă importanță, luate de autoritățile civilo-militare din Basarabia, au fost stabilirea unor prețuri fixe la mărfurile industriale și agricole, reorganizarea comerțului, aprovizionarea populației cu produsele alimentare cele mai necesare (zahăr, orez etc.), și cu cele industriale (săpun de rufe, sticlă de geamuri și pentru lămpi, încălțăminte, piele etc.).

III.2. Guvernământul Basarabiei. Restructurarea Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei

La sfârșitul lunii august 1941, la Tighina a avut loc un consiliu prezidat de mareșalul Ion Antonescu. La ședință au luat parte Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, generalul Nicolae Stoenescu, ministrul de Finanțe, Ion C. Marinescu, ministrul Economiei Naționale, generalul Radu Rosetti, ministrul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, precum și împuterniciții mareșalului Ion Antonescu în Basarabia și Bucovina.

În cadrul ședinței a fost discutată problema organizării administrative a provinciilor dezrobite și statutul juridic și administrativ al Basarabiei și Bucovinei.

La 3 septembrie 1941, a fost emis Decretul-Lege nr. 790 *Pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei.* Acest document important determina componența administrației celor două provincii eliberate[60], definea împuternicirile guvernatorilor provinciilor[61], delimita funcțiile organelor puterii provinciale și ale puterii centrale[62], inclusiv ale poliției și siguranței statului, jandarmeriei, învățământului superior, căilor ferate, porturilor etc.[63]. Decretul-Lege împărțea administrativ Basarabia (și Bucovina) în județe, plase, comune, ultimele fiind persoane juridice cu bugetul lor propriu[64].

Ceva mai târziu, la 30 ianuarie 1942, guvernatorul Basarabiei, în temeiul articolului 18 din Decretul-Lege, prin Ordonanța nr. 19, a împărțit județele provinciei pe plăși și comune. De pildă, județul Bălți avea următoarele plăși: Bălți, Cornești, Fălești, Glodeni, Râșcani; județul Cahul – plasele Cantemir, Ion Voievod, Ștefan cel Mare, Traian etc.[65]

Decretul-Lege obliga directorii (șefii directoratelor) să rezolve toate problemele de ordin local. Nici o plângere, indica art. 8, nu se va putea

adresa ministerelor din București, în materiile de competența directoratelor provinciilor. Plângerile adresate din eroare acestor ministere se vor trimite autorităților competente din provincie, care singure au dreptul de a le rezolva în mod definitiv.

Decretul-Lege prevedea înființarea celei mai importante verigi în conducerea Basarabiei și Bucovinei (iar mai târziu și Transnistriei) – Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri. Acest Cabinet ținea legătura între conducătorul statului, guvern și guvernatorul provinciei. Articolul 40 prevedea în componența Cabinetului un serviciu de coordonare compus din delegați ai tuturor departamentelor, care trebuiau să se întâlnească zilnic pentru a soluționa cererile trimise de guvernatorii provinciilor, și a altui serviciu administrativ pentru comunicarea tuturor actelor intervenite între guvern și provincie. Șeful Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei și Bucovinei a fost avocatul Ovidiu Vlădescu, coleg al vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu, unul dintre primii colaboratori apropiați ai generalului Ion Antonescu, când acesta a preluat conducerea țării[66].

Așadar, problemele de nivel local erau rezolvate de administrația provincială. Chestiunile mai importante, problemele conflictuale apărute între diverse structuri de stat sau cele ce depășeau competența guvernatorului Basarabiei erau raportate Cabinetului Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei și Bucovinei și adresate lui Ovidiu Vlădescu care era Secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri. O. Vlădescu raporta în scris conducătorului statului esența problemelor. Mareșalul Ion Antonescu, citind rapoartele, punea rezoluția în stânga paginilor. Rapoartele cu deciziile luate de conducătorul statului erau trimise înapoi pentru executare. George Magherescu, șeful Biroului III Operații din cadrul Cabinetului Militar al mareșalului Antonescu, își amintea: „Era o întrecere între noi, șefii de birouri, care să se dovedească mai expert în descifrarea scrisului lui. Era un scris cu trăsături artistice pictat din vârful unei penițe subțiri, care lăsa pe hârtie un fir violaceu, întortocheat ca un filigran, care se așternea ca într-un zbor pe hârtia albă, desenând nu litere, ci arabescuri. De multe ori indescifrabile (...)"[67] Rezoluțiile descifrate ale conducătorului statului erau trimise ministerelor vizate și / sau guvernatorilor pentru executarea lor.

Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei şi Transnistriei era compus din două secţii: Secţia Militară care se preocupa de MONT; poliţie şi jandarmerie; informaţii şi contrainformaţii; paza frontierei; pregătirea premilitară; drumuri; poştă, telefon, telegraf; calea ferată; aviaţie; poduri şi comunicaţii pe apă; colonizare; statistică; carburanţi; turism; permise de trecere, şi Secţia Civilă, în competenţa căreia intrau problemele ţinând de şcoală; comerţ; industrie; agricultură; zootehnie şi piscicultura; silvicultură; finanţe; românizare; muncă şi sănătate; propagandă; depozite găsite (altele decât cele militare); aprovizionare.

Având în vedere că unele ministere sau subsecretariate de stat încercau să ocolească CBBT, la 13 noiembrie 1941, mareşalul Ion Antonescu a ordonat următoarele: „Vreţi să comunicaţi cu provinciile, comunicaţi prin Cabinetul de la Preşedinţie şi aveţi să primiţi comunicările provinciilor tot pe această cale"; „toate ordinele trimise de Ministere Guvernămintelor provinciale, se dau prin Preşedinţie şi toate comunicările provinciilor şi ale dlor General Voiculescu, General Calotescu şi Alexianu, cu Ministerele prin Preşedinţie. Nu executaţi nimic din ce vi se trimite direct"[68].

Nu trecuseră nici două luni de la emiterea Decretului-Lege pentru organizarea Basarabiei şi Bucovinei, când mareşalul Ion Antonescu a ordonat să i se prezinte următoarele:

„1. Un grafic cu organizarea administrativă a Provinciei şi subdiviziunile fiecărui organ administrativ; 2. Un tabel cu toate greutăţile ivite pe ramuri de activitate, de la dezrobire până azi. Tabelul trebuie să mai indice şi data când au fost semnalate sau contactate acele dificultăţi, precum şi modul cum au fost soluţionate"[69].

Ordinul cerea ca dificultăţile cu care s-a lovit administraţia Basarabiei să fie grupate după cum urmează: şcoală, comerţ, industrie, agricultură, finanţe, românizare, muncă, sănătate, propagandă, aprovizionare. Se cereau, de asemenea, informaţii privitoare la poliţie şi jandarmerie, paza frontierei, pregătirea premilitarilor etc.[70] Curând, cele cerute de Conducătorul Statului i-au fost prezentate. După studierea schemelor prezentate, mareşalul Ion Antonescu a notat: „Văzut, F. (foarte – *A.P.*) clar întocmit. Am cerut ca şi Bucovina şi Transnistria să facă la fel. Mareşal Antonescu" (ss).[71]

În activitatea de administrare a Basarabiei au apărut un şir de probleme. Una din ele – „neînţelegerea permanentă între armată şi administraţia locală"[72] Izvorul acestor animozităţi se găsea în contradicţiile de

împuterniciri: conform Decretului-Lege pentru organizarea Basarabiei şi Bucovinei, guvernatorul, în calitate de autoritate supremă a provinciei, avea dreptul de a lua decizii şi a elabora ordonanţe şi regulamente pe întreg teritoriul ei. Aceleaşi drepturi, însă, le avea şi Comandantul Corpului III Armată, acordate prin articolul 486 al Codului Justiţiei Militare (CJM). A existat, deci, un paralelism al puterilor. Mareşalul Ion Antonescu a cerut să se studieze problema. Specialiştii în drept au indicat două căi posibile de soluţionare a situaţiei conflictuale existente: **a)** dreptul guvernatorului Basarabiei de a emite decizii şi a elabora ordonanţe şi regulamente putea fi considerat discutabil, dacă putea fi înţeles în sensul că guvernatorul putea să edicteze şi pedepse pentru unele fapte, dat fiind principiul general că nu se poate da o pedeapsă fără un text de lege, principiu cuprins şi în articolul 1 al Codului penal, în schimb, însă, conform articolului 486 CJM, comandantul Corpului III Armată care este „autoritatea militară superioară respectivă" prevăzută în acest text, are dreptul de a „edicta prin ordonanţe (...) fapte şi pedepse menite să garanteze siguranţa armatei, apărarea Ţării şi ordinea publică". În acest sistem juridic, concluzionau juriştii, guvernatorul provinciei nu ar putea decât să dea ordonanţe pe baza legilor deja existente pentru aplicarea acestora, deoarece comandamentul militar respectiv are dreptul necontestat de a înfiinţa pedepse noi pentru faptele pe care le considera că trebuie să fie pedepsite;[73] **b)** în al doilea sistem juridic se putea susţine cu destulă tărie, în baza teoriei de drept conform căreia, în condiţiile inexistenţei separaţiei între puterea politică şi cea executivă şi în baza drepturilor acordate prin Decretul-Lege din 5 şi 7 septembrie 1940 de conducătorul statului, că mareşalul Ion Antonescu, dând guvernatorului drepturi de a edicta ordonanţe, i-a delegat implicit şi dreptul de a legifera pe această cale. În acest sistem, ordonanţele guvernatorului puteau fi valabile şi în ceea ce priveşte edictarea de noi infracţiuni şi pedepse. Această teorie, însă, dădea loc la discuţii asupra posibilităţii de a se delega şi altor persoane drepturile delegate mareşalului Ion Antonescu.[74] Rezoluţia pusă pe acest raport de către conducătorul statului a fost: „Să se mai studieze următorul aspect: s-au dat ordonanţe şi de Guvernatorul Basarabiei, şi de Comandantul Corpului de Armată. Prin aceasta s-au creat confruntări şi conflicte de competenţă (indescifrabil – *A.P.*) se va face în ipoteza a doua a acestui raport şi în lumina Codului poliţiei militare. Propuneri".

Despre gradul de competență al administratorilor sosiți în Basarabia putem judeca pe baza datelor unui raport prezentat mareșalului Ion Antonescu de către Guvernatorul Basarabiei C.Gh. Voiculescu. După ce guvernatorul inspectase județele Soroca și Bălți, constatase următoarele: „Din cinci notari ce am văzut la lucru unul singur nu corespundea misiunii ce-i incumbă (...); restul complet orientați, cu simț practic și cu inițiativă".[75] Pretorii, în schimb, scria în continuare guvernatorul Basarabiei generalul C.Gh. Voiculescu, cu rare excepții, nu corespund însărcinărilor ce le revin: după trei luni de zile nici nu se pot adapta noilor concepții de lucru în cadrul actualei orânduiri administrative a Basarabiei. Guvernatorul Basarabiei propunea înlocuirea treptată a pretorilor cu alții, tineri.[76] La această recomandare a guvernatorului Basarabiei mareșalul Ion Antonescu a notat: „Desigur".[77] Generalul C.Gh. Voiculescu scrie în continuare: „...constatând că între funcționari, în special în primăriile orășenești, se găsesc foarte mulți de origine străină, am dispus să fie licențiați din serviciu, oprindu-se numai la cei de origine etnică română". Mareșalul Ion Antonescu a încuviințat această inițiativă notând: „Foarte bine".[78] Între problemele existente guvernatorul Basarabiei a remarcat insuficiența notarilor. „La o pretură dintr-un necesar de circa 16 notari, raporta generalul C.Gh. Voiculescu, lipsesc circa 6".[79] Tot acolo, guvernatorul provinciei atrăgea atenția asupra numărului exagerat de mare al ședințelor de tot felul, prezidate de prefecți. Ei trebuiau să conducă ședințele unui număr impresionant de consilii, comitete, comisii etc.(în total 23).[80] În privința Jandarmeriei, generalul C.Gh. Voiculescu menționa existența unei centralizări excesive. „Comandantul de Legiune, nota guvernatorul Basarabiei, n-are voie să mute nici un post de jandarmi fără aprobarea superioară, deși necesitățile locale ar impune în mod evident acest lucru".[81] La Poliție s-a constatat un birocratism exagerat: agenții de poliție își desfășurau activitatea exclusiv în birouri. Generalul C.Gh. Voiculescu aduce un exemplu de manifestare de birocratism: „...unei hârtii ca să ajungă de la șeful poliției până la biroul de cercetări i-au trebuit cinci zile".[82]

Ca și în perioada interbelică, în primul an al războiului s-a mai practicat uneori mutarea, în scop disciplinar, a unor funcționari civili și militari din Vechiul Regat în provinciile eliberate, inclusiv în Basarabia, fapt ce a stârnit revolta autorităților provinciale. Această practică a fost sistată în luna

august 1942.[83] În sfârșit, în cadrul administrației române au fost lăsați o parte din funcționari (la nivelul comunelor, dar în unele cazuri și în administrația primăriilor orășenești) care au activat sub regimul sovietic și care, continuau practica partizanatului, nepotismului, corupției.[84]

Unii funcționari, profesori din licee și școli de cultură generală, unii preoți, care au activat sub regim sovietic, au rămas la posturile lor. Această stare de lucruri a dus la o legitimă revoltă a populației locale. Astfel, în Buletinul informativ al Chesturii Chișinău din 5 septembrie 1941 se menționa: „În rândul populației locale se constată nemulțimire și o revoltă pe motiv că majoritatea funcționarilor de la Primăria locală, rămași aici după cedarea Basarabiei sub regimul sovietic, au fost reprimiți în serviciu, fără a se consulta activitatea și serviciile prestate de ei la soviete".[86] În continuare, în raport, se spune că în timpul ocupației bolșevice, majoritatea acestor funcționari au manifestat sentimente antiromânești și au denunțat pe mulți basarabeni organelor NKVD, aceștea din urmă fiind mereu cercetați, iar unii deportați în Siberia.[86] Funcționarii români veniți pentru prima dată în Basarabia își manifestau indignarea față de unii dintre colegii lor basarabeni, care, reveniți în provincie, au început să vorbească în limba rusă chiar în instituțiile în care funcționau, neglijând prin aceasta misiunea de românizare cu care au venit. S-a cerut intervenția organelor superioare spre a interzice conversațiile în limba rusă cel puțin la autorități și instituții, avându-se în vedere faptul că populația basarabeană știa destul de bine limba română pe care nu a putut s-o uite în timpul unui an.[87] Aceste și multe alte date concrete au fost studiate foarte minuțios de către procurorul general de pe lângă Curtea de Apel din Chișinău, care, în baza faptelor, a adresat un demers ministrului Justiției din România.

Semnatarul demersului menționa că „sufletul poporului românesc din Basarabia a suferit o zguduire foarte puternică de pe urma invaziei imperialismului ruso-asiatic, în forma lui iudeo-bolșevică, producând o adâncă aversiune împotriva regimului bolșevic din cauza mijloacelor violente întrebuințate de autoritățile sovietice în lupta lor împotriva elementului românesc, a religiei, familiei, proprietății individuale și în contra tuturor așezărilor, înfăptuite de statul național român și bazate pe tradițiile milenare strămoșești ale neamului nostru".[88] Procurorul general sublinia în continuare că marea masă a populației românești din Basarabia nu s-a

putut împăca cu bolşevicii cotropitori şi a primit cu o sinceră şi entuziastă bucurie vestea intrării României în războiul contra URSS, aducând în multe locuri chiar jertfe de sânge, ajutoare preţioase armatelor aliate româno-germane. Au rămas, totuşi, în fiecare comună unele elemente care au răspuns fără şovăire la apelul autorităţilor bolşevice, s-au încadrat în ideologia lor, au activat intens alături de ei şi au fost profitorii regimului comunist pe timpul scurt al ocupaţiei, deţinând funcţii administrative de preşedinţi, secretari şi membri de comitete săteşti, de colhozuri, sovhozuri etc.

Mulţi activişti sovietici, se relata în continuare în demers, fie că se adaptaseră întocmai spiritului comunist, fie din interese personale meschine, ca acela al îmbogăţirii din averea sătenilor înstăriţi, denunţau pentru fapte imaginare pe locuitorii paşnici şi determinau, prin intrigi josnice, pe agenţii sovietici de a-i aresta, deporta în Siberia şi chiar a-i împuşca, pentru ca la urmă averea acestor nenorociţi să fie declarată confiscată şi împărţită între ei şi funcţionarii sovietici. În document se constată că bolşevicii au apelat la cele mai abjecte elemente pentru a realiza programul lor de deznaţionalizare a acestei provincii, la oameni fără nici un căpătâi, foşti puşcăriaşi şi, în genere, lipsiţi de orice suport moral şi de conştiinţă naţională.

Procurorul general a evidenţiat în continuare greutăţile cu care se confruntau foştii proprietari, nevoiţi să se refugieze în vara anului 1940, în vederea obţinerii averilor intrate în mâinile profitorilor regimului bolşevic. Din nefericire, observa procurorul general, marea majoritate a foştilor colaboraţionişti şi agenţi informativi ai bolşevicilor continuă şi astăzi să stea nestingherită în casele lor, provocând nu numai indignare, dar şi deznădejdea statului nostru, în sufletele oamenilor de bună credinţă şi cu sincere sentimente româneşti. Mai mult chiar, foştii colaboratori sovietici recurg la acţiuni de defetism împotriva elementului românesc şi organizării de stat, provocând neîncredere în armată, în instituţiunile statului, în măsurile guvernului. Prin răspândiri de zvonuri, perfide şi false, se încearcă menţinerea temerii că ruşii vor ocupa Basarabia cu toate consecinţele dezastruoase pentru populaţia autohtonă moldovenească. În concluzie, procurorul general formula unele propuneri menite a pune capăt acestei stări de lucruri: internarea în lagăre a tuturor celor care în timpul ocupaţiei sovietice au deţinut funcţii de preşedinţi, secretari şi membri ai comitetelor săteşti, colhozurilor, sovhozurilor şi judecătoriilor comunale. Aceleaşi măsuri

urmau a fi aplicate şi faţă de persoanele care sub regim sovietic au făcut propagandă contra României şi au avut atitudine ostilă intereselor neamului românesc etc. Demersul a fost retrimis secretarului general al Preşedinţici Consiliului de Miniştri, Ovidiu Vlădescu, care a redactat un raport conducătorului României, mareşalul Ion Antonescu. În afară de problema foştilor activişti sovietici, intraţi în administraţia locală din Basarabia, în demers erau expuse şi alte două subiecte, bazate pe demersul procurorului general de la Curtea de Apel din Chişinău. Unul din ele viza activitatea legionară şi sectele religioase.

Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea provinciilor dezrobite a fost înfiinţat în conformitate cu articolul 40 al Decretului-Lege din 3 septembrie 1941 şi avea sarcina de a ţine legătura între conducătorul statului, guvern şi guvernatorii provinciilor, de a coordona măsurile luate în problemele ce interesau Basarabia, Bucovina şi Transnistria.

Pe parcursul activităţii, colaboratorii CBBT s-au îndepărtat de sarcinile lor de bază, depăşind în unele privinţe cadrul legal de activitate şi dezvoltând insuficient în alte privinţe funcţiunile lor. Aşa cum s-a menţionat într-o notă adresată Preşedinţiei Consiliului de Miniştri din 13 decembrie 1943, situaţia complicată în care s-a pomenit CBBT a fost cauzată de:

a) amplificarea nejustificată a volumului lucrărilor, fapt care a transformat activitatea CBBT într-o birocraţie sterilă, această stare de lucruri fiind o consecinţă a aplicării greşite a unui ordin al mareşalului Ion Antonescu, potrivit căruia toate comunicările dintre autorităţile centrale şi provincii trebuiau să treacă prin acest Cabinet. Mareşalul Antonescu, se menţionează în *Notă*, a înţeles să se adopte acest sistem numai pentru corespondenţe ce cuprindeau măsuri de principiu în administraţia generală şi care comportau un examen în vederea coordonării. Prin extinderea sistemului la toată corespondenţa, activitatea Cabinetului s-a împovărat cu lucrări nefolositoare, care n-au avut alt rezultat decât acela de a le întârzia cursul, în *Notă* sunt aduse exemple: din 68 810 adrese expediate de Cabinet, în intervalul de timp de la 1 ianuarie până la 1 decembrie 1942, 43 300 reprezentau corespondenţa retransmisă de la alte autorităţi; 9 000 de petiţii şi numai 16 510 adrese cu corespondenţă proprie în care se cuprind dispoziţii date de mareşalul I. Antonescu sau hotărâri ale Consiliului de Miniştri şi comunicări din oficiu ale CBBT.[89] Din cauza volumului mare al lucrărilor în trecere de la alte autorităţi, se menţionează în document,

acestea nu pot fi confruntate şi coordonate, transmiţîndu-se mecanic. Astfel, Cabinetul s-a situat în imposibilitatea de a-şi realiza funcţiunile de coordonare;

b) organizarea defectuoasă a Cabinetului. CBBT era alcătuit din două secţiuni: civilă şi militară şi 10 birouri, însumând 33 funcţionari, dintre care 15 militari, ofiţeri activi şi în rezervă, sergenţi în termen. În document se menţiona că aceste cadre importante de personal, erau absorbite de lucrări în cea mai mare parte nefolositoare şi fără randament practic. „Repartizarea atribuţiunilor între birouri se bazează pe o compartimentare excesivă, ceea ce anulează orice efort de coordonare şi unitate. Fiecare birou are în sarcină să păstreze legătura dintre toate trei Guvernăminte şi un anumit număr de autorităţi centrale. Repartizarea aceasta a atribuţiunilor pe autorităţi centrale face astfel imposibilă orice acţiune de coordonare."[90] Faţă de aceste constatări se impunea o nouă organizare a Cabinetului pentru Basarabia şi Bucovina. Restructurarea trebuia să-l readucă la funcţiunile sale legale şi să-l transforme dintr-un organ de transmitere mecanică a corespondenţei într-un organ de acţiune utilă, punându-l în măsură să asigure o coordonare reală şi eficace a lucrurilor.

Autorii *Notei* au înaintat în acest sens următoarele propuneri:

„1) Simplificarea mecanismului de funcţionare, prin reducerea corespondenţei ce trece pe la Cabinet numai la aceea care comportă o acţiune de coordonare...; 2) Simplificarea organizării prin transformarea secţiunii militare în birou care să se ocupe cu chestiunile militare. În actuala organizare majoritatea atribuţiunilor acestei secţiuni pot fi executate de funcţionari civili existenţi; 3) Centralizarea funcţiunilor de coordonare, printr-o grupare raţională a lor. Actuala compartimentare a atribuţiunilor, care înlătură orice comunicare între birouri şi orice confruntare a ordinelor date de autorităţile centrale, urmează a fi înlocuită printr-un sistem care să asigure o unitate desăvârşită în lucrări. Fiecare birou va avea în sarcina sa nu anumite materii administrative: finanţe, agricultură, şcoală etc., ci problemele unei anumite provincii. Birourile vor stabili, deci, legătura între o Provincie şi toate autorităţile centrale, putând confrunta şi coordona toate măsurile ce se ordonă de către orice autoritate centrală cu privire la Provincia respectivă"[91]

Aşadar, în locul celor 2 secţiuni cu 10 birouri se propunea a avea numai patru birouri: Biroul Basarabia, Biroul Bucovina, Biroul Transnistria, Biroul Militar. La cele patru birouri se propunea adăugarea a încă unuia – Biroul pentru problemele românilor de peste hotare, cei de la est de Bug, din Timoc, Macedonia etc. CBBT a primit în competenţa sa aceste probleme după apariţia Decretului-Lege din 3 septembrie 1941.

Ultima propunere se referea la încetarea activităţii comisiunii de coordonare compusă din delegaţi ai departamentelor, în opinia autorilor *Notei*, această comisiune, cu atribuţiuni foarte imprecise, s-a dovedit a fi cu totul inutilă. Măsurile de coordonare necesare au fost luate de Ion Antonescu, de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri sau de Secretariatul general, fără a se recurge la această comisiune, care n-a fost investită cu nici o autoritate legală bine definită. De asemenea, când a fost necesar a se cunoaşte punctul de vedere al unui departament asupra unei probleme, s-a cerut direct ministerului respectiv.

Astfel, autorii *Notei* citate considerau că reorganizarea CBBT va permite desfăşurarea unei activităţi de real folos, va duce la asigurarea unei coordonări eficace, la o comprimare a serviciilor şi, respectiv, la o reducere a cadrelor de personal. Documentul era însoţit de o schemă a CBBT în forma lui nerestructurată şi o schemă a aceluiaşi Cabinet după reorganizare. Argumentele au fost convingătoare pentru conducătorul statului. Prin Circulara nr. 300 132 din 5 ianuarie 1944, Ion A. Rădulescu, Secretar General al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, informa următoarele: „Cabinetul pentru Basarabia şi Bucovina a fost încadrat în Direcţia Relaţiilor cu Departamentele şi organizat pe birouri corespunzătoare fiecărei provincii. Fiecare birou va îmbrăţişa activitatea din toate domeniile unui Guvernământ, făcând legătură între el şi departamentele sau autorităţile centrale"[92] Activitatea CBBT urma să se desfăşoare într-un cadru precis şi limitat numai la lucrările necesare unei informări reale a Preşedinţiei Consiliului de Miniştri asupra tuturor problemelor locale care cereau o examinare în vederea coordonării. S-a precizat caracterul corespondenţei intrate în competenţa Cabinetului. Guvernămintele erau sfătuite să se adreseze direct ministerelor sau autorităţilor centrale, fără a recurge la serviciile Preşedinţiei Consiliului de Miniştri.[94]

III.3. Regimul antonescian în Basarabia

În Basarabia regimul I. Antonescu s-a impus, în primul rând, ca unul anticomunist. Forțele de interne din Basarabia, poliția și jandarmeria, au arestat persoane care au propagat ideologia comunistă, au servit slugarnic regimului bolșevic și au denigrat tot ce este românesc. Organele polițienești din Basarabia au lucrat incontinuu la identificarea persoanelor ce s-au manifestat în public împotriva Statului Român, au adus prejudicii morale și materiale românilor rămași sub stăpânirea bolșevică, persecutându-i și contribuind la executarea și deportarea acestora, în urma denunțurilor făcute. Astfel, au fost arestați Ivan (Vanea) Brailov, Anton Kuzențov, *Vera Cosovan, Hrișan Guțu, Gh. Fosteris, lucrători ai cantinei NKVD-ului* din Chișinău, pentru desfășurarea unei intense activități antiromânești și comuniste.[94] Poliția din Orhei a cercetat și a înaintat Curții Marțiale din Chișinău pe Agripina Surguci, de 36 de ani, cameristă sub sovietici la primăria Orhei. Având legături de prietenie cu comunista Secară, vicepreședinte la primărie, i-a furnizat acesteia informații despre foștii funcționari, între care și primarul orașului, Plăcintă; ultimii au fost deportați de către sovietici în Siberia.

A fost arestat, de asemenea, Mihail Bodnar, de 46 de ani, originar din satul Mândăcăuți, județul Hotin, plugar, care fiind membru al comitetului sătesc, în timpul sosirii trupelor sovietice a cutreierat satele din jurul Orheiului, „purtând un steag roșu și făcând propagandă în folosul Sovietelor. El a adunat fonduri pentru înzestrarea Armatei Roșii și cu orice ocazie critica Statul Român."[95] Documentele Poliției demonstrează că au fost arestați și deferiți justiției toți cei ce s-au pus în serviciul ocupantului sovietic, indiferent de originea lor etnică.

Din momentul revenirii autorităților românești în Basarabia, evreii au fost internați în lagăre și ghetouri, afară de persoanele cu situații specifice: căsătorii legitime mixte, evrei creștinizați, evrei angajați la misiunile germane, evrei-farmaciști etc.[96]. Regimul antonescian a curmat orice încercare de activitate sectară. Astfel, în comuna Verejeni, județul Soroca, s-a descoperit o organizație inochentistă, surprinsă tocmai în timpul când membrii ei erau adunați pentru rugăciuni în casa lui Chirică Ciumac. Au fost arestați 9 bărbați și 13 femei, li s-au dresat acte și au fost trimiși Curții Marțiale.[97] Administrația din Basarabia a reprimat orice manifestări

ale legionarilor descoperiți în provincie. Conform datelor poliției, în Basarabia, mișcarea legionară își găsise sediul în rândurile soldaților concentrați – legionari și a noilor funcționari, ce au fost trimiși în posturi în provincie. Astfel, sergentul rezervist Mihail Ungureanu, originar din comuna Lunca Banului, județul Fălciu, concentrat la plutonul de poliție al Legiunii Lăpușna, a făcut propagandă legionară printre camarazii lui. Pentru aceasta și pentru port ilegal de insigne i s-au dresat acte și a fost trimis Curții Marțiale din Chișinău.[98] Legionarii căutau să convingă populația că intervenția germanilor pentru eliberarea Basarabiei se datora numai lor. La 23 septembrie 1941 Măria Carancioc, originară din Comrat, județul Tighina, domiciliată în București, a fost reținută la stația Romanești (Tighina), unde făcea propagandă legionară, *afirmând, între altele, cum că peste 10* zile legionarii vor veni la putere.[99] Grigore Taranovschi, de 23 de ani, născut și domiciliat la Chișinău, funcționar comercial, fiind în stare de ebrietate, a cântat imnul legionar *Sfânta tinerețe legionară*. I s-au dresat actele și a fost trimis la Curtea Marțială din Chișinău.[100] Ținând cont de faptul că mulți funcționari publici, originari din Basarabia, foloseau limba rusă în timpul prestării serviciilor, ceea ce ducea la nemulțumiri manifestate atât de locuitorii provinciei, cât și de colegii lor de birouri, necunoscători ai limbilor străine, Guvernământul Basarabiei a luat decizia de a interzice funcționarilor publici de a vorbi în limbă străină în timpul serviciului, afară de cazurile autorizate de lege sau regulament. Ordonanța Guvernământului Basarabiei (nr. 24) interzicea, de asemenea, persoanelor care făceau parte din întreprinderile particulare de utilitate publică, de a vorbi în limba străină față de publicul pe care îl servea. Personalului din unitățile comerciale i s-a interzis de a vorbi în limba străină în timpul operațiunilor de vânzare. Elevilor li s-a interzis să vorbească în limba străină, exceptând limbile străine ce se predau în licee. S-a interzis strigarea în public a mărfurilor în limba străină. S-a interzis, cu desăvârșire, portul șepcilor rusești. Persoanele ce încălcau Ordonanța riscau o pedeapsă cu închisoarea de la o lună până la 2 ani plus amendă de la 2 000 până la 20 000 lei.[101] Regimul antonescian a depus eforturi pentru a șterge urmele rusificării basarabenilor. Într-o dare de seamă asupra inspecțiilor efectuate de Guvernatorul provinciei, C.Gh. Voiculescu, în județele Orhei, Bălți, Soroca se sublinia: „Națiunea este închegarea, într-un tot indisolubil, a unei grupe de indivizi legați prin rasă, origine, obiceiuri, limbă, nume, aspirațiuni și idealuri

comune, printr-o îndelungată conviețuire pe un teritoriu, care este patria lor. Drepturile noastre asupra pământului nostru se întemeiază pe faptul că poporul din cuprinsul României Mari a fost și este în mare majoritate român. Din această cauză străinii, care în mod vremelnic au cotropit plaiurile basarabene ale răzeșilor lui Ștefan cel Mare, au căutat să deznaționalizeze pe băștinași, schimbându-le numele, pentru a șterge cel mai strămoșesc hrisov al drepturilor românești asupra Basarabiei. Această metodă a fost aplicată în anii de asuprire 1812–1918, 1940–1941. În detrimentul adevărului istoric, etnic și național, multe din numele românești ale locuitorilor Provinciei au fost supuse înstrăinării forțate de politica expansionistă și asupritoare a cnutului rusesc."[102] Același lucru s-a întâmplat cu denumirile unora dintre satele și comunele Basarabiei. De aceea C. Voiculescu a propus să se revină la numele autentice.

Prin simplificarea Legii numelui din 8 aprilie 1936, modificată prin Legea nr. 29 din 14 ianuarie 1942, basarabenilor li s-a permis revenirea la numele lor de origine: la cererea de schimbare a numelui se anexa dovada purtării unui nume românesc ce s-a înstrăinat sau pierdut. Dovada se făcea prin acte vechi, prin orice fel de înscrisuri, prin certificate parohiale sau comunale ori prin certificate emanând de la orice autoritate de stat.[103] Pentru revenirea la numele autentice ale localităților din Basarabia, prin Ordinul circular nr. 9 199 din 29 noiembrie 1941, s-a instituit o comisie, alcătuită din Secretarul General al provinciei, Directorul învățământului, Directorul Afacerilor Administrative și Directorul Arhivelor Statului.[104] Ca și în întreaga Țară, în Basarabia, autoritățile provinciale au depus eforturi sporite în lupta cu specula, cu hoția, Ion Antonescu cerându-le în permanență dări de seamă în acest sens.[105]

NOTE

[1]ASB, fond. PCM, d. 469/1941, f. 3.

[2]*Ibidem*, f. 7.

[3]În lucrarea de față nu ne-am propus să analizăm luptele pentru eliberarea Basarabiei. Editura Militară din București a scos de sub tipar o amplă monografie consacrată acestui important subiect: *Armata Română în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941)*. Coordonatori: Colonel dr. Alexandru Duțu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, București, Editura Militară, 1996.

[4]I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p.72.

[5]Așa cum demonstrează documentele din arhive, sub această noțiune s-a înțeles românizarea, adică înstrăinarea alogenilor de proprietățile ce le dețineau și instaurarea unei proprietăți de stat și particulare și a vieții economice pur românești.

[6]Mihai A. Antonescu, *Pentru Basarabia și Bucovina. Îndrumări date administrației dezrobitoare*, București, 1941, p. 13.

[7]*Ibidem*.

[8]*Ibidem*, p. 16.

[9]*Ibidem*, p. 16–17; ideile cu privire la noua împărțire administrativă vezi: *Ibidem*, p. 17–21.

[10]*Ibidem*, p. 22.

[11]*Ibidem*, p. 39.

[12]I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 73.

[13]„(...) Voi conduce Eu însumi organizarea Basarabiei și Bucovinei și voi reface toate așezările", a declarat Ion Antonescu în proclamația emisă cu prilejul eliberării Basarabiei, ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4 232, f. 45.

[14]ASB, fond. PCM, d.119/1941, f. 41.

[15]Această declarație a lui Mihai Antonescu a stârnit vii proteste ale oamenilor politici și specialiștilor în domeniul jurisprudenței. Astfel, într-un Memoriu adresat Conducătorului Statului, Iuliu Maniu sublinia: „Modul cum se va organiza administrația în Basarabia și Bucovina după încorporarea lor angajează viitorul și poate fi plin de consecințe (...). Pentru ce trebuie un decret de «anexiune»? Basarabia și Bucovina s-au contopit cu regatul României pe baza autodeterminării, cu 23 de ani mai înainte, prin hotărâri de unire aduse în adunări naționale. Pentru ce trebuie un nou decret de anexiune, care dă altă înfățișare bazei de drept a unirii acestor provincii cu patria-mamă?" Luând în calcul si aceste argumente, Mihai Antonescu avea sa revină asupra punctului său de vedere exprimat inițial, renunțând la ideea „decretului de anexiune". V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 244; *Armata Româna în al Doilea Război Mondial*, vol. I, *Eliberarea Basarabiei si a părții de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941)*, p. 300–302.

[16]ASB, fond. PCM, d. 119/1941, f. 41–42.

[17]*Ibidem*, f. 42.

[18]*Basarabia. Un an de muncă românească*, Chișinău, 1941, p. 52.

[19]Ministrul de Stat german Pflaumer era cunoscut datorită organizării administrative a provinciilor franceze Alsacia şi Lorena, anexate de Germania. Vezi: I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p. 77.

[20]ASB, fond. PCM, d. 119/1941, f. 56.

[21]*Ibidem*, f. 56.

[22]ASB, fond. PCM, f. 2–8

[23]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 1, f. 9.

[24]I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p.74. Chişinăul, capitala provinciei, a fost eliberat pe data de 23 iulie 1941. Cu această ocazie vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu a rostit o cuvântare la radio.

[25]ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4 232, p. 1, f. 4.

[26]ANRM, fond. 706, inv. 1. d. 39, f. 78; în judeţul Orhei procesul de restabilitare a administraţiei române s-a încheiat la 8 august. ANRM, fond. 680, inv. 1, d. 4 232, p. 1, f. 256.

[27]*Ibidem*, f. 4.

[28]*Ibidem*, f. 216.

[29]*Ibidem*, f. 83.

[30]*Ibidem*.

[31]*Ibidem*, f. 4.

[32]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 10, f. 16.

[33]ANRM, fond. 680, inv. 1. d. 4232, p. 1, f. 259[verso].

[34]*Ibidem*, f. 680[verso]; f. 497.

[35]*Ibidem*, f. 216[verso].

[36]*Ibidem*, f. 330.

[37]ANRM, fond. 706, inv. I, d. 519, f. 21. *Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. 1, nr. 1, p. 15.

[38]ANRM, fond. 706, inv. I, d. 519, f. 23–24.

[39]ANRM, fond. 680, inv. I, d. 4232, p. 1, f. 23. Publicat în *Monitorul Oficial*, 1941, 10 iulie, nr. 161.

[40]Ordonanţa nr. 2, în *Buletinul Provinciei Basarbia*, p. 15--16

[41]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 978, f. 19.

[42]I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României*, p.75.

[43]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 978, f. 20.

[44]*Ibidem*, f. 27.

[45]*Ibidem*, f. 21.

[46]ANRM, fond. 706, inv. l, d. 38, f. 71–72.

[47]*Ibidem*, d. 39, f. 144.

[48]*Ibidem*, d. 519, f. 46.

[49]*Ibidem*, f. 47–48.

[50]*Ibidem*, f. 41.

[51]I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 80–81.

[52]Autorii documentului au citat directiva lui I. Stalin care spunea: „Vor trebui să fie înfiinţate grupuri de partizani, călări sau pe jos, precum şi grupe de diversiune, pentru a se

lupta cu unităţi ale armatei inamice, pentru aţâţarea războiului de partizani pretutindeni, pentru distrugerea podurilor şi drumurilor, distrugerea legăturilor telefonice şi telegrafice, aprinderea pădurilor, depozitelor, transporturilor. In regiunea ocupată se vor crea împrejurări de nesuportat pentru inamic şi cei care îl ajută, ei vor fi urmăriţi şi distruşi pas cu pas, toate măsurile lor se vor submina" – ANRM, fond. 706, inv. 3, d. 7, f. 19.

[53]*Ibidem*, f. 21.

[54]*Ibidem*, f. 22 şi urm.

[55]*Ibidem*, f. 172.

[56]*Ibidem*.

[57]*Ibidem*, f. 126.

[58]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 9, f. 5.

[59]*Ibidem*, f. 7.

[60]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 38, f. 169.

[61]*Ibidem*, f. 170.

[62]*Ibidem*, f. 170–171.

[63]*Ibidem*.

[64]*Ibidem*, f. 176.

[65]*Basarabia. Directoratul Afacelor Administrative. Ordonanţa nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărţirea administrativă a Provinciei Basarabia pe judeţe, plaşi si comune*, Chişinău, 1944, p. 5 şi urm.

[66]*Antonescu, Mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, Veneţia, Editura *Nagard*, 1986, p. 132.

[67]*Ibidem*, p. 133.

[68]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 36, f. 122.

[69]*Ibidem*, d. 38, f. 94.

[70]*Ibidem*.

[71]*Ibidem*, p. 100.

[72]*Ibidem*, d. 23, f. 180.

[73]*Ibidem*, d. 69, f. 76–76[verso].

[74]*Ibidem*, f. 76[verso].

[75]*Ibidem*, d. 39, f. 95.

[76]*Ibidem*.

[77]*Ibidem*.

[78]*Ibidem*, f. 96.

[79]*Ibidem*.

[80]*Ibidem*, f. 97. Guvernatorul Basarabiei a anexat la Raport un tabel în care a indicat comisiile, comitetele etc., ce erau prezidate de prefect. *Ibidem*, f. 134.

[81]*Ibidem*, f. 132.

[82]*Ibidem*.

[83]La 27 august 1942, prin Circulara nr. 33 150, trimisă tuturor ministerelor şi subunităţilor, s-a interzis efectuarea mutărilor disciplinare în teritoriile eliberate, inclusiv în Basarabia. Citām din document: „Suntem sesizaţi că în cursul acestui an s-au efectuat mutările disciplinare de funcţionari în provinciile desrobite.

Este cunoscut vechiul sistem, practicat până la evacuarea din 1940, datorită căruia Basarabia mai ales – se transformase într-un loc de surghiun şi ispăşire pentru elementele rele. Rezultatul, cum e şi normal, s-a dovedit a fi nefast pentru mersul treburilor administrative şi mai ales dăunător prestigiului şi autorităţii Statului.

Dacă acest sistem era de condamnat atunci, cu atât mai mult nu îşi are rostul astăzi, faţă de dorinţa Domnului Mareşal de a crea din provinciile desrobite, provincii model, unde este angajat tot prestigiul ţării.

Pe de altă parte, opera de reconstrucţie a provinciilor recucerite s-ar resimţi puternic în înfăptuirile de refacere morală şi materială, clar că s-ar prilejui strecurarea unor elemente îndoielnice în aparatul administrativ al Guvernămintelor. Secretarul general al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri Ovidiu Vlădescu cerea în continuare ca ministerele şi departamentele respective să dispună ca în viitor „să nu mai efectueze mutări disciplinare în Provinciile desrobite, urmând ca funcţionarilor vinovaţi să li se aplice dispoziţiunile Codului Funcţionarilor, inclusiv destituirea. Aceasta mai ales că, în acele provincii unde opera de refacere este preocuparea principală, nu poate fi locul de reeducare a funcţionarilor care nu corespund misiunii". ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 235, f. 138.

[84]I. Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 80–81.

[85]ANRM, fond. 680, inv. I. d. 4 232, f. 527.

[86]*Ibidem*.

[87]*Ibidem*, f. 212.

[88]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 12, f. 28.

[89]ASB, fond. PCM, d. 362/1942–1945, f. 223–224.

[90]*Ibidem*, f. 224.

[91]*Ibidem*, f. 226.

[92]ASB, fond. PCM, d. 11/1944, f. 1.

[93]*Ibidem*, f. 2–3.

[94]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 9, f. 8.

[95]*Ibidem*, f. 11.

[96]*Ibidem*, f. 24.

[97]*Ibidem*, f. 44.

[98]*Ibidem*, f. 12.

[99]*Ibidem*, f. 43.

[100]*Ibidem*, f. 24–25

[101]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, an. I, nr. 1, p. 35; Stela Palii, *Aura numelui*, în *Limba română*, 1995, nr. 2, p. 22–26.

[102]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1942, nr. 4, p.46.

[103]*Ibidem*, p. 47.

[104]*Ibidem*.

[105]ASB, fond. PCM, d. 375/1941–1942, f. 274.

IV. ACTIVITATEA GUVERNĂMÂNTULUI BASARABIEI ÎN DOMENIUL ECONOMICO-SOCIAL ŞI CULTURAL

IV.1 Repere primordiale

Înfiinţarea Guvernământului Basarabiei şi numirea prin decret a generalului Constantin Gh. Voiculescu în calitate de guvernator al provinciei[1], au marcat o nouă etapă în istoria Basarabiei.

În lunile septembrie şi octombrie 1941, mareşalul Ion Antonescu a inspectat sudul şi centrul Basarabiei, formulând câteva îndrumări administrative.

I. Antonescu a constatat existenţa unei birocraţii exagerate („paperaserii interminabile"), ordonând „să se simplifice această birocraţie cât mai mult cu putinţă"[2]. Adept al paternalismului de stat, Ion Antonescu cerea administratorilor să lucreze cât mai mult pe teren: „Cer primarului să intre în şcoală, în curtea şi casa sătenilor, în grajduri, în bucătărie şi ogor şi peste tot să intervină cu sfaturi şi cu îndemnurile sale părinteşti şi binevoitoare, dar aspru şi sever la nevoie. La fel cer preotului, învăţătorului, medicului, pretorului, prefectului, precum şi tuturor funcţionarilor care sunt în contact cu poporul, fiindcă ei sunt adevăratele albine de muncă şi de creaţie ale statului"[3]. Conducătorul Statului s-a pronunţat pentru o conlucrare fructuoasă în administraţie: „Armonia cea mai desăvârşită trebuie să domnească între toate eşaloanele administrative, comună, pretură, prefectură; armonie intelectuală, armonie spirituală, administrativă, cetăţenească, economică şi gospodărească etc."[4]

I. Antonescu a atras o atenţie deosebită situaţiei din agricultură şi problemei asigurării cu alimente a populaţiei: „(...) trebuie să se ştie că războiul se câştigă prin hrană; hrană pentru armată, hrană pentru

populație"[5]. Mareşalul a îndemnat populația la munca agricolă: „Trebuie să cultivăm, fiindcă aceasta este baza economiei naționale. Dacă nu vom reuşi, vom pieri sau vom fi înghițiți de alte popoare mai vrednice (...) Trebuie să învățăm nația să muncească rațional, să se curățe, să se hrănească, să-şi crească copii sănătoşi şi harnici. Trebuie şi vreau să începem de la bază, baza neamului: familia, şcoala şi biserica"[6]. I. Antonescu s-a pronunțat pentru sporirea numărului de vite de muncă şi de hrană, al păsărilor, pentru îmbunătățirea inventarului agricol. El scria despre aducerea în țară a 1 000 de tractoare cu garnituri de arat şi treierat; se aştepta sosirea a încă 3 000 de tractoare. „Voi lua măsuri, sublinia I. Antonescu, ca aceste tractoare să vină, în primul rând, în teritoriile eliberate, în special în regiunile puțin populate"[7].

Un obiectiv important în activitatea lui I. Antonescu a fost lupta cu specula. Mareşalul a dat indicații Guvernământului Basarabiei ca acesta să cumpere „cu preț bun" diverse produse alimentare şi să le expedieze în regiunile şi oraşele cu piețe de desfacere, pe prețuri convenabile „mult inferioare celor de speculă care stăpânesc piața în prezent"[8].

În privința ocrotirii sănătății I. Antonescu a ordonat completarea spitalelor cu personalul necesar, cu material sanitar indispensabil, urmând ca, atunci când „împrejurările vor permite" examenul medical general să fie obligatoriu.

În unele cazuri, indicațiile lui I. Antonescu au fost prea detaliate. Astfel, el scria: „În timp ce fac baie copiii, fetele de la 14 ani în sus trebuie să cârpească rufele, în cadrul muncii de folos obştesc"[9].

I. Antonescu s-a pronunțat pentru neamestecul autorităților în afacerile bisericeşti, cu excepția cazurilor în care „preoții depăşesc limitele menirii lor şi se amestecă în politică sau în administrație..."[10]. Conducătorul statului îndruma preoții „să îmble din casă în casă pentru a da sfaturi şi îndemnuri şi la nevoie să ajute cu fapta şi exemplul personal pe cei nevoiaşi şi în suferință"[11]. Alte obiective la care s-a referit I. Antonescu au fost şcoala, comunicațiile, politica,[12] economia,[13] poşta, telefonul, telegraful[14] etc.

În octombrie 1941, Guvernatorul Basarabiei C.Gh. Voiculescu a vizitat județele Soroca şi Bălți, întocmind un raport adresat mareşalului I. Antonescu, pe care acesta l-a studiat, punând respectivele rezoluții.

IV.2. Preocupări în domeniul agriculturii

Una dintre primele preocupări ale Guvernământului Basarabiei a fost agricultura. Prin Ordonanța nr. 13 din 20 septembrie 1941 toți proprietarii şi posesorii de pământ au fost obligați să execute la timp muncile agricole aşa cum prevedea planul de cultură. Ordonanța reglementa problemele legate de proprietatea inventarului viu sau mort; la tăierea vitelor pentru carne etc.[15]. Guvernământul a luat măsuri în vederea curmării speculei.

În sectorul agriculturii Guvernământul Basarabiei a avut un amplu program de activitate ce prevedea, între altele, selectarea şi amplasarea personalului tehnic, cultivarea întregii suprafețe arabile folosind mijloacele de lucru existente, sporirea suprafețelor cultivate cu plante textile, oleaginoase, leguminoase, furajere, speciale şi industriale (orez, cocsagâz,[16] sfeclă de zahăr, plante medicinale etc.). Guvernământul Basarabiei, Directoratul Agriculturii şi Domeniilor (în continuare – DAD) au acționat activ în direcțiile aprovizionării provinciei cu semințe, ridicării productivității la hectar prin introducerea metodelor raționale de pregătire a terenului etc., refacerii plantațiilor de vii şi livezi distruse sub ocupația sovietică.

În aria de activitate a DAD s-a aflat şi organizarea conservării legumelor, asistența apicolă, îndiguirea insulelor din delta Dunării şi a regiunii pomicole Copanca, construcția diferitelor obiective de la sate etc. O atenție sporită a fost acordată educației agricole a populației rurale, pregătirii profesionale a administratorilor agricoli, formării cadrelor de tractorişti, mecanici şi meseriaşi agricoli etc.[17].

În pofida condițiilor climaterice nefavorabile din anul agricol 1942–1943, s-au valorificat totuşi 2 672 982 hectare (99,33%) din întreaga suprafață arabilă a Basarabiei, față de 2 607 948 ha (96,22%) utilizate în anul agricol 1941–1942.

Ținând cont de necesitățile armatei şi ale populației civile în ceea ce priveşte alimentația şi vestimentația, s-a acordat o atenție deosebită culturilor textile, oleaginoase, speciale şi industriale. De exemplu, în 1943, pentru culturile agricole s-au distribuit 20 475 ha, pentru floarea-soarelui – 162 343 ha, pentru rapiță de toamnă şi de primăvară – 15 228 ha, pentru ricin – 224 ha; pentru leguminoase – 81 388 ha; pentru orez – 206 ha; pentru cocsagâz – 53,5 ha; pentru sfeclă de zahăr – 6 421 ha.

Sporiseră suprafețele însămânțate cu culturi tehnice. Astfel, suprafața destinată sfeclei de zahăr s-a mărit de 2,5 ori, datorită contribuției societăților și fabricilor de zahăr. Cultura cocsagâzului s-a mărit de la 8,5 la 53,5 ha, datorită centrelor de răsadnițe înființate, precum și personalului specializat în această cultură.

Cultura orezului a crescut de la 86 la 206 ha, prin înființarea Centrului de cultură a orezului la Ismail, datorită amenajării și îndiguirii insulelor de la gurile Dunării, amenajării terenurilor și punerii la dispoziție a mijloacelor de irigație necesare, inclusiv: la Ismail – 6 motoare și 6 pompe, 2 pompe noi, 4 tractoare cu 4 pompe etc.; la Cahul – o motopompă nouă; la Copanca – o motopompă nouă, un tractor cu o pompă; la Chilia – o motopompă nouă.

O prioritate în politica agrară a administrației antonesciene în Basarabia a fost ridicarea productivității solului. Aceasta s-a realizat prin lucrarea rațională a terenurilor, prin dezmiriștire, arături adânci, înnobilarea terenurilor cu îngrășăminte organice și chimice (superfosfat), prin selectarea riguroasă a semințelor (la grâu, de pildă, s-au cultivat soiurile „A. 15", „Todirești 32", „Ulca", „Hostianum") etc.[18].

O altă preocupare a DAD a fost refacerea prin culturi îngrijite a plantațiilor de vii și livezi, distruse în mare parte de bolșevici, sădirea plantațiilor noi de livezi, refacerea și dezvoltarea pepinierilor, aprovizionarea agricultorilor cu instrumente pomicole, unelte, material săditor. Astfel, în 1942, s-a distribuit un număr de 31 528 pomi, iar în 1943 – 105 267 pomi[19].

În vara anului 1943, a fost combătută invazia de lăcuste *(Pachytiles migratoria)* în județul Chilia și de omidă rusească *(Plictenodes stictilates)* în județul Ismail.

În anii 1941–1943 au fost plantate 48 livezi comunale cu o suprafață totală de 41,65 hectare, 96 parcuri comunale cu o suprafață de 86,39 ha și 164 grădini comunale de zarzavat cu suprafața de 27 ha.

În perioada examinată de noi, în Basarabia era o suprafață de 386 875 ha de pășuni coproprietate în devălmășie. Guvernământul Basarabiei a reglementat prin câteva ordonanțe administrarea acestor bunuri publice, impunând o exploatare rațională și punând responsabilitatea pentru ele în sarcina primarilor, administratorilor agricoli și notarilor comunali. A fost reglementat pășunatul vitelor și folosirea pășunilor prin întocmirea unor planuri de exploatare, prevăzându-se fondurile necesare de investiții etc.

Guvernământul a urmărit producerea semințelor de lucernă, sparcetă și iarbă-de-Sudan.

DAD a activat intens și în direcția îmbunătățirii raselor de vite, oi, porci, recuperând pierderile simțitoare ale șeptelului de animale de pe urma retragerii bolșevicilor. Guvernământul a înființat crescătorii-nuclee de înmulțire a reproducătorilor de rasă cu scopul de a fi distribuiți cât mai mult în regiunile propice. Astfel, la ferma Flămânda de lângă Bălți erau 27 vite bovine de rasă Siemmenthal, aduse din Transilvania, alte 12 capete de aceeași rasă, aduse tot din Transilvania, se aflau la Școala de Agricultură din Cucuruzeni, la ferma Salvirii Vechi din Soroca erau 6 capete de aceeași rasă etc.[20]

În domeniul creșterii porcilor DAD a procurat și a adus din județul Timiș și de la Dorohoi porcine de rasa Lorge–White–York și le-a repartizat în felul următor: 6 capete – la Școala de Viticultură din Chișinău, 7 capete la Școala Agricolă din Todirești, județul Tighina, 8 capete la Școala Agricolă din Cricova (jud. Lăpușna), 8 capete – la Școala de Viticultură din Saharna (Orhei) etc.[21].

Pentru îmbunătățirea raselor de oi Guvernământul Basarabiei a înființat crescătorii-nuclee la Școala de Agricultură din Cricova, la ferma Bozieni și la ferma Căinări. Aceste centre s-au preocupat de îmbunătățirea rasei caracul. Pentru rasa țigaie s-au înființat alte centre – la ferma Constantinești, Cahul, la ferma Bâcoza din județul Cetatea Albă și la Sărata Galbenă, județul Lăpușna.

Pentru dezvoltarea creșterii iepurilor de casă, în afara crescătoriilor existente la fermele din Orhei și Ismail, s-au adus din județul Ismail 70 iepuri Angora, 14 iepuri albi uriași germani și 11 iepuri Chinchila, fiind repartizați gospodăriilor din provincie.

Administrația antonesciană a acordat o importanță deosebită creșterii viermilor de mătase. În primăvara anului 1943, s-au distribuit 50 kg larve, față de 2,5 kg distribuite în 1942. Guvernământul a reînființat Regiunea Sericicolă Tighina după modelul Regiunilor Sericicole din Lugoj, asigurând-o cu personalul necesar. Regiunea Sericicolă a fost înzestrată cu dispozitivele și materialele necesare[22].

Conducerea antonesciană de la Chișinău a acordat o atenție sporită educației agricole a populației rurale prin organizarea cursurilor de perfecționare pe durată scurtă pentru țărani, prin conferințe, caravane

agricole, publicaţii, broşuri, demonstraţii practice, expoziţii etc. În martie 1942, s-au organizat în fiecare judeţ cursuri cu durata de 5 zile pentru perfecţionarea administratorilor agricoli comunali, cu o participare totală de 533 persoane. În iarna anului 1942/1943, s-au ţinut cursuri de durată scurtă în 80 comune din toate judeţele Basarabiei, cu o participare de 9 216 auditori şi 119 conferenţiari, în februarie 1943 la caravanele agricole au participat 46 238 auditori şi 212 conferenţiari. Cursuri similare s-au organizat la Şcoala Agricolă din Cucuruzeni şi la Şcoala de Viticultură din Chişinău.

Pentru asigurarea cu tractorişti a provinciei, în special pentru Administraţia Bunurilor Statului – Arţiz, s-au organizat şi au funcţionat, din martie 1942 până în vara anului 1943, 19 serii de cursuri cu durată scurtă pentru pregătirea conducătorilor de tractoare. Aceste cursuri au fost absolvite de 767 tractorişti, în 1943 funcţionau 2 şcoli de motocultură cu durata de 1 an, cu câte 60 de elevi fiecare, una la Todireşti (Tighina) şi cealaltă la Cuhureşti (Soroca). Absolvenţii şcolilor primeau certificate de mecanici tractorişti.

După izgonirea bolşevicilor din Basarabia, cele 7 şcoli de agricultură şi 2 şcoli de viticultură, existente până la 28 iunie 1940, au fost găsite în imposibilitate de funcţionare, lipsite de inventar mort şi viu, cu clădirile ruinate. După dezrobirea de sub comunişti, sarcina principală pusă de administraţia antonesciană a fost asigurarea şcolilor cu personal didactic, tehnic şi administrativ. În 1941, în aceste şcoli erau numai 33 de persoane, iar în 1943 – 690 elevi (în primele clase) şi 72 cadre de specialitate, care asigurau o pregătire bună a elevilor. Şcolile au fost înzestrate cu inventarul necesar viu şi mort. Au fost reparate fundamental clădirile şcolilor, grajdurile, remizele etc., construindu-se încă 2 clădiri la Şcoala din Brânzeni şi un internat la Şcoala de Viticultură din Saharna.

Pentru înzestrarea materială a şcolilor agricole DAD a procurat şi a distribuit 6 aparate de radio, 395 cărţi didactice, 593 cărţi cu opere literare, 500 tacâmuri, 100 vase pentru apă, 400 căni pentru apă, 30 bidoane pentru lapte, 40 polonice, aparatura pentru laboratoare, medicamente etc.[23]

DAD a luat iniţiativa valorificării produselor agricole, horticole, pomicole şi viticole. În acest sens a fost deschisă fabrica de marmeladă cu secţia de fabricare a sucurilor, secţia de fabricare a rachiurilor, secţia de şampanizare a vinurilor, de distilare a uleiurilor aromatice şi de fabricare

a oţetului. Tot DAD a fost iniţiatoarea creării a 414 lozniţe şi 363 cuptoare de uscat fructe şi legume, în primăvara anului 1943 s-a înfiinţat Atelierul de textile, cu 20 războaie şi 4 roţi de frângherie.

Politica Guvernământului Basarabiei, orientată în direcţia silviculturii, urmărea împădurirea masivă a provinciei şi reglementarea exploatării puţinelor păduri rămase. Guvernământul a întocmit un plan complet, eşalonând toate lucrările preconizate pentru un termen de 10 ani. Au fost stabilite suprafeţele care trebuiau să fie plantate în întreaga provincie, după cum urmează: zone de interes naţional – 20 000 ha; terenuri degradate – 86 000 ha; perdele de protecţie în sud – 15 mii ha; păduri comunale – 50 000 ha; perdele parazăpezi pe drumuri CFR – 2 187 ha; asanarea râurilor – 10 000 ha; completarea obştilor – 7 000 ha; plantaţii urbanistice – 2 000 ha[24]. 5 000 ha de teren s-au repartizat pentru crearea a 136 pepiniere necesare creşterii puieţilor.

Prin Decizia Guvernământului nr. 7 460/1942 s-au reglementat exploatările în pădurile răzăşeşti şi anume: s-a adoptat principiul obştilor răzăşeşti cu respectarea dreptului de proprietate al fiecărui răzeş. Până la Decizia indicată pădurea era divizată în 80–150 mici parcele cu suprafaţa de 0,5–3,0 ha, cerându-se pentru exploatare foarte multe autorizaţii şi alte formalităţi (depunerea de cauţiune de regenerare pentru fiecare pădure, delimitarea parchetului, constatarea regenerării etc.) şi punându-i pe drumuri pe micii proprietari spre serviciile silvice. Inovaţia Deciziei consta în faptul că se exploata un singur parchet al obştii constituite, pădurea avea un organ ales benevol de răzeşi şi se făcea o singură formalitate, asigurându-se, totodată regenerarea şi paza pădurii. Regulamentul nr. 3 085/1942 de funcţionare a aşezământului de obştie indica până la cele mai mici detalii modul de gospodărire a pădurilor.

Guvernământul Basarabiei a organizat învăţământul silvic inferior prin crearea Şcolii de brigadieri silvici şi pădurari, în care, în 1943, îşi făceau studiile 57 elevi – brigadieri şi 23 elevi – pădurari. S-a reglementat de asemenea, prin Biroul lemnului, consumul şi producţia lemnului de foc şi a celui industrial.

Serviciul Ameliorărilor din cadrul DAD a identificat terenurile supuse alunecărilor, a căror suprafaţă era de 1 356 ha; s-au studiat cursurile râurilor Bac, Răut, Cogâlnic; s-au înfiinţat 30 de staţii meteorologice de gradul II. În timp de doi ani, în campaniile de primăvară (1942 şi 1943) s-au realizat: plantaţii în zonele militare – 1 485 ha; perdele de protecţie pe şosele –

1 119 ha; perdele parazăpezi de-a lungul căilor – 98 ha; plantații pe terenuri inundabile – 856 ha; plantații pe terenuri degradate – 1 930 ha; păduri comunale – 882 ha; plantări urbanistice – 146 ha. În total s-a plantat o suprafață de 9 202 ha pădure[25].

Până în 1941, vânătoarea nu era sub controlul statului, fiind lăsată la inițiativa particulară, şi având organe administrative pur onorifice, însă Guvernământul Basarabiei a reglementat, printr-o ordonanță, vânătoarea pe baza economiei dirijate, menținându-se totodată şi principiul inițiativei particulare. Serviciul tehnic al DAD a luat măsuri de reglementare a vânatului iepurilor, care nefiind mult timp vânați din lipsa armelor, se înmulțiseră considerabil. Astfel s-a obținut carne gratuită pentru răniți şi pentru instituțiile de ocrotire socială. Acestor instituții li s-au livrat peste 2 000 iepuri, iar mai mult de 19 000 piclicele au fost puse la dispoziția armatei. Guvernământul Basarabiei a organizat combaterea ciorilor, al căror număr era înspăimântător de mare, distrugând peste 22 000 cuiburi cu ouă şi omorându-se peste 30 000 de ciori. S-au luat măsuri pentru înființarea unei fazanerii. Prin Decizia Guvernământului Basarabiei din 1942 nr. 7 701 s-a aprobat statul de 10 paznici de vânătoare, pentru protejarea dropiei, lebedei şi stârcului alb. DAD începuse să editeze revista *Basarabia Vânătorească,* pe paginile căreia erau dezbătute probleme vânătoreşti. Societățile de vânători au arendat 969 056 ha terenuri pentru vânat, ceea ce constituia 48% din totalul lor. 653 persoane au primit autorizație de a purta arme de vânătoare. Administrația civilo-militară din Basarabia a fost preocupată de restabilirea rapidă a legăturilor dintre Basarabia şi restul țării, în acest scop au fost construite poduri de lemn provizorii peste Prut, lângă localitățile Oancea, Fălciu, Albeşti, Sculeni, Ungheni, Bădărăi, Braniştea. Suma totală a cheltuielilor a fost de 24 300 000 lei[26]. În toamna anului 1941 erau în curs de executare podurile peste Prut la Reni, la Serpenița, se construia podul provizoriu cu infrastructura din lemn şi grinzi metalice peste Nistru la Tighina. Din vara anului 1941 până la sfârşitul anului 1942 au fost repuse în stare de lucru 799 km de cale ferată curentă şi 203 km linii de garaj. Au fost refăcute 213 km de căi ferate distruse şi reparate 212 ramificații. Suma totală a cheltuielilor s-a ridicat la 8,5 mil. lei[27].

Odată cu repunerea în funcțiune a căilor ferate au fost restabilite 87 poduri, reconstruite clădirile pentru călători distruse de sovietici la retragere, clădirile anexe etc.

După încetarea operațiunilor militare pe teritoriul Basarabiei, starea drumurilor lăsa mult de dorit: mişcările de trupe s-au făcut pe drumurile de piatră, ele degradându-se mult. Pentru repunerea lor în funcțiune, în cadrul Guvernământului Basarabiei s-a constituit Directoratul Lucrărilor Publice şi al Comunicațiilor (DLPC). Sarcinile ce s-au pus în fața acestui Directorat au fost: repararea prin împietruire a tuturor drumurilor importante – naționale şi provinciale, înzestrarea restului de drumuri (drumuri naturale) cu poduri necesare pentru asigurarea trecerii peste cursuri de apă etc.

Programul lucrărilor de drumuri s-a întocmit ținându-se seama de nevoile şi interesele întregii provincii, creându-se artere de drumuri împietruite, care asigurau legăturile cu provinciile limitrofe, interjudețene, precum şi cu punctele importante industriale, comerciale, administrative, gări etc. Clasarea drumurilor a fost revizuită, stabilindu-se trei categorii – drumuri naționale, drumuri provinciale şi drumuri comunale, în primii doi ani de activitate a DLPC (campaniile anilor 1941 şi 1942) au fost puse în lucru drumurile de interes militar, ordonate de Marele Stat Major, care s-au executat pe traseele naționale şi provinciale. Apoi s-a trecut la construcția drumurilor provinciale, de mare importanță din punct de vedere economic, iar începând cu anul 1943, s-au pus în lucru drumurile de interes local de pe traseele comunale.

Pentru realizarea scopurilor propuse, s-au concentrat toate resursele băneşti şi s-au întrebuințat după un plan bine stabilit, construcția traseelor fiind pusă în funcție de urgența şi importanța dictate de împrejurări.

În perioada examinată au fost executate următoarele lucrări:

1) drumuri refăcute şi reparate până la data de 15 august 1943 – 1 145 km;

2) drumuri împietruite din nou (până la aceeaşi dată) – 558 km;

3) drumuri în curs de construcție în campania anului 1943 – 719 km;

4) poduri construite din nou pe traseele arătate mai sus şi cele izolate de pe drumurile naturale de toate categoriile (până la 15 august 1943) – 7 446 metri;

5) poduri refăcute şi reparate până la data de 15 august 1943 – 1 926 metri.

Pentru realizarea lucrărilor de mai sus a fost nevoie de: piatră – 1 094 000 m^3; nisip – 745 000 m^3; spargeri de piatră – 340 000 m^3; transporturi de piatră – 949 000 m^3; investiții băneşti – 1 779 002 000 lei.

IV.3. Preocupări în domeniul industriei

Conducerea antonesciană a urmărit în domeniul industriei câteva scopuri. Primul dintre acestea viza *crearea unei industrii viabile și corespunzătoare nevoilor statului*. În acest sens administrația Basarabiei a eșalonat repunerea în funcțiune a întreprinderilor luând în calcul gradul de urgență a necesităților locale; a încadrat industriile mari din Basarabia în regii mixte cu scopul de a consolida inițiativele particulare, alături de interesele economice ale statului; a acordat autorizații de desfășurare a activității industriale multor persoane de specialitate, oferindu-le garanții morale și materiale; a asigurat avantaje întreprinderilor în baza legii pentru încurajarea industriilor naționale.

Al doilea scop urmărit de administrația antonesciană în Basarabia a fost *românizarea industriilor*. Această politică s-a înfăptuit prin încurajarea capitalului românesc și a persoanelor de origine etnică română; prin introducerea capitalului românesc în întreprinderile industriale înstrăinate; prin favorizarea și sprijinirea industriilor românești la aprovizionarea cu materii prime locale[28].

Cel de-al treilea scop a fost *pregătirea și promovarea specialiștilor din rândurile băștinașilor*. În vederea realizării acestui scop, ucenicii de origine etnică română au fost angajați în unitățile industriale. Conducerile întreprinderilor au fost obligate să formeze cadre necesare de origine etnică română prin înființarea căminelor de ucenici și a cursurilor practice.

La analiza activității în domeniul industriei și aprecierii acestor activități trebuie să fie luată în considerare starea de lucruri găsită de autoritățile române la revenirea lor în iunie 1941. La retragerea din Basarabia autoritățile bolșevice au distrus tot ce au reușit. De exemplu, din 27 de întreprinderi metalurgice, existente în Basarabia la 28 iunie 1940, 8 au fost distruse de bolșevici fără posibilitatea de a le reface. Autoritățile române au reușit până în vara anului 1943 să repare și să repună în funcțiune 16; 3 întreprinderi erau în curs de reparație și una fusese construită[29].

Dintre ramurile industriale existente în Basarabia cea mai importantă era morăritul. În timpul retragerii bolșevicilor aproape toate morile mari din capitalele de județe au fost distruse, rămânând numai cele țărănești. Pentru necesitățile Chișinăului Guvernământul a dat dispoziții și s-a

reconstruit o moară din cele distruse. Pentru populația celorlalte orașe din provincie măcinatul se făcea la morile țărănești mai mari și mai bine înzestrate.

Altă ramură importantă de producție din Basarabia era industria uleiurilor. În perioada anilor 1941–1943 fabricile de ulei din Basarabia au produs 753 vagoane de ulei în valoare de cca 950 mil. lei[30].

În vederea satisfacerii necesității de îmbrăcăminte și de alte articole, mai ales pentru populația rurală, Guvernământul Basarabiei a întreprins ample acțiuni de dezvoltare a industriei casnice, intervenind în repartizarea cotelor de fire de bumbac, in și lână. S-au luat de asemenea măsuri pentru a mări plantațiile de duzi și a satisface nevoile în larve de viermi de mătase, în vara anului 1943, în Basarabia existau 9 787 întreprinderi și ateliere ale micii industrii. Acestei ramuri i se prezicea un viitor prosper.

Întreprinderile industriale intrate în patrimoniul statului au fost orientate spre crearea unor regii mixte cu cele mai importante case industriale și comerciale românești. Una dintre primele regii mixte a fost cea de prelucrare a pieilor cu și fără blană. În această regie, Guvernământul Basarabiei participa cu un capital de 5 560 000 lei, capitalul particular fiind de 20 mil. lei. Regia lucra în conformitate cu nevoile economice ale provinciei, după indicațiile date de Guvernământ.

În perioada studiată funcționau din plin carierele de piatră (223 ale statului și 753 particulare), întreprinderile miniere – 71 varnițe, 434 întreprinderi miniere având fabrici de țiglă, cărămizi și olării.

IV.4. Preocupări în domeniul comerțului

La reinstaurarea administrației românești comerțul era inexistent, de aceea imediat a fost pusă sarcina refacerii lui, antrenându-se în acest sens elemente etnice românești. Pentru realizarea acestei sarcini administrația română a întocmit o statistică cu numărul comercianților existenți. A urmat apoi un apel al Guvernământului Basarabiei către camerele de comerț din restul țării de a trimite în provincia eliberată comercianți necesari în diverse branșe. Au fost găsite și distribuite localuri corespunzătoare pentru activitatea comercială; au fost selectate și îndrumate cadre valoroase de la sate; au fost antrenați comercianți români în regiunile populate de grupuri etnice. Comerțul a fost îmbunătățit și prin cooperarea persoanelor

capabile, prin organizarea controlului, a învățământului și a pregătirii profesionale, prin subvenții acordate de camerele de comerț școlilor profesionale, prin ajutoare acordate tinerilor români, prin înființarea instituțiilor de credit pentru industrie, comerț, meserii și agricultură etc.

Inițial, Guvernământul a obligat Institutul Național al Cooperației (INCOP) să aprovizioneze provincia cu mărfurile necesare, să colecteze și să valorifice produsele agricole din Basarabia. Apoi a încurajat inițiativa particulară. Ca rezultat, situația din vara anului 1943 era următoarea: existau 8 455 de firme comerciale autorizate, inclusiv 8 383 conduse de români, restul – 72 – de reprezentanții grupurilor etnice (adică 0,85%). Toate aceste firme aveau, conform declarațiilor, un capital investit de 1 933 511 50 lei, ceea ce era cu mult mai puțin decât necesarul (din cauza fiscalității). Majoritatea firmelor se ocupau cu comerțul cu amănuntul. Inițial, nevoile economice nu puteau fi satisfăcute numai de comercianții de origine etnică română, de aceea au fost tolerate și persoane de altă origine etnică. Dar în perspectivă se dorea depășirea acestei stări de lucruri[31].

Cu concursul INCOP-ului, în fiecare capitală de județ s-a înființat câte o școală de colectori, cu termenul cursurilor teoretice de 2 luni, urmat de o practică de 6 luni, apoi de alte cursuri de specializare de 2 luni. Cursurile au fost frecventate de 423 elevi, care au fost ulterior repartizați la diverse cooperative pentru practică, apoi urmau a fi distribuiți în cooperative în locul evreilor. Școlile aveau un caracter permanent, funcționau în fiecare an și aveau rezultate bune. Pentru optimizarea condițiilor de lucru în școlile profesionale, Guvernământul a dispus să se distribuie din bugetul fiecărei camere de comerț subvenții de întreținere, reparații, procurare de imobil etc. Suma totală a subvențiilor a fost de 2 765 000 lei[32].

Etnicilor români lipsiți de capital, însă cinstiți și cu aptitudini, li s-a acordat un ajutor (credit) de 3 845 000 lei din bugetele camerelor de comerț.

Viața comercială era imposibilă fără instituțiile de credit. La insistența Guvernământului s-au luat măsuri din timp ca instituțiile de credit din Țară să-și deschidă sucursale în Basarabia.

Prima instituție de credit care a înființat sucursalele sale în toate capitalele de județ a fost Banca Națională Română. Rolul sucursalelor era de dirijare și sprijinire a creditului din județele respective. După Banca Națională Română, șase bănci mari din Țară au înființat în Basarabia 23

de sucursale, după cum urmează: Banca Basarabiei – nouă sucursale, câte una în fiecare capitală de județ; Banca Românească – 5 sucursale – la Bălți, Cetatea Albă, Chișinău, Ismail și Tighina; Creditul Național Agricol a deschis 5 sucursale – la Bălți, Cahul, Chișinău, Ismail și Tighina; Banca de Credit Român a înființat două sucursale – la Bălți și Chișinău; Banca de Scont a României și Institutul de Credit Român – o sucursală la Chișinău. Până la 15 iulie 1943, aceste 23 sucursale au acordat, pentru diferite domenii ale vieții economice din Basarabia, credite în valoare de 1 290 771 634 lei.

În afara instituțiilor de credit menționate mai sus, la Chișinău mai activa Sucursala Băncii de Credit a Meseriașilor, care acorda împrumuturi necesare meseriașilor, în conformitate cu Legea 204/1942, la Orhei a fost înființată Casa Țărănească de Împrumut și Economie, cu titlu de experiență, care avea rezultate foarte bune. Ulterior, s-a pus problema înființării unor astfel de case și în alte centre. Scopul acestor case era de a acorda împrumuturi micilor agricultori și comercianți din comunele rurale, din târguri, din comunele urbane nereședință de județ, precum și din comunele suburbane. În Basarabia mai existau încă 238 bănci populare, dar din toate funcționau efectiv doar câteva.

Casa de Economii și Consignațiuni (CEC) a deschis o sucursală la Chișinău care efectua toate operațiile specifice acestei instituții și care a desfășurat o amplă propagandă printre tineret în vederea cultivării spiritului de economie.

Activitatea în domeniul comerțului a fost strâns legată de restabilirea căilor de transport și a mijloacelor de locomoție. În urma intervențiilor făcute de Guvernământul Basarabiei la Direcția Generală a CFR și la Direcția Autovehiculelor București, s-au realizat următoarele: s-au pus în circulație autobuzele CFR pentru transportul pasagerilor și autocamioane pentru transportul mărfurilor pe ruta Florești–Soroca. S-a restabilit, și pe parcurs s-a îmbunătățit, circulația autobuzelor și autocamioanelor pe ruta Chișinău–Orhei–Bălți. Orașul Ismail, care în timpul înghețului Dunării rămânea izolat complet, a fost legat cu gara Bulgărica prin circulația autobuzelor și autocamioanelor pe această rută.

În scopul descongestionării transportului pe CFR, Ion Antonescu a dat dispoziție ca expedierea cerealelor să se facă în cea mai mare parte pe căi fluviale. De la data reluării navigației în primăvara anului 1943 până la 15 iulie a aceluiași an pe cele trei râuri ce mărginesc Basarabia au

fost expediate cu şlepuri pentru restul ţării 1 614 vagoane cu cereale (porumb, orz, secară, grâu, floarea-soarelui, mazăre verde, fasole etc.).

Îndată după dezrobire au fost înfiinţate patru camere de comerţ – la Bălţi, Chişinău, Cetatea Albă, Ismail. Prin reorganizarea de la 1 iulie 1942, în Basarabia funcţionau 9 camere de comerţ şi industrie – câte una în fiecare capitală de judeţ. Şi în organizarea camerelor de comerţ şi industrie s-a urmărit scopul angajării numai a persoanelor de origine etnică română, procentul persoanelor grupurilor de minorităţi autorizate reprezentând (în vara anului 1943) doar 0,7%. S-au luat de asemenea măsuri pentru înlocuirea elementelor minoritare din conducerea cooperativelor şi în general pentru eliminarea personalului străin din sistemul comerţului şi mai ales din posturile-cheie[33].

Desfacerea eficace a produselor agricole putea fi realizată doar prin târguri, oboruri, pieţe. Iniţial, a existat o lipsă de organizare a centrelor de desfacere, ceea ce permitea negocierea produselor agricole sau a celor animaliere direct la producător, în lipsa oricărui control sanitar, veterinar etc. Guvernământul a luat măsuri pentru a organiza târguri, oboare, rampe şi pieţe, astfel toate tranzacţiile fiind încheiate numai în aceste centre de desfacere. Astfel, în 1943 în Basarabia erau 91 oboare de cereale, 97 târguri de animale, 120 pieţe alimentare, 21 rampe de cereale[34]. De la dezrobire până la 1 iulie 1943 s-au încheiat în oboare şi târguri tranzacţii de animale în sumă de 1 356 857 880 lei; tranzacţii de cereale şi alte produse agricole – de 5 177 019 966 lei[35]. În afară de cerealele expediate din Basarabia în restul ţării pe CFR, în perioada iulie 1941–iulie 1943 s-au mai exportat: animale şi păsări – peste 9 mii tone; brânzeturi – peste 1 500 tone, ouă – peste 8 000 bucăţi etc.

Prin Ordonanţa guvernamentală nr. 63, din 12 mai 1942, s-a constituit o bursă specială pentru comerţul cu pielicele de caracul. Comercializarea se făcea prin autorizaţii speciale eliberate de Guvernământul Basarabiei şi prin stabilirea de preţuri minime, care să asigure rentabilitatea necesară producătorilor. S-au eliberat în total *92 de autorizaţii pentru cumpărarea* pieilor de caracul.

Plata muncii (în documentele timpului: preţul la mâna de lucru) era stabilită de Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării. Guvernământul Basarabiei a stabilit prin ordonanţe plata muncii numai pentru unele categorii de angajaţi, cum ar fi, de pildă, frizeri, cizmari, meseriaşi, salahori, căruţaşi etc.

Cu scopul combaterii alcoolismului şi regenerării populaţiei basarabene, cu aprobarea mareşalului Ion Antonescu, Guvernământul Basarabiei a limitat brevetele de băuturi spirtoase pentru cârciumi şi bodegi la o unitate pentru 1 000 locuitori, în comunele rurale cu cel puţin 750 locuitori se admitea un brevet.

Colectarea lânii a întâmpinat dificultăţi serioase din cauza preţului cu totul neremuneratoriu. Guvernământul Basarabiei a intervenit cu scopul majorării preţurilor la acest produs. Preţurile au fost majorate, însă cu mult sub limitele cerute de administraţia chişinăuiană.

Din lipsa de comercianţi şi întreprinderi organizate, la început, Directoratul Economiei Naţionale a încredinţat întreaga operă de aprovizionare INCOP-ului, care şi-a înfiinţat agenţii în fiecare judeţ. Paralel cu INCOP, valorificarea produselor agricole se făcea şi de către organele de colectare ale Armatei. Guvernământul Basarabiei (Directoratul Economiei Naţionale) a lucrat în strâns contact cu aceste instituţii, supraveghind activitatea lor.

Populaţia Basarabiei nu era la curent cu preţurile la produsele agrare din restul ţării, în Basarabia preţurile erau mai mici. Prin Ordonanţele nr. 15 şi 1847 din 1941, Guvernământul Basarabiei a asigurat o treptată ridicare a preţurilor la plafonul din restul ţării şi, în acest fel, a exclus îmbogăţirea terţilor, fixând preţurile la produsele agricole şi animaliere, şi stabilind o cotă care se plătea la produsele ce se scoteau din Basarabia la contul 31 denumit *Fondul de refacere a Provinciei*. Aceste prevederi s-au menţinut până la sfârşitul anului 1941, când au fost suspendate printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri.

Cu scopul cunoaşterii situaţiei economice reale a provinciei, Directoratul Economiei Naţionale a făcut statistica producţiei anului agricol 1942, precum şi statistica populaţiei şi animalelor. Pe baza datelor obţinute s-a stabilit cantitatea de cereale şi de produse agricole şi animaliere, necesare pentru consumul local, precum şi disponibilităţile ce puteau fi oferite altor părţi ale ţării. Guvernământul Basarabiei a cerut INCOP-ului şi Armatei să comunice regulat situaţia privind produsele colectate şi expediate din provincie cu scopul de a nu se depăşi dinsponibilul şi de a se asigura strictul necesar pentru însămânţări şi consumul local. Astfel, de la dezrobire până la 1 august 1942, s-au expediat din Basarabia următoarele cantităţi de produse agricole: grâu – 3 846,5 vagoane; secară – 1 025

vagoane; orz – 4 161,5 vagoane; ovăz – 355,5 vagoane; porumb – 11 521,5 vagoane; mei – 139 vagoane; în total – 21 049 vagoane. Iar de la 1 august 1942 şi până la 15 iulie 1943, din Basarabia s-au expediat în judeţele cu penurie de produse următoarele cantităţi de produse agricole: grâu – 3 135 vagoane; secară – 470 vagoane; orz – 5 258 vagoane; ovăs – 851 vagoane; porumb şi mei – 15 068 vagoane; floarea soarelui – 2 787 vagoane; in şi cânepă – 21 vagoane; cartofi – 1 745 vagoane; în total – 31 662 vagoane. Din informaţiile de mai sus este uşor de stabilit un progres evident în evoluţia culturilor agricole destinate exportului în restul ţării. Cifrele de mai sus nu includ şi cantităţile de porumb expediate prin colectărie, care erau destul de impunătoare. Decretele-Legi nr. 3 449/1941 şi nr. 312/1942 admiteau exportul fără autorizaţie numai în cantităţi limitate de până la 1 000 kg.

Ceva mai târziu, în iulie 1945, într-un memoriu prin care şi-a motivat demisia din guvern, ministrul de Finanţe P. Durma indica „... bunurile din Bucovina şi Basarabia au fost cumpărate de la proprietarii lor la preţurile reale identice ca şi în restul ţării, dat fiind că aceste provincii au fost considerate încorporate în România, astfel încât contravaloarea lor se găseşte deja în Bucovina şi Basarabia"[36].

Directoratul Economiei Naţionale, de comun acord cu Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării, a întocmit planul de aprovizionare a judeţelor în care era penurie de produse, fixând de la 1 ianuarie 1942 cotele ce urmau să fie livrate fiecărui judeţ. Aceste cote erau comunicate Directoratului Economiei Naţionale, agenţiilor INCOP-ului şi prefecturilor judeţelor excedentare, controlându-se de fiecare dată modul în care s-a făcut livrarea cotelor repartizate.

Aşadar, problemele privitor la aprovizionarea populaţiei, însămânţare, recoltare, repartizare a producţiei agricole etc. se aflau sub controlul statului. S-a constatat totuşi că în anii 1941–1942 Basarabia, deşi a livrat cantităţi importante de cereale şi alte produse agricole şi alimentare, nu a *fost aprovizionată într-o măsură corespunzătoare cu mărfuri şi fabricate*, necesare atât pentru consumul curent, cât şi pentru refacerea provinciei, după distrugerile făcute de bolşevici. Directoratul Economiei Naţionale a cerut ca pe viitor să se reglementeze schimbul de produse între Basarabia şi restul ţării, stabilindu-se nu numai obligaţiunile basarabenilor de a livra, ci şi necesităţile lor de a fi aprovizionaţi[37]. Pe parcurs, Guvernământul

Basarabiei a reglementat un şir întreg de probleme similare vizând desfacerea producţiei agricole aflate în stocuri[38].

În conformitate cu dispoziţiile Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării nr. 3137 din 11 aprilie 1942, începând cu 1 mai 1942, regimul de cartele pentru pâine s-a introdus şi în oraşele din Basarabia. În acest sens, Guvernământul Basarabiei a calculat pentru fiecare oraş în parte, conform raţiilor stabilite, cantităţile de cereale, necesare pentru fabricarea pâinii. Pe baza acestui calcul, s-au dat dispoziţii prefecturilor, primăriilor urbane şi INCOP-ului spre a se lua măsuri de aprovizionare a oraşelor cu cantităţile de cereale cuvenite. Stabilind că în unele judeţe din Basarabia se resimţea o penurie de grâu, Guvernământul a luat măsuri pentru repartizarea surplusului de grâu din judeţele excedentare Bălţi, Soroca şi Orhei.

Pentru a supraveghea permanent calitatea pâinii şi a exercita controlul cât mai riguros la fabricarea pâinii, Directoratul Economiei Naţionale a luat următoarea hotărâre: făina distribuită brutăriilor să fie prezentată spre control în probe sigilate şi semnate de moară şi de brutari şi fiecare brutărie să prezinte zilnic o probă de pâine pentru control. În scopul realizării acestei hotărâri la Directoratul Economiei Naţionale a fost creat un laborator de analize ale produselor alimentare şi fabricate, perfect dotat, la care se făcea şi analiza zilnică a pâinii aduse de brutari, dar şi analiza probelor de pâine luate în timpul inspectărilor inopinate la brutării. Acest control permanent a dat rezultate excelente, contribuind la îmbunătăţirea calităţii pâinii şi asigurând producerea unei făini de înaltă calitate[39].

Una dintre cele mai dificile probleme din perioada studiată a fost satisfacerea populaţiei basarabene cu încălţăminte. De la dezrobirea Basarabiei până în august 1942, nevoile de încălţăminte erau puse în seama INCOP-ului. Constatând mari neajunsuri în activitatea INCOP-ului (de fapt necesităţile de încălţăminte nu erau nici pe departe satisfăcute), Directoratul Economiei Naţionale a luat sub control activitatea comercianţilor pielari, care au fost obligaţi să ţină un registru de evidenţă a materialelor de pielărie primite şi distribuite, cu dări de seamă la fiecare sfârşit de lună.

Problema distribuirii echitabile a disponibilităţilor reduse de materiale de încălţăminte pentru populaţia civilă a constituit obiectul unor studii amănunţite din partea autorităţilor de resort, care au ajuns la concluzia că

singurul sistem ce poate răspunde nevoilor şi situaţiei specifice create de război este introducerea bonurilor de încălţăminte. Acest sistem a fost aplicat prin Decizia nr. 668 din februarie 1942 şi ulterior modificată prin Decizia nr. 1 208 din mai 1943. Directoratul Economiei Naţionale a luat măsurile necesare pentru înfiinţarea unor comisii însărcinate cu distribuirea bonurilor de încălţăminte, introducând un registru obligatoriu pentru cizmarii, care executau comenzile pe baza bonurilor de încălţăminte şi stabilind preţul maximal pentru confecţionarea şi repararea încălţămintei.

Din iulie 1941 până în iulie 1943, în Basarabia au fost aduse pentru acoperirea necesităţilor de încălţăminte ale populaţiei urbane: talpă – 71 268 kg; piele – 69 325 fuse; toval – 3 106 kg; blănuleţe – 584 kg[40]. Aceste cantităţi de produse de pielărie erau insuficiente pentru acoperirea nevoilor populaţiei urbane din Basarabia, deoarece oraşele erau în refacere şi dezvoltare, înregistrându-se un spor apreciabil de populaţie. Nu întâmplător, s-a constatat că procentul de satisfacere a nevoilor de încălţăminte era în continuă descreştere. Astfel, dacă în 1942 au fost satisfăcute 7% din nevoile populaţiei urbane, în anul 1943 doar 4,37%.[41] Acest procent redus se explică prin faptul că Basarabia nu primea nici cote de încălţăminte gata, nici cote de produse de pielărie pentru ateliere şi fabrici de încălţăminte, fiind lipsită de astfel de întreprinderi după distrugerile făcute de bolşevici.

La fel de grea era şi situaţia populaţiei rurale, întrucât Basarabiei nu i s-au repartizat cote de piele brută pentru confecţionarea opincilor. Pentru a ameliora cel puţin parţial situaţia, Guvernământul Basarabiei a semnat, la 2 februarie 1943, cu Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării un Protocol prin care se stipula că 50% din pieile de porci tăiaţi şi expediaţi din Basarabia se vor restitui acestei provincii sub formă de opinci.

Pentru remedierea aprovizionării cu încălţăminte, în Protocolul din 6 aprilie 1943 s-a prevăzut stabilirea unor cote de talpă sintetică şi de piele importată, în raport cu nevoile comunicate de Directoratul Economiei Naţionale.

O altă problemă, tot atât de importantă, ţinea de insuficienţa materialelor de construcţie şi de lipsa unui comerţ specializat cu aceste materiale, în special cu cherestea.

Guvernământul Basarabiei a pus bazele comerţului cu cherestea. Problema cherestelei, fiind complexă, depăşea împuternicirile Guvernământului. Astfel, la 26 august 1942, a fost semnată o Convenţie între provinciile Bucovina şi Basarabia, prin care Bucovina s-a obligat să livreze Basarabiei 440 vagoane de cherestea. La 8 octombrie 1942, s-a încheiat o nouă convenţie prin care Guvernământul Bucovinei s-a angajat, în schimbul porumbului, să aprovizioneze Basarabia cu 30 000 m^3 cherestea şi cca 550 vagoane de lemne de foc. Cu toate măsurile luate, aproape un an, nu au putut fi aduse cantităţile de cherestea prevăzute din cauza refuzului firmelor forestiere de a expedia atât cota aprobată de Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării, cât şi cele stabilite prin convenţiile semnate. In urma unor noi eforturi, în mai şi iunie 1943, s-au adus în Basarabia 16 000 m^3 cherestea şi alte materiale lemnoase, însă creşterea tarifelor pe CFR a înrăutăţit din nou importul materialului lemnos în Basarabia. Comercianţii de breaslă nu puteau vinde marfa decât conform preţurilor stabilite oficial. Dacă ridicau preţurile în conformitate cu cheltuielile, erau pasibili de aplicarea sancţiunilor Legii sabotajului.

Pentru acoperirea necesităţilor de 5 000 vagoane de lemne de foc pentru iarna 1943–1944, Guvernământul a intervenit la Comisariatul General al Lemnului prin Adresa nr. 4 656 din 1 iunie 1943 pentru livrarea primei tranşe de 2 000 vagoane de lemne de la exploatatorii de pădure care aprovizionau Chişinăul cu lemne de foc şi cărora li se expediaseră deja 150 vagoane de porumb pentru hrana lucrătorilor[42]. Comisariatul General al Lemnului a aprobat pentru Basarabia 4 186 vagoane de lemne de foc.

Şi mai complicată era problema asigurării provinciei cu obiecte din fier. Guvernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru soluţionarea ei, însărcinând societatea „Odesfier" cu satisfacerea nevoilor provinciei în obiecte metalurgice de prima necesitate. Comenzile Ministerului Înzestrării Armatei, Direcţia producţiei de război, înghiţeau partea leului din producţia siderurgică. În ciuda marilor greutăţi, determinate de război, numai timp de opt luni şi jumătate (1 noiembrie 1942–15 iulie 1943), de când Directoratul Economiei Naţionale ţinea evidenţa, în Basarabia au fost livrate prin „Odesfier" următoarele cantităţi de fier, articole de fierărie şi unelte agricole: fier comercial – 461 557 kg; tablă galvanizată – 57 650 kg; prăşitoare – 903 buc.; sape – 121 929 buc.; lopeţi – 6 710 buc.; tablă

neagră – 27 696 kg; cuie – 374 540 kg; sârmă – 24 741 kg; topoare – 12 664 buc.; fier balot – 99 258 kg; cazmale – 9025 buc.; pluguri – 4 920 buc.; grape – 1942 buc.; hârleţe – 800 buc.; batoze – 2 buc.; furci – 16 070 buc.; piese de rezervă pentru pluguri – 59 269 kg; târnăcoape – 1 500 buc.; fier-beton – 20 000 kg[43].

O altă problemă importantă în perioada studiată a fost cea a asigurării populaţiei şi industriei cu zahăr. Lipsa mijloacelor de transport făcea ca zahărul să sosească în Basarabia neregulat şi cu mari întârzieri. În general, cantitatea de zahăr nu era suficientă pentru populaţia judeţelor. La aceasta se mai adăuga lipsa depozitelor de desfacere a zahărului. La început astfel de depozite erau doar în Chişinău şi Bălţi, pentru celelalte judeţe aprovizionarea făcându-se prin agenţiile Incoopului.

De la 26 iulie până la 1 martie 1943, raţia lunară de zahăr a fost de 100 grame pentru populaţia rurală şi 500 grame pentru populaţia urbană, în total în Basarabia erau aduse 370 000 kg de zahăr lunar. Guvernământul Basarabiei a insistat asupra majorării cotelor de zahăr şi ca urmare, prin protocolul din 6 aprilie 1943, încheiat între Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării şi Guvernământul Basarabiei, s-a prevăzut rectificarea cotelor de zahăr, atribuite pentru judeţele din Basarabia, în raport cu populaţia existentă. Începând de la 1 martie 1943, cota lunară de zahăr pentru Basarabia a fost majorată de la 370 000 kg la 422 500 kg. Iar de la 1 iunie 1943, cota lunară de zahăr cuvenită Basarabiei a crescut de la 422 500 la 532 836 kg, astfel majorându-se şi raţia lunară pentru populaţia rurală de la 100 grame la 150 grame pentru o persoană.

Zahărul cuvenit populaţiei urbane se distribuia pe bază de cartelă, iar justificarea distribuirii se făcea pe baza bonurilor detaşate.

În ceea ce priveşte repartizarea zahărului pentru populaţia rurală, în scopul realizării unui control cât mai eficace, Guvernământul a dat dispoziţii prefecturilor şi preturilor ca distribuirea să se facă de către comune, în baza tabelelor nominale, întocmite în dublu exemplar, semnate de fiecare primitor în parte şi autentificate de către primar sau notar şi de şeful de post. Un exemplar al acestor tabele comunele îl prezentau prefecturilor respective, care le centralizau pe toate pe plase şi le înaintau Directoratului Economiei Naţionale pentru informare şi control. Pe teren controlul era efectuat de către prim-pretorul plasei în timpul inspecţiilor. Pe parcurs, Guvernământul a mai înfiinţat două depozite de zahăr – la Tighina şi Ismail.

Afară de acestea, existau depozite de vânzare a zahărului în consignaţie, încredinţate comercianţilor români, la Chişinău, Bălţi, Cetatea Albă, Soroca, Tighina şi Ismail.

În cursul anului 1942, s-au distribuit populaţiei urbane şi funcţionarilor rurali, fabricilor de marmeladă, pomicultorilor, internatelor şi cantinelor şcolare 242 787 kg de zahăr.

Pentru industrializarea fructelor, în afară de Fabrica de Marmeladă a INCOP-ului din Tighina, cu o capacitate de producţie de 6 mii kg în 8 ore, şi câteva fabrici mai mici din Chişinău şi Cahul, în decembrie 1942, s-a înfiinţat Fabrica de Marmeladă a Directoratului Agriculturii din Chişinău cu o capacitate de 5 000 kg marmeladă în 24 ore.

În vederea industrializării fructelor din recolta anului 1943 şi stimulării internatelor şcolare, populaţiei urbane şi pomicultorilor din Basarabia în fabricarea marmeladei în condiţii mai avantajoase, Guvernământul Basarabiei a intervenit la Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării pentru a se aproba următoarele cantităţi de *zahăr:*

a) pentru internatele şcolare secundare, cel puţin, câte 1 kg de zahăr pentru fiecare elev intern, cantitatea totală de zahăr fiind de 5 576 kg;

b) pentru populaţia urbană, cel puţin, câte 1 kg de zahăr de persoană, în total 277 883 kg;

c) pentru pomicultorii şi viticultorii din Basarabia, care dispuneau de 18 036 ha livezi şi cca 100 mii ha vie – 20 vagoane de zahăr.

Prin Decizia ministerială nr. 1267 din iulie 1943, pentru Fabrica de Marmeladă a INCOP-ului din Tighina, trebuia să se expedieze 300 000 kg de zahăr[43].

Aprovizionarea cu săpun a populaţiei din Basarabia s-a făcut în condiţii normale, din producţia fabricilor locale, deficitul fiind completat cu săpunul adus de la fabricile din restul ţării. Majoritatea populaţiei rurale îşi prepara singură săpunul din grăsimi animale. Pentru restul populaţiei rurale şi pentru cea urbană săpunul de rufe era adus din afara provinciei. Săpunul fiind în cantităţi suficiente, nu a fost nevoie să se introducă sistemul raţionalizării acestui articol.

Pentru completarea necesarului de săpun, prin Decizia ministerială nr. 1 143 (martie 1943), Basarabiei i s-au acordat 187 000 kg săpun de rufe, inclusiv 89 300 kg repartizat agenţilor INCOP-ului şi comercianţilor din Basarabia. Pentru restul de 97 700 kg săpun s-a intervenit la Subsecre-

tariatul de Stat al Aprovizionării pentru anulare, întrucât, „conform rapoartelor camerelor de comerț și prefecturilor, nu se mai simțea nevoie de săpun de rufe, populația fiind suficient aprovizionată „[45].

Asigurarea populației cu pește se reglementa prin Decizia ministerială nr. 847, publicată în *Monitorul oficial* nr. 147 din 27 iunie 1943. Conform articolului 6 al Deciziei, 50% din producția piscicolă a județului Cetatea Albă și 25% din producția județelor Ismail, Cahul, Chilia erau rezervate pentru aprovizionarea cu pește a întregii provincii. Această cantitate de pește era insuficientă pentru acoperirea necesităților populației. Guvernământul Basarabiei a insistat asupra măririi cotei de pește destinat consumului și industrializării, precum și asupra reglementării prețurilor la pește și la transportul lui pe CFR. O parte din cerințele Guvernământului au fost satisfăcute, celelalte au rămas în cercetare.

Aprovizionarea cu carne a populației se prezenta în felul următor (datele pentru martie-iulie 1943): pe data de 3 martie în cele opt județe ale Basarabiei erau 64 000 porci, 25 780 vite și 135 000 mici. De la 3 martie până la 15 iulie, Guvernământul Basarabiei a dat autorizații pentru exportul din Basarabia în restul țării a 14 058 porci, 3 660 vite și 35 900 mici. Disponibilul rămas în Basarabia, la data de 15 iulie 1943, era: 50 010 porci, 22 120 vite și 99 100 mici.[46]

În vederea completării și reparării inventarului agricol distrus de bolșevici, Guvernământul Basarabiei a exportat turte de floarea-soarelui în Elveția în schimbul a 150 tractoare. Până în vara anului 1943, au fost primite 115 tractoare. Constatându-se însă că aceste tractoare nu corespundeau cerințelor, livrările de răsărită și primirea tractoarelor au fost sistate, iar contractul reziliat.

IV.5. Preocupări în domeniul social

Bunurile intrate în patrimoniul statului pe teritoriul Basarabiei, în baza legilor de românizare, se administrau și se exploatau de Guvernământul Basarabiei prin Directoratul Românizării, Colonizării și Inventarului (în continuare – DRCI)

Baza juridică de activitate a DRCI a constituit-o Dispoziția Consiliului de Miniștri nr. 5 812 din iunie 1943 (*Monitorul oficial*, nr. 142 din 22 iunie 1943).

Programul ce trebuia executat de DRCI cuprindea identificarea și inventarierea tuturor bunurilor intrate în patrimoniul Statului, valorificarea lor și, în primul rând, a industriilor alimentare, arendarea și exploatarea terenurilor agricole, refacerea și conservarea imobilelor urbane și rurale, neocupate de nimeni.

Existau trei categorii de bunuri administrate și exploatate de Guvernământul Basarabiei prin DRCI, și anume:

a) bunurile evreiești, intrate în patrimoniul statului în baza legilor de românizare;

b) bunurile rămase de la germanii repatriați, în baza convenției încheiate între Reichul German și URSS și care au trecut în patrimoniul Statului Român în baza acordului din 17 ianuarie 1942 semnat între Guvernul Român și Reichul German;

c) bunurile persoanelor deportate în timpul ocupației sovietice fără a fi lăsat vreun împuternicit sau vreun succesor capabil să administreze averea.

În octombrie 1941, au fost executate lucrările de inventariere, ele având lipsuri și defecțiuni esențiale, pentru că nu s-a putut face o centralizare a datelor. S-a luat decizia de a executa o nouă inventariere, pusă pe baze științifice, fapt realizat practic până în 1943.

După inventariere, s-a pus în executare principiul românizării în toate domeniile – industrial, agricol și comercial. În activitatea desfășurată de DRCI se respecta principiul selectării personalului de origine etnică română. Acest principiu s-a aplicat cu rigurozitate mai ales în domeniul arendării terenurilor agricole, a industriilor și a imobilelor pentru comerț.

Așa cum subliniază autorii rapoartelor, aplicarea strictă a acestui principiu întâmpina greutăți în cazurile de înlocuire a personalului de specialitate în industrii, fapt explicat prin starea de război, pentru că cea mai mare parte a specialiștilor etnici români erau mobilizați pe front[47]. Ca o măsură de remediere a acestei situații, Guvernământul a dat dispoziții ca în diferite bresle să fie primiți ucenici români, pentru care s-au înființat, mai cu seamă pentru persoanele de la țară, în fiecare capitală de județ, cămine de ucenici.

În privința colonizărilor s-a subliniat că această chestiune va fi soluționată deplin după încetarea războiului. În anii 1941–1943, în patrimoniul statului au intrat 371 984,8 ha de pământ (pământul repatriaților germani,

cel expropriat de la evrei şi al celor absenţi). Cea mai mare parte a acestor terenuri se afla în judeţele Cetatea Albă, Chilia şi Tighina.

În privinţa industriilor DRCI a arendat întreprinderi pentru instituţii de stat şi comune; întreprinderile de mare randament au fost trecute în regii.

Terenurile agricole, intrate în administrarea DRCI, au fost arendate (95 835 ha), lucrate în dijmă (115 684 ha) şi exploatate în regie (65 372 ha).

În regiunile depopulate prin retragerea germanilor, întreaga suprafaţă de 61 950 ha s-a lucrat în regie, înfiinţându-se în acest scop 7 centre de motocultură. Afară de aceasta, Centrul de la Arţiz exploata în dijmă suprafaţa de 84 508 hectare de pământ.

După inventarierea imobilelor evreieşti, germane şi absenteiste, trebuia rezolvată şi chestiunea imobilelor construite în timpul ocupaţiei sovietice pe terenuri „expropriate" de la particulari, în mod practic, această problemă nu a fost rezolvată până la capăt, deşi soluţionarea ei putea fi realizată în baza articolului 494 din Codul civil al României. Problema imobilelor urbane şi săteşti era în permanentă atenţie datorită faptului că din patrimoniul statului era scos un anumit număr de imobile prin hotărârile judecătoreşti sau pe cale administrativă în urma unui demers al Consiliului de Avocaţi de la Subdirecţiunea Contenciosului de pe lângă Guvernământul Basarabiei.

Aşa cum relevă documentele timpului, identificarea şi inventarierea bunurilor imobile s-a putut realiza uşor, însă cele mobile au constituit o adevărată problemă, „din cauza lăcomiei omeneşti şi uşurinţei cu care bunurile mobile pot fi dosite."[48] Cu toate greutăţile întâmpinate, DRCI a putut inventaria şi evalua următoarele bunuri materiale: mobilier – în valoare de 47 mil. lei; îmbrăcăminte şi încălţăminte – peste 5 mil. lei; instrumente muzicale şi diferite maşini – peste 8 mil. lei; manufactură şi galanterie – peste 1 mil. lei; coloniale – 98 905 lei; rechizite şcolare – în valoare de 80 512 lei ş.a.m.d.

La eliberarea Basarabiei întreprinderile capabile să funcţioneze lipseau cu desăvârşire, şi numai foarte puţine din ele erau în starea care permitea a fi puse în funcţiune. Rămăsese de asemenea un număr foarte redus de întreprinzători localnici (industriaşi, meseriaşi şi comercianţi) care erau totalmente deprimaţi.

În această situaţie Directoratul Muncii şi Asigurărilor Sociale (în continuare – DMAS) şi-a pus drept obiectiv refacerea economică prin

reatragerea în câmpul muncii a cadrelor rămase şi completarea personalului cu specialişti din restul ţării, precum şi prin reorganizarea serviciilor şi instituţiilor muncitoreşti.

Principiile de angajare în câmpul muncii erau următoarele: munca este o îndatorire naţională; numai cei ce muncesc au dreptul la ocrotire din partea statului; statul se bazează pe un sentiment de comunitate naţională şi de dreptate socială.

Autorităţile de stat au susţinut băştinaşii prin: sprijinirea tineretului rural orientat spre îndeletniciri practice; înlesniri de ordin fiscal, financiar şi administrativ pentru întreprizătorii care manifestau o iniţiativă cât de mică sau aveau pregătirea necesară pentru meserii, industrie şi comerţ; restricţii în pătrunderea străinilor acolo unde era posibilă atragerea băştinaşilor.

În politica socială administraţia chişinăuiană a urmărit să inspire respect pentru legalitate şi pentru autorităţile publice şi să-i apropie pe patroni şi salariaţi în acelaşi cerc de interese, „ca împlinire a unei necesităţi sociale cerută şi de războiul de reîntregire, şi de consolidarea naţiunii"[49]. În domeniul amplasării în câmpul muncii, s-a organizat o administraţie centrală pentru îndrumare, supraveghere, calificare, plasare, contabilitate etc.; s-a instituit câte un subserviciu în fiecare capitală de judeţ (oficiu de muncă); s-a înfiinţat o Cameră de Muncă la Chişinău şi două subinspectorate – unul la Bălţi şi celălalt la Cetatea Albă.

În sfera asigurărilor sociale cu buget special atribuit de Casa Naţională a Asigurărilor Sociale (Bucureşti) s-a instituit câte un oficiu în capitalele de judeţ şi 2 suboficii (la Bolgrad şi Reni), fiecare având câte un dispensar medical. S-au mai instituit cinci dispensare medicale (la Chişinău, Floreşti, Şoldăneşti, Orhei), alte organizaţii medicale (la Tătăreşti, Arţiz, Vâlcov) şi două infirmerii (la Ismail şi Vâlcov).

În aprilie 1943, funcţionau 20 de întreprinderi cu un personal de la 50 până la 3 000 salariaţi; 32 de întreprinderi a câte 20–50 salariaţi (în total – 1 000); 2 700 patroni cu 0–5 salariaţi, în total – 1 900 oameni. La sate activau 6 810 meşteşugari.[50]

Basarabia avea nevoie de braţe de muncă calificate, însă restul ţării nu avea disponibilităţi. Deci, se impunea formarea specialiştilor, ceea ce şi se făcea prin şcolile de meserii şi prin ucenicie la întreprinderi. Numărul

ucenicilor era condiționat de posibilitățile întreprinderilor de folosire a acestora. Problema a fost destul de dificilă, pentru că în 1940 în Basarabia a fost doar un singur cămin de ucenici, la Chișinău, cu 100 locuri. S-a mers pe calea primirii de către întreprinderi a cât mai multor ucenici, iar căminele de ucenici s-au utilizat la capacitățile lor maxime de internare. Întreținerea ucenicilor în aceste așezăminte era gratuită.

Toate localurile distribuite pentru cămine, fiind foste locuințe particulare evreiești, în mare parte distruse și prădate, au fost reparate și amenajate. Cămine de ucenici s-au pus la dispoziție în Chișinău, Soroca, Bălți – în 1942; Chilia, Ismail, Cetatea Albă – în 1943. Capacitatea totală a căminelor era de 400 locuri. Pentru reparații, transformări și amenajări statul român a cheltuit în total 12,1 mil. lei, la care, în 1942, a mai fost adăugată suma de 12 mil. lei. Prin urmare, în total – 24,1 mil. lei. Inițial, pentru înzestrări s-au cheltuit în total 5,9 mil. lei.

Amplasarea în câmpul muncii mai era îngreunată și din cauza că solicitanții nu aveau întotdeauna documente necesare.

În Basarabia funcționau patru porturi – Reni, Chilia, Ismail, Cetatea Albă, cu un total de 1 520 de angajați.

În perioada de timp studiată s-au înregistrat 584 conflicte individuale de muncă, în general pe motivul neplății salariilor, și 11 conflicte colective, motivate în marea lor majoritate de pretenții pentru sporirea retribuirii muncii. Toate conflictele au fost soluționate: 7 prin acordul părților, în urma intervenției autorității chemate pentru a le media și 4 prin Camera de Arbitraj.

Posibilități de utilizare a timpului liber erau foarte puține. Muncitorii frecventau căminele culturale. Era vizitată Caravana cinematografică a Ministerului Propagandei Naționale. Angajații au asistat la turneele Teatrului *Munca și Lumina* din București și Galați. Câteva cantine muncitorești de pe lângă întreprinderi ofereau regulat ascultarea emisiunilor radiofonice românești. 14 întreprinderi aveau bibliotecile lor.

Pentru a răspunde cât mai adecvat circumstanțelor și necesităților locale, în aprilie 1943, s-a instituit un fond special *Fondul Muncii – Basarabia,* destinat completării mijloacelor de realizări sau prevederi pentru diferite instituții și așezăminte muncitorești.

Așadar, deși România era angajată în război și avea obiective de ordin strategic pe Frontul de Răsărit, conducerea țării a făcut extraordinar

de mult pentru redresarea economică a Basarabiei. Administrația antonesciană de la Chișinău a făcut pași concreți pentru restabilirea industriei, comerțului, agriculturii etc.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că politica susținută de Ion Antonescu în Basarabia a fost una de promovare a elementelor autohtone – prin selectări și numiri, prin pregătirea *cadrelor din rândul băștinașilor* pe calea instituirii sistemului de ucenicie, elevii fiind selectați și trimiși din localitățile rurale la orașe.

Guvernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru asigurarea populației cu alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, cu lemne de foc, săpun etc. Au fost reparate drumurile, construite noi căi de acces în punctele de importanță vitală pentru stat, dar și drumuri care legau centrele județene cu satele basarabene.

IV.6. Preocupări în domeniul educației și învățământului

Istoriografia veche (comunistă) n-a avut niciodată în centrul atenției problemele învățământului din Basarabia anilor 1941–1943 sub motivul că aceasta ar fi fost pământ sovietic, ocupat temporar de inamic.

În acest compartiment ne-am propus să analizăm activitatea Guvernământului Basarabiei în domeniul învățământului, bazându-ne pe informațiile cuprinse în *Darea de seamă de activitatea și situația Directoratului Culturii Naționale și al Cultelor de la dezrobire până la 15 august 1943,* aflată în Arhiva Națională a Republicii Moldova[51] precum și alte izvoare.

Puterea sovietică, instaurată temporar în Basarabia în 1940–1941, a înlocuit sistemul românesc de învățământ printr-o școală unică, mixtă, cu 10 clase, în care totul era impregnat cu ideile politice bolșevice — ură de clasă, învrăjbire, dispreț pentru familie, pentru bătrânețe, pentru religie și „pentru tot ce prezenta câștigul unei *civilizații milenare europene*".[52] Regimul comunist a considerat școala arma cea mai de seamă pentru nimicirea regimului burghez și transformarea societății capitaliste în societate comunistă.

Dar, pe lângă îndoctrinarea elevilor cu o concepție politică defectuoasă, bolșevicii au urmărit și „despărțirea comunității basarabene

de trunchiul românismului prin introducerea în şcoli din nou a limbii ruse şi aşa-zisei limbi „moldoveneşti", scornită de câţiva agramaţi, limbă care nu izvora din fiinţa neamului, care vorbea confuz minţii şi nu mişca sufletul."[53]

În iunie 1941, armatele române eliberatoare au pus capăt experimentelor sociale bolşevice. Imediat după dezrobire s-a început organizarea învăţământului. În conformitate cu Decretul-Lege nr. 790 din septembrie 1941, a fost înfiinţat Directoratul Culturii şi al Cultelor, însărcinat cu salvarea şcolii naţionale şi reorganizarea învăţământului. Directoratul s-a instituit pe baza aceloraşi principii după care a funcţionat Inspectoratul regional, adaptându-se la dispoziţiile Decretului-Lege pentru organizarea Basarabiei şi Bucovinei.

Directoratul Culturii şi al Cultelor constituia autoritatea şcolară supremă administrativă, de control şi îndrumare pe teritoriul provinciei. Ceva mai târziu, Directoratul a primit împuterniciri de ordin administrativ şi bugetar în ceea ce priveşte funcţionarea cultelor pe teritoriul Basarabiei.

În 1943, Directoratul Culturii şi al Cultelor îngloba următoarele servicii: Serviciul învăţământului primar, normal şi seminarial; Serviciul învăţământului secundar; Serviciul cultelor; Serviciul financiar; Serviciul administrativ; Serviciul eforiilor şcolare; Serviciul radiofonizării; Serviciul sporturilor; Serviciul de inspecţii didactice secundar şi de control financiar. Pe lângă Directorat mai funcţiona o Comisie metodică şi o Comisie de disciplină. În componenţa Directoratului au intrat de asemenea muzeele din Basarabia, Arhivele Statului, Biblioteca Centrală Universitară şi Inspectoratul pregătirii premilitare şi extraşcolare.[54]

Serviciile administrative şcolare exterioare au fost trecute în plăşi, unde în vechea organizare (până la raptul Basarabiei în iunie 1940) exista doar un organ de control, iar la judeţ, unde se găseau înainte organe şcolare administrative, a rămas doar un inspector şcolar cu atribuţii de coordonare, control şi îndrumare a activităţii şcolilor primare din plasele judeţului[55]. În perioada anilor 1941–1943, Directoratul Culturii Naţionale şi al Cultelor (în continuare – DCNC) s-a condus de următoarele principii în opera sa de refacere a şcolii româneşti:

1. în activitatea educativă: **a.** extirparea oricăror urme de influenţă străină, sovietică şi „desfacerea definitivă de ruşi".[56]; **b.** educarea sentimentului naţional şi integrarea românilor basarabeni în comunitatea spi-

ritualităţii româneşti; **c.** educarea voinţei şi a spiritului de sacrificiu pentru Neam, Rege şi Conducător;

2. în organizarea învăţământului: **a.** lupta împotriva analfabetismului, care, în Basarabia, avea un procent ridicat; **b.** adaptarea şcolii la realităţile sociale ale Basarabiei, potrivit intereselor neamului; comprimarea învăţământului teoretic şi abstract şi dezvoltarea celui practic; **c.** organizarea asistenţei copiilor, aproape complet neglijată până la război[57].

DCNC a pus pe primul plan de preocupare învăţământul primar, urmărindu-se buna lui funcţionare „pentru a micşora analfabetismul şi a se face din temelii educarea păturii ţărăneşti"[58]. Numărul instituţiilor de învăţământ primar a fost în creştere – de la 1 864 în anul de învăţământ 1939–1940 la 1 897 în anul şcolar 1942–1943.

În anul şcolar 1941–1942, la aceste şcoli au fost înscrişi 290 476 copii din cei 388 140 recenzaţi, adică 75%; şcolile au fost frecventate cu regularitate de 245 668 elevi, sau 82% din cei înscrişi, în anul de studii 1942–1943, au fost înscrişi 331 213 elevi din 482 566 recenzaţi, adică 69% şi-au frecventat în mod regulat şcoala 258 148 copii sau 78%.[59] În cursul anului 1941–1942, cu scopul combaterii analfabetismului, DCNC a organizat cursuri pentru adulţi în 760 de localităţi, cursuri frecventate de 139 276 de neştiutori de carte.

În vara anului 1943, DCNC a organizat în toate comunele cursuri speciale de întregire a cunoştinţelor pentru copii în vârsta de la 7 la 16 ani, care în timpul iernii n-au frecventat şcoala din diferite motive. Pentru a nu împiedica copiii să ajute la muncile agricole, cursurile s-au ţinut numai trei ore pe zi, de la ora 6 până la ora 9 dimineaţa. La sfârşitul acestor cursuri, cu durata de două luni (iulie şi august), elevii au susţinut un examen sumar, după care au fost repartizaţi în clasele corespunzătoare gradului de cunoştinţe al fiecăruia.

Pe lângă şcolile primare DCNC a organizat, în anul şcolar 1941–1942, 181 de ateliere pentru băieţi şi fete, iar în următorul an de studii s-au mai pus în funcţiune 300 ateliere[60].

În anul de învăţământ 1942–1943, pe lângă şcolile din Basarabia mai funcţionau 774 biblioteci şcolare care au fost frecventate de 168 430 cititori (150 110 elevi şi 18 320 locuitori ai satelor). Pe lângă şcoli activau 707 cooperative şcolare; 443 muzee şcolare; 448 farmacii şi posturi de igienă şcolară.

În timpul administrării antonesciene învăţământul primar din Basarabia a fost reorganizat pe baze practice, „spre a fi cât mai aproape de nevoile vieţii şi ocupaţiile populaţiei"[61].

În iunie 1943, DCNC a organizat la Chişinău o expoziţie a tuturor şcolilor primare, industriale şi de gospodărie din Basarabia. Expoziţia a fost vizitată de 30 000 de oameni.

În privinţa învăţământului secundar, DCNC a ţinut cont de indicaţiile date de Mareşalul Ion Antonescu, şi anume: dezvoltarea cât mai amplă a învăţământului practic şi limitarea celui teoretic. În acest sens Guvernământul Basarabiei a proiectat redeschiderea a 25 şcoli şi 52 şcoli practice. S-a renunţat la reînfiinţarea a două seminare teologice de la Bălţi şi Ismail, un liceu teoretic a fost transformat în liceu agricol, s-a redus numărul liceelor de fete şi de băieţi din Soroca, Orhei, Chişinău la nivelul gimnaziilor. În ciuda eforturilor depuse, din cauza lipsei de localuri, dar mai ales din cauza lipsei de specialişti, cele 52 de şcoli practice preconizate n-au mai fost deschise. În comparaţie cu cele 20 de licee ce funcţionau în Basarabia în 1940, în anul de studii 1942–1943 erau deschise doar 10, în schimb în locul celor 3 gimnazii funcţionau 11. Cu toate rezervele manifestate de populaţia locală faţă de învăţământul practic, considerat inferior celui teoretic, s-a constatat, totuşi, o simţitoare creştere a numărului de elevi anume în acest tip de şcoli.

Una dintre cele mai arzătoare probleme existente în acel timp în Basarabia a fost cea legată de lipsa personalului didactic. În 1941, la redeschiderea şcolilor din Basarabia, completarea lor cu personal didactic s-a făcut prin angajarea celor rămaşi fără posturi din ţinuturile cedate şi prin detaşare de personal din Vechiul Regat, la care s-a făcut apel să vină şi să lucreze în provincia dezrobită. Numărul cadrelor didactice venite din Regat nu era suficient, de aceea a fost utilizat şi personalul didactic rămas sub ocupaţia bolşevică. Faţă de aceste cadre didactice Guvernământul Basarabiei a aplicat dispoziţiile Decretului-Lege nr. 717 din 8 aprilie 1941, care prevedea o selecţie riguroasă a pedagogilor. Criteriul principal al selectării a fost gradul de profesionalism.

Şcolile secundare duceau lipsă de cadre didactice crescute şi formate în spiritul naţionalist al învăţământului românesc. De aceea Guvernământul Basarabiei a intervenit pe lângă Ministerul Culturii Naţionale ca acesta să emită o lege prin care să se facă încadrări, transferări şi numiri de profesori

la învăţământul secundar din Basarabia, rezolvându-se în acest mod, definitiv şi legal, problema ocupării locurilor vacante[62].

Ministerul Culturii Naţionale a elaborat Legea nr. 636 din 9 septembrie 1942, în baza căreia au fost completate posturile vacante din învăţământul secundar al Guvernământului Basarabiei. Dacă în anul de învăţământ 1941–1942 erau angajaţi 240 de profesori titulari şi 446 profesori suplinitori, în anul următor de studii numărul titularilor a crescut la 458, iar cel al suplinitorilor a scăzut la 230[63].

Cei doi ani de conducere românească a şcolii basarabene, ani de regăsire, de experienţe, de adunare a copiilor la şcolile din care au fost risipiţi de ocupanţii sovietici, s-au încheiat cu rezultate pozitive. Proporţia elevilor ce au susţinut examene de bacalaureat nu a fost mai mică decât aceea din alte regiuni ale României, în domeniul educaţiei copiilor s-a constatat o manifestare din ce în ce mai puternică a conştiinţei lor naţionale româneşti.

Şcoala din Basarabia a contribuit, în măsura posibilităţilor ei, la acordarea ajutorului pentru armată. Cadrele didactice, împreună cu discipolii lor, au participat la colectele Consiliului de Patronaj, la colectarea plantelor medicinale, la plantarea pomilor, la supravegherea muncilor agricole, la lupta împotriva speculei etc. Astfel, în cursul anului şcolar 1941–1942, elevii şi învăţătorii au colectat pentru „Ajutorul de iarnă", sub auspiciile Consiliului de Patronaj, suma de 29 235 520 lei, iar pentru orfanii şi văduvele de război 2 348 450 lei. În anul şcolar 1942–1943 elevii şi învăţătorii şcolilor primare au subscris şi au vărsat 1 497 127 lei pentru „Palatul Invalizilor" şi 2 712 851 lei pentru „Darul Ostaşului". Cadrele didactice şi elevii au colectat, afară de cele de mai sus, foarte multe obiecte de îmbrăcăminte şi produse alimentare pentru răniţi şi ostaşii de pe front[64].

În vara anului 1942, elevii şi învăţătorii au colectat 58 464 kg de plante medicinale. În vara anului 1943, această acţiune a continuat, având un program şi mai larg, care prevedea culturi speciale de plante medicinale valoroase, crescute pe loturi şcolare. În cadrul acestui plan de activitate, la Chişinău a luat fiinţă o staţiune şcolară specială pentru experimentarea diferitelor culturi de plante medicinale. Staţiunea, având la dispoziţie un teren de 8 ha, era sub îngrijirea învăţătorilor şi elevilor şcolilor primare.

DCNC, a organizat în vara anului 1943 crescătorii de viermi de mătase la 765 şcoli primare şi a luat măsuri pentru plantarea de duzi la

toate şcolile, dorind, astfel, ca în viitor creşterea viermilor de mătase, atât de utilă în gospodăria sătenilor, să poată fi practicată la toate şcolile. Din fondurile DCNC a fost publicată o broşură intitulată *Îndrumător pentru crescătorii viermilor de mătase*, distribuită ulterior tuturor şcolilor. DCNC a luat decizia de a dona fără plată Armatei, prin Consiliul de Patronaj, recolta de gogoaşe din anul 1943, recoltă ce se ridica la cca 1 500 kg.

Şcoala din Basarabia a sprijinit de asemenea acţiunea de împădurire a locurilor defrişate. Astfel, în primăvara anului 1942, elevii au plantat 468 000 de puieţi, iar în primăvara anului 1943 – 728 000 de puieţi, unele şcoli fiind premiate de Guvernământ pentru stăruinţa deosebită depusă în domeniul acestei activităţi[65].

În şcolile de toate gradele din Basarabia s-a cultivat şi dezvoltat spiritul eroic, prin informările ce se făceau despre desfăşurarea războiului, comentariile evenimentelor de pe fronturi, prin expoziţii de tablouri şi fotografii, albume cu scene de război etc. Cadrele didactice au extins atmosfera de eroism şi bărbăţie asupra societăţii prin ţinerea conferinţelor, cuvântărilor, prin organizarea serbărilor, şezătorilor, invitarea la radioaudiţii etc.

Autorităţile chişinăuene au acordat o atenţie deosebită asistenţei şcolarilor. În anul de studii 1939–1940, în Basarabia au funcţionat 638 de cantine şcolare, la care luau masa 26 000 de elevi. Aproape la toate cantinele se dădea hrană rece, de regulă, pâine cu magiun, nuci, fructe. Cantinele se întreţineau din donaţii, colete şi venituri de la serbări. În anul de studii 1941–1942, în Basarabia au funcţionat 1 171 cantine şcolare, la care au mâncat 88 454 elevi. S-a dat hrană caldă la majoritatea cantinelor. Cantinele erau întreţinute din recolta de pe loturile şcolare. De la sătenii mai înstăriţi s-au colectat alimente în natură în valoare de 3 693 400 lei, precum şi suma de 2,4 mil. lei. Consiliul de Patronaj a contribuit de asemenea cu alimente în natură, zahăr şi pâine, precum şi cu mici sume de bani.[66]

În anul de învăţământ 1942–1943, au fost deschise şi au funcţionat 1 493 cantine din cele 1 600 proiectate. Ele se întreţineau din veniturile aduse de recoltele loturilor şcolare, cultivate în regie. Au luat masa 44 790 elevi. Pentru asistenţa copiilor mici, mai ales a celor de la sate, în timpul când părinţii erau la muncile câmpului, s-au organizat, în vara

anului 1943, în colaborare cu Consiliul de Patronaj, câteva zeci de cămine de zi, la care copiii primeau îngrijire şi hrană pe tot parcursul şederii lor acolo.

Asistenţa în instituţiile preuniversitare s-a făcut prin crearea de cămine la acele şcoli care aveau posibilităţi de amenajare, iar la celelalte şcoli – prin organizarea de cantine, conduse de profesoarele de gospodărie. În anul şcolar 1941–1942, erau 31 de cămine, în următorul an şcolar – 46. Existau 12 cantine. În 1943 subvenţiile alocate întreţinerii căminelor şi cantinelor au fost de 25 227 676 lei[67].

La momentul dezrobirii Basarabiei multe din clădirile şcolare erau într-o stare jalnică, în urma cutremurului de pământ din 1940, dar mai ales în urma distrugerilor săvârşite de ocupanţii sovietici la retragerea acestora din Basarabia.

Guvernământul Basarabiei a acordat fondurile financiare necesare. În unele cazuri aceste fonduri n-au fost valorificate. Aceasta se explică prin lipsa de materiale de construcţie, dar mai ales prin lipsa forţei de lucru. În 1941–1944 (se ia în considerare suma de 88 mil. lei prevăzută pentru anul de studii 1943–1944), numai Directoratul Românizării şi al Inventarului a investit în şcolile din Basarabia suma de 189 310 697 lei.[68] Guvernământul Basarabiei a reparat, consolidat şi restaurat 75 de imobile – localuri de clase şi internate – ale şcolilor secundare, pe lângă micile reparaţii şi lucrările de întreţinere a tuturor localurilor de şcoli secundare din provincie. În anul 1943–1944, numai pentru repararea imobilelor şcolilor primare a fost acordată suma de 23,4 mil. lei (din fondurile Guvernământului Basarabiei), şi aceasta având în vedere că legea existentă atunci obliga comunele să aibă grijă de întreţinerea, repararea şi înzestrarea şcolilor primare.

Sub auspiciile DCNC s-au făcut reparaţii capitale la 43 şcoli, s-au refăcut 86 şcoli, iar celelalte localuri, cu mici reparaţii, au fost toate puse în stare de funcţionare. Afară de restaurarea imobilelor, DCNC a avut grijă să înzestreze şcolile cu mobilier, maşini, unelte, cu materiale didactice. Numai în anul 1943–1944, s-a preconizat procurarea de mobilier, materiale didactice şi alte obiecte din inventar în sumă de 17 mil. lei.[69]

Guvernământul Basarabiei a alocat sume considerabile pentru procurarea uneltelor pentru şcolile practice.

Aşadar, în condiţiile grele ale purtării războiului împotriva bolşevismului, Guvernământul Basarabiei a avut grijă să ţină sub control instruirea tinerei generaţii, să contribuie la lichidarea analfabetismului între adulţi, să asigure o bună stare pentru elevi prin asistenţa acordată – prin deschiderea şi întreţinerea internatelor, cantinelor etc. Sumele de bani acordate au fost suficiente pentru repararea clădirilor şcolilor, pentru procurarea inventarului şi materialelor didactice necesare procesului de învăţământ.

IV.7. Preocupări în domeniul culturii

În anii războiului în Basarabia funcţionau trei muzee: *Muzeul Regional al Basarabiei*, *Muzeul Religiei* (ambele la Chişinău) şi *Muzeul Arheologic* din Cetatea Albă. Toate trei, la eliberarea Basarabiei, au fost găsite distruse, iar colecţiile împrăştiate. Guvernământul Basarabiei a hotărât să fie restabilite în imobile potrivite şi puse la dispoziţia publicului. Pentru refacerea muzeelor a fost cheltuită suma de 12 mil. lei. Odată cu refacerea şi organizarea lor s-a făcut şi completarea cu personal administrativ şi de specialitate. Trebuie remarcat faptul că muzeele din Basarabia n-au avut doar rolul static de a prezenta exponate vizitatorilor sau cercetătorilor, ci erau institute de cercetări ştiinţifice regionale, unicele în Basarabia lipsită de învăţământ superior. Între muzee pe primul loc stătea *Muzeul Regional al Basarabiei*, luând ca bază numeroasele publicaţii ştiinţifice. *Muzeul Regional al Basarabiei* avea în subordonare staţiunea limnologică de la Vâlcov, unde s-a organizat *Muzeul Deltei*, un laborator de chimie şi hidrobiologie şi un post de observaţiuni meteorologice, înzestrate cu inventarul ştiinţific necesar cercetărilor şi cu o bibliotecă. Scopul Staţiunii era studierea apelor Dunării. Colaboratorii Staţiunii au redactat şi trimis la tipar *Monografia Deltei Dunării* – prima lucrare de amploare asupra acestui subiect.[70]

Până la raptul Basarabiei de către sovietici la Chişinău se găseau două mari biblioteci: *Biblioteca Primăriei Municipiului* şi o alta, numită *Biblioteca Centrală*. Prima a fost complet arsă. Pe cea de-a doua ruşii doreau s-o transforme într-un centru de iradiere a ideilor comuniste, de aceea au păstrat-o, iar la eliberarea Basarabiei se găsea în faza transformării ei în scopul dorit de bolşevici.

Îndată după eliberare, Guvernământul Basarabiei a luat măsurile necesare pentru refacerea şi reorganizarea ei. Biblioteca a fost transformată într-o sursă de informare şi îndrumare intelectuală pentru întreaga Basarabie. La 1 octombrie 1941, Biblioteca a fost deschisă pentru public. În vara anului 1943, Biblioteca funcţiona cu un fond de 50 000 de cărţi, 15 000 broşuri, cca 7–8 000 colecţii de reviste în 190 000 exemplare şi circa 1 600 ziare.[71] Numărul cititorilor şi al cărţilor era în continuă creştere.

Guvernământul Basarabiei a restaurat monumente istorice, în special cetăţile româneşti de pe malul Nistrului: Cetatea Albă, Soroca etc.

Către vara anului 1943, Guvernământul a reuşit să radiofonizeze centrele urbane, urmând a fi radiofonizate cele săteşti. Au fost luate anumite măsuri în vederea îmbunătăţirii activităţii sportive.

Un mare rol în activitatea culturală l-a avut Fundaţia Culturală Regală *Regele Mihai I*, regionala Basarabia. În aprilie 1942, pe teritoriul Basarabiei activau deja 607 cămine culturale: în judeţul Bălţi – 116; în judeţul Cahul – 38; în judeţul Cetatea Albă – 62; în judeţul Lăpuşna – 102; în judeţul Ismail – 47; în judeţul Orhei – 74; în judeţul Tighina – 68; şi în judeţul Soroca – 100.[72] Căminele culturale, patronate pe Fundaţia Culturală Regală *Regele Mihai I*, şi-au formulat patru direcţii principale de activitate: a) *„sănătate"*; b) *„muncă"*, c) *„minte"*; d) *„suflet şi conştiinţă naţională"*.

În cadrul primei direcţii de activitate membrii Fundaţiei Culturale Regale, împreună cu medicii de plasă, la conferinţe, au explicat locuitorilor, mai ales celor de la sate, urmările nerespectării igienei, dădeau sfaturi practice de profilaxie a bolilor.

Căminele culturale au contribuit la organizarea şi chiar la întreţinerea cantinelor şcolare, prin fondurile puse la dispoziţie, din coletele adunate cu prilejul „Ajutorului de iarnă" şi de „Ziua cumpătării" (când se făcea, în scop de economie, reducerea consumului de produse alimentare).

În celelalte direcţii, activiştii Fundaţiei Culturale Regale au depus eforturi pentru formarea unor biblioteci la căminele culturale. Cărţile erau distribuite locuitorilor pentru a fi citite, iar la şezători erau citite fragmente din cărţi. Fundaţia Culturală Regală a difuzat şi propriile ei publicaţii. Aşa cum considerau activiştii Fundaţiei, realizarea cea mai însemnată a căminelor culturale a fost întemeierea cursurilor ţărăneşti, în cadrul cărora era expusă experienţa înaintată în domeniul agriculturii etc.[73]

NOTE

[1]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, p. II.
[2]I. Antonescu, *Îndrumări administrative...*, p. 3.
[3]*Ibidem*, p. 4.
[4]*Ibidem*.
[5]*Ibidem*, p. 5.
[6]*Ibidem*.
[7]*Ibidem*, p. 6.
[8]*Ibidem*, p. 9.
[9]*Ibidem*, p. 10.
[10]*Ibidem*, p. 11.
[11]*Ibidem*.
[12]„În Țara Românească nu mai există partide politice, există o singură politică: aceea a muncii, a datoriei și a sacrificiului pentru Țară și pentru Neam. Cine face altă politică este un dușman al neamului și trebuie eliminat din mijlocul lui prin sancțiunile cele mai aspre", *Ibidem*, p. 14.
[13]I. Antonescu a subliniat: „Comerțul trebuie să fie exercitat numai de români. Actualii străini pot continua comerțul lor, dar nici o autorizație în plus nu se va mai da altora", *Ibidem*, p. 15.
[14]Conducătorul Statului arată că Basarabia dispunea „de cea mai completă și cea mai bună rețea telefonică din țară" și că restul țării urma să realizeze același progres, *Ibidem*.
[15]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1941, An. I, nr. 1, p. 25–26.
[16]Cocsagâz – plantă erbacee asemănătoare cu păpădia, cu rădăcină bogată în latex, din care se extrage cauciucul.
[17]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 215–216.
[18]*Ibidem*, f. 218.
[19]*Ibidem*, p. 219.
[20]Ibidem, f. 220.
[21]*Ibidem*, f. 221.
[22]*Ibidem*, f. 222.
[23]*Ibidem*, f. 227.
[24]*Ibidem*, f. 177.
[25]*Ibidem*, f. 180.
[26]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 67, f. 43.
[27]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 522, f. 6.
[28]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 3[verso].
[29]*Ibidem*, f. 5[verso]; în Anexe sunt incluse tabele ce atestă situația pentru alte ramuri ale industriei.
[30]*Ibidem*, f. 6.
[31]*Ibidem*, f. 8.
[32]*Ibidem*, f. 8[verso].
[33]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 10.

[34]*Ibidem*, f. 10[verso].
[35]*Ibidem*.
[36]Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1940–1948*, vol. I, București, 1996, p. 353–354.
[37]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 12[verso].
[38]*Ibidem*.
[39]*Ibidem*, f. 13, 13[verso].
[40]*Ibidem*, f. 14[verso].
[41]*Ibidem*.
[42]*Ibidem*, f. 16, 16[verso].
[43]*Ibidem*, f. 31.
[44]*Ibidem*, f. 19, 19[verso], 20.
[45]*Ibidem*, f. 20[verso].
[46]*Ibidem*; f. 22.
[47]*Ibidem*, f. 74–75.
[48]*Ibidem*, f. 79.
[49]*Ibidem*, f. 131.
[50]*Ibidem*, f. 132.
[51]*Ibidem*, f. 146–158.
[52]*Ibidem*, f. 146.
[53]*Ibidem*.
[54]*Ibidem*, f. 147.
[55]*Ibidem*, f. 147–148.
[56]*Ibidem*, f. 148.
[57]*Ibidem*.
[58]*Ibidem*, f. 149.
[59]*Ibidem*.
[60]*Ibidem*.
[61]*Ibidem*, f. 150.
[62]*Ibidem*, f. 152.
[63]*Ibidem*. Marele Stat Major, prin Ordinul circular nr. 4 3767/1941, a aprobat demobilizarea, cu începere de la 10 octombrie, a învățătorilor, profesorilor secundari și organelor de conducere ale învățământului, care erau grade inferioare și clasați serviciului auxiliar, aflați mobilizați în detașamentele de lucru, la P.S. și formațiuni din zona interioară, care aveau catedră în zona interioară sau care fuseseră numiți la catedră în Basarabia și Bucovina. Despre aceasta vezi: ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 86, f. 108.
[64]ANRM, fond. 706, inv. 1, d. 520, f. 153.
[65]*Ibidem*, f. 154.
[66]*Ibidem*, f. 155.
[67]*Ibidem*.
[68]*Ibidem*, f. 156.
[69]*Ibidem*.
[70]*Ibidem*, f. 164.
[71]*Ibidem*, f. 165.

[72]*Buletinul Provinciei Basarabia*, 1942, nr. 4, p. 66.

[73]*Ibidem*. În epocă a existat o polemică între guvernatorul Basarabiei generalul C. Voiculescu şi Directorul Delegat al Fundaţiei Culturale regale *Regele Mihai I* Octavian Neamţu. C. Voiculescu considera că acţiunea culturală din Basarabia putea fi realizată de instituţiile de stat: şcoală, biserică, serviciul sanitar şi economic. „Programul de activitate expus de către Fundaţia regala *Regele Mihai I*, sublinia C. Voiculescu, în întregime poate fi realizat de organele noastre de stat". În replică, O. Neamţu sublinia că programul de lucru întocmit de Fundaţie nu înlocuia activitatea instituţiilor de stat (şcoală, biserică etc.) şi nici nu putea să rezolve probleme ce formau rostul instituţiilor de stat. „Toate străduinţele autorităţilor de stat, menţiona O. Neamţu, oricât ar fi ele de bune şi de generoase (sanitare, agricole, culturale, economice etc.), nu au eficacitatea dorită pe teren şi de multe ori sunt chiar sterile, anihilându-se chiar unele pe altele, dacă nu se coordonează în aşa fel, ca toate împreună, să lucreze în intimă solidaritate, pentru acelaşi scop: ridicarea satului, prin munca solidară a autorităţilor şi sătenilor, aşa cum se petrece în cadrul Căminului Cultural".
Un alt subiect al divergenţelor a fost rostul şcolilor ţărăneşti. C. Voiculescu era de părerea că „dacă se organizează bine şcolile de adulţi, pe lângă şcolile de stat, nu mai era nevoie de şcoli ţărăneşti". Generalul C. Voiculescu concluziona: „Nu văd rostul acestor şcoli şi deci înfiinţarea lor". O. Neamţu considera că opinia exprimată de C. Voiculescu era urmarea unei confuzii între şcoala pentru adulţi şi şcoala ţărănească. O. Neamţu menţiona că, Fundaţia Culturală Regală a creat cursuri şi şcoli ţărăneşti ca o completare necesară a şcolilor de stat, cursuri şi şcoli care se adresează populaţiei ţărăneşti de la 18 ani în sus, cu programe menite a forma buni gospodari şi a-i învăţa pe săteni deprinderi noi de civilizaţie ţărănească, fără nici un balast intelectualist şi fără de năzuinţe nefolositoare spre titluri şi diplome. „Scopul şcolilor ţărăneşti, şcoli practice, sublinia O. Neamţu, adaptate la condiţiile regiunii respective, care formează gospodari cu noi deprinderi de viaţă şi de muncă, luminaţi asupra îndatoririlor lor cetăţeneşti, a căror împlinire integrală o văd în instituţia Căminul Cultural, şi capabili să determine, prin exemplu şi acţiune proprie, îndrumarea consătenilor spre o nouă viaţă, depăşeşte scopul şcolii primare şi al cursurilor ei complementare şi diferă esenţial de scopul şcolilor de adulţi (...)"; ASB, fond. PCM, d. 118/1941, f. 252–261.

V. LUPTELE ROMÂNILOR PE FRONTUL DE EST

V.1. Ofensiva forţelor române la est de Nistru

După eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, Armata română a continuat ofensiva împotriva trupelor sovietice, trecând frontiera de stat – Nistru. Acest fapt a stârnit opinii diverse în epocă şi în istoriografia problemei[1].

Trecerea Nistrului a fost determinată de mai multe considerente. În timpul „procesului" din 1946, la întrebarea acuzatorului public V. Stoican: „...ce a căutat (Ion Antonescu – *A.P.*) cu trupele române până la Stalingrad?", mareşalul a răspuns: „...Când o ţară s-angajează într-un război, armata acestei ţări trebuie să meargă până în fundul pământului ca să distrugă forţele inamice, să câştige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operaţiunilor militare, care s-a aplicat de la romani până astăzi. Căutaţi în istoria secolelor şi veţi vedea că nimenea nu s-a oprit la frontieră, ci a mers acolo unde a putut să distrugă armatele"[2].

Trecând Nistrul, Ion Antonescu a dat curs cererii lui Hitler de a continua ofensiva. Führerul i-a scris lui Antonescu, la 27 iulie 1941, că „ar aprecia cu deosebită recunoştinţă" dacă Armata română ar înainta în spaţiul de la Sud-Vest de Bug şi prin aceasta ar lua „asigurarea controlului acestui teritoriu"[3].

Ion Antonescu a fost preocupat, de asemenea, de anularea Dictatului de la Viena şi considera că, fiind alături de Hitler, la viitoarea conferinţă de pace, va putea obţine înapoierea nordului Transilvaniei[4].

În august 1941, trupele germane şi române trec Nistrul, străpung linia de întărituri „Stalin". Armatele 3 română şi 11 germană au înaintat

rapid şi au ajuns la Bug; Armata 4 română s-a îndreptat spre Odesa. Bătălia pentru Odesa a durat de la 14 august până la 16 octombrie 1941. Forţele militare române au avut pierderi mari: 17 729 morţi, 63 345 răniţi şi 11 471 dispăruţi[5]. După cucerirea Odesei, Armata 4 s-a retras la vest de Nistru, iar Armata 3 a rămas în teritoriul dintre Nistru şi Bug, aşa cum prevedeau înţelegerile româno-germane, la care s-a ajuns în august 1941[6].

În decembrie 1941, situaţia internaţională a României a devenit mai complicată: la 7 decembrie guvernul Marii Britanii a declarat război României, iar după atacul Japoniei asupra bazei militare americane de la Pearl-Harbor şi intrării SUA în războiul mondial, Germania şi Italia au declarat război Statelor Unite, exemplu urmat şi de Bucureşti, la 12 decembrie[7].

La 29 decembrie 1941, A. Hitler îi trimite lui I. Antonescu o altă scrisoare, în care cere participarea forţelor militare române în campania militară din 1942[8].

De la începutul anului 1942, trupe speciale române încadrate în Armata 11 germană, au continuat operaţiile militare privind cucerirea Crimeii[9]; la 4 iulie 1942, Sevastopolul, principalul oraş-port al peninsulei, a fost pus sub controlul germano-român.

În acelaşi an, Armatele 3 şi 4, încadrate în Grupul de Armate „B" (comandant, feldmareşalul Maximilian von Weichs), au înainatat spre Stalingrad. Către toamna anului 1942, Armata 3 română s-a situat la Cotul Donului, iar Armata 4 română „a ocupat zona cea mai avansată în dispozituvul de la Stalingrad la sud-vest de oraş, în aşa-numita Stepa Kalmucă"[10].

În toamna anului 1942, la est de Nistru se aflau 463 395 de militari români, din care pe front – 380 103, restul – în Transnistria şi Ucraina[11].

V.2. Administrarea Transnistriei

În baza Acordului româno-german, intitulat *Înţelegeri asupra siguranţei, administraţiei şi exploatării economice a teritoriului dintre Nistru şi Bug (Transnistria) şi Bug şi Nipru (regiunea Bug–Nipru)* şi semnat la 30 august 1941, la Tighina, de generalul german Hauffe şi de generalul de brigadă N. Tătăranu, României îi revenea sarcina asigurării securităţii, administrării şi exploatării economice a Transnistriei.

Documentele timpului demonstrează convingător că România n-a avut nici o revendicare teritorială dincolo de Nistru, hotarul între România şi Transnistria a fost tras pe Nistru, aici Bucureştii au amplasat trupe de grăniceri, puncte vamale etc. Regimul administrativ instalat în Transnistria a fost deosebit de cel din Basarabia sau Bucovina.

Prin Decretul nr. 1, semnat de Ion Antonescu la 1 august 1941, la Tighina, teritoriul ocupat dintre Nistru şi Bug, cu excepţia regiunii Odesa, la nord având linia Moghiliov-Nord–Jmerinca-Nord, intră sub administraţie română. Prin acelaşi Decret, Gheorghe Alexianu era numit Guvernator al Transnistriei. Marca germană de ocupaţie (RKKS – Reichskreditkasseschein) a devenit moneda de circulaţie în Transnistria.

La 17 octombrie 1941, oraşul şi regiunea Odesa au trecut sub administraţia Guvernământului Transnistriei.

Administraţia română a împărţit teritoriul Transnistriei în 13 judeţe şi 64 raioane cu două municipii – Odesa şi Tiraspol, 15 comune urbane, 18 – suburbane şi 1 363 de comune rurale, care înglobau 2 568 sate şi 72 cătune[12].

Transnistria reprezenta o unitate administrativă cu viaţă şi conducere proprii, organizate pe principiul autonomiei locale. Administraţia provinciei „era pusă sub conducerea şi supravegherea directă a Comandamentului de Căpetenie al Armatei, care exercita măsurile şi dispoziţiile sale prin guvernatorul civil"[13]. Guvernatorul Transnistriei avea dreptul să elaboreze decizii, ordonanţe şi regulamente aplicabile pe întreg teritoriul provinciei dintre Nistru şi Bug.

Conform prevederilor Ordonanţei nr. 8 din 12 septembrie 1941, judeţele nu aveau statut juridic şi nici buget propriu; raioanele, în schimb, aveau buget, erau conduse de pretori, numiţi de guvernator. După includerea oraşului şi regiunii Odesa în Guvernământul Transnistriei, aici au fost delimitate judeţele Ovidiopol, Odesa, Oceakov[14].

Primele măsuri luate de administraţia civilă românească în Transnistria au fost: aprovizionarea populaţiei cu produse alimentare şi de primă necesitate, garantarea securităţii şi ordinii publice.

În domeniul economic Guvernământul Transnistriei a păstrat colhozurile (gospodării colective agricole) şi sovhozurile (gospodării agricole de stat) şi forma de exploatare colectivă a pământului. Prin Ordonanţa nr. 55 din 14 martie 1942, colhozurile erau transformate în „obşti de muncă,

membrii cărora se grupau pe familii si vecinătăți, formând brigăzi de lucru"[15]. Recolta se distribuia între Guvernământ și obști, după ce, în prealabil, fiecare parte își retrăgea echivalentul investițiilor. Guvernământul Transnistriei a contribuit la repunerea în funcțiune a 68 de stații de mașini și tractoare și 18 ateliere mari pentru repararea tehnicii[16]. Politica agrară a regimului antonescian în Transnistria a fost de a reveni la proprietatea particulară[17]. Documentele demonstrează că alimentarea populației transnistrene în anii 1942–1943 a fost mai bună decât pe timpul regimului bolșevic[18].

Guvernământul din Transnistria a depus eforturi sporite în vederea reparării și îmbunătățirii drumurilor, relansării industriei, comerțului, asigurării cu locuri de muncă, ocrotire a sănătății etc.[19]

Guvernământul a organizat, de asemenea, învățământul de toate gradele, inclusiv în limba grupurilor etnice din Transnistria. Astfel, în anul de studii 1942–1943, în regiunea dintre Nistru și Bug funcționau 2 220 de școli primare, dintre care 311 românești, 1 677 ucrainene, 150 rusești, 70 germane și 6 bulgare. De asemenea, au fost deschise 117 licee și gimnazii, dintre care 65 gimnazii teoretico-practice, 29 licee practice și 23 licee teoretico-practice[20]. Datorită eforturilor depuse de conducerea Guvernământului Transnistriei, în scurt timp au fost redeschise teatrele naționale de la Tiraspol și Odesa, alte instituții culturale, muzee, biblioteci, săli de cinema. Un rol deosebit în pregătirea cadrelor cu studii superioare l-a avut Universitatea din Odesa, redeschisă la 7 decembrie 1941, care cuprindea șase facultăți – medicină, politehnică, drept, științe, litere și agronomie[21]. Universitatea din Odesa a funcționat până în decembrie 1943.

Guvernământul Transnistriei a promovat o politică activă în sfera națională, în vederea repatrierii românilor de la est de Bug. I. Antonescu a aprobat criteriile pe baza cărora avea loc repatrierea.

V.3. Ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite

După înfrângerea armatelor germane și a aliatelor lor în bătălia de la Stalingrad, Armatele 3 și 4 române s-au retras în țară și către 17 aprilie 1943 erau demobilizate. Diviziile române 6 și 9 de cavalerie, diviziile 1, 2 și 3 de munte, diviziile 10 și 19 de infanterie, încadrate în Grupul de armate

germane „A", s-au retras spre Marea Azov și Crimeea, și, după lupte de apărare (octombrie 1943–aprilie 1944), s-au evacuat pe căile maritimă și aeriană[22].

Pierderile omenești ale românilor pe Frontul de Est au fost de 624 740 morți, răniți, dispăruți[23].

Situația deosebit de grea a Armatei române aflată pe Frontul de Est, starea grea a economiei (România din 1940 până în 1944 a livrat nemților 1 378 450 tone de grâu la prețuri joase, 75 000 tone de carne, 3/4 din carburanții necesari pentru Reich) au grăbit unirea forțelor de opoziție. Ele au inițiat tratative secrete la Ankara, Stockholm, Cairo cu englezii în vederea ieșirii României din război. Românii doreau să capituleze doar în fața aliaților sovieticilor, însă englezii au cerut capitularea necondiționată și participarea rușilor la semnarea armistițiului. Tratativele duse în vederea ieșirii României din război s-au desfășurat cu mari dificultăți și s-au soldat cu rezultate negative. La începutul primăverii anului 1944, Armata Roșie a ajuns la Prut și la 26 martie a pătruns în nord – estul României, iar la începutul lui aprilie, a ieșit pe căile de acces Iași–Chișinău. Trupele Frontului 3 ucrainean au ajuns la Nistru, formând un cap de pod la Chițcani. Repetatele încercări ale unităților militare sovietice de a dezvolta imediat ofensiva au eșuat, astfel că ele au trecut în apărare pe aliniamentul Iași–Chișinău.

La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a declarat, că intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României era determinată de motive militare, că sovieticii nu urmăresc să ocupe pământ românesc și nici să se amestece în afacerile interne ale României.

La 12 aprilie, guvernul sovietic a cerut capitularea necondiționată a României, semnarea armistițiului, care prevedea întoarcerea armelor contra Germaniei fasciste și Ungariei hortiste și alianța cu armatele Națiunilor Unite, granița dintre URSS și România să fie cea de după 28 iunie 1940, contribuție de război în valoare de 300 mil. de dolari, înapoierea prizonierilor, libera deplasare a trupelor sovietice în România și asigurarea lor cu alimente și muniții etc. Guvernul lui Ion Antonescu a respins condițiile de armistițiu. Ca urmare, s-a intensificat colaborarea forțelor opoziționiste. Acordul dintre comuniști și social-democrați formează Frontul Unic Muncitoresc, care se transformă în Coaliția Național-Democratică. În iunie 1944, se formează Blocul Național-Democratic, alcătuit din Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social-Democrat, Partidul Comunist.

Forțele antiantonesciene pregătesc o lovitură de stat pentru înlăturarea lui Ion Antonescu. Ele i-au propus lui Iuliu Maniu să accepte președinția noului guvern ce se zămislea. Maniu a refuzat, motivând că pe prim-plan se află problemele militare și este de preferat ca guvernul să fie condus de un militar.

Liderii Blocului au convenit, de comun acord cu regele Mihai, ca răsturnarea guvernului lui Ion Antonescu să fie fixată pentru 26 august. Declanșarea ofensivei trupelor sovietice pe frontul Iași–Chișinău, la 20 august, a precipitat evenimentele. Loviturile trupelor celor două fronturi și celor două flotile au adus mari pierderi armatelor româno-germane. La 21 august I. Antonescu a ordonat retragerea Armatei române pe linia fortificată Focșani–Nămoloasa–Brăila pentru a bara înaintarea sovieticilor, care au pătruns în Iași și Târgul Frumos. Trupele germano-române s-au retras în direcția Hâncești–Huși.

La 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu au venit la Palatul Regal. La ordinul regelui Mihai I cei doi au fost arestați și închiși într-o încăpere izolată. În aceeși zi regele României a rostit la radio Proclamația către țară, în care anunța ieșirea României din Axă, semnarea Armistițiului cu Națiunile Unite, revenirea României la un regim democratic etc.

În Proclamația Regelui și în Declarația noului guvern, în fruntea căruia a fost numit șeful Casei Militare Regale generalul de armată adjutant Constantin Sănătescu[24], se menționa că „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii"[25].

În realitate, însă, armistițiul n-a fost semnat, el va fi iscălit doar în noaptea de 13 spre 14 septembrie 1944. Între timp, Hitler a ordonat armatelor lui să zdrobească „puciul de la București". Armatele germane au încercat să ocupe capitala țării, dar au fost distruse de forțele militare române. În curs de câteva zile Armata română a eliberat suburbiile Capitalei și a înaintat spre Valea Prahovei, Dobrogea, Muntenia etc. Linia fortificată Focșani–Nămoloasa–Brăila a fost deschisă în fața trupelor sovietice, care au intrat în România fără a întâmpina rezistența forțelor militare române. La 31 august 1944, sovieticii erau deja în București. Rușii continuau să-i considere pe români inamici, se comportau ca într-o țară inamică, provocând mari daune materiale și luând în prizonierat peste 150 000 de militari români.

Astfel, regele Mihai I și guvernul Sănătescu n-au semnat de fapt Armistițiul, crezând în cuvintele și promisiunile sovieticilor. Prin lovitura de stat din 23 august 1944 s-a prăbușit rezistența româno-germană în Balcani și s-a deschis drumul pentru trupele sovietice spre Sofia, Belgrad, Budapesta.

Convenția de armistițiu a fost semnată la Moscova, în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944, de către delegația română în componența căreia intrau prințul Barbu Știrbey, Lucrețiu Pătrășcanu, general adjutant D. Dămăcianu și G. Popp. La cererea Kremlinului, anglo-americanii au acceptat ca armistițiul să fie semnat de către români și ruși, aceștia din urmă în numele celor trei Puteri Aliate. Articolele aduse la cunoștința delegației române erau mult diferite de cele precedente. Rușii s-au folosit de pasivitatea anglo-americanilor și s-au dezis de promisiunea unei zone neocupate pe teritoriul României, n-au fixat termenele evacuării trupelor sovietice de ocupație după terminarea războiului, n-au recunoscut statutul României ca țară cobeligerantă, deși se prevedea participarea ei la războiul antihitlerist până la victoria definitivă. Trupele române urmau să ducă războiul sub conducerea sovieticilor! Articolul trei al Armistițiului prevedea ca România să asigure forțelor sovietice înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă o impunea situația militară, acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare prin mijloacele lor proprii de comunicații și pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă și în aer.

Din partea rușilor Armistițiul a fost semnat de R. Malinovski.

Documentul conținea formulări neclare. De exemplu, articolul 10 al Armistițiului prevedea punerea la dispoziția trupelor sovietice a căilor ferate, a mijloacelor de transport, a întreprinderilor etc., dar nu era clar pentru cât timp (de fapt sovieticii le-au exploatat până la sfârșitul anului 1947). În articolul 12 se fixa înapoierea utilajului luat de pe teritoriul URSS cu mijloacele de transport românesc și în stare reparată[26].

Astfel, prin actul de la 23 august și prin semnarea Armistițiului la 13 septembrie 1944 cu Puterile Aliate, România a încheiat o etapă importantă în istoria sa.

NOTE

[1]Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, Bucureşti, Editura *Albatros*, 1995, p. 97 şi urm.; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 98–99.

[2]*Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*, Bucureşti, 1995, p. 204–205.

[3]*Antonescu – Hitler, Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940–1944)*, vol. I, Bucureşti, *Cozia Ed – Co.*, 1991, p. 115–116.

[4]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 96–97.

[5]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 99.

[6]Jipa Rotaru, Zodian Vladimir ş.a., *Hitler, Antonescu, Caucazul şi Crimeea. Sânge românesc şi german pe Frontul de Est*, Bucureşti, 1998, p. 24.

[7]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 101.

[8]*Antonescu – Hitler, Corespondenţă...*, p. 157–158.

[9]Adrian Pantea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941–1944*, Bucureşti, Editura Militară, 1995.

[10]Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial*, p. 25.

[11]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 102.

[12]Rodica Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic şi cultural (19 august 1941–29 ianuarie 1944)*. Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe istorice, Chişinău, 1999, p. 17.

[13]*Ibidem*.

[14]Olivian Verenga, *Administraţia civilă romană în Transnistria*, Chişinău, Editura *Universitas*, 1993; R. Solovei, *Organizarea administrativă a Transnistriei*, în *Administrarea publică*, 1998, nr. 4, p. 155–165; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 115–116.

[15]R. Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei...*, p. 19.

[16]*Ibidem*; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 119.

[17]Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 116.

[18]*Ibidem*, p. 118.

[19]R. Solovei, *op. cit.*, p. 20–24; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 118–119.

[20]R. Solovei, *op. cit.*, p. 26.; mai detaliat vezi: Ibidem, *Învăţământul în Transnistria în anii administraţiei civile româneşti (1941–1943)*, în *Destin românesc*, 1997, nr. 4, p. 103–122.

[21]Rodica Solovei, *Din viaţa culturală a Transnistriei (1941–1943)*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1998, nr. 1–2, p. 30–42; Idem, *Activitatea Guvernământului Transnistriei...*", p. 26–27; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 120–121.

[22]Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial*, p. 25–26.

[23]Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 39.

[24]Constantin Sănătescu, *Jurnal*, cu o prefaţă de Simona Ghiţescu-Sănătescu, Bucureşti, Editura *Humanitas*, 1993, p. 164. Istoricul Gh. Buzatu despre *Jurnal* : „Un document memorialistic controversat, mai ales în ce priveşte obiectivitatea şi precizia informaţiilor reţinute (pentru anii 1937–1941 şi 1942–1947)", Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial*, p. 86.

[25]*România – marele sacrificat...*, p. 249–250.

[26]*Ibidem*.

VI. ROMÂNIA ÎN ULTIMA FAZĂ A RĂZBOIULUI DIN EUROPA

VI.1. Campania din Vest (septembrie 1944–mai 1945)

Din august 1944, Armata română a luptat alături de forţele militare ale statelor-membre ale Coaliţici antihitleriste, în special ale URSS, împotriva aliaţilor de odinioară – Germania şi sateliţii ei. Campania din Vest a avut două subetape:

a) august–octombrie 1944, când trupele române în coordonare cu cele sovietice au eliberat nordul Transilvaniei, alungând forţele germane şi ungare; b) octombrie 1944–mai 1945, când trupele române, aflate în continuare sub comandamentul Armatei Roşii, au depăşit graniţa de vest a ţării, acţionând – în urmărirea forţelor Wermachtului în principal – pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei şi nordul Austriei.[1]

Întreaga economie naţională a ţării a fost mobilizată pentru nevoile frontului. Sprijinirea războiului antihitlerist a cerut poporului român mari eforturi şi sacrificii. În urma jafului hitlerist, distrugerilor produse de bombardamente şi operaţiuni militare, economia ţării a avut mult de suferit. Cheltuielile necesare pentru susţinerea Armatei Roşii şi plata despăgubirilor de război au depăşit de 3,5 ori venitul naţional al României din 1938. Sinteza efortului militar al României în cele 263 de zile de după 23 august 1944 şi până în mai 1945 au fost: efective participante – 538 536 de militari, dintre care 455 401 trupe de uscat, 73 667 militari din aeronautică, 9 468 de militari din marină. Pierderi suferite – 169 822 de militari, dintre care 21 035 morţi, 90 344 răniţi, 58 443 de dispăruţi. Inamicul a pierdut 136 529 de militari, inclusiv 117 798 de prizionieri, 18 731 de morţi, 101 avioane

distruse, 498 de nave. Au fost scoase din luptă 15 divizii de infanterie ale inamicului[2]. Astfel, sub aspectul efectivelor angajate în războiul antihitlerist de către țările Coaliției antihitleriste, România ocupa, indiscutabil, locul 4 după URSS, SUA și Marea Britanie. Și totuși aliații n-au dorit s-o trateze ca pe o țară aliată sau cobeligerantă.

Efortul economic al României în susținerea războiului antihitlerist însumează transporturile de toate categoriile, asigurarea materială a trupelor și a populației, precum și asigurarea sistemului de telecomunicații.

România a pus la dispoziția sovieticilor 52 614 vagoane și 2 377 de locomotive din țară, precum și în afara granițelor țării încă 23 000 de vagoane de marfa, 322 de locomotive, 2 500 de vagoane cu destinație specială, 7 trenuri speciale etc. 63% din rețeaua de căi ferate ale României serveau pentru nevoile frontului, 50 526 de trenuri au deservit frontul antihitlerist.

Muncitorii și țăranii români au fost mobilizați pentru deservirea și repararea căilor ferate, depourilor, rezervoarelor pentru produse petroliere, telecomunicațiilor și atelierelor CFR, care erau, pe măsura refacerii lor, puse la dispoziția comandamentului sovietic.[3]

Rețeaua telefonică și telegrafică (20 000 km) a fost utilizată de către comandamentul sovietic. Din cei 939 km de conducte petroliere 845 km au fost folosite în interesul înaltului comandament sovietic. Din 3 200 000 tone țiței, extras din septembrie 1944 până în iunie 1945, 2 300 000 tone, adică 71,9% au fost livrate URSS.[4] Astfel, România a depășit substanțial obligațiile rezultate din Convenția de armistițiu din 13 septembrie 1944.

Pentru cerințele forțelor militare sovietice s-au livrat materiale în valoare de 75,5 miliarde lei, din care 58,3 miliarde de lei reprezentând materiale de dotație. Conform Convenției de la 16 ianuarie 1945 referitoare la despăgubirile de război, România era obligată să livreze petrol, cereale, vite, material lemnos, cai, locomotive etc. în valoare de 37 320 457 dolari. Până la 1 iunie s-au livrat bunuri în valoare de 46 300 532 dolari. La Conferința de pace de la Paris reprezentantul SUA a subliniat că România, de la 23 august 1944 și până la încheierea păcii, a depășit sarcinile cu 2 miliarde de dolari. Din calculele făcute de specialiști, tabloul efortului economic al României în războiul antihitlerist reprezenta peste un miliard de dolari, în valuta anului 1938[5].

Cifrele de mai sus demonstrează că efortul economic al României pentru susținerea războiului antihitlerist a fost deosebit de mare și a impus angajarea tuturor ramurilor economiei naționale și mobilizarea tuturor resurselor umane și materiale.

În timpul desfășurării operațiunilor militare, în octombrie 1944, are loc un eveniment diplomatico-politic important: primul-ministru al Marii Britanii W. Churchill a sosit la Moscova și, împreună cu I. Stalin, a realizat faimosul acord de delimitare a sferelor de interese în sud-estul Europei.

Într-un mesaj trimis lui F. Roosevelt, W. Churchill sublinia că soluționarea problemei balcanice în manieră procentuală avea drept scop ca, prin influența și autoritatea marilor puteri, să se evite în aceste țări mișcări de protest din partea populației, răscoale și chiar războaie civile nedorite. Sistemul procentual nu fixează numărul membrilor respectivi în comisiile pentru diverse state balcanice, menționează cu altă ocazie premierul Marii Britanii, ci exprimă interesul cu care guvernul britanic și cel sovietic soluționează problemele din aceste țări.

Explicațiile date de W. Churchill referitor la metoda procentuală demonstrează că „ea a fost gândită cu anticipație".

Partajarea procentuală britano-sovietică a Europei de Est era în contradicție flagrantă cu prevederile Cărții Atlanticului; nici un guvern „vizat" de acordul celor doi „mari" n-a fost consultat.

Astfel, România intra în sfera de interese sovietice, bolșevizarea fiind doar o problemă de timp.

VI.2. Problema frontierei de răsărit a României

Această problemă a apărut odată cu raptul Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța, a unor insule de la gurile Dunării de către URSS în iunie 1940.

Folosindu-se de împrejurările prielnice din vara anului 1941, Ion Antonescu a intrat în războiul sfânt împotriva Sovietelor pentru a elibera teritoriile naționale ale României. În a doua jumătate a lunii iulie 1941, teritoriile Bucovinei și Basarabiei au fost eliberate, iar frontiera pe Nistru restabilită. Altfel spus, România și-a reîntronat suveranitatea asupra teritoriilor ei naționale.

Guvernul mareşalului Ion Antonescu a depus eforturi sporite pentru a demonstra opiniei publice internaţionale caracterul românesc al celor două provincii istorice şi drepturile legitime ale României asupra lor. Este vorba şi de redactarea şi publicarea unor materiale, traduse în limbile germană, italiană, engleză şi franceză.

Mai este vorba şi de preocupările personale ale profesorului Mihai Antonescu, preşedinte ad-interim al Consiliului de Miniştri pe teritoriile româneşti din Est. În martie 1943, Mihai Antonescu a redactat un impresionant articol intitulat *Basarabia – pământ al Europei*. Referindu-se la raptul sovietic din iunie 1940, M. Antonescu sublinia: „Pământul Moldovei noastre, al Basarabiei şi Bucovinei, ne-a fost cotropit în dispreţul dreptului ginţilor, al drepturilor istorice şi de libera determinare, ca şi al angajamentelor din 9 februarie 1929 şi 3 iunie 1933, URSS devenind astfel, prin agresiunea sa, vinovată de prăbuşirea întregului sistem teritorial român şi pe alte granițe"[6]. Autorul articolului a demonstrat, că Basarabia este „nu numai pământ românesc, Basarabia este întregul sistem al Europei"[7], evidenţiind rolul pe care-l au românii la marginea civilizaţiei europene. „Aici, mai mult ca oricând, scrie M. Antonescu, misiunea noastră politică europeană de popor de margine şi funcţiunea de echilibru şi pavăză pe care o reprezintă Basarabia pentru întreaga civilizaţie a Europei, constituie nu postulate de cugetare, ci tragice trăiri de destin"[8].

La scurt timp după declanşarea războiului germano-sovietic, Kremlinul a avut grijă să impună noilor săi aliaţi, în primul rând Marii Britanii şi SUA, punctul său de vedere, privitor la rapturile teritoriale realizate în anii 1939–1940. Deja în mai 1942, în timpul vizitei la Londra, Veaceslav Molotov a semnat cu britanicii „Tratatul de alianţă în războiul împotriva Germaniei hitleriste şi sateliţilor ei în Europa, de colaborare şi ajutor reciproc între URSS şi Marea Britanie"[9], tratat ce avea o clauză secretă, care prevedea recunoaşterea de către Marea Britanie a „dreptului" Uniunii Sovietice asupra teritoriilor ocupate cu forţa armelor în *anii 1939–1940, printre acestea şi Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul* Herţa. În vara aceluiaşi an, sovieticii şi-au impus punctul de vedere şi americanilor[10].

În 1943, Armata Roşie obţine victorii importante care smulg iniţiativa strategică din mâinile ţărilor Axei, fapt ce a determinat Marea Britanie şi SUA să cedeze şi mai mult în faţa presiunilor Moscovei.

Aşa cum am arătat mai sus, la 23 august 1944, în Proclamaţia către Ţară, regele Mihai I afirma că „România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi SUA. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva Armatei Sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite"[11]. Regele Mihai a mai afirmat, că „Naţiunile Unite ne-au garantat independenţa Ţării şi neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită"[12]. Astfel, România ieşea din război în condiţiile în care armistiţiul nu fusese semnat, iar Regele crezuse promisiunilor sovieticilor. Încetarea focului fusese semnată abia la 13 septembrie 1944. În Proclamaţia regală nu s-a vorbit nimic despre Basarabia, nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa. Era clar, că aceste teritorii treceau sub controlul sovieticilor. Armistiţiul a confirmat această temere. Articolul 4 stipula: „Se restabileşte frontiera de stat între URSS şi România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940"[13]. După cum este cunoscut, nici un fel de acord sovieto-român, semnat la 28 iunie 1940 privitor la frontiere n-a existat[14].

La 21 noiembrie 1944, Comisia Aliată de Control (citeşte: autorităţile sovietice staţionate în România) a cerut verbal guvernului Sănătescu ca toţi locuitorii Basarabiei şi nordului Bucovinei, aflaţi în România, să se înapoieze în timpul cel mai scurt pe teritoriul acestor provincii, afirmându-se cum că ei ar fi fost „cetăţeni sovietici". Această pretenţie a sovieticilor nu s-a bazat pe nici unul din articolele Armistiţiului din 13 septembrie 1944.

Guvernul român a răspuns, bazându-se pe principiile dreptului internaţional, cerând pentru locuitorii respectivi dreptul la opţiune, consfinţit în toate convenţiile internaţionale, atunci când este vorba de o dezmembrare de teritoriu, oricare ar fi natura lui. S-a subliniat că în 1940 sovieticii nu au oferit un drept de opţiune pentru basarabeni şi bucovineni, iar cu trecerea timpului acest drept nu s-a anulat. Guvernul României a răspuns Comisiei Aliate de Control că toţi cei ce doreau să plece în URSS să facă declaraţii clare în acest sens.

Opinia părţii sovietice era următoare: în anul 1944 ei au restabilit o situaţie de dinainte de războiul germano-sovietic, de aceea toţi basarabenii şi bucovinenii care domiciliaseră în aceste provincii în anul 1940–1941, dar care au rămas în Armata română, urmau să se înapoieze în URSS.[15]

Guvernul român s-a împotrivit acestui deziderat sovietic, deoarece considera că nu pot fi trimise în URSS persoanele ce declarau clar că sunt cetăţeni români, iar basarabenii şi bucovinenii din Armata română au înţeles să se supună statului român şi legilor sale şi să-şi păstreze cetăţenia română, deoarece serviciul militar nu poate fi obligatoriu decât pentru cetăţenii proprii. Conform legilor interne, orice persoană care prestează serviciul militar unei puteri străine îşi pierde naţionalitatea avută. Drept urmare, basarabenii şi bucovinenii rămaşi în Armata română şi-au pierdut automat cetăţenia sovietică[16].

Comisia Aliată de Control a respins propunerea Bucureştilor, aducând drept argument Decretul Sovietului Suprem al URSS din 8 martie 1941, care reglementa unilateral cetăţenia sovietică.

30–40 de mii din numărul basarabenilor şi bucovinenilor urmau a se întoarce în URSS. La aflarea ştirii (cererii sovietice), conform unor date, mulţi dintre ei s-au sinucis[17], nedorind să se înapoieze sub dictatura bolşevică, reextinsă asupra Basarabiei şi nordului Bucovinei.

Autorităţile sovietice de ocupaţie au forţat autorităţile române ca să trimită pe basarabeni şi bucovineni în URSS, ceea ce a stârnit ample nelinişti în întreaga ţară.

Poziţia sovietică fiind una de dictat, guvernul român a hotărât a activa în vederea salvării a cel puţin unui român, a trecut la o tratare diferenţiată a pretenţiilor sovietice, adică a început a căuta excepţii – cei ce nu mai locuiau pe teritoriul Basarabiei, cei ce se căsătoriseră cu români/românce din Regat, minori adoptaţi de cetăţeni români, bătrâni de peste 60 de ani, grav bolnavi, militari, funcţionari publici etc.

Prin instalarea la putere a lui Petru Groza, la 6 martie 1945, sovieticii şi-au asigurat rezolvarea „pozitivă" a tuturor pretenţiilor lor faţă de România. A fost „rezolvată" nu numai problema refugiaţilor, ci şi a teritoriilor româneşti cotropite de sovietici în 1940 şi recucerite în 1944. Curând, după venirea sa la putere, la 20 martie 1945, Petru Groza, alături de el fiind Gh. Tătărescu, Savel Rădulescu, Ed. Ciuntu şi reprezentantul Kremlinului A. Pavlov, a declarat: „Eu n-am nevoie de basarabeni. Vreau să fiu precis şi categoric: nouă nu ne-a trebuit Basarabia şi domnul Tătărescu, care este compromis în chestiune, cred ca este de aceeaşi părere. Prin acest schimb (era vorba de 300 persoane, cetăţeni ai României, contra basarabenilor care doreau să rămână în România – *A.P.*) am putea

face dovada că nu aveam nici o pretenţie asupra Basarabiei şi vom scoate astfel şi din acele minţi întunecate, care mai nutresc încă idei greşite cu privire la Basarabia"[18]. Acesta a fost primul rod al cozilor de topor din România, puse în slujba sovieticilor. Mai putea fi oare vorba de o abordare a problemelor legate de teritoriile de est ale României de către Bucureştii oficiali la o viitoare Conferinţă de pace? Bineînţeles că nu.

Au exista trei etape de „repatriere" a basarabenilor şi bucovinenilor:

1. Până la 30 decembrie 1944, „repatrierea" s-a făcut fără concursul autorităţilor române. România a devenit un teren de vânătoare pentru Armata Roşie.

2. De la 30 decembrie 1944 până în septembrie 1945 – a doua perioadă, „repatrierea" făcându-se pe baza interpretărilor abuzive ale Comisiei Aliate de Control (sovietice) cu complicitatea americanilor şi englezilor. Invocând conţinutul articolului 5 al Armistiţiului, sovieticii au forţat zeci de mii de basarabeni şi bucovineni să părăsească teritoriul românesc, fără să se ţină cont de normele de drept internaţional. Sovieticii au exclus de la „repatriere" persoanele bolnave şi pe bătrâni, adică pe cei ce nu erau apţi de muncă.

3. După 11 noiembrie 1945, când la Moscova s-au semnat o serie de acorduri între guvernul sovietic şi cel român, a început a treia etapă a „repatrierii cetăţenilor sovietici", originari din Basarabia şi nordul Bucovinei. Sovieticii au repatriat forţat cca 50 000 de persoane. Conform datelor Comisiei Române de Aplicare a Armistiţiului, în perioada 23 august 1944–30 septembrie 1946 au fost „repatriaţi" 38 352 basarabeni, 8 198 bucovineni şi 9 900 români de la est de Nistru, în total 56 450 de persoane. Soarta acestor oameni, trimişi în marea lor majoritate în gulagurile sovietice, a fost tragică: după procese înscenate şi acuzaţii de „colaborare" cu regimul şi autorităţile publice româneşti[19], mulţi dintre ei au fost mobilizaţi în Armata Roşie şi trimişi în cele mai primejdioase sectoare ale frontului.

Românii basarabeni încadraţi în unităţile Armatei Roşii, au luptat eroic pe teritoriul Ungariei, fiind, de regulă, pe prima linie. „Când a fost spartă linia de apărare a trupelor fasciste lângă Budapesta, citim în Istoria RSS Moldoveneşti, s-a evidenţiat una din companiile regimentului 1 057 de infanterie, alcătuită din moldoveni. Ea s-a năpustit asupra tranşeelor inamicului şi a început o luptă corp la corp împotriva hitleriştilor..."[20]

Românii basarabeni au luptat pentru eliberarea Iugoslaviei[21], la forțarea Vistulei: „sergentul Afanasie Țurcan cu grupa sa forțează printre primii Vistula, ocupă o bază de atac pe malul opus al fluviului și o stăpânește până la sosirea întăririlor"[22]. Tot basarabenii au fost printre primii care au trecut pe malul apusean al Oderului. Numărul basarabenilor căzuți în luptele din Vest nu este știut.

În august 1944, la Chișinău, revin organele Puterii sovietice de ocupație: în RSS Moldovenească s-a reinstaurat regimul totalitar comunist. Autoritățile comuniste au început refacerea economiei naționale, dar și represiile împotriva oamenilor pașnici. Poliția politică secretă își reîncepuse și ea „activitatea". Așa reîncepea calvarul românilor basarabeni.

VI.3. Procesul mareșalului Ion Antonescu

După arestare, Ion Antonescu, împreună cu Mihai Antonescu, Constantin Pantazi, ex-ministru al Apărării, Constantin Vasiliu, fost subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne și Mircea Elefterescu, șef al Cabinetului militar al mareșalului Ion Antonescu au fost duși de către o formațiune paramilitară comunistă într-o clădire conspirativă din cartierul Valea Luminoasă.

La 31 august, la ordinul lui Stalin, generalul rus Ivan Susaikov, s-a interesat de soarta lui I. Antonescu. Documentele demonstrează că militarii sovietici au insistat și au dobândit preluarea mareșalului și a însoțitorilor lui. I. Antonescu și echipa însoțitoare au fost duși la punctul de comandă al Armatei 53, iar la 1 septembrie – la punctul de comandă al Frontului 2 ucrainean. La 2 septembrie foștii conducători ai României au fost îmbarcați într-un vagon de clasa a III-a și, după trei zile și nopți, au ajuns la Moscova. Pe drum au fost însoțiți de ostași ai Armatei Roșii, originari din Basarabia. Până în prezent nu am putut afla numele lor.

Din Moscova înalții prizonieri români au fost transportați la 60 km de oraș, adică într-o vilă luxoasă cu un mare parc în jur. Aici s-au bucurat de cel mai liber regim. Fiecare avea cameră separată și elegantă, avea voie să circule liber prin parc. Lui Ion Antonescu i s-a părut suspect acest tratament exagerat de plin de atenție; el a declarat că îi este dezagreabil și că se așteaptă la lucruri foarte neplăcute. Mareșalul i-a spus lui C. Pantazi că este gata să se sinucidă și cei rămași să dea întreaga vină

asupra lui. Mihai Antonescu, auzind acestea, a intrat în panică. Mareșalul dispărând, întreaga vină ar fi căzut asupra lui. De aceea el, împreună cu generalul Vasiliu, au organizat o adevărată pază a mareșalului. La 8 noiembrie, Ion Antonescu într-adevăr a încercat să se spânzure, rupând fâșii din cearceaf, însă a fost descoperit la timp de către generalul Vasiliu, care imediat a anunțat paza rusă. După aceasta, fiecare arestat a primit în cameră câte un ofițer de pază[23].

La 10 mai 1945, foștii conducători de stat români au fost mutați la Lubeanka, separați în camere diferite și nu s-au văzut până în aprilie 1946, când au fost aduși, în vagoane de clasa III, în România. La Lubeanca a început ancheta. Lui Ion Antonescu sovieticii i-au cerut să recunoască, în scris, că „România a dus împotriva Uniunii Sovietice un război de jaf, crime și distrugeri, și că Basarabia și Bucovina nu au fost niciodată pământ românesc, românii stăpânindu-le vremelnic și fără nici un drept"[24]. Ca argument i s-a adus la cunoștință, precum că Iuliu Maniu și Ionel Brătianu au recunoscut aceasta, iar guvernul român a făcut o declarație în acest sens, desolidarizându-se total de războiul dus de mareșal. I. Antonescu a răspuns că nu crede nimic din aceste afirmații și că el nu va da niciodată o astfel de declarație[25].

Fragmente din textele interogatoriilor au fost utilizate de generalul Rudenko, acuzatorul principal din partea URSS în procesul intentat naziștilor la Nürnberg.

Din documentele publicate deduceau că principala învinuire adusă de sovietici mareșalului I. Antonescu a fost că România a participat alături de Germania nazistă în războiul împotriva URSS.

După detenția din URSS, de aproape un an și șapte luni, sovieticii au hotărât să trimită arestații în România, pentru a fi judecați, pentru „trădare de patrie" și în postura de „criminali de război", de către un Tribunal al poporului[26].

Autoritățile prosovietice românești au început, pe baza unei clauze a Convenției de Armistițiu, semnată la 12/13 septembrie 1944, în care articolul 14 prevedea: „Guvernul și înaltul Comandant Român, se obligă să colaboreze cu înaltul Comandant Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crimă de război". Această prevedere „va da naștere la ample discuții juridice privind compatibilitatea Tribunalului Poporului de a judeca fapte socotite de resortul unor instanțe internaționale – respectiv

crimele de război"[27]. Şedinţele Tribunalului Poporului s-au desfăşurat între 6 şi 17 mai 1946. În completul de judecată au intrat şi oameni care nu aveau pregătirea adecvată, prezenţa lor se datora apartenenţei la una din formaţiunile politice, reprezentate în guvern. Din analiza Procesului nu este greu de dedus că lui Ion Antonescu şi miniştrilor săi li s-a intentat un proces politic, în care sentinţa a fost hotărâtă „înainte de a se face administrarea probelor şi audierea acuzaţilor şi martorilor"[28].

Pe data de 17 mai 1946, Tribunalul Poporului din Bucureşti a expus Hotărârea nr. 17 în procesul lui Ion Antonescu şi a principalilor săi colaboratori[29].

NOTE

[1]Gheoghe Buzatu, *România şi războiul mondial*, p. 52-53.

[2]Datele statistice culese din: *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol I, Bucureşti, Editura Militară, 1989, p. 382, 400, 405; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 54.

[3]Datele selectate din: *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 421.

[4]*Ibidem*, p. 418.

[5]*Ibidem*, p. 430–431.

[6]ASB, fond. PCM, d. 1 264/1943, f. 70.

[7]*Ibidem*.

[8]*Ibidem*, f. 65,

[9]*Дипломатический словарь*, том 3, Moscova, 1986, p. 96.

[10]V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial,(1939–1947)*, Iaşi, 1995, p. 254.

[11]*România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 249.

[12]*Ibidem*.

[13]*Ibidem*, p. 311.

[14]Mai detaliat despre tratativele sovieto-române cu privire la frontiera româno-sovietică vezi: Ion Şişcanu, *Răşluirea teritorială a României, 1940*, Chişinău, 1998, p. 43–46; Idem, *Uniunea Sovietică – România, 1940*, Chişinău, 1995, p. 72–102.

[15]V.Fl. Dobrinescu, I. Constantin, *op. cit.*

[16]*Ibidem*.

[17]*Ibidem*, p. 312–313.

[18]*Ibidem*, p. 317.

[19]*Ibidem*, p. 318–319.

[20]*Istoria RSS Moldoveneşti*, vol. II, Chişinău, 1970, p. 542.

[21]*Ibidem*.

[22]*Ibidem*, p 543.

[23]*Procesul Mareşalului Ion Antonescu. Documente, I*, ediţie prefaţată şi îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă, Cuvânt înainte de Iosif Constantin Drăgan, Bucureşti, 1995, p. 17-18.

[24]*Ibidem*, p.20.

[25]*Ibidem*.

[26]*Ibidem*, p. 21.

[27]*Ibidem*, p. 23.

[28]*Ibidem*, p. 25.

[29]*Procesul mareşalului Ion Antonescu. Documente, II*, Bucureşti, 1995, p. 209–308.

ÎNCHEIERE

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, România a trecut prin câteva etape distincte. La scurt timp după declanşarea conflagraţiei, guvernul regal al României a declarat neutralitatea în război, deşi a permis personalităţilor politice poloneze, trupelor şi cetăţenilor să se refugieze pe teritoriul României.

În urma înţelegerii secrete dintre cei doi dictatori din Europa – Stalin şi Hitler – prin semnarea Pactului Molotov–Ribbentrop, Kremlinul şi-a asigurat susţinerea Germaniei în satisfacerea pretenţiilor sale teritoriale faţă de România. În urma ameninţării cu forţa şi aplicării ei, la 28 iunie 1940, Imperiul sovietic răpeşte României nu numai Basarabia, ci şi nordul Bucovinei, Ţinutul Herţa, câteva insule de la gurile Dunării. Deşi a existat posibilitatea reală a rezistenţei militare, conducerea României a decis cedarea fără luptă a teritoriilor naţionale cu populaţia predominant românească de acolo.

După cedările din partea de est au urmat cele din nord-vestul ţării în folosul Ungariei şi cele din sud în folosul Bulgariei. România Mare, opera unei glorioase generaţii de români, a încetat să mai existe.

Regimul terorist bolşevic a modelat noile teritorii după propria înfăţişare: proprietatea privată a fost lichidată, devenind a „statului", administraţia venită cu tancurile sovietice avea o pregătire profesională şi o cultură generală sub orice nivel. Constituirea RSS Moldoveneşti s-a făcut arbitrar, fără a consulta populaţia băştinaşă; hotarele noii „republici" au fost trase ţinându-se cont numai de interesele geopolitice ale URSS şi de ambiţiile „tovarăşilor" ucraineni. O parte a teritoriului Basarabiei a fost inclusă în componenţa RSS Ucrainene, pe cea mai mare parte a teritoriului

dintre Prut şi Nistru a fost formată RSS Moldovenească, populaţia băştinaşă ce a nimerit în componenţa Ucrainei a fost sortită ucrainizării sau rusificării forţate, iar cea rămasă în hotarele RSSM a fost supusă unui proces de „moldovenizare" şi deznaţionalizare.

Organele respective sovietice au făcut în scurt timp trierea populaţiei după criterii „de clasă": toate „elementele" considerate ostile proletariatului (citeşte – regimului sovietic) au fost pregătite pentru deportare în regiunile de nord şi de est ale URSS. Operaţiunea de deportare a început în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Conform datelor existente, bolşevicii au reuşit să trimită în Siberia 22 mii de oameni („planul" prevedea expedierea a 85 de mii de oameni nevinovaţi).

În timpul operaţiunilor de deportare, sovieticii au făcut abuzuri de neimaginat – în vagoane de transportat vite erau aruncaţi fără nici o evidenţă copii, femei gravide, bătrâni, invalizi; părinţii erau izolaţi de copiii lor, soţiile de soţi.

Dar „activitatea" criminală a bandelor bolşevice nu s-a oprit aici. Mii de români basarabeni au fost arestaţi fără nici un motiv („motivul" fiind unul singur: erau români), schingiuiţi în modul cel mai bestial în subteranele clădirilor NKVD-iste şi NKGB-iste. Fiind împuşcate, jertfele bolşevicilor erau aruncate în gropi comune, stropite cu vitriol pentru a nu fi recunoscute.

Celelalte crime, cum ar fi schimbul leilor pe ruble ruseşti – adevărată jecmăneală ziua în amiaza mare, stabilirea unor preţuri exagerat de mari la producţia industrială şi extrem de mici la cea agricolă etc., par a fi simple huliganii.

Odată cu retragerea forţelor armate sovietice (22 iunie–26 iulie 1941) din Basarabia, autorităţile bolşevice au aplicat tactica *„pământului ars"*, nimicind totul ce prezenta valoare.

Până la începerea războiului germano-sovietic, în România a existat o polemică privitoare la viitorul Basarabiei. Reprezentanţii de vază ai refugiaţilor basarabeni pledau pentru constituirea unei organizaţii a basarabenilor, capabilă să preia în viitor conducerea provinciei. Părţile bune ale acestor propuneri au fost acceptate de către conducerea antonesciană.

În toiul luptelor pentru eliberarea Basarabiei de bolşevism viitoarea administraţie civilă a provinciei era deja alcătuită, era instruită şi ştia clar ce să facă după reinstaurarea sa la putere. O mare parte a administraţiei au alcătuit-o basarabenii, în primul rând acei care corespundeau exigenţelor stabilite de statul român.

Mareşalul Ion Antonescu a dorit să creeze în Basarabia un model nou de organizare administrativă a teritoriului, bazată pe o autonomie sporită.

Populaţia provinciei, precum şi o bună parte a grupurilor etnice, au salutat cu căldură şi încredere revenirea administraţiei române, ştiind-o competentă, incoruptibilă şi care a promovat o politică axată pe dreptate şi echitate. Nemulţumită de reinstaurarea regimului românesc în Basarabia s-a dovedit a fi o pătură foarte subţire de indivizi, anume acei care sub regimul bolşevic au avut mână liberă în deposedarea de bunuri a celor înstăriţi.

Iniţial, Basarabia era condusă pe baza instrucţiunilor provizorii, elaborate de împuternicitul lui Ion Antonescu în provincia eliberată.

Prin Decretul-Lege din 3 septembrie 1941 Basarabia devenea provincie având administraţie proprie, pusă sub directa conducere a mareşalului Ion Antonescu. Basarabia a fost recunoscută persoană juridică, având buget propriu, în fruntea administraţiei era guvernatorul Basarabiei; administraţia era formată din Directorate cu serviciile respective şi din Consiliul provincial de coordonare şi îndrumare generală. Decretul-Lege nr. 790 reglementa administrarea civilă a provinciei.

O verigă de cea mai mare importanţă în coordonarea acţiunilor Centrului şi autorităţilor de la Chişinău a fost Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina din cadrul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri.

Apreciind la justa valoare vasta activitate de normalizare şi asanare a vieţii basarabenilor, desfăşurată de administraţia antonesciană, trebuie spus că această activitate nu a fost lipsită şi de unele neajunsuri şi contradicţii interne, care constau mai ales în incongruenţa de împuterniciri ale unor subdiviziuni, în insuficienţa cadrelor sau, în unele cazuri, în slaba lor pregătire profesională. Un timp scurt s-a practicat trimiterea unor funcţionari în Basarabia în scop disciplinar, până când, la 27 august 1942, această practică a fost interzisă categoric.

Forțele de menținere a ordinii au depistat și au neutralizat în scurt timp micile grupuri de teroriști, lăsați de sovietici în Basarabia în scopuri diversioniste.

Pe parcurs, Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia și Bucovina a suferit modificări cu scopul de a ridica rentabilitatea activității lui.

Regimul antonescian a fost o dictatură militară tolerantă față de opoziția democratică din țară. Nu avem motive să afirmăm că dictatura lui I. Antonescu a fost fascistă: în România nu a existat un partid fascist unic, legionarii fiind scoși în afara legii și fiind urmăriți cu severitate; regimul antonescian, instaurat în Basarabia eliberată, a promovat o politică în dependență de realitățile locale. A fost un regim anticomunist, a interzis activitatea sectelor religioase etc. Administrația din Basarabia a depus anumite eforturi în vederea lichidării urmărilor nefaste ale ocupanților ruși. În acest context a fost interzisă folosirea limbilor străine în administrație, comerț, instituții de învățământ etc., a fost simplificată Legea cu privire la nume etc.

România, fiind angajată în război, avea obiective de ordin strategic pe Frontul de Est, dar conducerea Țării a făcut extraordinar de mult pentru refacerea economică a Basarabiei. Administrația antonesciană de la Chișinău a făcut pași concreți pentru restabilirea industriei, comerțului, agriculturii etc.

Nu poate fi trecut cu vederea faptul că politica lui Ion Antonescu în Basarabia a fost una de promovare a elementelor autohtone – prin selectări și numiri, prin pregătirea cadrelor din rândul românilor pe calea instituirii sistemului de ucenicie, elevii fiind selectați și trimiși din localitățile rurale la orașe.

Guvernământul Basarabiei a depus eforturi sporite pentru asigurarea populației cu alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, cu lemne de foc, săpun etc. Au fost reparate drumurile, au fost construite noi căi de acces în punctele de importanță vitală pentru stat, dar și drumuri care legau centrele de județe cu satele basarabene.

Au funcționat instituțiile de învățământ preuniversitar, au fost deschise spitale, au fost redeschise biserici etc.

Trecerea Nistrului a fost o problemă controversată în timpul războiului, ea rămâne în prezent controversată în istoriografie. Guvernul României s-a angajat să continue luptele dincolo de hotare nu cu scopul anexării

unor teritorii noi, ci cu scopul reîntoarcerii nordului Transilvaniei, trecute la unguri în urma Dictatului de la Viena.

Guvernământul Transnistriei a depus eforturi sporite în vederea restabilirii vieții economice, culturale, religioase.

În urma loviturii de stat din 23 august 1944, România iese din războiul împotriva Națiunilor Unite și întoarce armele împotriva foștilor aliați – Germania și sateliții ei. Contribuția României la victoria asupra Reich-ului a fost considerabilă. Totuși, la Conferința de Pace de la Paris (1946) României nu i s-a recunoscut statutul de țară cobeligerantă, ca fiind tratată ca aliat al Germaniei naziste. Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 de România și Națiunile Unite fixa multe nedreptăți față de români, inclusiv – recunoașterea hotarului pe Prut.

ANEXE

Documente

Nr. 1

6 septembrie 1939, București. **Comunicat nr. 58. România va respecta cu strictețe regulile neutralității**

Ministrul Casei Regale face cunoscut:

1. Maiestatea Sa Regele, convocând consilierii regali, în ședința care a avut loc astăzi, 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.

2. După expunerile Președintelui Consiliului de Miniștri, ministrului Apărării Naționale și a ministrului Afacerilor Străine asupra politicii externe a Guvernului, față de evenimentele internaționale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acțiunea diplomatică urmată și măsurile militare luate pentru apărarea fruntariilor.

3. Consiliul, în unanimitate, a hotărât observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict (...).

Publicat după: Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii,* Editura *Moldova,* Iași, 1991, p. 33.

Nr. 2

26 iunie 1940, ora 22.00, Moscova. **Nota Guvernului sovietic remisă Guvernului român**

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a URSS e de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a

cărei populaţie este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât şi prin comunitatea de limbă şi compoziţia naţională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părţii de nord a Bucovinei către URSS ar putea prezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS şi populaţiei Basarabiei prin dominaţia de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului regal al României:

1. Să înapoieze Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic îşi exprimă speranţa că Guvernul român va primi propunerile de faţă ale URSS şi că aceasta va da posibilitatea de a rezolva pe cale paşnică conflictul prelungit dintre URSS şi România.

Guvernul sovietic aşteaptă răspunsul Guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

Publicat după: *Diplomaţia cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei si Bucovinei de Nord. Culegere de documente.* Editura *Universitas*, Chişinău, 1992, p. 23.

Nr. 3

***Noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, Moscova.* Din răspunsul Guvernului URSS la Nota Guvernului român**

Guvernul URSS consideră răspunsul Guvernului regal al României din 27 iunie ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el acceptă propunerea Guvernului sovietic de a-i restitui neîntârziat Basarabia şi partea de nord a Bucovinei. Însă cum ministrul României la Moscova, dl Davidescu, a explicat că răspunsul menţionat al Guvernului regal al României înseamnează acceptarea propunerii Guvernului sovietic, Guvernul sovietic, primind această explicaţie a dlui Davidescu, propune:

1. În decurs de patru zile, începând cu orele 14^{00} după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de trupele româneşti;

2. Trupele sovietice în acelaşi timp să ocupe teritoriul Basarabiei şi partea de nord a Bucovinei;

3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuţi, Chişinău, Cetatea Albă;

4. Guvernul regal al României să ia asupra sa răspunderea în ceea ce priveşte păstrarea şi nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive şi vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanţi ai Guvernului român şi ai Guvernului sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române şi instituţiilor din Basarabia şi partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca Guvernul regal al României să răspundă la propunerile sus-menţionate nu mai târziu de 28 iunie ora 12.00 ziua (ora Moscovei).

Publicat după: *Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente,* Chişinău, 1991, p. 19.

Nr. 4

***23 noiembrie 1940, Berlin.* Protocolul privind aderarea României la Pactul Tripartit**

Guvernele Germaniei, Italiei şi Japoniei, de o parte, şi Guvernul României, de altă parte, constată prin plenipotenţiarii mai jos semnaţi cele ce urmează:

Articolul 1. România aderă la Pactul Tripartit, semnat la 27 septembrie 1940, la Berlin, de Germania, Italia şi Japonia.

Articolul 2. În cazul când comisiunile tehnice prevăzute de art. 4 al Pactului Tripartit vor trata chestiuni care ating interesele României, vor fi invitaţi la lucrările acestor comisiuni şi reprezentanţi ai României.

Articolul 3. Textul Pactului Tripartit este alăturat ca anexă acestui protocol.

Protocolul acesta a fost redactat în limbile germană, italiană, japoneză şi română, fiecare dintre texte fiind privit ca original.

Protocolul intră în vigoare în ziua semnării.

Publicat după: Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939–1945*, Iaşi, 1995, p. 18–19.

Nr. 5

***7 iulie 1941, Bucureşti.* Proclamaţia Conducătorului Statului Român Ion Antonescu cu prilejul eliberării Basarabiei**

Basarabeni,

Cu vrerea Domnului, prin sângele Eroilor noştri şi al bravilor aliaţi germani, am izgonit de pe pământul strămoşesc pe duşmanii Neamului, redându-vă libertatea şi credinţa, onoarea şi drepturile.

Am prăvălit stăpânirea întunericului care a pustiit bisericile, casele şi avutul vostru.

Am spulberat, cu vitejia ostaşilor, cotropirea sălbatică a celor ce v-au ţinut în robie şi au răspândit, pe pământul nostru, moartea şi focul.

Ne întoarcem răzbunători în glia moldovenească a lui Ştefan cel Mare, reaşezând de-a pururi temeliile Neamului Românesc.

Basarabeni,

Anul zbuciumat de umilire şi nedreptate, de cotropire şi vrajbă a luat sfârşit.

Aţi simţit prin propria voastră suferinţă, prin sărăcia şi umilirea în care aţi trăit ce înseamnă comunismul.

Aţi putut judeca singuri că viaţa fără libertate şi proprietate, fără dreptate şi familie, fără biserică şi lumină este mai cumplită decât moartea.

Eroii şi bravii ostaşi ai armatei noastre v-au eliberat!

Cinstiţi-le jertfa şi lupta prin fapta voastră!

Din încercarea şi jertfa noastră, să luăm învăţătură.

Un neam trăieşte şi se înalţă prin fapta de credinţă şi luptă, prin munca şi zbuciumul fiecăruia din fiii lui.

Din cenuşa robiei şi din rănile încercării, să ridicăm azi noi temeiuri de viaţă.

Trecutul s-a stins, să întemeiem viitorul.

Trebuie să ştergem toate urmele prădătorilor şi să distrugem toate uneltele lor.

Voi conduce Eu însumi organizarea Basarabiei şi Bucovinei şi voi reface toate aşezările.

În popasul acestui an de prăbuşire, Ţara noastră, vechea voastră Patrie, s-a schimbat.

O domnie nouă şi curată, o nouă ordine întemeiată pe cinste şi muncă, pe dreptate şi adevăr, stă chezăşie a viitorului.

Vom duce lupta şi înnoirea mai departe, prăvălind în ţăndări tot ce a împiedicat Neamul nostru să se înalţe.

Românii vor fi cu adevărat stăpâni în Ţara lor, iar ţăranii vor simţi cu adevărat bucuria muncii şi rodul pământului lor.

Voi veghea până la moarte ca drepturile voastre să fie sfinţite, ca viaţa nouă ce întemeiem să şteargă toate amintirile păcatelor noastre din trecut.

Prindeţi-vă, dar, cu încredere în roiul de muncă care îl începem astăzi.

Basarabeni,

Prin disciplină, prin ordine, prin muncă, păşiţi în marşul învierii naţionale.

Sub scutul armatei dezrobitoare, porniţi la faptă nouă.

Am plătit scump blestemul greşelilor trecutului.

Să răzbunăm, prin vrednicia noastră de azi, uitarea de ieri.

Meritaţi-vă morţii, meritaţi-vă Patria!

Trăiască România!

Trăiască Regele Nostru Mihai I!

Trăiască Aliaţii Noştri şi Marele Conducător al Germaniei Adolf Hitler!

7 iulie 1941

General Ion Antonescu

Arhiva Naţională a Republicii Moldova, fond. 680, inv. 1, d. 4232, f. 45.

Nr. 6

***9 iulie 1941, Bucureşti.* Decretul- Lege nr. 637. Privitor la proprietatea bunurilor părăsite de inamic în retragere şi instituirea pedepsei cu moartea pentru unele infracţiuni săvârşite în spatele frontului sau în teritoriile reocupate de armate pe frontul româno-sovietic**

General Ion Antonescu Conducătorul Statului Român
şi Preşedintele Consiliului de Miniştri

În baza dispoziţiunilor Decretelor-Legi Nr. 3052 din 5 septembrie şi 3072 din 7 septembrie 1940

Am decretat şi decretăm:

Articolul 1. Depozitele şi materialele de orice natură, lăsate prin retragerea inamicului, sunt proprietatea Statului Român.

Autorităţile militare şi administrative le vor putea întrebuinţa pentru aprovizionarea populaţiei.

Toate persoanele care au cunoştinţă sau posedă asemenea bunuri şi depozite sunt obligate ca în 24 de ore de la publicarea acestui Decret-Lege, să le predea autorităţilor române sau să denunţe pe deţinătorii lor.

Articolul 2. Orice armament sau material de război, părăsit de inamic şi care n-a fost încă ridicat de autorităţile militare, va fi predat sau declarat acestora în 24 ore de la publicarea acestui Decret-Lege.

Articolul 3. Toţi cei care vor contraveni dispoziţiunilor de mai sus, precum şi acei care ar ataca soldaţi germani sau români sau populaţia civilă, ar distruge sau jefui depozite sau bunuri, precum şi acei care ar încerca sau ar săvârşi acte de spionaj sau sabotaj în spatele armatelor sau în teritoriile ocupate de acestea, sunt pedepsiţi cu moartea.

Judecata şi executarea se face în 24 ore.

În caz de flagrant delict, vinovaţii vor fi executaţi pe loc.

Dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941.

Conducătorul Statului Român şi Preşedintele Consiliului de Miniştri

General Ion Antonescu

. *Arhiva Naţională a Republicii Moldova*,
fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 1, f. 23.
Publicat în *Monitorul Oficial*, 1941, 10 iulie, nr. 161.

Nr. 7

18 iulie 1941, București. **Scrisoarea lui Iuliu Maniu către Ion Antonescu**

(...) Dacă întreaga opinie publică romanească, cu noi toți, am fost pentru recucerirea provinciilor rupte prin agresiune de la Patria-mumă, suntem categoric în contra ca România să urmărească obiective de agresiune.

Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia – în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa, care ne-au rupt print-un act arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a țării noastre, vătămându-ne teritoriul, mândria și onoarea noastră națională. Chiar și tovărășia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare, câtă vreme încă nu am primit nici o satisfacție în problema Transilvaniei, dar ea are totuși o singură justificare: aceea că este menită să repare pierderea ce am suferit, înainte cu un an, în urma presiunii exercitate de Axă, care la vremea sa ne-a legat mâinile, oprindu-ne să ne apărăm. Acum ea ni le-a dezlegat.

Basarabia și Bucovina s-au unit cu Regatul Vechi, prin voința lor liberă și pe baza principiului autodeterminării popoarelor. Ar fi prea pretențios să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizarea ei internă, de stat și socială. Războiul sfânt, militar și politic, să-l prestăm pentru România Mare, cu toate provinciile sale.

Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine.

Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sunt multe și mari și de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri.

Este adevărat că la nord și la est de Nistru avem foarte mulți frați români așezați acolo de veacuri, la care avem dreptul să aspirăm pentru întregirea națională. Pe aceștia însă nu-i putem câștiga și mai ales nu-i putem păstra cu armele.

Anexarea lor trebuie să se întâmple cu liberul lor consimțământ și cu aprobarea marilor puteri, atunci când se va stabili statutul teritorial definitiv al Europei.

Publicat după: Iuliu Maniu, Ion Antonescu, *Opinii și confruntări politice. 1940–1944*, Cluj-Napoca, 1994, p. 79.

Nr. 8

19 iulie 1941. **Discursul rostit la radio de către prof. Mihai A. Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, cu ocazia sărbătoririi recuceririi Chișinăului**

ROMÂNI,

Hrisovul strămoșesc încrustează azi bucuria unui Neam cutremurat de luptă, de jertfă și recunoștință.

Generalul Antonescu și brava oștire a Regelui Mihai I au intrat în capitalele sfâșiate ale provinciilor noastre moldovene, în luptă dreaptă și grea purtată, umăr la umăr, cu armata gloriosului Reich German.

Războiul Crucii și al Luminii ne-a înfrățit în lupta pentru legea și glia românească.

Înfruntând urgia cotropitoare a bolșevismului întunecat, am pășit din nou pe pământul unde de veacuri a răsunat doina codrilor, buciumul luptei și clopotul creștinătății noastre izbăvitoare.

Glia lui Ștefan cel Mare și a lui Ferdinand cel leal, cu vetrele ei bătrâne și mănăstiri domnești și-a primit din nou mândria libertății și a credinței sale.

Pământul sfânt, în care dorm ctitorii veșniciei noastre, pământul cald de sângele ultimilor desrobitori, el ne deschide azi pridvor de istorie nouă, cu bolți mari de veac nou.

Azi ne-am șters de pe frunți pata robiei, ne-am scos din suflet fierul nedreptății și – smulgând Neamului, vieții și inimii românești, sânge – pășim din nou senini pe drumul statorniciei noastre.

Un Neam nu poate să-și trăiască viața, și să-și aprindă vifor puterii, decât prin luptă și prin credință.

Ne-am spălat în sânge nedreptatea, iar credinței noastre i-am ridicat catapetesme de lumină care răsar sus, pe cerul creștin al Europei.

Prin fapta și lupta eroilor noștri.

De aceea, în ceasul când Cernăuții și Chișinăul nostru sunt azi din nou stranele bisericii de unire românească să aprindem candelele recunoștinței pentru Dumnezeul părinților noștri și pentru acei cari s-au jertfit întru credința Lui.

Vouă, floare a Neamului, tăiată de Destin în lupta desrobirii sfinte, vouă, Eroi căzuți în războiul Crucii și al dreptății, vouă, Neamul vă închină azi mândria biruinței care sticlește în lacrimile bucuriei.

La gropile voastre neștiute, pe bulgării calzi de sângele vostru sfânt, îngenunche azi Neamul întreg în rugăciune, cu făcliile voastre de vitejie și de glorie.

Iar vouă, mame și soții de eroi, părinți și prunci de mucenici căzuți în luptă, voi care v'ați pierdut sufletul și puterea, pentru ca Neamul să biruie, vouă Țara vă jură azi, nu numai recunoștință, dar grije veșnică.

ROMÂNI,

În această zi de iulie care a cuprins în lumina ei viața sfârșită a Reginei Măria, întregitoarea de suflete, în această zi-care a deschis zorii triști ai morții lui Ferdinand întregitorul, Neamul Românesc închină răsbunător cutremurarea biruinței sale, tânărului vlăstar al Tronului, lui Mihai I, Regele Desrobirii și al Crucii.

Altă dată, Regele întregitor spunea după biruință cu sfat de istorie: „Ia seama, fiul Meu, mai curând se pierde decât se câștigă iubirea și încrederea unui popor". Azi Neamul întreg, cu încredere și nădejde, cere Regelui său să încingă spada pe

care i-a dăruit-o Generalul în sfânta zi a Arhanghelului Mihai, fiindcă azi e zi de biruință românească.

Și toată domnia Lui să fie ca ziua de azi, zi de glorie și de luptă, împlinitoare de drepturi, desrobitoare de pământuri și înălțătoare de credință.

ROMÂNI,

Datorăm această regăsire, această înfruntare de nedreptate, apărătorului civilizației și al credinței Europei, lui Adolf Hitler, care a pornit lupta lui, viforul care răstoarnă cetatea păgână a viperelor comuniste.

Și datorăm armatei noastre, bravului ostaș român, ofițerilor, trupei și aviației noastre dreptul de a putea vorbi cu mândrie în acest colț al Europei.

Dar, mai presus de orice, noi Românii, datorăm biruință, gândului și luptei Generalului Antonescu.

A redeschis cu spada drum nou în istorie pentru Neamul prăvălit și a despicat, în luptă, alături de soldații săi, luminiș de viață nouă, în care vom intra prin această biruință.

Luptător și erou, soldat și ziditor, acesta este Generalul nostru.

De aceea în numele Țării și al Guvernului, în ceasul acesta de dreptate, închinăm Generalului nostru tot ce un Neam poate dărui mai mare, recunoștință mândriei și ctitoria națională: General erou și ziditor,

Ai binemeritat de la Patrie.

* * *

BASARABENI, BUCOVINENI,

Va fost trupul supt și sufletul sfâșiat.

Va fost viața pustiită și credința mormânt.

De azi, înălțați-vă cugetul și jurați-vă puterea.

Vom zidi o Țară nouă, o Țară strălucitoare, în care veți aduce toată înțelepciunea încercării voastre și răsbunarea păcatelor de ieri.

Basarabia și Bucovina vor fi temelii ale nouei întrupări românești, ale nouei noastre organizări.

Așteptați cu încredere munca de reîntemeiere a Generalului, fiindcă Generalul va jurat să vegheze până la moarte asupra drepturilor și vieții voastre.

ROMÂNI,

Zilele de bucurie sunt zile de cuminecătură.

În această zi de biruință, deschideți-vă toți sufletul adevărului și uniți-vă în simțiri, așa cu s-au unit dealungul veacurilor voevozii și răzeșii, vlădicii și ctitorii trecutului nostru, așa cum s-au înfrățit în pământul biruinței eroii desrobitori, de ieri, de azi și de totdeauna.

Cotropit, fărâmat, sub domnii străine, Neamul nostru și-a trăit în arcul dacic moștenirea română a unui trecut imperial care stă azi temelie în limba noastră mărturisitoare de veșnicie, limba noastră care de două mii de ani buciumă pe

coama de mândrie a Carpaților și doinește pe valurile Bugului și Nistrului, ale Tisei și Dunării.

Fiindcă, Neamul nostru a intrat sub semn de veac nou.

Și din unirea noastră trebuie să durăm temelie pentru viitor nesfârșit.

Am stat straje de veacuri înpotriva păgânilor și întunericului, am primit în trupul nostru cnutul împilărilor și al jertfelor desrobitoare, pentru ca azi să putem purcede la împlinirea marelui nostru destin.

Suntem aci o temelie de lume nouă.

Prin Carpații de Nord și Pocuția ne ridicăm drept spre Baltică, prin Marea Neagră străjuim Strâmtorile, prin valurile de poale ale Dunării privim Balcanii, prin Banat întindem un braț spre Adriatica latină, iar prin podișul Transilvaniei, ne urcăm spre Europa de mijloc.

Așezați pe Dunăre reprezentăm în civilizația Europei și a Germaniei drumul viitorului, iar zidirea Europei ne va găsi stăpâni la Gurile Dunării, credincioși vieții de dreptate ce va să vină.

Pe drumul care leagă Europa de Asia și de Orientul Sudului, stăm strajă bogăția bătrână a unui popor tânăr.

Răscruce de drumuri și de destine, poarta de viață și de pază, aceasta este misiunea noastră în arcul Carpaților și o vom împlini fără șovăire împotriva tuturor piedicilor și dușmanilor, fiindcă aceasta e chemarea noastră care ne vine de dincolo de oameni și se va împlini dincolo de zări.

Așa cum în veacul mijlociu am fost pavăză isbăvitoare la Rovinele lui Mircea și la Podul Înalt al lui Ștefan cel Mare, așa cum acum 20 de ani am frânt hoardele comuniste la Budapesta și pe Nistru, destinul nostru ne poruncește azi să fim pod de lume nouă în civilizația Europei de mâine.

Fiindcă sângele românesc născut în arcul dacic, a suferit două mii mândria lui imperială, ca să-și poată svâcni însfârșit dreptul la viață și înălțare.

ROMÂNI,

Fiți gata, prin unirea noastră a tuturora, pentru că această plămădire începe.

Patriei, prin munca și lupta noastră să-i dăruim totul, fiindcă Patria e aurul și bucuria noastră;

Patriei, pentru care ne-au murit eroii și martirii;

Patriei, pe care Generalul Antonescu o va înălța sus pe culmile de aur ale istoriei.

Trăiască Regele Mihai I și Dinastia!

Trăiască Generalul Erou și desrobitor Antonescu!

Trăiască glorioasa armată a Reichului German!

Trăiască aliații noștri, marea Italie a Ducelui și brava Finlanda!

Trăiască Adolf Hitler prăvălitorul comunismului!

Trăiască Românii de pretutindeni!

Arhivele Statului, București, fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, d. 119/1941, f. 49–52.

Nr. 9

Mihai Antonescu. Fişa biografică

Profesor universitar şi avocat cu practică dl Mihai Antonescu, actualul ministru fără portofoliu din al doilea cabinet al dlui General Antonescu s-a născut în anul 1902 în Bucureşti. El este nepotul dlui General Antonescu, Conducătorul Statului Român şi Preşedintele Consiliului de Miniştri.

Dl Mihai Antonescu a făcut studiile în ţară şi este doctor în drept, conferenţiar la Catedra de Drept Internaţional a Facultăţii de Drept din Bucureşti. Cariera sa de profesor a racordat-o cu cea de avocat, în care practică nu a fost neglijat de onorarii mari.

Dl Mihai Antonescu n-a fost străin nici politicii.

A fost înscris în Partidul Liberal al lui Gheorghe Brătianu, însă când acesta a vrut să reunească partidul său cu vechiul partid Naţional-Liberal, dl Mihai Antonescu a părăsit această grupare politică. Din acel timp D-sa şi cu unchiul său Generalul Antonescu, a manifestat simpatie faţă de mişcarea legionară, în cadrele căreia nu s-a înscris încă.

Dl Mihai Antonescu nu se bucură de simpatie printre legionari, fiindcă ideologia sa de om de afaceri, care a gustat privilegiile unei vieţi de burghez bogat, nu se încadrează în ideologia legionară.

Fiind ministru activ în primul guvern al dlui General Antonescu, deşi n-a făcut altceva decât să execute ordinele date de dl General Antonescu, totuşi a căpătat aptitudini printre rândurile legionarilor, care au luat o atitudine negativă faţă de D-sa.

La data de 27 ianuarie a.c., când s-a format noul cabinet al dlui General Antonescu, dl Mihai Antonescu n-a primit nici un portofoliu, rămânând în actualul guvern ca ministru fără portofoliu, la ordinile dlui General Antonescu.

Atitudinea sa faţă de URSS a fost şi este negativă.

Arhivele Statului, Bucureşti, fond *Preşedinţia Consiliului de Miniştri*, d.171/1941, f. 1–2.*

---

*Pe prima filă, sus, Mihai Antonescu a scris cu propria mână: „La acte. Fişa mea de la Legaţie (...indiscifrabil)". Semnătura.

Nr. 10

***23 iulie 1941, Bucureşti.* Instrucţiuni provizorii pentru administrarea şi conducerea Basarabiei**

1. Împuternicitul meu pentru administrarea şi conducerea Basarabiei, din toate punctele de vedere, până la legalizarea definitivă a administraţiei şi conducerii este Generalul Constantin Voiculescu. El va purta titlul de „Împuternicitul Generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei".

2. Generalul Constantin Voiculescu va avea în calitate de consilier, din toate punctele de vedere, pe Domnul Ministru de Stat Pflaumer.

3. Nici o autoritate de Stat, de orice rang oficial, nu are dreptul să se amestece, în nici un fel, în conducerea şi administrarea Bucovinei şi Basarabiei. Relaţiile între Departamente şi administrarea ţinuturilor ocupate se va face numai prin intermediul împuterniciţilor mei, pentru conducerea Bucovinei şi Basarabiei. Aceste relaţii nu vor privi decât chestiunile de principiu, inerente sudării politice, economice şi administrative, în mod treptat.

4. Personalul administrativ, financiar şi economic, pus la dispoziţia împuterniciţilor pentru administrarea din toate punctele de vedere a acestor ţinuturi, depinde direct de împuterniciţii mei.

5. Aceste instrucţiuni intră în vigoare imediat.

23 iulie 1941
General Ion Antonescu

Publicat după: *Basarabia: un an de muncă românească*, Chişinău, 1942, p. 52–53.

Nr. 11

***1 august 1941, Chişinău.* Telegramă. Către Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Decizie privind administrarea Basarabiei şi Bucovinei**

Domnul general Antonescu inspectând astăzi Chişinăul a hotărât următoarele:

1) diferitele departamente şi instituţii ale statului să nu mai dea directive prefecturilor, primăriilor şi diferitelor organe administrative ale statului din Basarabia şi Bucovina, în cadrul hotărârilor luate de domnul general Antonescu departamentele pot da numai directive generale şi acestea numai împuterniciţilor Guvernului pentru Basarabia şi Bucovina, adică generalului Voiculescu şi colonelului Rioşeanu, care urmează a lua măsuri de executare.

2) să se trimită cât mai urgent acestor doi împuterniciţi câte un fond global de câte cca 50 000 000 (cincizeci milioane) pentru cheltuielile generale şi urgente. Acest fond va fi justificat după norme stabilite de preşedinţie şi va fi reînnoit pe măsură ce va fi întrebuinţat.

3) funcţionarii din Basarabia şi Bucovina au voie, ce-i care doresc, să-şi aducă şi familiile, împuterniciţii guvernului vor asigura acestor funcţionari locuinţe ieftine şi cantine pentru masă.

4) Plata salariilor funcţionarilor din Basarabia şi Bucovina se va face prin serviciile administrative ale departamentelor respective din Bucureşti.

5) Domnul general Antonescu a dat dispoziţiuni atât generalului Voiculescu, cât şi colonelului Rioşeanu ca în activitatea din aceste 2 provincii, Basarabia şi Bucovina, toate organele administrative să lucreze pe teren prin dispoziţiuni luate la faţa locului, reducându-se la minimum birocraţia şi corespondenţa.

6) Prefecții și primarii, precum și ceilalți funcționari numiți în Basarabia și Bucovina, nu pot fi schimbați decât cu avizul generalului Voiculescu și colonelului Rioșeanu și cu aprobarea domnului general Antonescu.

7) Domnul general Antonescu nu admite ca colonelul Brăescu să fie mutat primar la Cernăuți.

8) Domnul general Antonescu cere a se studia și a se soluționa problema țiganilor nomazi cari trebuiesc adunați și trecuți peste frontieră.

Șeful Marelui Cartier general, General Ioanițiu

Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. l, d. 38, f. 71–72.

Nr. 12

***August 1941, Chișinău.* Instrucțiune dată agenților secreți sovietici**

1. Veți rămâne la Chișinău și vă veți comporta ca ostil sovieticilor;

2. Misiunea:

- după sosirea trupelor româno-germane veți căuta a afla numărul și denumirea unităților militare și unde s-au stabilit comandamentele;
- veți căuta a stabili cum se comportă germanii cu populația pașnică;
- veți stabili ce atitudine are populația față de germani, în comparație cu cea față de sovietici.

3. Legătura.

După îndeplinirea misiunilor de mai sus veți trece frontul și vă veți prezenta cu următoarea parolă: „Am venit de la Galați la căpitanul Korocikin".

4. Fonduri.

Pentru a îndeplini misiunea vi se dă fond de cheltuieli: 5 000 lei și 100 ruble.

Ordin redactat și dat de căpitan
(ss) Korocikin".

Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 680, inv. 1, d. 4232, p. 1, f. 308.

Nr. 13

***3 septembrie 1941, București.* Decretul-Lege Nr. 790. Pentru organizarea Basarabiei și Bucovinei**

În baza dispozițiunilor Decretelor-Legi nr. 3052 din 5 septembrie și nr. 3072 din 7 septembrie 1940 și a delegațiunii dată prin Decretele nr. 1799 din 21 iunie și nr. 1916 din 29 iunie 1941.

Noi, Mihai A. Antonescu, Vicepreședinte și Președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri, am decretat și decretăm Decretul-Lege

PENTRU ORGANIZAREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI

CAPITOLUL I

Secțiunea I. DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 1. Teritoriile Basarabiei și Bucovinei constituiesc două provincii, având fiecare administrațiunea proprie, cu reședința respectivă la Chișinău și Cernăuți.

Această administrațiune este pusă sub directa conducere și supraveghere a Conducătorului Statului și va avea față de Guvern raporturile de colaborare și subordonare arătate în această Lege.

Art. 2. Provinciile sunt persoane juridice având buget propriu.

Art. 3. Administrațiunea provinciei se face prin următoarele organe:

a. Guvernatorul Provinciei, care este administrator general și împuternicitul Conducătorului Statului în Provincie;

b. Directoratele cu serviciile administrative respective;

c. Consiliul Provincial de coordonare și îndrumare generală a activității administrative.

Secțiunea II. GUVERNATORUL PROVINCIEI

Art. 4. Guvernatorul Provinciei este autoritatea supremă a provinciei. El reprezintă Provincia și asigură unitatea ei de acțiune. El este numit de către Conducătorul Statului și este responsabil față de acesta de buna administrație a Provinciei. El răspunde și față de Guvern pentru aplicarea programului de activitate stabilit de acesta.

Guvernatorul este șeful ierarhic al întregului personal administrativ din Provincie și în această calitate exercită controlul asupra tuturor actelor și organelor administrative din Provincie, cu excepția acelor servicii care sunt rezervate Guvernului și autorităților centrale din București.

În calitate de autoritate supremă a Provinciei, el are dreptul de a da Deciziuni și elabora ordonanțe și regulamente, aplicabile pe întreg teritoriul Provinciei.

El este șeful poliției provinciale și responsabil de menținerea ordinii publice, în această calitate el poate da ordine poliției și siguranței și cere intervențiunea Armatei în caz de necesitate.

În caz de lipsă, Directorul Afacerilor Administrative este de drept locțiitorul său.

Secțiunea III. DIRECTORATELE

Art. 5. Directoratele cuprind serviciile cu caracter administrativ ale provinciei. În fiecare provincie vor fi următoarele Directorate:

a. Directoratul Afacerilor Administrative;

b. Directoratul Finanțelor;

c. Directoratul Agriculturii şi Domeniilor;
d. Directoratul Economiei Naţionale;
e. Directoratul Învăţământului şi Cultelor;
f. Directoratul Muncii şi Asigurărilor Sociale;
g. Directoratul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor;
h. Directoratul Sănătăţii;
i. Directoratul Românizării, Colonizării şi Inventarului;

Directoratele pot fi contopite prin ordonanţa Guvernatorului.

Art. 6. Sunt rezervate Guvernului şi autorităţilor centrale din Bucureşti toate serviciile de competenţa celorlalte Ministere care nu şi-au creat Directorate corespunzătoare, conform articolului precedent.

De asemenea sunt rezervate Guvernului: Poliţia şi Siguranţa Guvernului, Jandarmeria, Învăţământul superior, Căile Ferate, Porturile şi Căile de comunicaţie pe apă, Drumurile naţionale şi Vămile, Regiile publice, Casele autonome şi Administraţiile comerciale cu caracter general.

Art. 7. Directoratele sunt conduse de câte un Director care este şeful ierarhic al Administraţiei respective.

Directorii sunt numiţi de către Conducătorul Statului după propunerea Ministerului respectiv şi cu avizul Guvernatorului. Ei răspund faţă de Guvernator.

Directorii sunt obligaţi a aplica legile, regulamentele şi instrucţiunile cu caracter general, ce se întocmesc şi se dau de către Ministerele de resort.

Ei sunt de asemenea obligaţi a ţine seamă de deciziunile ce se vor da de către Comisiunile Centrale instituite pe lângă Ministere prin diverse legi şi prin care se dau interpretări aplicabile în toată ţara.

Art. 8. *Directorii rezolvă afacerile de competenţa fiecărui Directorat, pe baza* delegaţiunii date de către Guvernator, prin deciziuni publicate în Monitorul Oficial.

Ei rezolvă şi direct toate afacerile ce le sunt conferite prin legea de faţă sau alte legi.

Nici o plângere nu se va putea adresa Ministerelor din Bucureşti, în materiile de competenţa Directoratelor provinciilor. Plângerile adresate din eroare acestor Ministere se vor trimite autorităţilor competente din provincie, care singure au dreptul de a le rezolva în mod definitiv.

Art. 9. Directoratele vor avea subdiviziuni conduse de către unul sau mai mulţi subdirectori, şefi de serviciu, de secţie sau de birou.

Numărul acestora se va stabili, după necesităţile locale, pe baza de ordonanţă dată de Guvernatorul Provinciei.

Art. 10. Numirea, înaintarea şi transferarea funcţionarilor Directoratelor, până la gradul de şef de secţie inclusiv, se va face prin deciziunea directorului respectiv, iar de la şefii de serviciu în sus, prin deciziunea Guvernatorului pe baza propunerii directorului respectiv.

Acei care au dreptul de a face numirile aplică şi sancţiuni disciplinare.

Secţiunea IV. CONSILIUL PROVINCIAL DE COORDONARE

Art. 11. Consiliul Provincial este compus din şefii Directoratelor arătate mai sus.

El este un organ consultativ al Guvernatorului, având misiunea de a coordona şi îndruma administraţia provinciei.

El este prezidat de Guvernator sau, în lipsa acestuia, de locţiitorul său.

Secţiunea V. BUGETUL PROVINCIAL

Art. 12. *Fiecare provincie va avea bugetul său propriu de venituri şi cheltuieli.*

La venituri, bugetul va cuprinde veniturile prevăzute în bugetul ordinar al Statului, care se încasează pe teritoriul provinciei respective, şi anume:

a. Impozitele directe, impozitele indirecte, taxele de timbru şi impozitul pe acte şi *fapte juridice, cu excepţia veniturilor rezultate din vânzarea de timbre şi efecte* fiscale şi a veniturilor ce alimentează FAN şi FNAM;

b. Veniturile domeniale şi speciale, care vor fi administrate de către direcţiuni, precum şi orice alte venituri întâmplătoare;

c. O subvenţie din partea Statului, reprezentând cota-parte cuvenită provinciei respective din produsul vânzării de timbre şi efecte fiscale, cum şi din excedentele Caselor Autonome şi a Direcţiunilor generale cu bugete proprii, în raport cu consumul provinciei respective;

d. Veniturile atribuite prin diverse legi judeţelor, inclusiv cota ce s-ar cuveni acestora din produsul impozitului agricol;

e. Eventualele subvenţii acordate de Stat din veniturile sale generale şi care se vor fixa pe cale de Decret al Conducătorului Statului, dat cu avizul Ministerului Finanţelor.

La cheltuieli bugetul va cuprinde alocaţiile necesare pentru satisfacerea cheltuielilor de personal, materiale şi diverse, precum şi cheltuielile de exploatare şi de investiţie, aferente administraţiei respective.

Directorul finanţelor va fi ordonator primar al bugetelor provinciei respective.

Ministerele vor putea numi, prin delegaţie, ca ordonatori secundari, pe şefii erarhici ai Serviciilor Generale din provincie.

Art. 13. *Ministerul Finanţelor prin Corpul de inspectori speciali va controla* gestiunea şi executarea bugetului provincial.

El are dreptul de a aplica sancţiuni disciplinare funcţionarilor respectivi şi a cere deschiderea acţiunii publice în caz de infracţiune penală.

Art. 14. Directorii îşi întocmesc proiectele de buget respective, care vor fi centralizate de către directorul finanţelor şi stabilite în formă definitivă de către Consiliul Provincial.

Bugetul general este aprobat prin Decretul Conducătorului Statului, cu avizul Ministerului Finanţelor.

CAPITOLUL II
ADMINISTRAŢIUNEA LOCALĂ

Secţiunea I. JUDEŢUL

Art. 15. Bucovina va cuprinde judeţele: Câmpulung, Cernăuţi, Hotin, Rădăuţi, Storojineţ şi Suceava.

Basarabia va cuprinde judeţele: Bălţi, Cetatea Albă, Cahul, Chilia, Ismail, Lăpuşna, Orhei, Soroca şi Tighina.

Circumscripţiile teritoriale ale provinciilor vor putea fi modificate ulterior prin lege.

Art. 16. Judeţele constituiesc circumscripţiuni teritoriale dependente de Directorul Afacerilor Administrative. Ele sunt organe de control şi de îndrumare ale plăşilor şi comunelor.

Judeţele nu au personalitate juridică şi nici buget propriu.

Art. 17. Judeţele sunt conduse de către un prefect, numit de Conducătorul Statului, după propunerea Guvernatorului.

Prefecţii vor fi numiţi dintre titraţii universitari sau dintre militarii activi sau de rezervă proveniţi din activitate, având gradul de cel puţin locotenenţi-colonei.

Prefectul are rolul de a face inspecţiuni, de a da directive tuturor administraţiilor publice din cuprinsul judeţului.

El este şeful ierarhic al prim-pretorilor, pretorilor şi notarilor, în această calitate el este organ de recurs ierarhic îndreptat în contra diciziunilor prim-pretorilor.

El este şeful poliţiei din judeţ, în această calitate el poate da ordin Legiunii de Jandarmi şi poliţiei locale. El este responsabil de menţinerea ordinii locale.

Prefectul este organ de tutelă administrativă în cazurile specificate de această lege sau care se vor arăta prin ordonanţe.

Secţiunea II. PLASA

Art. 18. Fiecare judeţ va fi împărţit, după mărimea lui, în mai multe plăşi.

Această împărţire va fi făcută prin ordonanţa Guvernatorului.

Toate celelalte subdiviziuni teritoriale ale serviciilor exteritoriale ale Directoratelor, precum: şcolare, sanitare, financiare etc., vor avea întinderea şi delimitarea plăşilor cu excepţia subdiviziunilor cu caracter economic.

Art. 19. Plasa este condusă de către un prim-pretor ajutat de unul sau doi pretori.

Pretorii şi prim-pretorul sunt numiţi de către Guvernator, după propunerea Directorului Afacerilor Administrative.

Prim-pretorul trebuie să fie titrat universitar, să fi funcţionat în serviciile administrative de Stat sau ca pretor cel puţin cinci ani şi să aibă vârsta de cel puţin 30 de ani.

Art. 20. Prim-pretorul este organ de coordonare, îndrumare şi control al tuturor autorităţilor administrative din plasă, precum şi al comunelor rurale şi urbane nereşedinţă de judeţ.

El este organ de tutelă administrativă pentru comunele arătate în alineatul precedent.

El veghează la menţinerea ordinii publice în plasă, putând cere concursul poliţiei din plasă şi al postului de jandarmi.

El este şeful ierarhic al notarilor comunali şi al primarilor.

El este organ de recurs ierarhic îndreptat în contra deciziunilor şi actelor pretorilor şi notarilor din plasă.

Prim-pretorul controlează, din punct de vedere administrativ, pe toţi ceilalţi funcţionari şi agenţi publici, care au reşedinţa în plasă: medic, medic veterinar, agronom, subinginer, învăţător, silvicultor etc., putând aplica şi sancţiuni disciplinare care să meargă până la avertisment.

Pentru abaterile susceptibile de sancţiuni mai grave va raporta autorităţilor ierarhice respective.

El raportează de asemenea şi despre modul cum acestea îşi îndeplinesc, din punct de vedere tehnic, activitatea lor, cât şi despre rezultatele acestei activităţi.

Pretorul ajută pe prim-pretorul în îndeplinirea atribuţiunilor sale. El inspectează şi verifică, în special scriptele şi gestiunea comunală. El este locţiitor al prim-pretorului, în lipsa acestuia.

Art. 21. Plăşile nu au personalitate juridică şi nici buget propriu.

Secţiunea III. COMUNA

Art. 22. Comunele vor avea organizaţiunea prevăzută în legea administrativă cu modificările legii de faţă.

Comunele sunt persoane juridice şi au buget propriu.

Primarii municipiilor sunt numiţi prin Decretul Conducătorului Statului, la propunerea Guvernatorului din provincia respectivă.

Primarii comunelor urbane reşedinţă de judeţ şi ai comunelor balneo-climaterice se numesc prin deciziunea Guvernatorului.

Primarii celorlalte comune urbane şi notarii sunt numiţi prin deciziunea Directorului Afacerilor Administrative.

Primarii comunelor rurale sunt numiţi de către prefectul judeţului după recomandarea prim-pretorului respectiv.

Autoritatea care face numirea este în drept a aplica şi sancţiunile disciplinare.

Art. 23. Primarii şi notarii vor fi numiţi în condiţiunile şi cu atribuţiunile legii administrative, cu modificările legii de faţă.

Prin ordonanţe date de Guvernator se vor putea stabili acestor organe noi atribuţiuni.

Art. 24. Bugetul municipiilor este aprobat de Guvernator, acel al comunelor urbane reşedinţă de judeţ şi al comunelor balneo-climaterice de către Directorul

Afacerilor Administrative, iar acela al celorlalte comune urbane şi al comunelor rurale de către prim-pretor.

CAPITOLUL III
ORDONANŢELE PROVINCIALE

Art. 25. Pentru reglementarea organizării şi funcţionării serviciilor administrative, în cadrul legii de faţă, se vor putea elabora ordonanţe, cu caracter general sau special, aplicabile pe toată întinderea teritoriului provinciei.

Aceste ordonanţe se vor întocmi de către Directoratele respective, aprobate de Guvernator şi publicate în Monitorul Oficial al provinciei.

Proiectele ordonanţelor cu caracter general vor trebui să fie înaintate Consiliului Legislativ, care, în avizul ce-l va da, va trebui să ţină seamă şi de necesităţile de coordonare între ordonanţele emanând de la cele două provincii şi cu legile în vigoare. Dacă avizul este dat cu obiecţiuni şi acestea nu sunt acceptate de către Guvernator, avizul va fi înaintat Conducătorului Statului, spre a hotărî.

Toate ordonanţele provinciale vor fi publicate într-un supliment al Monitorului Oficial, care va fi comun ambelor provincii având sediul la reşedinţa uneia din ele.

CAPITOLUL IV
ORGANE DE CONTROL

Art. 26. Se înfiinţează pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Corpul de Comisari Generali pentru Basarabia şi Bucovina.

Art. 27. Membrii Corpului de Comisari Generali vor fi numiţi prin Decret.

Delegaţiunea pentru a îndeplini funcţiunea de Comisar General se poate da oricărui înalt funcţionar de Stat.

Numărul lor va fi de opt. Ei vor trebui să fie titraţi universitari şi să aibă vârsta de cel puţin 30 ani împliniţi.

Art. 28. Sunt supuse controlului instituţiile administrative de orice grad, Regiile, Casele Autonome, Administraţiile comerciale, Direcţiunile speciale şi oricare instituţiuni publice al căror buget este supus aprobării Guvernului, Ministerelor sau autorităţilor ce depind de Ministere.

Sunt exceptate administraţiunile, autorităţile şi instituţiile centrale.

Art. 29. Controlul va fi îndrumat de Conducătorul Statului, care, după aprecierea sa şi în măsura în care va crede necesar, va putea da delegaţie specială sau generală fiecărui membru din Corpul Comisarilor Generali.

Art. 30. Comisarii Generali vor avea următoarele atribuţiuni:

a) să vegheze ca injoncţiunile date de Conducătorul Statului cu privire la administraţia generală a ţării să fie executate întocmai;

b) să controleze ca directivele stabilite de Guvern cu privire la programul de activitate al fiecărui departament să fie urmate;

c) să constate aplicarea exactă a prevederilor legilor, regulamentelor şi instrucţiunilor în executarea gestiunii;

d) să supravegheze executarea lucrărilor publice de orice fel, precum şi îndeplinirea furniturilor de materiale;

e) să cerceteze existenţa fondurilor, materialelor şi construcţiilor de orice fel, precum şi întrebuinţarea acestora;

f) să stabilească legalitatea şi utilitatea actelor juridice de orice fel, privitoare la fonduri, materiale şi construcţii;

g) să cerceteze cum organele ierarhice îşi execută atribuţiunile lor legale de control şi să raporteze şefului Guvernului orice abateri sau abuzuri cu privire la administraţia generală a ţării şi la buna gospodărire a banului public.

Art. 31. În virtutea delegaţiunii date lor, membrii Corpului de Comisari Generali vor proceda la îndeplinirea însărcinării lor, pe cale de inspecţii inopinate, anchete, verificări sau orice alt mod de control, fără a putea împiedica mersul normal al administraţiei.

În cazul când în îndeplinirea misiunii lor, membrii Corpului de Comisari Generali ar simţi nevoia să ia părerea unor specialişti, ei vor putea da acestora însărcinarea să lucreze fără a avea nevoie de vreo autorizaţiune.

Art. 32. În executarea însărcinărilor date lor, membrii Corpului de Comisari Generali sunt independenţi de orice altă autoritate ierarhică, în afară de aceea a Conducătorului Statului.

Funcţionarii autorităţilor şi instituţiunilor arătate în art. 28 sunt ţinuţi a îndeplini ordinele Comisarilor Generali în executarea supravegherii instituite de lege şi a le pune la dispoziţie toate actele şi materialul necesar executării misiunii lor.

Art. 33. Membrii Corpului de Comisari Generali îndeplinesc în afară de atribuţiunile prevăzute de prezenta lege şi controlul instituit de legea pentru apărarea patrimoniului public.

Art. 34. Constatările făcute de către membrii Corpului de Comisari Generali, vor fi consemnate într-un raport întocmit în două exemplare, care va fi înaintat direct Conducătorului Statului şi Guvernatorului provinciei.

În cazul în care Conducătorul Statului va constata, după examinarea raportului, existenţa vreunei ilegalităţi sau a vreunei incorectitudini în actele de administraţiune sau de executare a gestiunii, el va putea ordona, fie prin Ministerul respectiv, fie prin Guvernator, măsurile necesare pentru înlăturarea abuzurilor sau abaterii.

Art. 35. Dacă membrii Corpului de Comisari Generali constată abuzuri sau abateri de o gravitate excepţională săvârşite de funcţionarii publici, vor încunoştiinţa de îndată pe Guvernator. Acesta va putea suspenda sau destitui pe funcţionari şi, în acelaşi timp, va putea cere autorităţilor competente aplicarea măsurilor de conservare sau de asigurare asupra averii funcţionarilor.

Când în raportul Comisarului General, se arată fapte concrete, Guvernatorul este obligat a lua asemenea măsuri în termen de 24 de ore.

Art. 36. Comisarii Generali pot fi delegaţi de către Conducătorul Statului cu administrarea uneia sau mai multor Directorate.

CAPITOLUL V

NORME ŞI ORGANE DE COLABORARE

Art. 37. În fiecare lună va avea loc un Consiliu de Miniştri care se va ocupa în mod special de administrarea provinciilor Bucovina şi Basarabia.

În acest Consiliu Guvernatorii provinciilor sunt obligaţi să ia parte.

Art. 38. Miniştrii vor inspecta în fiecare lună provinciile împreună cu Guvernatorul respectiv, stabilind de comun acord, măsurile ce urmează a fi luate.

Art. 39. Ministerele, întocmind pentru Ţara întreagă programe de activitate, generale sau pe anumite materii, şi stabilite fie pe un an, fie pe perioade mai îndelungate, vor trimite Directoratelor respective programul de activitate în cadrul politicii generale de Stat.

Directoratele respective vor trebui să se conformeze acestora.

Ministerele de resort au dreptul de a controla prin inspectorii lor aplicarea acestor programe.

Rezultatul acestor inspecţiuni va fi adus direct la cunoştinţa Guvernatorului şi, prin intermediul Ministerului respectiv, la cunoştinţa Conducătorului Statului.

Art. 40. Se înfiinţează pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri un Cabinet Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina. Acest Cabinet ţine legătură între Conducătorul Statului, Guvern şi Guvernatorul provinciei.

Cabinetul Civilo-Militar va avea un serviciu de coordonare, compus din delegaţi ai tuturor Departamentelor, care se vor întruni zilnic pentru a soluţiona cererile trimise de Guvernatorii provinciilor, şi un serviciu administrativ pentru comunicarea tuturor actelor intervenite între Guvern şi provincie.

CAPITOLUL VI

DISPOZIŢIUNI FINALE ŞI TRANSITORII

Art. 41. Legea administrativă din 1938 se aplică şi administraţiei din Basarabia şi Bucovina, cu excepţiile cuprinse în prezenta lege.

Art. 42. La punerea în aplicare a acestei legi, recrutarea personalului se face prin transferare de funcţionari de ministere sau alte instituţiuni publice similare.

Ministerele sau celelalte instituţiuni publice, la cererea Guvernatorului, vor aproba aceste transferări, fie în mod definitiv, fie dând delegaţiuni temporare.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri, pe baza cererii Guvernatorului, poate face numiri sau poate aproba numirile noi făcute de acesta.

Art. 43. Comunele eliberate din judeţul Dorohoi vor aparţine acestui judeţ.

Vicepreşedinte şi Preşedinte ad-interim al Consiliului de Miniştri, Mihai A. Antonescu

Ministrul Apărării Naţionale, General de Corp de Armată Adj. I. Iacobici
Ministrul Afacerilor Interne, General de Divizie D.I. Popescu

Ministrul Justiţiei, Const. C. Stoicescu
Ministrul Finanţelor, General Stoenescu
Ministrul Culturii Naţionale şi al Cultelor, General Rosetti
Ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Dr. Tomescu
Ministrul Agriculturii şi Domeniilor, General I. Sichitiu
Ministrul Economiei Naţionale, I. Marinescu
Ministrul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor, C. Buşilă

Subsecretar de Stat pentru Înzestrarea şi Administrarea Armatei, General de Divizie Gh. Dobre

Subsecretar de Stat pentru Armata de Uscat, General de Divizie C. Pantazi

Subsecretar de Stat pentru Aer, Comandor Aviator Gh. Jienescu

Subsecretar de Stat pentru Marină, Contr-Amiral Adj. N. Păiş

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Agriculturii şi Domeniilor, Aurelian Pană

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naţionale şi al Cultelor, pentru Şcoli, Enric Oteteleşeanu

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naţionale şi al Cultelor, pentru Culte şi Arte, Prof. Ion Sandu

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Culturii Naţionale şi al Cultelor, pentru Educaţia Extraşcolară, General Victor Iliescu

Subsecretar de Stat pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, al Românizării, Colonizării şi Inventarului, General Adj. Eug. Swiedenek

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Finanţelor, Mircea Vulcănescu

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Afacerilor Interne, General de Divizie Popescu Şt. Ioan

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Economiei Naţionale, pentru Aprovizionare, D.D. Negel

Subsecretar de Stat pe lângă Departamentul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Dr. C. Dănilescu

Arhiva Naţională a Republicii Moldova, fond. 706, inv. 1, d. 519, f. 42–45;
Buletinul Provinciei Basarabia, 1941, An. I, nr. 1, p. 20–21.

Nr. 14

25 noiembrie 1941, Bucureşti. **Regulament privitor la funcţionarea Cabinetului Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina**

Preşedinţia Consiliului de Miniştri
Cabinetul Civilo-Militar pentru administrarea
Basarabiei, Bucovinei şi Transnistriei

REGULAMENT
privitor la funcţionarea Cabinetului Civilo-Militar

Articolul 1. Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina, înfiinţate pe lângă Preşedenţia Consiliului de Miniştri, prin Decretul-Lege Nr. 2506 din 3 septembrie 1941, are însărcinarea de a face legătură între Conducătorul Statului, Guvernămintele Provinciilor desrobite şi Guvern şi de a coordona toate măsurile privind administrarea Provinciilor desrobite.

Articolul 2. Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina este pus sub directa conducere a Secretariatului General al Preşedenţiei Consiliului de Miniştri. El are următoarele servicii:

a) Un servicu de coordonare, format din delegaţi ai tuturor Ministerelor şi Subsecretariatelor de Stat. Aceşti delegaţi se vor întâlni zilnic la Preşedenţia Consiliului de Miniştri şi vor soluţiona toate problemele care privesc colaborarea organelor centrale cu cele provinciale.

b) Un servicu administrativ, cuprinzând o secţiune civilă şi alta militară. Acest serviciu este organul executiv al Cabinetului Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina. El execută hotărârile serviciului de coordonare şi păstrează contactul permanent cu Guvernămintele Provinciilor şi Ministerele, fie direct, fie prin delegaţiile acestora în serviciul de coordonare.

Articolul 3. Nici o comunicare şi nici o legătură între Ministere şi Guvernămintele Provinciilor desrobite nu se poate face decât prin cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina.

Cabinetul Civilo-Militar pentru Basarabia şi Bucovina va tria întreaga corespondenţă, atât cea adresată de Ministere Provicniilor, cât şi cea adresată de *Provincii Ministerelor, şi va asigura rezolvarea tuturor problemelor într-un cadru* unitar, în conformitate cu dispoziţiunile legale în vigoare şi în ordinele date de Conducătorul Statului.

Articolul 4. Ministerele sunt obligate a trimite Cabinetului Civilo-Militar, programele de activitate prevăzute de articolul 39 din Decretul-lege Nr. 2506 din 3 septembrie 1941, pentru a se stabili în ce măsură acestea urmează a fi aplicate în Provinciile desrobite.

Articolul 4. Guvernămintele Provinciilor desrobite sunt obligate a informa prin rapoartele lunare Cabinetul Civilo-Militar asupra tuturor realizărilor şi asupra tuturor problemelor şi nevoilor locale.

Articolul 6. Pentru a se informa în mod direct asupra situaţiei din Provinciile desrobite, Cabinetul Civilo-Militar va desemna o dată pe lună delegaţi care se examineze pe teren toate problemele locale.

Arhiva Naţională a Republicii Moldova,
fond 706, inv. 1, d. 36, f. 6–7.

Nr. 15

14 octombrie 1942, Bucureşti. **Raportul Guvernământului Provinciei Basarabia despre comportamentul agenturii sovietice la evacuarea Basarabiei în iunie 1940**

ROMÂNIA
Guvernământul Provinciei Basarabia
Cabinetul Militar
Ministerul Propagandei Naţionale
prin Preşedinţia Consiliului de Miniştri

Nr. 270/c
1942, octombrie 14

La nr. 11.147 am onoare a vă înfăţişa mai jos situaţiunea, din punctul de vedere al Notei informative primită cu adresa Dvs. de mai sus:

1. Evacuarea Basarabiei (iunie 1940)

Cu toate că ultimatum-ul URSS-ului s-a produs în mod neaşteptat, constituind o surprinză fulgerătoare pentru toată lumea, anumite cercuri din Basarabia au fost – pare-se –, avizate şi pregătite asupra evenimentului, judecând după uşurinţa şi repeziciunea cu care s-a trecut la măsuri de circumstanţă.

Într-adevar, evreii şi comuniştii aparţinând celorlalte minorităţi (bulgari, ucraineni şi ruşi) s-au constituit imediat în comitete de conducere, cu misiunea de a lua asupra lor administraţia provinciei, de a cenzura evacuările făcute de autorităţile române, de a organiza acţiunea de sabotare şi teroare şi în fine, de a organiza primirea trupelor sovietice.

Această repeziciune în organizarea comitetelor indică neîndoios legăturile pe care anumite cercuri minoritare şi evreii în majoritatea lor absolută –, le întreţineau cu sovietele de vreme îndelungată.

Este interesant a arăta că dacă în minoritatea rusă s-au mai găsit elemente ponderate, care au primit cu rezervă şi uneori chiar cu durere vestea cedării

Basarabiei –, în masa evreimei nu s-au produs astfel de cazuri, entuziasmul cuprinzând chiar elementele evreeşti care prin situaţia lor socială, prin averea ce posedau, prin condiţiile de înfloritoare propăşire pe care le trăiseră sub regimul românesc, trebuiau în mod firesc să se solidarizeze şi alipească intereselor Statului Român.

Comitetele care au luat fiinţă automat, de îndată ce s-a aflat oficial că Basarabia urmează a fi cedată URSS-ului şi în care elementul iudaic figura în număr covârşitor, dovedesc temeinicia acestor afirmaţiuni (Tabelul anexă nr. 1)*.

Aceste comitete au luat asupra lor conducerea oraşelor, ţinând şedinţe ziua şi noaptea, în mod permanent, dând dispoziţiuni cu caracter administrativ şi punând greutăţi neînchipuit de mari în calea autorităţilor române, care aveau misiunea să organizeze şi să conducă operaţiunile de evacuare a averei Statutul Român.

Procedeele folosite de aceste comitete poartă toate pecetea doctrinei revoluţionare roşii în special a spiritului vexator şi perfid evreiesc, deslănţuind instinctele primare ale mulţimilor şi folosind pleava societăţii pentru a crea şi întreţine o atmosferă de încordare şi teroare, pentru a zădărnici evacuările bunurilor Statului.

Din această cauză, funcţionarii şi militarii români izolaţi au putut fi obiectul acţiunei teroriste a bandelor organizate de comitete, din care nu au lipsit condamnaţii eliberaţi din închisori; o avere imensă a fost nimicită sau a rămas pe drumuri şi prin staţiile de cale ferată; o foarte mare parte din populaţie care ar fi vrut să urmeze trupele şi administraţia românească, a fost împiedecată de la acest lucru.

Este de asemenea de remarcat în constituirea acestor bande prezenţa în număr covârşitor a elementelor evreieşti, care au arătat şi în această împrejurare întreaga măsură a caracterului lor vindicativ, laş şi sălbatic şi a urei nestăpânite, dar şi nejustificate, faţă de regimul românesc.

În afară de acţiunea dusă împotriva funcţionarilor şi militarilor izolaţi, aceste bande iudeo-comuniste au organizat primirea triumfală a trupelor sovietice, după ce mai întâi s-au dedat la acte de distrugere a monumentelor, statuilor şi portretelor regale şi de pângărire a obiectelor religioase, toate mărturii ale stăpânirii româneşti.

În tabelele anexă nr. 2 şi 3 se arată nominal şi pe localităţi compunerea acestor bande.

2. Ocupaţia sovietică (iulie 1940–iulie 1941).

Odată regimul sovietic instalat în Basarabia, acţiunea vindicativă începută la evacuare, a fost continuată cu sistemă şi sălbătăcie, împotriva tuturor elementelor

*Tabelele anexe nu le publicăm – *A.P.*

care prin trecutul lor, erau socotite vrăjmaşe ideologiei bolşevice: foşti funţionari români, proprietari, preoţi, oamenii cu stare de la ţară, foşti deputaţi ai Sfatului Ţării şi în general elementul românesc, a cărui nimicire fusese hotărâtă.

Acţiunea represivă a regimului sovietic s-a manifestat prin diferite procedee, care toate aveau ca scop ultim această nimicire:

- Concentrări pentru lucru, în regiuni îndepărtate ale Răsăritului Rusiei,
- Deportări izolate sau în masă.
- Sau pur şi simplu, asasinate, după simulare de judecată.

În tabelul anexă nr. 4 se arată pe categorii numărul de locuitori basarabeni, căror li s-a aplicat aceste procedee de exterminare.

Şi în această acţiune de exterminare, elementul iudaic a avut o parte de contribuţie hotărâtoare, servind organelor NKVD-ului, cu o râvnă înfrigurată, informaţiuni asupra fiecărei persoane în parte, denunţând sau imaginând fapte apăsătoare, aţâţând sălbătăcia şi cruzimea stăpânitorilor roşii.

Acţiunea criminală a evreimei s-a extins, după cum era de altfel firesc-, şi asupra instituţiilor care au stat la temelia Statului Român, în special asupra bisericei, căreia nu i-a fost cruţată nici o umilire.

3. Retragerea trupelor sovietice.

Odată cu începerea războiului (iunie 1941), autorităţile sovietice au luat măsuri pentru evacuarea materialelor importante, care puteau fi folosite de trupele germano-române şi pentru distrugerea tuturor instalaţiunilor industriale, oraşelor, depozitelor, aflate pe teritoriul Basarabiei.

Operaţiunile de distrugere s-au făcut după un plan mai dinainte chibzuit, folosindu-se dinamita şi petrolul şi detaşamente de specialişti.

Populaţia evreiască a fost şi de data aceasta elementul precumpănitor, punând în slujba sovieticilor toată ardoarea lor distructivă şi toată furia desnădejdei lor.

În tabelele anexă nr. 5 şi 6 se indică pe localităţi, distrugerile efectuate la retragerea trupelor sovietice.

După retragere, au fost lăsate în Basarabia de către NKVD-ul sovietic nuclee comuniste, cu misiunea de a continua în spatele frontului acţiunile de partizani.

Împotriva acestor nuclee teroriste s-a îndreptat în primul rând acţiunea organelor de poliţie române, care au făcut descoperirile (vezi tabelul anexă nr. 7).

Cât priveşte cazuri de represiuni imediate, se arată în tabelul anexă nr. 8, localităţile şi natura lor.

Din desfăşurarea evenimentelor, care s-au succedat de la cedarea Basarabiei şi până la desrobire, se desprind în mod luminos următoarele adevăruri:

- Elementul evreesc a fost unealta cea mai sigură, cea mai activă şi cea mai pătimaşă, de care s-a folosit regimul sovietic pentru a nimici tot ce era creştin şi în special, românesc...

Evreimei se datoresc toate acțiunile de teroare duse împotriva elementelor care reprezentau trecutul și legătura cu stăpânirea românească.

Urgia deslănțuită asupra creștinilor și românilor a fost provocată, ațâțată și întreținută numai de evrei, care și-au dovedit de data aceasta adevăratele lor sentimente și întreaga inadaptabilitate a caracterului ei specific.

Greaua răspundere a crimelor săvârșite a fost recunoscută de ei înșiși, părăsind în masă Basarabia, la sosirea trupelor germano-române.

- Alături de evrei, dar cu un zel mai reținut, s-au situat ca vrăjmași ai neamului românesc bulgarii, ucrainenii, găgăuții și într-o măsura mai mică, rușii și lipovenii, care s-au asociat acțiunei de ură și teroare, atât la evacuare, cât și în timpul *regimului sovietic.*

Bandele de partizani rămase în Basarabia după retragerea trupelor sovietice, au fost compuse în majoritate absolută din reprezentanți ai acestor minorități.-

Date mai ample se pot găsi în lucrarea publicată de Guvernământ „Basarabia desrobită"

GUVERNATOR,
General *C.Gh. Voiculescu*

Arhiva Națională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. 1, d. 11, p. 2, f. 301–321

Nr. 16

***29 octombrie 1942, București.* Scrisoarea lui Ion Antonescu către Brătianu**

A mă fi oprit la Nistru și a retrage forțele din Rusia înseamnă, pentru un om care mai poate încă judeca, a anihila dintr-o dată totul, toate sacrificiile făcute de la trecerea Prutului, acțiune în contra căreia nu v-ați pronunțat public; însemnează a ne dezonora pentru vecie ca popor; însemnează a crea țării, în cazul victoriei germane, condiții dezastruoase, fără a ne asigura, în cazul victoriei ruse, nici provinciile pentru care luptăm și avem datoria sacră să luptăm, nici granițele care vor voi să ni le mai lase rușii, nici libertățile noastre și nici măcar viața familiilor și copiilor noștri; în sfârșit, însemnează, din cauza nestabilității și feloniei pe care mă sfătuiți să o practic – și aceasta este cea mai mare crimă – a asigura țării în viitoarea comunitate europeană o poziție morală care îi va ridica drepturile idealurilor sale și ar putea să-i fie chiar fatală. Gestul pe care mi-l cereți să-l fac, domnule Brătianu, va face din neamul românesc o victimă a tuturor, fiindcă, concomitent cu dezorganizarea, prăbușirea și distrugerea armatei ar începe instaurarea anarhiei în țară. Comuniștii, legionarii, jidanii, ungurii, sașii ar începe

agitațiile, lupta, distrugerea ordinii, a liniștii, pentru a profita de ocazie, pentru a da ultima lovitură de picior unui neam care cu adevărat ar merita calificativul de netrebnic. Ungurii ar ocupa imediat restul Ardealului. Iată, domnule Brătianu, la ce ar da naștere gestul pe care mi-l cereți să-l fac. Ar fi gestul nefericit al unui soldat lipsit de onoare, al unui om de stat nu numai inconștient, dar nebun."

Publicat după: *Armata Română în al Doilea Război Mondial,*
București, 1995, p. 48.

Nr. 17

***26 ianuarie 1943, București.* Instrucțiunile date de Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului cu privire la repatrierea populației românești aflate la răsărit de Nistru și de Bug**

Președinția Consiliului de Miniștri
Registratura Generală
nr. 300 601 din 26 ianuarie 1943

„Aprob" Mareșal Antonescu

Dl Subsecretar de Stat Dragoș arată că pentru a răspunde încrederii date Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului de a studia și organiza acțiunea repatrierii grupurilor etnice românești risipite pe teritoriul URSS *s-a înființat o comisie centrală de repatriere, în care sunt reprezentate* toate instituțiile chemate să colaboreze la rezolvarea acestei probleme, și anume: Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării Naționale, Subsecretariatul de Stat al Românizării, Marele Stat Major, Institutul Central de Statistică și Guvernămintele Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei.

Domnul Mareșal a stabilit următoarele norme pentru operațiunile de repatriere:

1. Nu pot fi repatriați în ținuturile dezrobite decât români etnici, necompromiși în acțiunea comunistă;

2. Cei deportați de ruși în anul de ocupație – români etnici – toți trebuie să fie repatriați;

3. Acei care au plecat de buna lor voie, sau pentru că s-au compromis cu acțiunea lor antiromânească în timpul ocupației bolșevice nu se vor repatria;

4. Acei din această categorie care eventual s-au repatriat, trebuie judecați și chiar expulzați în *Rusia;*

5. Românii deportați din timpuri mai îndepărtate la est de Bug, pot fi repatriați după o serioasă triere, însă în Transnistria unde să se constituie sate românești;

6. Românii de la punctul 5 nu trebuie să fie colonizați în Basarabia. Acolo și în Bucovina vor fi împroprietăriți luptătorii și basarabenii muncitori dar fără pământ.

Pe baza acestor norme şi de acord cu comisia centrală, Subsecretariatul de Stat al Românizării a întocmit instrucţiunile alăturate, pentru informarea organelor exterioare de execuţie asupra punctului de vedere al guvernului în problemele de repatriere a diferitelor categorii de români aflaţi la răsărit de Nistru şi Bug.

Instrucţiunile privesc:

1) Repatrierea grupelor etnice române aflate în diferite localităţi de la răsărit de Bug, dinainte de 1918;

2) Repatrierea românilor originari din Basarabia şi Bucovina deportaţi, ridicaţi pentru munci sau mobilizaţi de armatele sovietice în anul de ocupaţie şi a celor plecaţi de bună voie cu ocazia retragerii armatelor ruseşti sau chiar anterior, după ce Basarabia şi Bucovina în urma marelui război au fost realipite Românici;

3) Repatrierea persoanelor izolate originare din Basarabia, Bucovina sau alte regiuni ale ţării, plecaţi în Rusia înainte de 1917, care îşi au încă familia lor în ţară şi înţeleg să se reîntoarcă pentru a se stabili la familiile lor;

4) Revizuirea persoanelor repatriate în Basarabia şi Bucovina după recucerirea lor.

Pentru realizarea unităţii de lucru şi de vedere, dl Subsecretar de Stat Dragoş solicită aprobarea instrucţiunilor întocmite de acord cu comisiunea centrală de repatriere şi roagă să se aprobe şi să se dispună, ca nici o autoritate civilă sau militară să nu mai înainteze Cabinetului domnului Mareşal, Preşedinţiei Consiliului sau altor autorităţi, cereri sau propuneri de repatriere, ci să le îndrumeze exclusiv numai Subsecretariatului de Stat al Românizării pentru a fi examinate şi rezolvate de comisia centrală de repatrieri.

Arhiva Naţională a Republicii Moldova,
fond. 706, inv. l, d. 266, f. 17–19.

Nr. 18

***2 aprilie 1944, Moscova.* Comunicat al postului de radio „Moscova", conţinând declaraţiile Comisarului poporului pentru Afaceri Externe al URSS, Molotov, din seara zilei de 2 aprilie 1944 referitoare la restabilirea în fapt a graniţelor cu România pe Prut, hotărâtă în 1940**

Postul „Moscova". ora 1.

În seara zilei de 2 aprilie 1944, comisarul Afacerilor Externe dl. Molotov a invitat pe reprezentanţii presei sovietice şi străine făcându-se în numele Guvernului sovietic următoarele declaraţii:

„În urma înaintării lor victorioase, trupele Armatei Roşii au atins Prutul care constituie frontiera dintre Uniunea Sovietică şi România. Acesta este începutul restabilirii complete a frontierelor sovietice hotărâtă în anul 1940, prin tratatul

dintre Uniunea Sovietică şi România, care apoi a fost violat în mod perfid în 1941 de către Guvernul român aliat cu Germania hitleristă. În prezent, Armata Roşie curăţă teritoriul sovietic de resturile trupelor şi nu va trece mult până când întreaga frontieră cu România va fi restabilită. Armata Roşie urmăreşte cu succes trupele germane şi trupele aliaţilor săi români şi în câteva sectoare a trecut râul Prut, pătrunzând pe teritoriul românesc. Comandamentul suprem al Armatei Roşii a ordonat trupelor sovietice să urmărească pe inamic până la completa nimicire sau capitulare.

O dată cu aceasta Guvernul sovietic declară că nu urmăreşte să anexeze vreo porţiune oarecare din teritoriul românesc la Uniunea Sovietică şi nici să modifice în vreun fel stările sociale existente actualmente în România. Se precizează că intrarea trupelor sovietice în România este dictată numai de necesităţile trupelor militare şi de continua rezistenţă a trupelor inamice.

Publicat după: *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente,* vol. I.
Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1994, p. 180.

Nr. 19

***23 august 1944, Bucureşti.* Proclamaţia către Ţară a Maiestăţii Sale regele României Mihai I**

ROMÂNI,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea Ţării de la o catastrofa totală: ieşirea noastră din alianţa cu Puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

ROMÂNI,

Un nou Guvern de Uniune Naţională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voinţa hotărâtă a Ţării de a încheia pacea cu Naţiunile Unite. România a acceptat armistiţiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva Armatei Sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite. Primiţi pe soldaţii acestor armate cu încredere. Naţiunile Unite ne-au garantat independenţa Ţării şi neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

ROMÂNI,

Poporul nostru înţelege să fie singur stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre, liber luate şi care nu atinge drepturile nimănui, este un duşman al Neamului nostru. Ordon armatei şi chem Poporul să lupte prin orice mijloace şi

cu orice sacrificii împotriva lui. Toţi cetăţenii să se strângă în jurul Tronului şi al Guvernului pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare Guvernului se opune voinţei Poporului şi este trădător de Ţară.

ROMÂNI,

Dictatura a luat sfârşit şi cu ea încetează toate asupririle. Noul Guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile şi libertăţile tuturor cetăţenilor Ţării sunt garantate şi vor fi respectate.

Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizând toate forţele Naţiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină.

ROMÂNI,

De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mână independenţa împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul Ţării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul Neamului Românesc să păşim hotărâţi pe drumul înfăptuirii României de mâine, a unei Românii libere, puternice şi fericite.

MIHAI

Publicat după: *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente,* vol. I. Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1994, p. 249–250.

Nr. 20

Din memoriile dlui Pantelimon Şerban, originar din judeţul Bălţi, ostaş al Armatei române, regimentul 15 artilerie, demobilizat din Armata română pe data de 13 septembrie 1944, ziua semnării Armistiţiului între România şi Puterile Aliate, în persoana URSS.

(...) Când a fost rupt Frontul la Iaşi, noi ne-am retras spre locul regimentului, la Curtea de Argeş. Acolo (la Curtea de Argeş) venise ordin ca basarabenilor şi bucovinenilor să li se dee drumul să meargă acasă (...) De la Curtea de Argeş, pe baza Ordinului de lăsare la vatră, am venit până la Bârlad cu trenul, de acolo – fugari: de la Bârlad pe jos, până acasă. La 23 septembrie am ajuns acasă, iar la 10 noiembrie 1944 am fost mobilizat de ruşi. Autorităţile sovietice au mobilizat în armată toţi bărbaţii, şi tineri, şi bătrâni, erau taţii cu feciorii lor, erau mai mulţi fraţi, toţi au fost mobilizaţi... Am fost concentraţi lângă localitatea Fartu, într-o pădure.

La 1 aprilie 1945, unitatea noastră, constituită din mai mulţi basarabeni, a fost scoasă pe poziţii de luptă. Eram purtaţi aşa, când într-un loc, unde era poziţia mai slabă, când în altul.

Pe data de 13–14 aprilie am fost trimişi pe poziţii de luptă, în Cehoslovacia, lângă oraşul Moravska-Ostrava.

(...) Am fost scoşi pe linia întâi... Pe data de 16 aprilie am trecut în ofensivă, în dreapta noastră era compania întâi; s-a ridicat la luptă şi a fost distrusă complet, care morţi, care răniţi, toţi basarabeni. A urmat ordinul pentru noi, compania a doua. La ordin am ieşit din tranşeie şi am înaintat. Am făcut un salt înainte, şi am început să sap pentru a mă proteja de gloanţele inamicului când deodată am simţit ceva ud, am fost rănit în spate... M-am retras târâş în spatele liniei frontului, vreo 50 de metri, până am ajuns la ofiţerul care ne comanda şi care striga una şi una „Vperiod! Vperiod! Moldovane, vperiod!" (Înainte! Înainte! Moldoveni, înainte!"). Ofiţerii ruşi ne batjocoreau, ne spuneau „Antonescu"... Erau şi ofiţeri mai educaţi, nu-i vorbă.(...)

Din arhiva autorului, f. 2.

Nr. 21

Octombrie 1944, Moscova.* Din memoriile lui W. Churchill. Acordul *„procentual" între Marea Britanie şi U.R.S.S.

[W. Churchill către I. Stalin]. „Să reglementăm situaţia în Balcani. Armatele dumneavoastră se află în România şi în Bulgaria unde noi avem interese, misiuni şi agenţi. Să nu ne certăm pentru chestiuni puţin importante. Ce aţi zice de o predominanţă de 90% în România pentru dumneavoastră, de 90% în Grecia pentru noi şi de egalitate 50% – 50% în Iugoslavia?" În timp ce lui Stalin i se traducea, W. Churchill a scris pe o foaie de hârtie:

„România: Rusia – 90%; alţii – 10%;
Grecia: Marea Britanie în acord cu SUA – 90%; Rusia – 10%;
Iugoslavia: 50% – 50%;
Ungaria: 50% – 50%;
Bulgaria: Rusia – 75%, alţii – 25%..."

I-am împins hârtia lui Stalin, căruia i se făcuse deja traducerea spuselor mele. El ezită puţin, apoi a luat creionul său albastru, a tras o linie aldină în semn de aprobare şi mi-a restituit foaia. Totul a fost reglementat mai repede decât era nevoie să fi fost scris. Foaia cu pricina ajunsese la mijlocul mesei. W. Churchill zise: „Nu găsiţi că e cinic a reglementa aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni într-o manieră atât de cavalerească? Să ardem hârtia". Stalin însă ar fi spus: „Nu! Păstraţi-o!".

Publicat după: У. Черчилль, *Вторая мировая война,* кн. 3, т. 5–6, Moscova, 1991, p. 449.

Nr. 22

13 mai 1945. Bender. **Extras din Raportul comitetului județean Bender al Partidului Comunist (bolșevic) al Moldovei cu privire la protejații și complicii ocupanților germano-români de pe teritoriul județului**

Strict secret

Președintelui Biroului CC al PC(b) din Uniunea RSS (responsabil) de RSS Moldovenească t. Butov F.M.

Secretarului CC al PC(b) din Moldova Salogor N.L.

În conformitate cu datele pe care le deține Comitetul județean al PC(b) din Moldova, în raioanele județului Bender, în perioada ocupării lor de către cotropitorii germano-români, a existat un mare număr de protejați și complici ai autorităților de ocupație din numărul unei părți a populației locale, ostile Puterii sovietice.

După eliberarea teritoriilor județului de către Armata Roșie cea mai mare parte a lor a fost arestată de NKGB pentru activitatea în favoarea ocupanților germano-români.

Însă, de rând cu acestea, în raioanele județului există un număr considerabil de protejați și complici ai ocupanților germano-români, care n-au fost supuși măsurilor de reprimare; n-au fost reprimate nici familiile lor (...)

Organele NKGB-ului din județ continuă să aresteze cea mai activă parte a complicilor, care au manifestat o activitate practică în compromiterea măsurilor luate de partid și de Puterea sovietică. (...)

Categoria de persoane, care n-a avut o activitate practică criminală, îndreptată împotriva Puterii sovietice, este necesar de a o supune măsurilor administrative ale URSS cu confiscarea întregii averi.

Publicat după: В. И. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940–1950 гг. Culegere de documente,* Moscova, 1994, p. 222–223.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Arhive

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond. 680, 706.
2. Arhivele Istorice Centrale ale Statului Român, București, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, 1940–1944.
3. Arhiva organizațiilor social-politice din Moldova (AOSPM), fond. 51.

II. Documente publicate

1. Antonescu Ion. *Îndrumări administrative rezultate din inspecțiile făcute în Basarabia,* București, 1941, 16 p.
2. Antonescu Mihai, *Basarabia se răzbună,* București, 1941, 20 p. Lucrarea a fost reeditată în: *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie,* Ediție îngrijită, note și comentării de Florin Rotaru, București, Editura *Semne,* 1996, p. 543–546.
3. Idem, *Războiul sfânt. Cuvântare rostită la radio, 22 iunie 1941,* București, 1941, 18 p.
4. Idem, *Pentru Basarabia și Bucovina, îndrumări date administrației desrobitoare,* București, 1941.
5. Idem, *Pentru pământul strămoșesc,* București, 1942, 59 p.
6. Idem, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1942,* București, 1943, 46 p.
7. *Basarabia desrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolșevice, înfăptuiri românești,* București, Marvan, Institutul de Arte Grafice, 1942. Lucrarea a fost reeditată în: *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești...,* p. 410–542.
8. *Basarabia: un an de muncă românească,* Chișinău, 1942, 151 p.
9. *Buletinul Provinciei Basarabia,* Chișinău, 1941, An. 1, nr. 1; 1942, An. 2, nr. 1, 2, 4; *Buletinul oficial al Provinciei Basarabia,* Chișinău, An. 2, nr. 8–12; 1943, An. 3, nr. 1–12; 1944, An. 4, nr. 1.
10. Hamangiu C., *Codul general al României.* Vol. XXI–XXII, București, 1935. p. 525–526.

11. *Legea despre formarea Republicii Confederate Sovietice Socialiste Moldoveneşti// Sesia a şaptea a Sovietului Suprem al URSS. 1–7 august 1940*, M., 1940.

12. *Ordonanţa nr. 19/1942 cu modificările survenite ulterior, privitoare la împărţirea administrativă a Provinciei Basarabia pe judeţe, plăşi şi comune*, Chişinău, 1944, 127 p.

13. *Sesia întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti. 8–12 februarie 1941*, Chişinău, 1941, 366 p.

14. *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940–6 septembrie 1943*, Bucureşti, 1943.

15. Antonescu Ion. *Cariera militară. (Scrisori inedite)*. Alcătuitori: Gl.mr. Mircea Agapie, cpt.r.I. Jipa Rotaru, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993, 196 p., fotogr.

16. Antonescu Ion, *Un ABC al anticomunismului românesc*. Vol. I. Texte selectate şi comentarii, studii şi note de Gheorghe Buzatu. Studiu special – B. Burceanu, Iaşi, Editura *Moldova*, 1992, 316 p.

17. Buzatu Gh., *Aşa a început Holocaustul împotriva poporului român...*, Bucureşti, Editura *Majadahonda*, 1995. 56 p.

18. Idem, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, Editura *Univers enciclopedic*, 1996, 394 p.

19. Idem şi col. (ed.), *Secretele Protocolului secret von Ribbentrop–Molotov*, în *Moldova* (Iaşi), 1991, nr. 3 (8), p. 1–48.

20. *Chişinăul în 1941*. Ediţie îngrijită de D. Poştarencu, Chişinău, Editura *Museum*, 1996, p. 12–75.

21. *Crestomaţie la Istoria Românilor (1917–1992)*. Alcătuitori: M. Cernenco, A. Petrencu, I. Şişcanu, Chişinău, Editura *Universitas*, 1993, p. 122–181, 245–277.

22. *Diplomaţia cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord*. Culegere de documente. Alcăt. şi trad. din limba rusă de A. Blanovschi, Chişinău, Editura *Universitas*, 1992, 243 p.

23. Gafencu Gr. *Misiune la Moscova. 1940–1944*. Culegere de documente, Bucureşti, Editura *Univers enciclopedic*, 1995, 238 p.

24. *Istoria României între anii 1918–1944*, Culegere de documente, Bucureşti, 1982.

25. Maniu I., Antonescu I., *Opinii şi confruntări politice. 1940–1944*. Cuvânt înainte, îngrijire de ediţie, note şi comentarii de Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca, Editura *Dacia*, 1994, 218 p.

26. Mareşal Ion Antonescu. *Epistolarul Infernului*. Avertisment, note şi indice de nume de Mihai Pelin, Bucureşti, Editura *Viitorul românesc*. 1993, 430 p.

27. Mareşalul Ion Antonescu. *Secretele guvernării*. Rezoluţii ale Conducătorului Statului (septembrie 1940–august 1944), Bucureşti, Editura *Românul*, 1992, 287 p.

28. Moşanu Alexandru, *Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Raport prezentat în cadrul Conferinţei internaţionale, Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele sale pentru Basarabia"*. 26 iunie 1991 în *Moldova Suverană*, 1991, 27 iun.; *Crestomaţie la Istoria Românilor. 1917–1992*, p. 249–273.

29. *Pactul Molotov–Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Chişinău, Editura *Universitas*, 1991, 123 p.

30. *România – marele sacrificat al celui de-al Doilea Război Mondial. Documente*. Vol. I. Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1994, 334 p.

31. *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente*. Vol. I–III, Bucureşti, 1995, 1998.

32. *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*. Vol. II. Coordonator Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1995, 471 p.

33. Rotaru J., Duţu A., Dobre F. *Campania din Est în ordine de zi*. Vol. I, Bucureşti: Editura *Metropol*, 1993, 101 p.

34. Titulescu Nicolae, *Basarabia pământ românesc*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv de dr. Ion Grecescu, Bucureşti, Editura *Rum-Irina*, 1992, 136 p.

35. *Zile de foc în Basarabia şi Bucovina. 22 iunie–26 iulie 1941*, Din arhivele agenţiei de presă Rador, Bucureşti, Fundaţia *Rompres*, 1996, 100 p.

36. *Государственно-правовые акты Молдавской ССР. 1924–1941*, Составитель А. В. Сурилов, Chişinău, 1963, 178 p.

37. *Инструкция об организации работы школ в Советской Бессарабии*, Chişinău, 1940, 20 p.

38. *Молдавская ССР в Великой Отечественой войне Советсгоко Союза. 1941–1945*. Сборник документов и материалов. В 2-х томах, Т. I, Chişinău, 1975, 18–156 p.

39. Молотов В. М. *Внешняя политика Советского Союза,* în *Коммунистический Интернационал,* 1940. nr. 7. p. 3–10.

40. *Образование Молдавской ССР и создание Коммунистической партии Молдавии,* Сборник материалов и документов, Chişinău, 1984.

41. *Пограничные войска в годы Великой отечественной войны. 1941–1945 гг.,* Сборник документов, М., 1968, 707 p.

42. Пасат В. И., *Трудные страницы истории Молдовы, 1940–1950,* М., 1994, p. 65 şi urm.

43. *Работа партийных организаций в период Великой отечественной войны 1941–1945 гг., Документы и материалы в двух томах,* Т. I, М., Изд-во *Правда,* 1982.

44. *СССР–Германия. 1939, Документы и материалы о советско-германских отношениях с апреля по октябрь 1939 г.,* Т. I, Вильнюс, Изд-во *Мокслас,* 1989, 128 p.

45. *СССР–Германия. 1939–1941. Документы и материалы о советско-германских отношениях с сентября 1939 г. по июнь 1941 г.,* Т. II, Вильнюс, Изд-во *Мокслас,* 1989, 192 p.

III. Memorii

1. Andrei Petre, *Jurnal. Memorialistică. Corespondenţă,* Iaşi, Editura *Graphix,* 1993, 171 p.

2. Barbul Gh., *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei.* Ediţie pregătită pentru tipar de V.Fl. Dobrinescu, Iaşi, *Institutul European,* 1992, 192 p.

3. Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune, însemnări zilnice.* Vol. II, (1939–1940), Bucureşti, Casa de editură *Şansa* S.R.L., 1996, p. 198 şi urm.

4. Chiriac A., *Mărturii de coşmar (amintiri din iunie–septembrie 1940)* în *Columna,* 1991, nr. 6, p. 77–78.

5. Gheorghe I., *Un dictator nefericit. Mareşalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit).* Ediţie şi studiu introductiv de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura *Machiavelli,* 1996, 376 p.

6. Magherescu G., *Adevărul despre Mareşalul Antonescu.* Vol. 1–3, Bucureşti, Editura *Păunescu,* 1991.

7. *Martori oculari despre ocuparea Basarabiei în iunie 1940,* în *Patrimoniu, 1993,* nr. 1, p. 137–144.

8. Sturdza M., *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută,* Alba-Iulia, Paris, 1994, 327 p.

IV. Studii

1. Agrigoroaici I., Palade Gh., *Basarabia în cadrul României întregite. 1918–1940,* Chişinău, Editura *Universitas,* 1993, 255 p.

2. Agrigoroaiei I., Rusu D., *Istoria românilor. Epoca contemporană,* Chişinău–Galaţi, Editura *Porto-Franco,* 1992, 156 p.

3. Andrew Gh., Gordievschi O., *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov,* Bucureşti, Editura *ALL,* 1994, 604 p.

4. *Armata Română în al Doilea Război Mondial.* Vol. II, *Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie–26 iulie 1941).* Coordonatori col. dr. Alexandru Duţu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, Bucureşti, Editura Militară, 1996, 384.

5. Arnăutu N., *Douăsprezece invazii ruseşti în România.* Prefaţă de Apostol Stan, Bucureşti, Editura *Saeculum L.O.* şi *Vestala,* 1996, p. 150–169.

6. *Basarabia. 1940,* Redact. alcătuitor L. Bulat, Chişinău, 1991, 237 p.

7. *Basarabia şi basarabenii.* Alcătuitor M. Adauge, Chişinău, 1991, 350 p.

8. Brătianu Gh., *Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice,* Bucureşti, Editura *Semne,* 1995.

9. Brovko F., *Reunirea norodului moldovenesc şi formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti,* Chişinău, 1947, 43 p.

10. Bruhis M., *Rusia, România şi Basarbia: 1812, 1918, 1924, 1940.* Chişinău, Editura *Universitas,* 1992, 362 p.

11. Buzatu Gh., *Istorie interzisă. Mărturii şi documente cenzurate despre mareşalii României (1939–1949),* Bucureşti, Casa de editură *Şansa* SRL, 1996, 198 p. şi urm. Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu, Craiova, Editura *Curierul Doljean,* 1990, p. 51–181.

12. Buzatu Gh., *România cu şi fără Antonescu. Documente, studii, relatări şi comentarii,* Iaşi: Editura *Moldova,* 1991, 390 p.

13. Idem, *România şi războiul mondial din 1939–1945,* Iaşi, Centrul de istorie şi civilizaţie europeană, 1995, 476 p.
14. Idem, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial.* Vol.II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, 478 p.
15. Buzilă B., *Din istoria vieţii bisericeşti din Basarabia (1812–1918, 1918–1944),* Bucureşti, Editura *Fundaţiei Culturale Române;* Chişinău, Editura *Ştiinţa,* 1996, p. 344–374.
16. Cazacu P., *Obiecţiunile Rusiei împotriva drepturilor noastre asupra Basarabiei,* Bucureşti, 1941.
17. Cazacu P., *Moldova dintre Prut şi Nistru. 1812–1918.* Chişinău, Editura *Ştiinţa,* 1992, 446 p.
18. Constantin I., *Basarabia sub ocupaţie sovietică, de la Stalin la Gorbaciov,* Bucureşti, Editura *Fiat-Lux,* 1994, 201 p.
19. Idem. *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, 310 p.
20. Idem. *România, marile puteri şi problema Basarabiei. 1940–1947.* Rezumatul tezei de doctorat, Iaşi, Editura Universităţii *A.I. Cuza,* 1995, 25 p.
21. Constantiniu Fl., *O istorie sinceră a poporului român,* Bucureşti, Editura *Univers enciclopedic,* 1997, p. 367–461.
22. Copanschi I., *Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene (1918–1940),* Chişinău, Editura *Cartea moldovenească,* 1985, 132 p.
23. Dobrinescu V.Fl., *România şi organizarea postbelică a lumii (1945–1947),* Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1988, 268 p.
24. Petrencu A., *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918–1940,* Iaşi, 1991.
25. Dobrinescu V.FL, Constantin I, *Basarabia în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939–1947),* Iaşi, 1995, 375 p.
26. Drăgan I.C., *Istoria Românilor.* Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura *Europa Nouă,* 1994, p. 213–250.
27. Duţu A., Retegan M., *România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie–26 iulie 1941),* Bucureşti, Editura *Globus,* 1994, 247 p.
28. Emilian Ion, *Bolşevismul şi biserica,* Bucureşti, 1943.
29. Giurescu Dinu C., *România în al Doilea Război Mondial (1939–1945),* Bucureşti, 1999.

30. Furtună I., *Basarabia răpită sau cât pământ îi trebue unui rus.* Ghid istoric, Bucureşti, Editura *Semne,* 1994, 122 p.
31. Georgescu V, *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români. 1974–1977,* Munchen, Editura *Ion Dumitru Verlag,* 1981, 156 p.
32. Groza Andrei, *URSS – instigatorul celui de-al Doilea Război Mondial,* Chişinău, Editura *Universitas,* 1995.
33. Hillgruber A., *Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938–1944).* Ediţie şi studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura *Humanitas,* 1994, 432 p.
34. Hitchins K., *România. 1866–1947,* Bucureşti, Editura *Humanitas,* 1996, 617 p.
35. Hlihor C., *Armata Roşie în România. Adversar, aliat, ocupant. 1940–1948.* Vol. I, Bucureşti, 1996, 315 p.
36. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994.* Coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura *Tempus România,* 1994, 410 p.
37. *Istoria Românilor.* Compendiu. Coordonatori I. Agrigoroaici, I. Todiraşcu, Iaşi, Editura *Cultura fără frontieră,* 1996, p. 319–329.
38. *Istoria RSS Moldoveneşti.* Vol. II, Chişinău, 1970, p. 369–385.
39. Lupan N., *Mareşalul Ion Antonescu – soldat martir,* Bucureşti, 1991, 32 p.
40. Lynch M., *Stalin şi Hruşciov: URSS, 1924–1964,* Bucureşti, Editura *ALL,* 1994.
41. Manuilă S., Filderman W., *Populaţia evreiască din România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial,* Iaşi, The Romanian Cultural Foundation, 1994, 61 p.
45. *Mareşalul Antonescu după 50 de ani,* Puncte de vedere, Bucureşti,1996, 29 p.
46. Mătrescu F., *Holocaustul roşu,* Bucureşti, 1993, p. 20–21.
47. Meurs, van W.P., *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă,* Chişinău, Editura *Arc,* 1996, 524 p.
48. *Mituri istorice româneşti,* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1995, 254 p.
49. *Miturile comusmului românesc,* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 1995, 230 p.
50. Moraru A., *Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812–1993),* Chişinău, 1995, p. 312–388.

51. Moraru A., Pruteanu N., *Istoria satului Bravicea,* Chişinău, Editura *Cartier,* 1997, p. 87–121.

52. Muşat M., Ardeleanu I., *România după Marea Unire.* Vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933–septembrie 1940, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică 1988, p. 1494–1543.

53. Păcurariu M., *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii şi a Neamului românesc,* Iaşi, Editura *Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei,* 1993, p. 120–123.

54. Pântea Gh., *Unirea Basarabiei,* Odesa, 1943.

55. Pelivan I., *Din suferinţele Basarabiei sub stăpânirea rusească.* Chişinău, 1943. Retipărită în: *Suferinţele Basarabiei...,* p. 3–14.

56. Petrencu A., *Basarabia în al Doilea Război Mondial, 1940–1944,* Chişinău, 1997.

56-a. Puşcaş Vasile, *Speranţă şi disperare. Negocieri româno-aliate, 1943–1944,* Bucureşti, Editura *Litera,* 1995, 94 p.

57. Quinlan P., *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană faţă de România. 1938–1947,* Iaşi, Centrul de Studii Româneşti, Fundaţia Culturală Română, 1995, 191 p.

58. *România în anii celui de-al Doilea Război Mondial.* Vol. I–III, Bucureşti, Editura Militară, 1989.

59. Rotaru J., Burciu O., Zadian V., *Mareşalul Ion Antonescu. Am făcut Războiul sfânt împotriva bolşevismului. Campania anului 1941,* Oradea, Editura *Cogito,* 1994, 201 p.

60. Scurtu I., Hlihor C., *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru,* Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, 191 p.

61. Scurtu I., Hlihor C., *Complot împotriva României. 1939–1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial,* Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, 225 p.

62. Stavilă V, *Situaţia internă a Basarabiei în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. 1939–1945.* Rezumatul tezei de doctorat, Iaşi, 1994, 25. p.

63. Stokesbury J.L. *Scurtă istorie a celui de-al Doilea Război Mondial,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A„ 1993, 372 p.

64. Suvorov V., *Spărgătorul de gheaţă. Cine a declanşat al Doilea Război Mondial,* Iaşi, Editura *Polirom,* 1995, 300 p.

65. Şişcanu E., *Instaurarea şi consolidarea regimului totalitar, bolşevic în RSS Moldovenească (1940–1952).* Autoreferatul tezei de doctor în ştiinţe istorice, Chişinău, 1997, 23 p.

66. Şişcanu I., *Raptul Basarabiei. 1940,* Chişinău, *Ago-Dacia,* 1993, p. 98–175.

67. Idem, *Răşluirea teritorială a României, 1940,* Chişinău, 1998.

68. Idem, *Uniunea Sovietică – România, 1940. Tratative în cadrul comisiilor mixte,* Chişinău, Editura *Arc,* 1995, p. 106–262.

69. Tătărescu Gh., *Evacuarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord,* în Tătărescu Gh., *Mărturii pentru istorie,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, p. 225 şi urm.

70. *Ultimele zile ale Mareşalului Ion Antonescu. Caietele,* în *Magazin istoric,* Bucureşti, f.a., 30 p.

71. *Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. Almanah istoric (50 de ani de la moartea Mareşalului),* Bucureşti, Editura *Tess-Expres,* 1996, 224 p.

72. Watts L., *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă, 1918–1941,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, 440 p.

РЕЗЮМЕ

Основываясь на архивных документах, воспоминаниях участников войны, изучив новейшую литературу, автор монографии „Бессарабия в годы Второй мировой войны" анализирует основные этапы участия Румынии в указанной войне.

Автор монографии исследует начальный период войны (сентябрь 1939 г.–22 июня 1941 г.), время когда Румыния провозгласила нейтралитет в начавшейся в Европе войне, а в июне 1940 г. стала жертвой агрессии со стороны СССР, захватившего Бессарабию, север Буковины, территорию Герца, некоторые румынские острова у устья Дуная.

На основе документов автор раскрывает политику, проводимую советским тоталитарным режимом по отношению к захваченной территории и местному населению с июня 1940 по июнь 1941 года. Речь идет о терроре по отношению к так называемому „классовому врагу", т. е. по отношению к зажиточным людям, членам различных политических партий, местной администрации и т. д.

Следующая глава посвящена освобождению Бессарабии от советского ига, восстановлению местной администрации, а также краткой характеристике военной администрации под руководством маршала Иона Антонеску.

Автор излагает деятельность Губернаторства Бессарабии в различных областях экономики (в сельском хозяйстве, промышленности, в сфере торговли), социальной сфере, а также в сфере образования и культуры.

В дальнейшем автор анализирует проблемы, связанные с переходом румынской армии совместно с немецкими войсками Днестра, то есть государственной границы Румынии с администрацией Транснистрии, т. е. территории, расположенной между Днестром и Бугом.

Последняя глава посвящена вопросам участия Румынии в войне против Германии (август 1944 г.–май 1945 г.)

В заключении автор излагает основные выводы исследования.

Библиография содержит основные источники и историческую литературу по избранной теме.

Книга адресована широкому кругу читателей.

SUMMARY

Being based on archival documents, memoirs of participants of war, having studied the newest literature, the author of the monography „Basarabia within the Second World War" analyzes the basic stages of Romania's participation in the specified war.

The author of the monography investigates an initial stage of war (September 1939 – June 22, 1941), time when Romania has proclaimed neutrality in the war, which has begun in Europe, and in June 1940 has fallen victim to aggression on the part of the USSR, occupying Basarabia, the north of Bucovina, Hertza territory, some islands at a mouth of Danube.

On the basis of documents, the author describes a policy used by the Soviet totalitarian regime in relation to the seized territory and local population since June 1940 till June 1941. It is about terror in relation to so-called to „the class enemy", that is in relation to prosperous people, members of various political parties, local administration etc.

The next chapter is dedicated to clearing Basarabia from the Soviet yoke, to restoration of local administration, and also to a brief charachteristic of military authorities under the direction of marshal Antonescu.

The author states the activity of the Governship of Basarabia in various areas of economy (agriculture, industry, trade), in social sphere, and also in education and culture.

Further the author gives an account of problems connected with crossing of the Romanian army, together with German armies, of Dniester, that is the state frontier of Romania with administration of Transnistria, that is territories located between Dniester and Bug.

The last chapter is dedicated to Romania's participation in the war against Germany.

In the end, the author states the basic conclusions of research.

The bibliography contains sources and the historical literature on the elected theme.

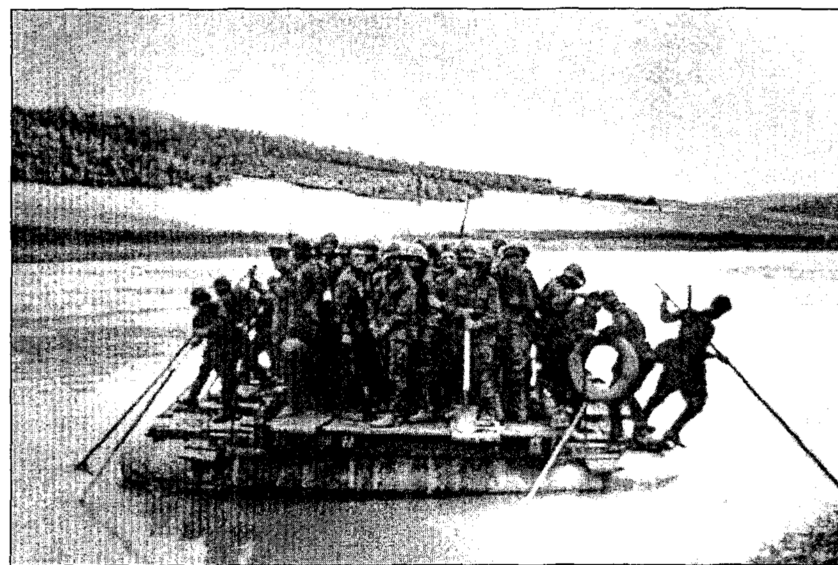
The book is addressed to the broad audience of readers.

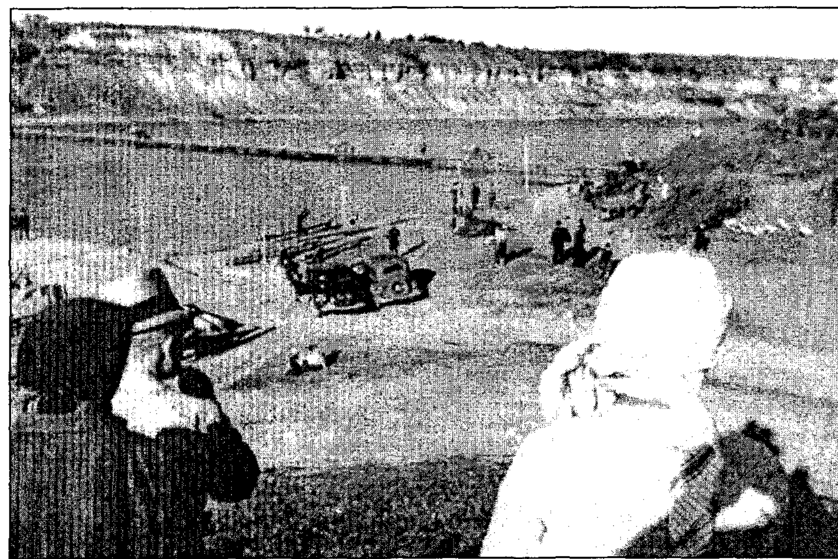
Semnarea pactului Molotov–Ribbentrop. Moscova, 23 august 1939

Semnarea pactului Molotov–Ribbentrop. Moscova, 23 august 1939

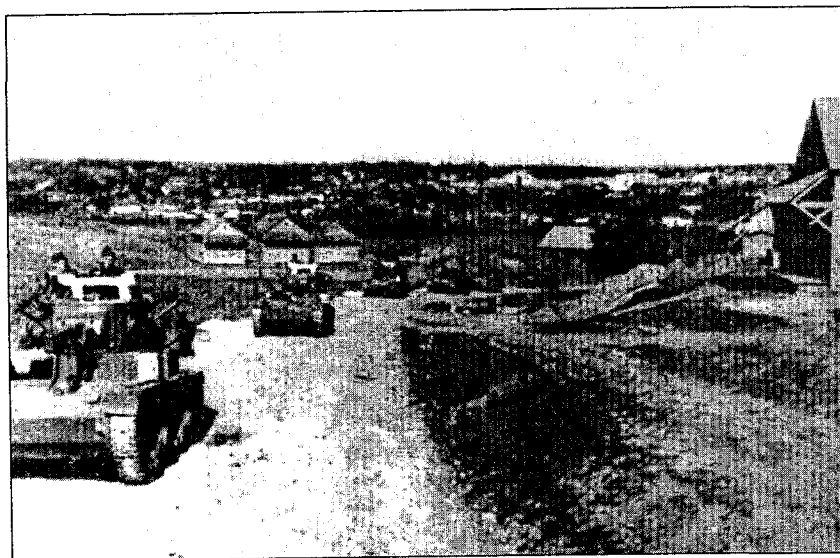
Forțarea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Forțarea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Forţarea râului Nistru de către trupele sovietice. 28 iunie 1940

Marşul tancurilor sovietice prin Basarabia. Lipcani, 28 iunie 1940

Dezarmarea trupelor române din Basarabia. 28–30 iunie 1940

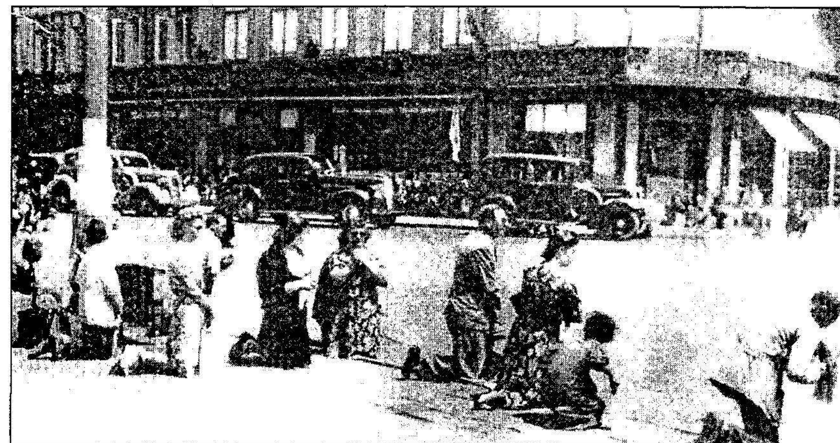
Retragerea trupelor române din Basarabia. 28–30 iunie 1940

Parada militară a trupelor sovietice. Chişinău, 3 iulie 1940

Manifestare a „oamenilor muncii". Chişinău, 3 iulie 1940

Bucureşteni păstrând un minut de reculegere
pentru provinciile româneşti Basarabia şi nordul Bucovinei
ocupate la 28 iunie 1940 de către trupele sovietice

Prutul devenit hotar între fraţi. 3 iulie 1940

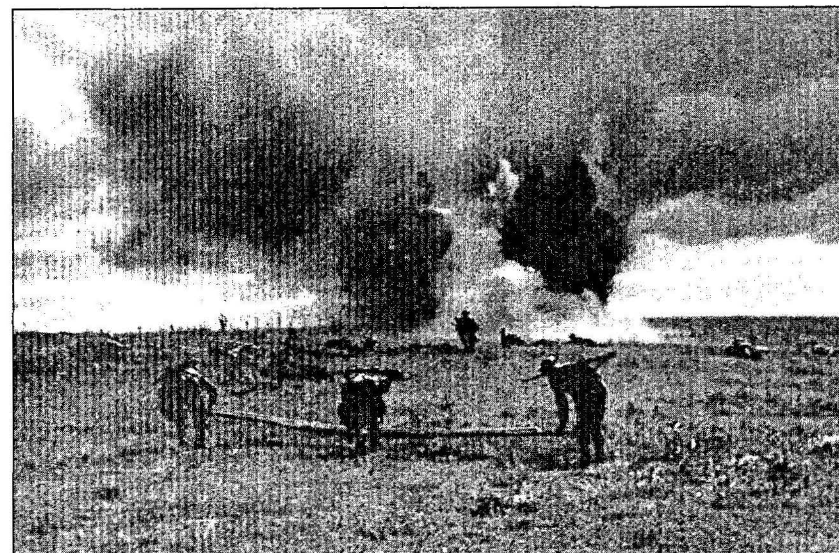
Trupele române forțând râul Prut. 22 iunie 1941

Subunitate de infanterie în acțiune. Iunie 1941

Basarabia. Iunie 1941

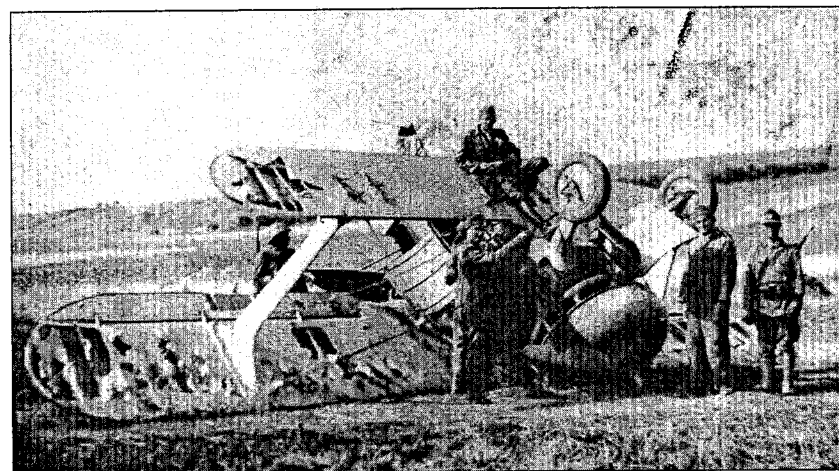
Trupe de geniu. Iulie 1941

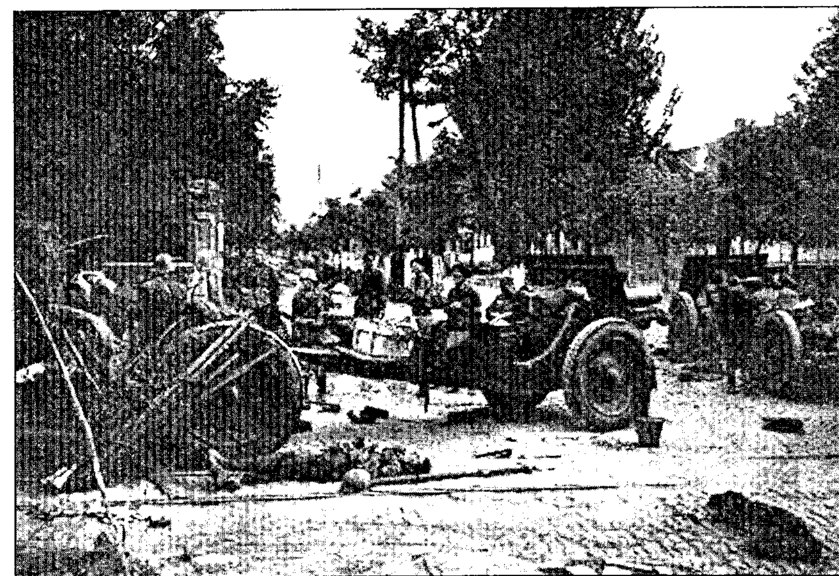
Tun antitanc. Iulie 1941

Divizie blindată spre Chişinău. 14–16 iulie 1941

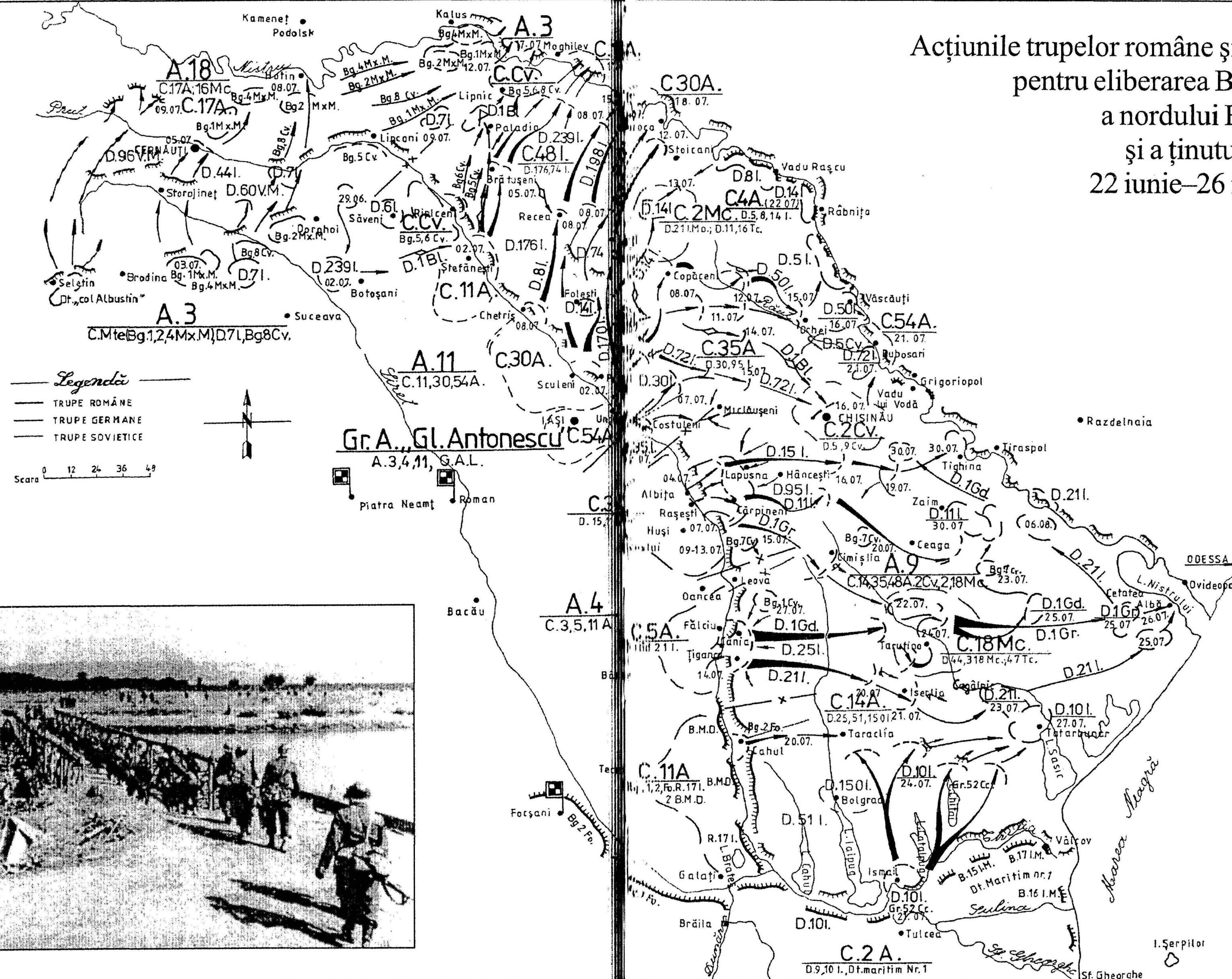

Avion de vânătoare sovietic „Polikarpov-15" doborât de artileria antiaeriană în apropierea satului Feştelița din Basarabia. 20 iulie 1941

Baterie de artilerie grea sovietică capturată în centrul Chişinăului de Compania 3 Care de Luptă. Iulie 1941

Acțiunile trupelor române și germane pentru eliberarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a ținutului Herța. 22 iunie–26 iulie 1941

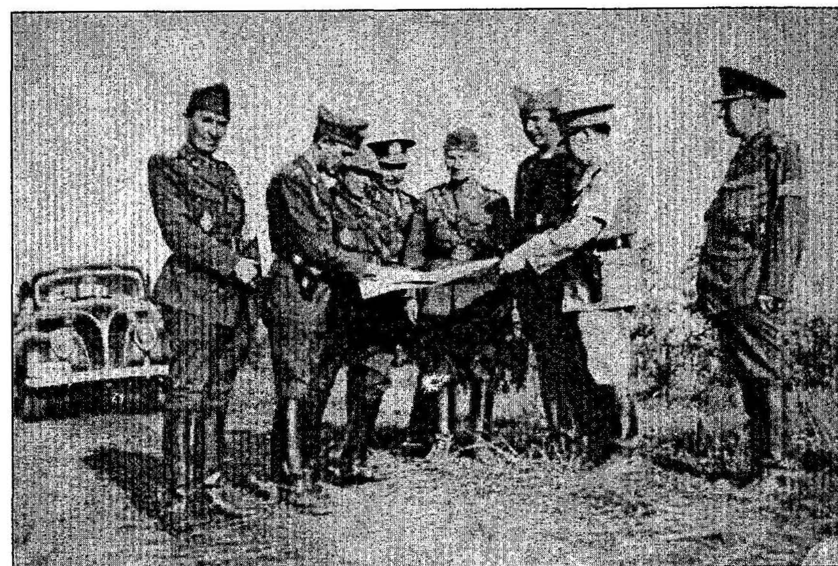

Chişinău. 16 iulie 1941

Hora tanchiştilor. Chişinău, iulie 1941

Grup de ofiţeri români în Basarabia. 1941

Baterie de obuziere. Vara anului 1941

Vânători de munte în Basarabia. Iulie 1941

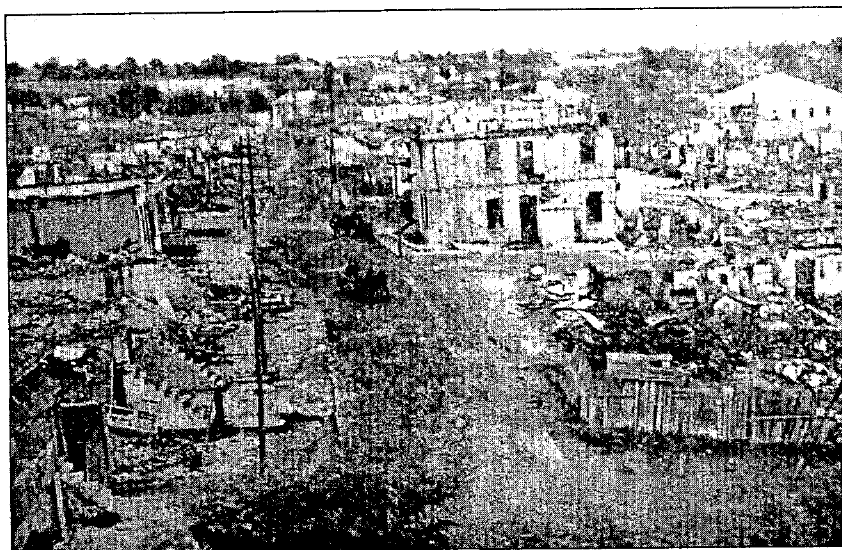
Intrarea trupelor române în Căuşeni. 30 iulie 1941

Primirea făcută armatei române de către populaţia din Basarabia

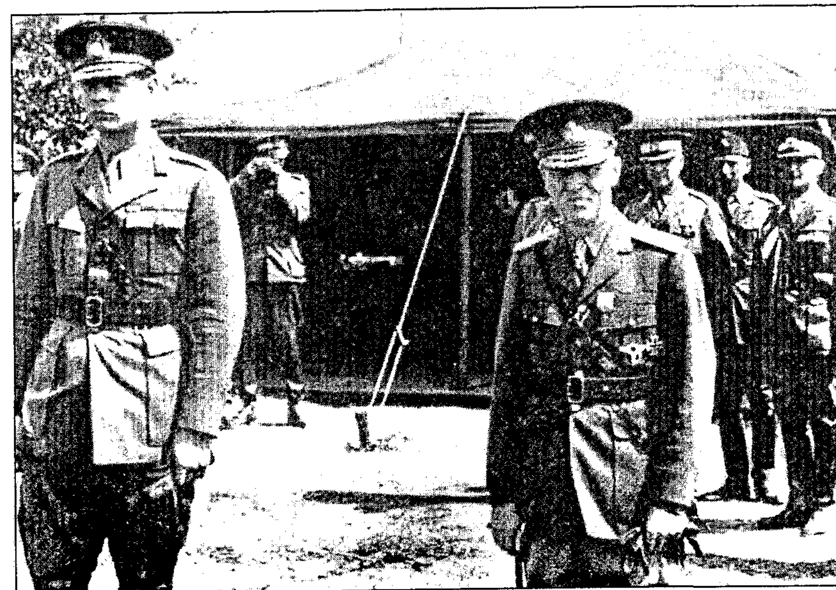
Reîntoarcerea în Basarabia a trupelor române. Iulie 1941

Târgul Lipcani (județul Hotin) transformat în ruine. Vara anului 1941

Târgul Lipcani (județul Hotin) transformat în ruine. Vara anului 1941

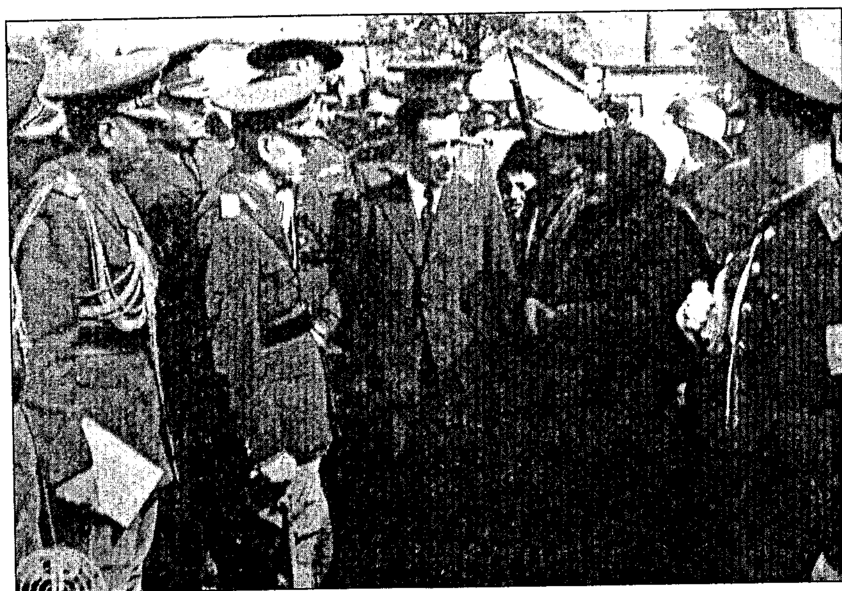
Regele Mihai I şi generalul Ion Antonescu pe frontul din Basarabia

Generalul Ion Antonescu vizitează Basarabia eliberată

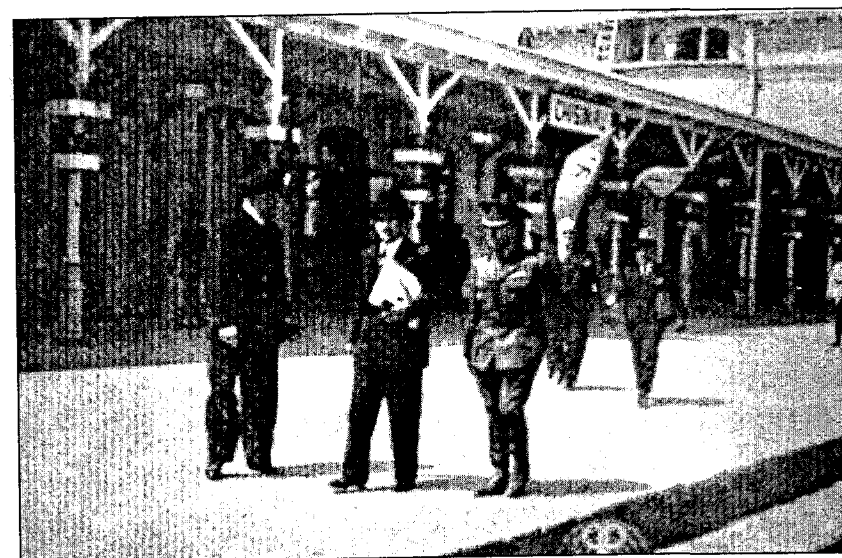
Regele Mihai I însoțit de generali și ofițeri, inspectând trupele române pe front. Vărzărești, Basarabia, 9 iulie 1941

Generalul Ion Antonescu discutând cu o țărancă din Basarabia

Generalul Ion Antonescu la Chișinău. Iulie 1941

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României Mihai Antonescu (în centru) în gara Chișinău. Iulie 1941

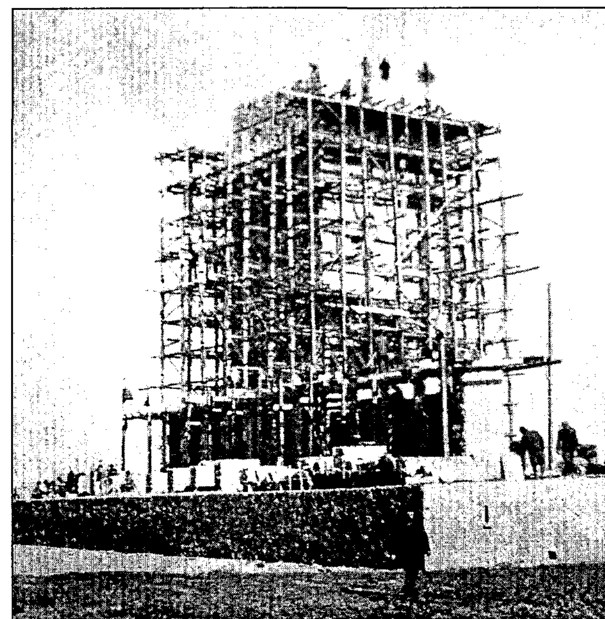
Trupe române pe malul Nistrului. Iulie 1941

După închieirea serviciului divin într-un sat din Transnistria. Iulie 1941

Regele Mihai I şi mareşalul Ion Antonescu inspectând trupele române de pe frontul din Transnistria. Tiraspol, 25 august 1941

Înălţarea turnului de la Ghidighici, de pe locul de unde generalul Ion Antonescu a condus operaţiile militare pentru eliberarea Chişinăului. Iulie 1941

Efective participante la lupte
(trupe române)

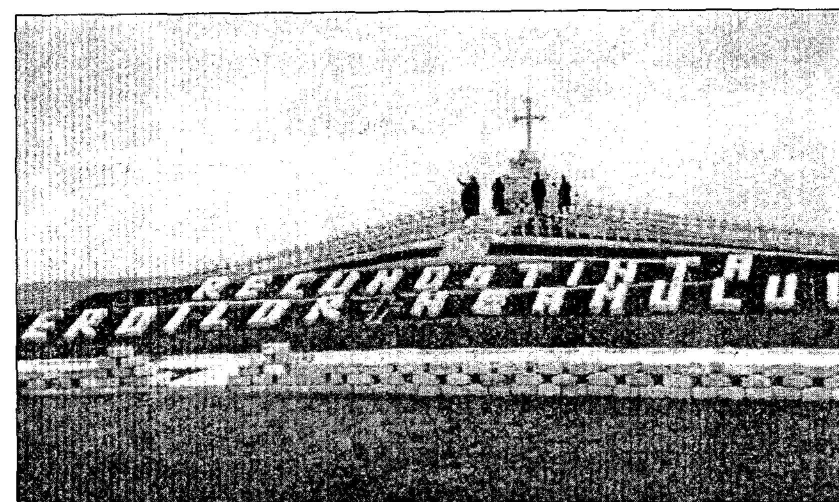
Detalii	Armata de uscat	Aviația	Marina	Total
Ofițeri	14 490	3 148	723	18 361
Subofițeri	10 564	5 729	993	17 286
Trupă	377 693	47 299	12 464	437 456
Total	402 747	56 176	14 180	473 103

Pierderi ale Armatei Române
(22 iunie–31 iulie 1941)

Detalii		Armata de uscat	Aviația	Marina	Total
Morți	Ofițeri	252	20	1	273
	Subofițeri	96	10	1	107
	Trupă	4 533	33	65	4 631
	Total	4 881	63	67	5 011
Răniți	Ofițeri	621	23	12	656
	Subofițeri	226	22	7	255
	Trupă	13 838	64	85	13 987
	Total	14 685	109	104	14 898
Dispăruți	Ofițeri	36	32	11	79
	Subofițeri	18	22	6	46
	Trupă	3 834	28	500	4 362
	Total	3 888	82	517	4 487
Total	Ofițeri	909	75	24	1 008
	Subofițeri	340	54	14	408
	Trupă	22 205	125	650	22 980
	Total	23 454	254	688	24 396

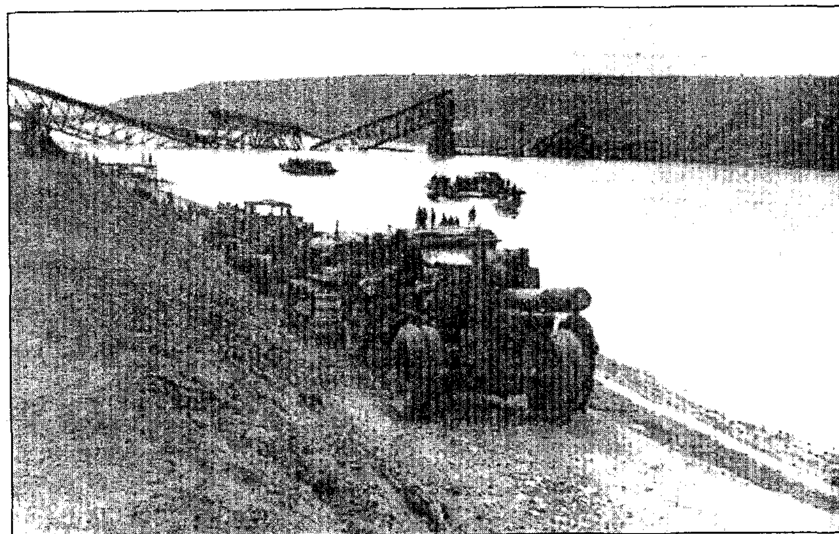
Cimitirul de campanie de la Țiganca

Recunoştinţă Eroilor Neamului

Forțarea râului Nistru de către trupele sovietice. Martie 1944

Trecerea tehnicii militare sovietice peste râul Nistru
în primăvara anului 1944

Pe drumurile din Basarabia. Primăvara anului 1944

Trupe române şi germane în retragere. Martie 1944

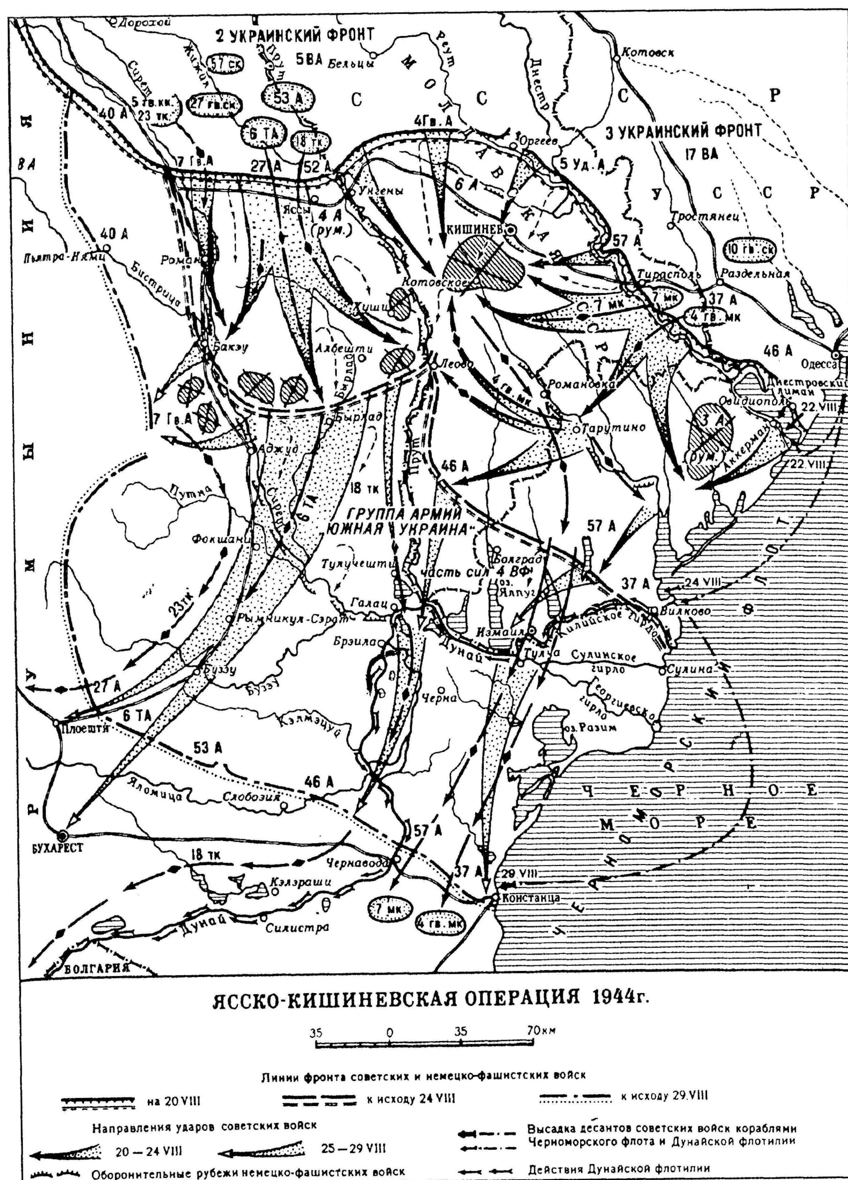

Armatele sovietice pe poziţii. Primăvara anului 1944

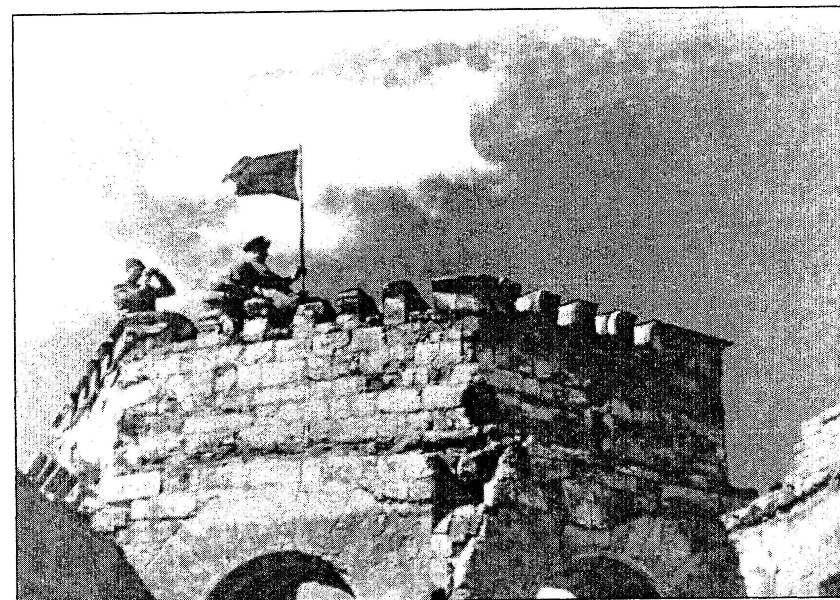

Poziţiile armatei sovietice în apropierea râului Prut. Aprilie 1944

„Stabilirea" hotarului
între România şi U.R.S.S.
Martie 1944

Locuitori ai Basarabiei părăsesc locurile natale. Vara anului 1944

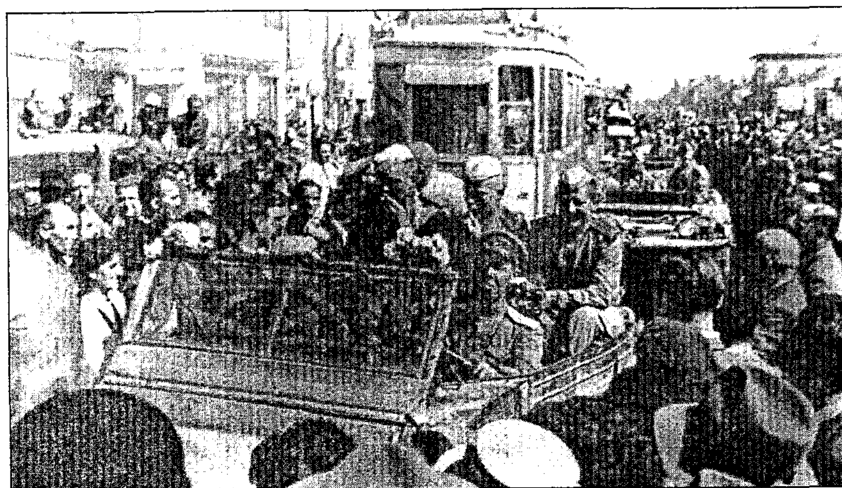

Arborarea drapelului sovietic în or. Chişinău, 31 august 1944

Parada militară a trupelor sovietice în or. Chişinău. August 1944

Armata Roşie intrând în Bucureşti (1944)

Gheorghe Tătărescu, ministru de Externe al României, semnând Tratatul de Pace. Paris, 10 februarie 1947

CUPRINS

La Editura *Prut Internaţional*
în colecţia de carte de istorie *CLIO* au mai apărut:

Gheorghe NEGRU, *Ţarismul şi mişcarea naţională a românilor din Basarabia*, 2000, 200 p.
Ion ŢURCANU, *Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupaţiei sovietice, 1944–1953*, 2000, 332 p.
Gheorghe NEGRU, *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*, 2001, 132 p.
Gheorghe COJOCARU, *1989 la Est de Prut*, 2001, 216 p.
Pavel PARASCA, *La obârşia Mitropoliei Ţării Moldovei*, 2002, 104 p.
Lidia PĂDUREAC, *Relaţiile româno-sovietice (1917–1934)*, 2003, 216 p.
Elena NEGRU, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească*, 2003, 204 p.
Octavian ŢÂCU, *Problema Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în perioada interbelică (1919–1939)*, 2004, 272 p.
Ion CHIRTOAGĂ, *Târguri şi cetăţi din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, 2004, 276 p.
Ludmila TIHONOV, *Politica statului sovietic faţă de cultele din R.S.S. Moldovenească*, 2004, 172 p.
O pagină din istoria Basarabiei. Sfatul Ţării (1917–1918). Ediţie îngrijită... de **Ion Negrei** şi **Dinu Poştarencu**, 2004, 288 p.
Pavel MORARU, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941–1944). I. Administraţie. Economie. Societate*, 2004, 288 p.
Jean NOUZILLE, *Moldova. Istoria tragică a unei regiuni europene*, 2005, 372 p.
Vladimir BEŞLEAGĂ, *Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula. 1959*, 2006, 328 p.
Ioan SCURTU, *Portrete politice*, 2006, 296 p.
Dinu POŞTARENCU, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, 2006, 304 p.

39 20

Coordonator al colecției: Ion Negrei
Redactor: Lora Bucătaru
Coperta: Iulia Școbari-Grădinar
Paginare computerizată: Mihai Pascaru

Editura *Prut Internațional,* str. George Enescu nr. 6, bl. 1, Chișinău MD 2064
Tel.: 74 93 18, 75 18 74; fax: 508 720; e-mail: prut@mtc.md

Difuzare:
Societatea de Distribuție a Cărții *Pro-Noi*
str. Alba Iulia nr. 23, bl. 1 A, Chișinău
Tel.: 51 68 17, 51 57 49; www.pronoi.md
e-mail: info@pronoi.md

Depozitul de Carte Distribuție
str. Petru Rareș nr. 17, sector 1, București
Tel.: 260 12 57, 260 28 55
e-mail: depozit@ddc.ro

Rețeaua DIVERTA
www.dol.ro

CZU 94(478)"1939/1945"
P57

Imprimat la FEP *Tipografia Centrală*
Comanda nr. 1012

ISBN 978-9975-69-049-2